Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustakoddhar Fund Series, No. 43.

THE ANAND - KAVYA - MAHODADHI.

(A Collection of Old Gujarati Poems.)

PART VI.

COLLECTED AND EDITED BY

Jivanchand Sakerchand Javeri.

PUBLISHED BY

Naginbhai Ghelabhai Javeri,
a trustee.

SOLD BY

The Librarian

Sheth Devchand Lalbhai J. P. Fund.

C/o. Sheth Devchand Lalbhai Dharmashala,
Badekha Chakla, Gopipura-SURAT.

1918.

Re. 0-10-0.

કાવ્યસાગરમાં વિહરી, કલ્લોલોમાં પછડાઈ, સસ્નેહ અનેક મૌક્તિક એકત્ર કરી, માળા ગુંથી, સજ્જનકંઠ માટે તૈયાર કરી. પણ, માળાને પરિપૂર્ણરીતે કંઠમાં સજી અન્યોને આકર્ષવા, એ કર્તવ્ય રસજ્ઞોનુંજ છે. જેમ કમળને-કાવ્યને વિકસિત-પ્રકાશમાં આણવાનું કર્મ તો સૂર્યનું-સુજ્ઞોનું-પંડિતોનું જ છે. વારિ-કવિ કે સંગ્રાહક તો માત્ર કમલ-કવિતાનો પોષ-ઉત્પાદ કે સંગ્રહ જ કરી શકે છે!

જીવન.

અમારો અંક ૧૪ મો "આનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌક્તિક પહેલું" મુંબાઈ ઈલાકાના સરકારી કેળવણી ખાતાએ સેકન્ડરી સ્કૂલ લાયબ્રેરી માટે મંજૂર કર્યું છે.

વકિચૂંટો ગોષ્ઠનો રોટલો, ક્ષુધિતપણું તો જાયજી;
કથામૃતને પીવું પ્રીતે, અમૃત પીતાં કુણ ધરાયજી!

નળાખ્યાને કવિ ભાલણ.

સગિપાંગ સુરંગ વ્યંગ અતિશે ધારો ગિરા ગુર્જરી,
પાદેપાદ રસાળ ભૂષણવતી થાઓ સખિ ઉપરી;
જે ગિર્વાણગિરા ગણાય ગણતાં તે સ્થાન એ લ્યો વરી,
થાઓ શ્રેષ્ઠ સહુ સાખજનથકી એ આશા પૂરો હરિ!

ભટ્ટ પ્રેમાનન્દ.

ક્રમકોષ્ટક.

स्मरणपत्रिका.

સ્વર્ગસ્થ સાક્ષર રણજીતરામ વાવાભાઈ મહેતાની જૈનઐતિહાસિક અને કાવ્યસાહિત્ય તરફ સમાનભાવવાળી પ્રીતિને લીધે એમના સરખા ગુજરાતની ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ સંબંધી નિરંતર ચિંતન કરનાર એક પરમ ઉત્સાહી નિપુણ વિદ્વાનની સલાહ અને ઉત્તમ માર્ગસૂચનનો દુર્લભ લાભ અમને મળ્યો હતો, તે માટે અમારી કૃતજ્ઞતાની એંધાણી તરીકે આ છડા મૌક્તિક જોડે, આવી નિરભિમાની અને ઉચ્ચ આશયોવાળી વ્યક્તિનું નામ જોડી અમે સાર્થક થયે છિયે.

જીવણચંદ સાકરચંદ ઝવેરી.
સંગ્રાહક અને સંપાદક.

જ્ઞાનપંચમી, ૧૯૭૪.

वीतरागद्वेषकोपाय नमः

મુખબંધ.

અમારા તરફથી અત્યાર સુધીમાં સંસ્કૃત, માગધી, અંગ્રેજી, અને અન્ય શાસ્ત્રોના ગુજરાતી ગ્રન્થો પ્રસિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, કે જે પ્રયાસરૂપે આ ગ્રન્થને અમો તરફથી બહાર પડતા ગ્રન્થોમાં "ગ્રન્થાંક ૮૩મા" (જૈન પુસ્તકોદ્ધારે ગ્રન્થાંક ૫૧) તરીકે પ્રસિદ્ધ કરી પ્રજા સન્મુખ મૂકતા ભાગ્યશાળી થયા છીએ.

આગમવાચનદાતા, આગમોદ્ધારક, સાક્ષરશિરોમણિ પંન્યાસ શ્રીઆનંદસાગરગણિના ઉપદેશથી આ ફંડ કાયમ થયેલું હોવાથી તેઓનું નામ ચિરંજીવ રહે, એવા ઉપકારક આવા શાસ્ત્રોના સંગ્રહનું નામ "શ્રીઆનંદકાવ્યમહોદધિ" રાખવામાં આવ્યું છે.

આમાં આવેલાં જુદા જુદા રાસાઓની અસલ મૂલ પ્રતિઓ આપવા માટે નીચે દર્શાવેલી વ્યક્તિઓનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

રૂપચંદ કુંવરની પ્રત માટે—

આગમરહસ્યવેદી આચાર્યશ્રી વિજયકમલસૂરિ અને અમદાવાદના પ્રસિદ્ધ ડહેલાના ઉપાશ્રયના પુસ્તકભંડારના કાર્યવાહકોનો.

નળદમયંતીની પ્રત માટે—

આગમરહસ્યવેદી આચાર્યશ્રી વિજયકમલસૂરિ, ડહેલાના ઉપાશ્રયના ભંડારના કાર્યવાહકોનો, અને સુરત ગોપીપુરાના શ્રીમન્મોહનલાલજી જૈનજ્ઞાનભંડારના કાર્યવાહક શેઠ ફકીરચંદ નગીનચંદ ઝવેરીનો.

શ્રીરૂપચંદકુંવરરાસ,—પૂર્વે છપાયેલી એક પ્રતિકૃતિ ઉપરથી લેવામાં આવ્યો છે.

પ્રુફો વગેરે કાર્યમાં મદદ કરવા માટે શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ શ્રીબુદ્ધિસાગરસૂરિ, આચાર્ય શ્રીકૃપાચંદ્રસૂરિ, પ્રોફેસર આનંદશંકર બાપુભાઈ ધ્રુવ, પોપટલાલ કેવળચંદ શાહ અને પુરોહિત પૂર્ણચંદ્ર અમરેશ્વર શર્માનો ઉપકાર માનું છું.

જણાવું છું. આથી વાંચકોને સમજ પડશે કે કેવા પ્રકારનો ફેરફાર ન છૂટકે કર્યો છે-થયો છે.

આ વિના પ્રાચીન ગુજરાતી ગ્રન્થો માટે આપણા ગુર્જરસાક્ષરોમાં બે પ્રકારના મતો પડેલા છે, અને તેમાંથી સામાન્ય વાંચકો પોત-પોતાને અનુકૂળ આવતાં ગમે તે મતમાં ભળી જાય છે. આથી અમે દરેક વાંચકવર્ગને અનુકૂળ ખોરાક તો પૂરો શી રીતે પાડી શકીએ એ વાત વાંચકોએ લક્ષ બહાર રાખવી જોઈએ નહિ.

(૧) એક મત એવા પ્રકારનો છે કે પ્રાચીન ગ્રંથોમાં જે પ્રમાણે લખેલું હોય તેજ પ્રમાણે છાપવું-છપાવવું અને (૨) બીજો એવો છે કે તેને સુધારી દરેક સામાન્યવર્ગ પણ વાંચે તેવી રીતે ચાલુ રૂપોમાં છપાવવું. આ બેમાંથી અમે કોને રાજી કરી શકીએ? અર્થાત્ બંનેને તો નજ કરી શકીએ!

મૂળપ્રતિમાં એક પાઠ હોય અને બીજી પ્રતિઓમાં બીજા પાઠ હોય તેનાં ઉદાહરણો-મોટા ભાગના પાઠો નીચે ટીપમાં આપ્યા છે પરંતુ સામાન્ય પાઠભેદો બ્રેકેટ ( ) આવા કોંસમાં દર્શાવ્યા છે. આમાં બહાર કરવામાં આવ્યા છે તે મૂળપ્રતિના અને કોંસમાં આપ્યાં છે તે અન્ય પ્રતિના સમજવા.

પાનું.	ચોપાઈ.	પદ.	
૩૧૯	૪૯	૪	જરતર મોટે ડિમ (ડિગ) થઈ?
	૫૨	૪	હતું પવિત્ર સુજ (અભાઈ) રાજ.
૩૩૦	૬૪	૪	મદ પ્રાણ લહે (લહું) તો જાણે.
	૬૫	૨	સુદ્ધિ (સિદ્ધિ) જેવડાવો નગ ડેરી,
૩૫૩	૨૦	૨	લક્ષ્મિની પાંની કદા ન લાધે (માપે),
૩૭૧	૪૯	૨	તે ભણી મધ્યે સુકર્મુ (સુકર્મું);
૩૭૮	૮૪	૨	હતું (થતું) પ્રગટ ન કાઢ;
૩૭૯	૮૯	૨	સુજનાં નહી (તો) અનિવાર;

આ મૌક્તિક સંપૂર્ણ છપાઈ તૈયાર થઈ ગયા પછી શ્રીનર્મદાસુંદરીરાસની એક મોટી પ્રતિ, સાહિત્યપ્રેમી શાન્તમૂર્તિ શ્રીજિનવિજય મહારાજે પાટણના સંઘવીપાડાના પુસ્તક ભંડારની મેળવી આપી હતી જે માટે તેઓશ્રીનો આભારી છઉં. પરંતુ તે છપાઈ ગયા પછી મળેલી હોવાથી તેનો ઉપયોગ કરી શકાયો નથી, તેમજ તેને તપાસી જોવાનો સમય પણ ઉપલબ્ધ થઈ શક્યો નથી.

ઓફીસ: સેન્ડ હર્સ્ટ રોડ,
મુંબાઈ તા. ૧૨-૧૧-૧૯૧૯
ધનતેરસ, ૧૯૭૬.

જીવણચંદ સાકરચંદ ઝવેરી.
સંપાદક અને સંશોધનકર્તા.

ઉપોદ્ઘાત.

" [illegible] જૈન હોઈને તો છે " એમ કહેવું [illegible] [illegible] પ્રયોગ જૈન [illegible] [illegible] [illegible] છે. પ્રયોગમાં જેમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે, તેમ જ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે, તેમ [illegible] જૈન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] જ [illegible] છે કે [illegible] [illegible] [illegible] નહિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નહિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નહિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જૈન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] શ્રીમાન્ [illegible] આવેલ છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મહાશય હરિભદ્રસૂરિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] આચાર્યના સમયની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. આચાર્યશ્રી જ [illegible] [illegible] [illegible] હોય એ કહેવાની જરૂર નથી. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કેમ એમ કહેવું યું ? અત્યાર સુધીમાં જેઓ [illegible] [illegible]

મહાકવિ માણિક્યસૂરીએ રચેલા નલાયન[1] નામના મહાકા-
વ્યને અવલંબીને વાચક શ્રી નયસુંદરે પોતાની સુંદર વાણીમાં નમ-
સ્કારાત્મક મંગલાચરણ વડે પોતાના નળદમયંતી રાસનો આરંભ
કરે છે. પ્રથમ વસ્તુનો નિર્દેશ અને પોતાની અલ્પતાનો ઉલ્લેખ
કરીને, સરસ્વતી અને ગુરુ વગેરેને વિનવીને કહે છે કે–ભરત-
ક્ષેત્રના મોટા ભાગમાં-પંચાલા ઉત્તર નિષધ અને સોગાધ દી-
પ્તિ કર શ્રી કીર્તિ એ અનેક સંપત્તિઓમાં અમરાવતીના જેવું નિષધ
નગર હતું. વીરસેનાએ સેવા કરાએલો વીરસેન રાજા ત્યાં રાજ્ય કરતો
હતો. સુંદર ગુણે ભરી રૂપસુંદરી તેની રાણી હતી. તેના કુળરૂપા-
કાશમાં ચંદ્રમા રૂપ નળરાજ ઉદ્ભવ્યો હતો. પ્રજા સર્વ પ્રકારે સુખી
હોય આથવામાં એકથી રહેતી હતી. તે કાળે માત્ર મેરુ પર્વત;
ધરતી ધ્રુજતા ધર્મ ભજતી; અને ઠેકો ઝટું કુહતી; ભારે માત્ર દંગ
વૃક્ષો કરતાં; કોઈને એક પ્રકારની ભીતિ તો હતી જ નહિ; કોઈએ
એનું સંતાન મર્યું નહિ; ત્યાં સોનું જ દમતું; જ્વલનમાં જ દંડ હતો;
જીવન વેદીનું જ થતું; વિવાદ સમરે જ જાણી જરણ થતો; કાજળ
કુપમાં જ, સ્વામત્ત કેશકલાપમાં જ, વાંકા ભવાંમાં જ, ચાપલ્ય આંખોના
નેત્રમાં જ હતું; હાર ત્રિવલ આંખે છિદ્ર નહોતું. લોભલ વ્યક્ત વિચાર
ભાર શબ્દ વપરાતો જ નહિ. તસ્કર પાડવા જ હાથની મુઠ્ઠી વળાતી.
દીપમાં જ સ્નેહની હાની થતી. લોક વર્ણની પવના નગરાજના
રાજ્યમાં પ્રજા આ પ્રકારે સર્વદા સુખી હતી. કોઈ પણ
અન્યાયી જન ધર્મની નીતિનો લોપ કરતું નહિ. એક સમયે વર્ષાકાળમાં
નળરાજા પોતાની ઉપમા જેવી પરિષદ ભરીને બેઠા ભાગ ઉપર
બેઠો હતો તેવામાં તેણે કેટલાક તાપસોને આવતા જોયા. રાજાએ
અનુચરો મોકલી એમનું સ્વાગત કરાવી તેમને પોતાની પાસે તેડાવ્યા.
રાજા અને મંત્રીએ તેમના પાદપદ્મને પ્રણામ કરીને તેમનું આગમન
કારણ પૂછ્યું. તાપસો રાજાને આશીર્વાદ દઈને બોલ્યા કે પૂર્વે શ્રી
ઋષભ ભગવાનની સાથે દીક્ષા લેનાર કચ્છ અને મહાકચ્છ નામના

૧ આ ગ્રંથ ભાવનગરની જૈ૦ સંસ્થા તરફથી છપાયેલો બહાર પડેલ છે.

જટિલ મહારાજ! એ કન્યાનું વર્ણન અમારાથી થઈ શકે એમ નથી.
દેવાંગના પણ એવી જોઈ નથી. એના સુંદર અંગમાં સ્વાભાવિક સૌં-
દર્યનું એશ્વર્ય છે. જો આ કન્યા આપને મળે તો આખી પૃથ્વીને
આનંદ થાય. મારો આશીર્વાદ છે કે તમારો મનોરથ ફળે અને ઉ-
મંગ ભર્યું લગ્ન થાય. એમ કહીને પંડી રાજ લઈને ત્યાંથી ગયો.

જેમ ત્યાં હમ્મીરને તેમ જ અહીં નગરજનને વગર નિહાળ્યે
ગાઢ પ્રેમ થઈ ટેકી જ લગાવેલી લાગી. કહી વાતમાં એનું ચિત્ત
ચોંટે નહિ. રાતદિવસ હમ્મીરનું જ ધ્યાન. એના વગર સર્વ સંસાર
સુનો જણાવા લાગ્યો. શું પ્રેમનું પ્રાબલ્ય! અહો! ઉભિની લાલચથી જ
પાપી કેદમાં થાય છે; સ્વર્ગ સુખની લાલચથી મન અજ્ઞાન જીવન
ધરે છે; જ્યા સ્વરના મોહથી મઝળાં પ્રાણ ખુવે છે; ઘ્રાણેન્દ્રિય
વશે છે; કમળમાં પુરાઈ હાથીની સુંઢમાં ભ્રમર પડ-
ઇને રીતે જ ભ્રમર કમળમાં પુરાઈ હાથીની સુંઢમાં અપાય પડે-
વાથી પ્રાણ ગુમાવે છે; નયનાનંદમાં પતંગીયું પરવશ થઈ દીપ પ્રત્યે
છે; કવિ કહે છે કે એક ઇન્દ્રિયજન્ય આમ સંતાપ છે, તો જેની
પંચેન્દ્રિય પરવશ થઈ પડી એવા પાપીની કેવી દુર્દશા? આ પ્રમાણે
હમ્મીરી અને નગ એકમેકનું ચિંતવન કરતાં સતાં વિરહજ્વાલામાં
સેકાતાં હતાં.

દેશમાં અને ગુજરાતમાં ઝાંઝીના નગરપતિના ઉપર ગેર
કરવા તેની પોતાના દેશ ઉપર આવ્યો કહીને સભાએ સફરસંમાન મેર
પ્રસંગ વિશાલદેવ જિતેશ્વરની વંદના કરવા પધાર્યા; તેનું ક્યાશપ
હિમ્મતપુર ભણીને વિશાલદેવ જિતેશ્વરને વંદન. ત્યાંથી પંડિત વ
ત્યાં વિશાલદેવ જિતેશ્વરની સાથે સૂરિના પરાક્રમની પૂજા કરી
ત્યાં રહી સ્તુતિ કરી કેટલીક ભક્તિ જણાવી કરી હવે તે વ
મંડપ રચીને જઈને દેરાસરીને જણાવ્યું કે અહો! આજે વ
માહરાજ દેશ પોતાની સેનાના સાથી ફોજી સાથે કરમાજ
દેખાય છે અને અહીં હાજર નથી. દેરાસરીને અહીં દેશ મ
સેવામાં જ દિલથી ભક્તિ કરનારાઓ દેશ હાજર થયે

થઇ. ત્રિપાઠીની જ્યોતિષના કરનાર ચોધરી ભટ્ટની અધ્યાપના કર-
વાથી દેવે વર આપ્યો કે તારે ત્યારે કમનક નામે રુદ્ર જેવો
તેનાથી તારી અભિલાષ પૂર્ણ થશે. પછી તિથે રુદ્ર પધાર્યા; તેમણે
આવીને "ધર્મરાજ" એમ કહ્યું. રાજાએ એમનો બહુ સત્કાર કર્યો.
રુદ્રની વચન સિદ્ધિથી રાણીને એક પુત્રી અને ત્રણ પુત્ર થયા. પુત્રી
દમયંતી નાની ઉમ્મરમાંથી જ એવી વિદુષી થઇ, એણે વ્યાકરણ,
કોશ, સાહિત્ય, અભિનય, વેદાંત, પુરાણ, શિલ્પ, ભરતશાસ્ત્ર, ગાન,
નૃત્ય, સંગીત, આયુર્વેદ વગેરેનો ઉત્કૃષ્ટ અભ્યાસ કર્યો. નાની ઉમ્મર
છતાં નવે રસ અને ઉભે અલંકાર શિખ્યો શિખી અને ખોળની
ત્રિવિક્રમની કવિતા જાણી લીધી. એના સ્વરૂપની સુંદરતાનું વર્ણન કરવું
શક્ય નથી. નળરાજ ઘણો પ્રસન્ન થયો અને એની સાથે શી રીતે
લગ્ન થાય એમ ચિંતન કરવા લાગ્યો. હવે આનો અપીને કે હું ત્યાં
જઇને તારા ગુણસ્વરૂપ કહીને એ તને જ વરશે એમ કરીશ. પોતાની
સ્ત્રીને તારા ગુણસ્વરૂપ સાંભળી એવું થયું. હંસ કુંડિનપુર ગયો. દમયંતીની
દાસી કેળવાઇને એકાંતમાં સુણીને હંસ કુંડિનપુર ગયો. પક્ષિને લેઇને
રમવાની વાડીમાં પેસે આકાશમાંથી ઉતર્યો. અંતઃપુર પક્ષિને લેઇને
દમયંતી કૌતુકથી એને પકડવા ગઇ. હંસ ધીરે ધીરે, પકડાય નહિ
અને છેટું થી એ નહિ, એમ આગળ ચાલ્યો. ઘણે દૂર લઇને એકાંત
આવ્યું એટલે બોલ્યો. નળનો અને નગરનાં વર્ણન કર્યા. દમયંતી જોડે
નૈષધ તો વરી જ. એની નળ પ્રેમ કરવાની લાલસાની પરાકાષ્ઠા
થઇ. લગ્ન નળની જોડે કરીને એને તારો સ્નેહ વધશે એવું કહ-
હંસે કહીને હંસ ત્યાંથી વિદાય થયો.

દમયંતીને કુંવરી ઉમ્મર થઇ છે એવું જાણીને એણે સ્વયંવરની
તૈયારી કરી. નળને પણ તેડાવ્યો. દમયંતીએ પણ હંસનું કહેલું
સાંભળ્યું. ઇંદ્રાદિ લોકપાલોને નળને પણ આનંદ થયો એવું લાગવાથી
સ્વયંવર કરી સ્વયંવરમાં જવા નીકળ્યો. નળને કહી એનો પરાભવ કરે
તેવામાં કદાચિત નળને સ્વપ્નમાં પડ્યો. દેવો સાથે વાત કરતાં
એણે દમયંતીનાં વર્ણન કર્યાં અને સ્વયંવરની વાત કરી. આ સાંભ-
ળીને ચાર દેવ લોકપાલો હોઇને ત્યાં હાજર થયા. દેવ, અગ્નિ

પ્રેરેલો નૈગમેષી દેવ તેનો પરિણામ જાણવાને વાટ જોઈ રહ્યો હતો
તેને અથઃઇતિ સમાચાર કહી. પ્રતિબોધીને એ ઈંદ્રની પાસે ગયો.

બીજે દિવસે સ્વયંવરના મંડપની રચના અદ્ભૂત બની હતી.
દેશદેશના રાજાઓ બિરાજમાન થયા હતા. નળ પણ પોતે ત્યાં આવ્યો.
નળની સાથે જ નળના જેવો રૂપ ધારણ કરીને ચારે દેવ ત્યાં આવ્યા.
ઇંદ્રાદિક દેવ આવ્યા એટલે બીજા ઘણા દેવો પણ ત્યાં આવ્યા. બધા
દેવો અને રાજાઓનાં કુળ-પરાક્રમ વગેરે કોણ કહેશે એવી ભીમરાજાને
ચિંતા થતાં ઈંદ્રની આજ્ઞાથી દેવી સરસ્વતી ત્યાં હાજર થઈ ગયાં.
તેણે એક પછી એક દેવોનાં ચરિત્ર વગેરે કહી સંભળાવ્યું. દમયંતી
સાંભળીને ખસે એટલે સરસ્વતી બીજાની આગળ ઉભાં રહે. દેવો
અંતરિક્ષ રહેનારા અને અનિમેષ હોય છે એ નિશાનીથી હું આ
નળને ઓળખી કાઢીશ એવો દમયંતીએ સંકલ્પ કર્યો હતો. આખરે તેણે
ખરા નળને વરમાળા આરોપી અને જય જયકાર થઈ રહ્યો! દુષ્ટ
રાજાઓએ તકરાર કરવાનું મન કર્યું, પણ ઇંદ્રે કોપ કરીને શાપ આપ્યો
કે જે કોઈ નળદમયંતીનું મનથી પણ અહિત ઇચ્છશે તેનું માથું ફાટી
જશેને તે ભવ મરણ પામશે. દેવોએ નળને વરદાન આપ્યાં અને
સ્વર્ગે સિધાવ્યા. કુંડિનપુરપતિએ નળ-દમયંતીનું લગ્ન બહુ ધામધૂમથી
કર્યું. નળ પોતાની નવોઢાને લઈને પોતાને નગર ગયો.

રસ્તામાં કાયોત્સર્ગે કરતા તાપસને દીઠા. તાપસ ઉગ્ર તપે જાણીને
પોતાનાં કર્મોનું છેદન કરતા હતા. પૂર્વે દમયંતી ગઈ હોય ચોવીસે
તીર્થંકરોની મૂર્તિઓને એણે રત્નતિલક હર્ષપૂર્વક ચોડ્યાં હતાં. એ
પુણ્યે કરીને આ જન્મમાં એના ભાલમાં સ્વાભાવિક તિલક હતો એ
વૃતાંત એ તાપસે કહ્યું. આમ વનલીલા જોતાં જોતાં એઓ પોતાની
રાજધાનીમાં પહોંચ્યા.

આ તરફ સ્વયંવરમાંથી પાછા ફરતા દેવોને કલિનો ભેટો થયો.
મનુષ્ય દમયંતીને પરણ્યો અને દેવ વિમુખ જાય એ સાંભળી કલિ ભડક્યો
ગુસ્સે થયો. એણે એ જુગલને હેરાન કરવાને પ્રતિજ્ઞા લીધી. દેવોએ
એને વાર્યો પણ એ એકનો બે થયો નહિ. ઉલટું પ્રતિજ્ઞા કરી કે ન-

જાતે હતી-કેવી રીતે વર્તન કરી, કેવી રીતે દમન સહેવું પડ્યું અને કેવું કષ્ટ પડ્યું એ વિગતવાર રીતે કહી સંભળાવ્યું. એમણે કેવળ મારી નજર આગળ રાખવાને માટે આપવાની કોશીશ થઈ અને એક પણ કિસ્સાને ઉપરાંતમાં નાખ્યા વગર કેવી રીતે પોતાના કરીશું એવું કહું તે કહું. અહીં હકીકત કહી અને વધારે નથી પડતો અને એવું પ્રતીત થતું નથી.

પણ દુર્ભાગ્યથી પોતે એમ કહેવામાં ડગ ભરતી નથી. કોઈક કારે નજરે દેખાય એવું; એમણે એ પોતાનું કસ્તર હશે. તેમ તેમ કરતાં વધે તેમ તેમ એમને બહુ હીંમતથી જવાબ આપ્યું. છેવટે એમને કસ્તૂરીથી દેશ કરી, અને દેવ, આખરે એ બહુ હતો! અમને પોતાનું રક્ષણ છોડીને આવવાની ભારે થઈ! કસ્તૂરીએ પોતાનાં બાળકો બાબત નાખવા જેલખાનાની સાથે સ્થિર એકલાં નાખવાં [illegible] હશે. એમ અમને વિરોધ હતો કે કસ્તૂરી ફરી વિચાર કરી કે એવી રીતેથી મારે રક્ષણ છે. પણ વખત બાબતમાં નવા આવી બાબત રક્ષણ છોડીને નિકળ્યો તેને આગ્રહ થયો નથી એ બાબત એક દિવસ હતું. આમ બેઠો. પછી એમ એકલો ઉપાડી કરી, પછી પોતે રહે. અને તેની આજ્ઞા માનવી. તેણે પોતાના બોલતી નીચે કેમ કરી તેમને નકામા રહ વગેરે બોલી રાખે ભીંત ઉપર આવે અને કસ્તૂરીને દાક્તર પણ પછી રહ પાછા મૂકી ગયો. આખરે બાજુ પણ માલવાં બારણાં થયાં. આખરે મળવાં કેટલાંક દિવસ નજરે પડ્યાં તેમને વેરીને ધન મેળવીયું પછી તેને દિવસ, એકલું ઉત્તર નાખ્યું. વગર કહીને પાછો ફરી ગયાં. તેને મળવાં કસ્તૂરીએ પોતાને વિશે લખવાની વિનંતિ કરી. તેને બહુ સમજાવ નહીં પણ કરી. એકલાં રહી ગયાં અંધારું દેખાય એટલે અને એક વિચાર ઘરે પર આવ્યું. કહ્યું પછી ત્યાં જ ગુજરી રહીશું, પછી ત્યાં રહી ગયાં. દેશમાં એકલાંમાં નકામા ભરવાં દુઃખ આવે છે કે કસ્તૂરી ન હોય તે અને એમને આજ્ઞા પણ નહિ આવી રહ. કરી અને પોતાને વિશે કહ્યો એ બે વર્ષ એને આગ્રહ આવ્યાં પછી બહુ વારે

દેર મોજાને વાળી રૂદન કરવા લાગી. આમ કરતાં નળે લખેલો લેખ દૃષ્ટિએ પડ્યો તે વાંચીને જાણ્યું કે નળે પોતાનો ત્યાગ કર્યો. પિયેર જવાની ઈચ્છાથી વાંચી કુંડિનપુરને રસ્તે ચાલી. આગળ જતાં અજગરના મોંમાં પગ પડ્યો. ઉંડે જતાં સુધી અજગરે ગળી એટલે મરણ કાળ પાસે આવ્યો ધારી "ધર્મ શરણ" એમ કહેતાં કોઈ ભીલ ત્યાં આવી ચડ્યો. એણે અજગરનો વધ કરીને એને છુટી. દમયંતીની રૂપ સમૃદ્ધિથી મોહિત થએલા ભીલે એને પોતાને અનુસરવાનું કહ્યું. દમયંતી એનાથી ઘણું ડરી અને એની વિવિધ પ્રકારે વિનંતિ કરી, આખરે બળાત્કારે અત્યાચાર કરવાનો અભિલાષી પોતાના ઉપર ધસી આવતાં ધર્મિષ્ઠ દમયંતી ઉંચી પ્રાર્થના કરવા લાગી. દિ-વ્ય દેવતાએ પોતાનું વજ્ર મોકલી એને બાળીને ખાખ કરી નાખ્યો. દુરાચારી પણ ઉપકાર કરનારના મૃત્યુથી દિલગીર થએલી સતી પંચ પરમેષ્ઠીનું નામોચ્ચારણ કરી ત્યાંથી આગળ ચાલી. રસ્તે મળેલા વણજારાઓથી વિખુટી પડી એટલામાં કાંઈક કૌતુક થવાથી વણજાર વિખરાઈ ગઈ અને એકલી સતી આગળ ચાલી. આગળ જતાં એક મુની મહારાજ મળ્યા. એમણે એને શ્રી શાંતિનાથની મૂર્તિ ઉપજાવીને આપી અને એની પૂજા કરતાં એક ગુફામાં રહેવાનો બોધ કર્યો. સિદ્ધાર્થીએ ત્યાં પાંચસે દિવસ ગાળ્યા. એક દિવસ સાર્થપતિ આકાશ માર્ગે ઉતરી આવ્યા અને દમયંતીને કુંડિનપુર જવાની આજ્ઞા કરી. દમયંતી પિયેર જવા નીકળી. રસ્તામાં પોતાની માસીની નગરી ચંપાપુરી આવી ત્યાં ચંદ્રમતી માસીએ એને ઓળખ્યા વગર આદર આપ્યો અને ત્યાં દાસી થઈ.

અહીં ભીમરાજાના પ્રેરેલા નળનો શોધ કરનારા ફરતા ફરતા સુદેવ ચંપાપુરી આવી પહોંચ્યો અને નળના અદૃશ્ય થવાની હકીકત જણાવી. સુદેવે સતીને દીઠી અને ઓળખી. પરિણામે બધાને ખબર થઈ અને માસીએ સુખે પિયેર પહોંચતી કરી. આમ સતી પોતાનાં સ્વજનોને પ્રાપ્ત થઈ. નળની શોધ સારૂ એણે ચોતરફ માણસો મોકલ્યાં.

પોતાની પત્નીને તજવાને માટે પશ્ચાત્તાપ કરતો નળ કુબડો

નહીં આવડે, ખાદ, ટેસ, ટેરી કરવાને ન કેળવવાની રઢ ... જેને અને સ્નેહ કરવાનું આનંદ પામશે. એમ માં કરવાનું ઉત્તીર્ણ થી આવતી રઢ સમજવું હતું. કુમાર હવે રઢ બધા થયું તોપણ મંજીલ એકઠાં આવ્યો અને છે. કામ આવવું પામ્યો અને પોતાને અધ્યયન દિખાવવાની પ્રવૃત્તિ કરી. પોતાને અદ્ભુત વિદ્યા આવડી છે એવી ઓળખાણ આપવાની ઇચ્છાથી કામનું કરી, કુમારને અદ્ભુત વિદ્યા દિખાડી નહીં એક વખત દેશનાં પોતે આવી એમ પેતાને વિદ્યા આવડી એટલે નિશ્ચય કર્યો અને કુસુમને અદ્ભુત દિખાવવાને વિદ્યા એટલી બતાવી કરિ એક કળીમાં બાગ કરી શકે નહિ. તેથી નોકરીને બોલાવી કરિ અને કુમાર બન્નેએ બાગમાંથી ફૂલ અને કળીને એને ન સતાવવાનું વચન આપ્યું અને પેતે નિશ્ચય કરીને રહેવાનો કહ્યું હતું. આ બધું નાગ અને કરિ વિસ્મય પામ્યું. કોઈ કેવું ન હોવું. પછી કુસુમ અને કુમાર બંને બેસી કુદરતની સુંદર વાતો કરતાં માં ગયાં. ત્યાં રસ્તામાં કોઈ ઉપવન ન હોવાથી કુમારને આનંદ થયો. અને કુસુમ ઊભી થઈ; એમના આવવાની વાત જાણીને નોકર આવીને પોતાના સ્નેહમાં આવ્યા. એકએક પછી નાગીએ મોટી પોતાની પાછે કુદરત જોવા કુમારે જ કહ્યું કે એને હેમ ત્યાં સમાગમ થાય આવતી રાતે આનન્દ પેદા વિસ્મય અર્પિત કરવા પડતાં છે.

બીજે દિવસે કુમાર આવવાની ખબર થતાં જ એને આનંદ થયો. એણે પોતાની માતાને કહ્યું, જુઓ કુમારને અત્યંત ખબર છે. નાગ વિશે કેમ એ જાણતું નથી. નહીં એ નાગ જ છે એની પરીક્ષા કરી નહીં કરવું જોઈએ. પેતાની સખી કેટલી સાથે પોતાના છોકરા કુમાર થશે એ કહ્યા. છોકરીને જોઈ કુમારને થયું. આનંદ થયો. એ કહે મારા સ્વભાવનાં છોકરા છે માટે મને થયું હેત આવે છે. એણે ઉત્કંઠ વધારવા કેવી કહે સુંદરને મેદે લગાવી દીધી અને સોંપી છે. નાગની પ્રતિ તમારો સ્નેહ અને નાગની ભાવના તમારા વિશે સંબંધને હવે બેનોને તમને એટલી ઘણું કરવું છે. તમે 'કુમાર' ભાવે છેક નાગ પણ કહેતા. બેનોની ઇચ્છા છે કે જો તમે આપણાને આપી તે તે સાખીને એને આનંદ થાય. કુમારે

નળે પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં તેને પુનઃ રાજ્યાભિ-
ષેક થયો. કુબેર-પુષ્કરને એણે યુવરાજ પદે સ્થાપ્યો. નળ અને દમ-
યંતીએ સુખે રાજ કર્યું. તીર્થ યાત્રા કરી. [illegible] કર્યો.

નળને સુખે રાજ કરતાં ઘણાં એક દિવસ દેવ નાટકી આવ્યો
તેણે પોતાની સાથેના ખૂંટી પાસે અદ્ભુત ખેલ કરાવ્યા. નળે ખેલ
જોયો. ખેલ પૂરો થવા આવ્યો એટલે ભૂંડે પાછા થઈ અને તેણે
નળને અતિકષ્ટપૂર્ણ મોહમાં પડી રહેવાને માટે નિષેધ્યો. નળની આંખ-
માં પાણ ફૂટી ગયાં. એવામાં આકાશ વાણી થઈ કે હે નળ! આ!
તારો પિતા વીરસેન છે, અને તને ઉપદેશ આપવા આવ્યો
છે. આથી નળનું મન દુનિયાં પરથી ઉઠી ગયું. એવા સંયોગમાં ત્યાં
એક મુનિ પધાર્યા. એમનો ધર્મોપદેશ સાંભળીને નળે રાજ્યનો ત્યાગ
કરી પોતે વનમાં પધાર્યો. ત્યાં મહાત્મા વિદ્યાધર, રઘુવંશી રાજ, કુબેર,
જીતશત્રુ મંત્રી, સેનાપતિ અને દમયંતી સહ વર્ધમાન એણે દીક્ષા લીધી.

નળે તપ આદર્યું. એના તપની પરીક્ષા કરવા દેવે અપ્સરા
મોકલી. દુર્ભાગ્યે નળ પોતાનું ધ્યાન ચૂક્યો, પણ પછી ભાન આવતાં
વધારે સાવધાન અને દૃઢતાપૂર્વક વર્ત્યો. એણે પુનઃ તપનો આરંભ કર્યો.
આ પ્રકાર તપ કરી ઘણી ધર્મક્રિયાઓ કરી આ દેહ તજી દીધો.

પોતાના પુણ્ય પ્રમાણે નળ દેવલોકમાં ધનદ દેવનો અવતાર પામ્યો
અને દમયંતી પણ ધનદ દેવની વલ્લભા થઈ. દેવવંદન, ક્રિયાઓ,
આચાર, દાન, સદ્ભાવના, શીલ અને સત્યના પ્રમાણે આવાં આવાં
દુઃખો અને સંકટો જીતીને સારો પરિણામ આવ્યો.

આ પ્રમાણે સંવત ૧૬૬૪ ના પોષના શુક્લ પક્ષની આઠમીએ
નયસુંદરે પોતાનો નળદમયંતી રાસ પૂરો કર્યો.

આમાં કહ્યું છે કે વાચક શ્રી નયસુંદરનો નળદમયંતી રાસ
એક ધર્મના અંગનું કાવ્ય છે. તેમાં પગલે પગલે જૈનધર્મની મહત્તા,
તેના આચાર અને ધર્મક્રિયાઓનું જ્ઞાન, ઉપયોગિતા અને દાનનો
મહિમા કરવાનો આવ્યો છે. જ્યાં જ્યાં પ્રેમ જણાય ત્યાં ત્યાં વાંચ-

નારના મનમાં ધર્મનું રહસ્ય ઠસાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, તેમ કેટલેક અંશે કલ્પિત પણ થયો છે. મારું થયું તે સત્કર્મના પરિણામે જ થયું એમ સમજાવવામાં [illegible] રાખી નથી. દરેક ધર્મના અંગતઃ મર્મમાં એમ જ હોય.

મૂળ નળોપાખ્યાનના વસ્તુની સાથે આ કાવ્યના વસ્તુને સરખાવી જોતાં વચ્ચેના ફેરને બધો જ તફાવત જણાશે. ગુજરાતીમાં આ વિષય ઉપર ઘણાં કાવ્યો લખાયાં છે એ પૂર્વે કહ્યું જ છે. તેઓ પૈકી કવિ ભાલણ અને આ પ્રેમાનંદનાં કાવ્યો ઘણાં વખણાય છે. એટલે એમનાં કથાનકની સાથે આ કાવ્યના કથાનકને સરખાવીને તે ક્યાં જુદું પડે છે એ વર્ણવવાની જરૂર જણાતી નથી. પ્રેમાનંદનું નળાખ્યાન આ જ [illegible] પૂર્ણ [illegible] ઉતર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ આ કાવ્યમાં કેટલેક ઠેકાણે તેઓમાંથી ઉતારા આપી કેટલીક [illegible] [illegible] પ્રયત્ન કીધો છે. આમ હોવાથી [illegible] કરવાનો હેતુ જ નથી. આટલી [illegible] અને આ કાવ્યનો સંક્ષિપ્ત [illegible] આપીએ છીએ, એ વાંચવાથી જણાશે કે આ કાવ્યમાં [illegible] [illegible] છે—

[illegible]

[illegible]

આજને હીરે કેટલીક પ્રતિ હાથ છે પણ એ સંસ્કૃત કવિતા ભાષામાં થયી છે; ઇન્દ્રવંશેચર્ચાની હીરે હેમ સંભવ છે. વાચક ઓ નવયુગની બહુ ગુજરાતીને એનાં સાદી અને પ્રાકૃતિક છે; છતાં હરિશે જ કેટલ અગાઉને લખેલ ભાષાંતરની છૂટ લીધી છે.

અત્યારે જૈનના મૌલિક શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતોમાં મળી આવે છે તેટી જ જો એક ગ્રંથ બહારે આવ્યા જૈનોના દર્શનની બહાર છે. ભૂતાં કરે કે અનુવાદ રહ્યો છે. વિભિન્ન પ્રકારે જૈનો ઇત્યાદિ, રસ્વૃદ્ધિ, ઈતી, અત્યારથું, ગુમડી, ગુજરી, અજની, અવધા, અરનારી, ઉગુર્દનશા, આહરનશા એ આદરનું ધ્યાન ખેંચે છે. આજે, હિ, ફાર્સિ, ઇંગ્લિશ, હબ્રિશ, પાલીઆ, પાલેડો, હેરિસ, ફ્રેંચ, ઇમિ, મરાઠેલિ, બેલ્જિમે વગેરે ક્રિ. વિચારપૂર્વ જૈનના વિષયનો દીવાદીર દયા જોવું છે કે હમણાં કેટલાંક ભૂતાં વાંચનાર રસ મળીને તે ભાષ નથી મૂક્યો છે અને કેટલીક અપેક્ષે તે ભૂતાં ફર હતાં તે સુંદરતાની છૂટ લીધી છે. કેટલાક પૂજન અને આરોપો દીશથી આ વાત સમજાય છે. ભવિષ્યમાં વધારે સારા પ્રતિમાં આવી છૂટ ન હોવાય એ ઈષ્ટ છે. એમ ન થયું હોત તો વખતે વધારે ભૂતાં અમર વધારે સંખ્યામાં એવાં રૂપો મળી આવત.

આ પ્રમાણે જૈન ધર્મોપદેશકોમાં ધર્મભાવ વધારે એવું, જેની દર અનેકને કલ્યાણ આપે એવું, ગુજરાતી ભાષાપ્રેમીને અત્યારના જેમ અને બેલીએ ભૂતાં ગુજરાતીના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે એવું અને બધા ઐતિહાસિક પુરુષોને મનન કરવા યોગ્ય વિષય પૂરો પાડતું આ પોથી પ્રસિદ્ધ કરીને સ્વર્ગસ્થની શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડે આદરણીય ઉપકાર પ્રાપ્ત કર્યો છે.

અમદાવાદ.
૨૦–૯–૧૯ } કાશીભાઈ પીતાંબરદાસ દેરાસરી

સંજાપને લીધે કેટલીક ક્ષતિ થાય છે પણ એ સંજાપ કવિના મનમાં રચાયલી હોઈ—ધર્મબોધ—ને લીધે હોય સંભવ છે. વાચક શ્રી નયસું-દરની ભાષા સુગમ રીતે જોતાં સાદી અને પ્રાસાદિક છે; છતાં કવિએ કોઈ કોઈ જગાએ શબ્દો બનાવવાની છૂટ લીધી છે.

સત્તરમા સૈકાના બીજા તે ભાગના ગ્રંથોમાં મજા આવે છે તેથી જ જાડે સહેજ વધારે જૂના જેવી—આ શબ્દની ભાષા છે. જૂનાં રૂપો ઠીક જળવાઈ રહ્યાં છે. વિભક્તિના પ્રત્યયો જેવા કે:—અનાદંડ, રયણુડી, ગૂતી, આરાધવું, ગુણથે, ગુણથી, અનથી, અરથા, ચરણાંરી, સમુદ્દગણો, ગઢાદિગણો એ આપણું ધ્યાન ખેંચે છે. અજે, ઠિ, પૂજસિ, ઉપજિસે, હસિસે, પામેવા, પામેજો, દીસિ, દુરજઈ, દુસિ. મરાયેસિ, મેલીજે વગેરે રૂપો વિચારણીય છે—આ વિષયમાં દીલગીર થવા જેવું છે કે શબ્દમાં કેટલાંક જૂનાં પાઠાન્તર રદ ગણીને તે ભાષ નવાં ગ્રાહ્યાં છે અને કેટલીક જગાએ તો જૂનાં રૂપ હતાં તે સુધારવાની છૂટ લીધી જ. કેટલાક પુસ્તે અંતે આપેલી ટીકાથી આ વાત સમજાય છે. ભવિષ્યમાં પ્રગટ કરવા ગ્રંથોમાં આવી છૂટ ન લેવાય એ ઈષ્ટ છે. એમ ન થયું હેત તો વખતે વધારે જૂનાં અસર વધારે સુભાષામાં એવાં રૂપો મજા આવત.

આ પ્રમાણે જૈન ધર્માંતરગ્રાંથિઓમાં ધર્મશ્રદ્ધા વધારે એવું, જૈનેતર જનોને કાવ્યાનંદ આપે એવું, ગુજરાતી વાચકવર્ગને અત્યારના કૈકાની અને અગાઉની જૂની ગુજરાતીના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે એવું અને ભાષા-ઈતિહાસ પ્રાપ્તિને મનન કરવા યોગ્ય વિષય પૂરો પાડતું આ ઐતિહાસિક પ્રસિદ્ધ કરીને સ્વર્ગવાસી શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડે આપનો ધન્યવાદ પ્રાપ્ત કર્યો છે.

અમદાવાદ. } હાથાભાઈ પીતાંબરદાસ દેરાસરી
૨૦–૯–૧૯

આપણું ઇતિહાસવિદોના વાંચનના સમય કાળમાં ત્રીજી સદીએ
...ત સાથાર્ અકબર બાદશાહ હતો તેની ઉદારતા, કલાપ્રીતિ,
...ા આદરથી મિશ્રિત પ્રકૃતિ અને દયાળુતાને લીધે મુગલ દેશમાં
...એ ખાસ્સે શાંતિ પ્રસરી હતી અને ગુજરાતમાં પણ વિશેષ
...સુખ હતી (ઈ. સ. ૧૫૭૩ થી ઈ. સ. ૧૭૦૦ સુધી) પરંતુ
...શાંતિને પ્રથમ જહાંગીરથી લાગી પછી શાંતિ કાલમાં જે વિરોધ
...થયો પડે છે તે ઘણો મજબૂત અને વિપત્તિકારક હોય છે. તેથી સમય
...ો હતો છે અને કોઈ ઇતિહાસ એવી દશા નથી.

અકબરના સુબાઓએ ઘણું કામ કરી લીધાં હતાં અને ગુજ-
રાતનાં કુલ ૨૫ પરગણાં બનાવ્યાં હતાં. અકબર બાદશાહે નવીન પદ્ધતિ
...મલ કરી (સને ૧૫૮૩), કે જેથી તે ૨૫ માંના ૯ જે રાજ્યોની પાટે-
...ી મુખ્યથી ઉઘરાવાતા હતા તેઓને પણ તેઓમાં એટલે કે ભાદર અને ઇડર-
...ને અમદાવાદમાં નાંખ્યા, નાગોર અજમેરમાં અને સુરેર તથા નંદુર-
...ર અમલદારમાં જોડ્યાં, કચ્છ, વઢવાણ અને દમણ પોર્ટુગીઝ પાસે રહેતા
...માં અને ઇસ્લામપુરી (ભરૂચ) નિઝામશાહી-દક્ષિણ અહમદનગરના
...અને સોંપ્યાં બાકીનાં ૧૬ માં ૭ નામે સિરોહી, ડુંગરપુર, અને
...સવાડા કે જે હાલ રજપૂતાનામાં છે, કચ્છ, મુંબ (નિવાસસ્થાન) અને
...નગર (હાલનું ધર્મપુર સુરત પરગણામાંનું) તે તેઓના હિંદુ રાજ-
...ઓના હાથમાં આપ્યાં અકબરની સત્તાને કબૂલ કીધાં બાકીના ૧૦માં
...ીઓથી મોહલેલ અમલદારો મુલ વહીવટ કરતા. આમાંના (સુરત-
...ભરૂચ, અમદાવાદ, ગોધરા, ખંભાત, વીરમગામ, પાટણ અને નવાનગર-
...ઈડર—ના ગુજરાતના મોટા ભાગમાં આવેલ હતા, અને સોરઠ અને
...નવાનગર તે હાલના કાઠિયાવાડ વિભાગમાં હતા.)

અકબરને ગુજરાત જેવી શાંતિ પ્રસાર કરવામાં ઘણી મહેનત
...ી હતી. ગુજરાતની રાજધાની આ સમયે અમદાવાદ હતી. ઈ. સ.
૧૬૩૧ (ઈ. ૧૫૨૭) માં તે શહેરના કેટમાં ભાર ભાગ હતા; અને
...૨ અદર ખીન ભાગ હતા; રેશમ તથા કસબિયાઈ ને હાથ
...ના મોટા ધંધા ચાલતા અને સરકારી ઉપજ ૧૫૦ લાખની હતી.
...દીઓની એક ટોળીના હેવાલથી અકબર બાદશાહ સન ૧૫૭૪ના

આપણા જીવનચરિત્રના નાયકના સમય કાળમાં દિલ્હીની ગાદીએ મહાન્ સમ્રાટ્ અકબર બાદશાહ હતો. તેની કાર્યદક્ષતા, પ્રજાપ્રીતિ, અને આત્મબળથી પ્રેરિત પ્રકૃતિ અને રાજ્યકુશળતાને લઈને સમગ્ર દેશમાં આસ્તે આસ્તે શાંતિ પ્રસરી હતી અને ગુજરાતમાં પણ સ્થિરતા પ્રાપ્ત થઈ હતી. (ઈ. સ. ૧૫૭૩ થી ઈ. સ. ૧૭૦૦ સુધી) પરંતુ અશાંતિને પ્રથમ જડમૂળથી કાઢી પછી શાંતિ લાવવામાં જે પરિશ્રમ સેવવો પડે છે તે ઘણો મજબૂત અને વિપત્તિવાળો હોય છે. તેવો સમય પસાર થએ છે અને કોઈ ફરીકામ જેવી દશા નથી.

અમદાવાદના સુલ્તાનોએ ઘણાં રાજ્યો લઈ લીધાં હતાં અને ગુજરાતનાં કુલ ૨૫ પરગણાં બનાવ્યાં હતાં. અકબર બાદશાહે નવીન પદ્ધતિ દાખલ કરી (સને ૧૫૮૩), કે જેથી તે ૨૫ માંના ૫ જે રાજ્યોની પાસેથી ખુચવી લીધેલાં હતાં તેઓને પાછાં સોંપ્યાં એટલે કે જાલોર અને જોધપુરને રજપુતાનામાં નાંખ્યાં, નાગોર અજમેરમાં અને મુન્દેર તથા નંદુરબાર ખાનદેશમાં જોડ્યાં, મુંબઈ, વસઈ અને દમણ પોર્ટુગીઝ પાસે રહેવા દીધાં અને દંડારાજપુરી (જંજીરા) નિઝામશાહી–દક્ષિણ અહમદનગરના રાજ્યને સોંપ્યાં. બાકીનાં ૧૬ માં ૭ નામે સિરોહી, ડુંગરપુર, અને વાંસવાડા કે જે હાલ રજપુતાનામાં છે, કચ્છ, સુંથ (રેવાકાંઠાનું) અને રામનગર (હાલનું ધર્મપુર સુરત પરગણામાંનું) તે તેઓના હિંદુ રાજાઓના હાથમાં ખંડણી આપવાની સરતે રહેવા દીધાં. બાકીના ૧૦માં દીલ્હીથી મોકલેલ અમલદારો રાજ વહીવટ કરતા. આમાંના (સુરત, પાટણ, અમદાવાદ, ગોધરા, ચાંપાનેર, વડોદરા, ભરૂચ અને રાજપીપળા–નાંદોદ—આ ગુજરાતના ખરા ભાગમાં આવેલ હતા, અને સોરઠ અને નવાનગર તે હાલના કાઠિયાવાડ વિભાગમાં હતા.)

અકબરને ગુજરાત જીતી શાંતિ પ્રસાર કરવામાં ઘણી મહેનત પડી હતી. ગુજરાતની રાજધાની આ સમયે અમદાવાદ હતી. ઇ. સ. ૧૫૭૧ (સં. ૧૬૨૭) માં તે શહેરના કોટમાં [illegible] હતા; અને કોટ બહાર બીજાં ગામ હતાં; રેશમ તથા [illegible] ને [illegible] એના મોટા ધંધા ચાલતા અને સરકારી ઉપજ ૧૬૦ [illegible] હતી. અમીરોની એક ટોળીના તોફાનથી અકબર બાદશાહ સન ૧૫૭૨–

તેથી રાષ્ટ્રીય ભાવના જાગી. આખરે ગૂજરાત સને ૧૫૭૩ માં ગયું પરંતુ તે વખતે પણ આંતરીક કલહોની સ્થિતિનો અંત લાવી ન શક્યો. અખંડ એકતા અને પ્રતિષ્ઠા હતી કે કવિઓનો કેમ કરીને હતી કે પોષણ ન થયું અને આપણને માત્ર ત્રણ જ કવિઓ પ્રાપ્ત થયા કે જેણે આ સદીને 'તદ્દન નિર્ધન' એ કહેવાતા અભિશાપથી મુક્ત કરી. તેઓ વસ્તો, વચ્છરાજ અને તુલસી હતા."

વિશેષ શોધ થયા પછી જણાયું છે કે પ્રેમ કવિ નાકર તે ઈ. સ. ૧૭મા સૈકાનો નહિ પણ સોળમા સૈકાનો (સંવત ૧૫૨૦–૧૫૮૨) હતો અને વિષ્ણુદાસ પણ ૧૬ માનો હતો. (સંવત ૧૬૩૦ થી ૧૬૭૩) (જુઓ ગુજરાતીશબ્દવેદ ભાગ ૮ માની પ્રસ્તાવના.) નાકરને એક minor કક્ષાનો પંક્તિનો કવિ રા. કૃષ્ણલાલે ગણ્યો છે, પણ રા. ભટ્ટની કહે છે કે 'કવિ નાકર સંબંધે પ્રેમાનંદની અર્થાત્ પ્રથમ પંક્તિના મુખ્ય કવિની બરોબરી કરી શકે એવો નથી, તો પણ તે બીજી પંક્તિના કવિઓમાં નિઃસંદેહ ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય જણાય છે." મતલબ કે ઈ. સ. સોળમી સદીમાં માત્ર અલ્પશક્તિવાળા કવિઓ પાક્યા છે એમ નથી.

જૈન સાહિત્યમાં ઉક્ત ઈ. સ. ૧૬મી સદીમાં પણ અનેક કવિઓ થયા છે:—નામે નેમિકુંજર, પુણ્યપ્રભ, ધર્મસમુદ્ર, હંસરાજ, કલ્યાણ, સારંગ, હર્ષસાગર, સુમતિમુનિ, પાર્શ્વચંદ્ર, કનકસોમ, દેવશીલ, દેવિ-દાસ–હિત, કુશલસૂરિ, રાજશીલ, પુણ્યરત્ન, ધીમ-લાવણ્ય, મંગલમાણેક, પુણ્યસાગર, પ્રીતિવિજય, ભાવરત્ન, કુશલલાભ, હીરકલશ, સિદ્ધિસૂરિ, સોમવિમલસૂરિ, દેવરાજ, વિદ્યાકમલ, સહજસુંદર, નયસુંદર, વિનય-સમુદ્ર, વિનયસાગર, વિજયશેખર, જયવંતસૂરિ, સમયસુંદર, વિમલચારિ-ત્રસૂરિ, વિજયસિંહ, વિજયદેવ, લાવણ્યસમય, લાવણ્યરત્ન, લાવણ્યકીર્તિ, લાભમંડન, ગુણવિનય, સાધુકીર્તિ, વચ્છરાજ, વગેરે ના ઉલ્લેખો મળી આવ્યા છે. તેમાં તે સદીના આગેવાન અને શક્તિવાળા કવિઓ લાવણ્ય-સમય (જેની કૃતિઓ સં. ૧૫૬૨ થી સં. ૧૫૮૭ સુધીની મળી આવે છે), સહજસુંદર (કૃતિઓ સં. ૧૫૭૨થી ૧૫૯૫), કુશલલાભ (કૃતિઓ

જૈન ગૂર્જર સાહિત્યમાં આ કવિ એક રત્ન સમાન છે એવું તેની કૃતિઓ પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. અત્યાર સુધી તેની કૃતિઓ ઉપલબ્ધ છે તેનાં નામ નીચે પ્રમાણે છેઃ—

+ ૧. રૈવતક ગિરિ રાસ. રચ્યા સં. ૧૫૨૭ આસોની સુદિ ૫ રવિવાર, વીજાપુરમાં.
+ ૨. શત્રુંજય (સિદ્ધાચલ) ઉદ્ધાર રાસ સં. ૧૫૩૮ અષાઢ સુદિ ૧૩ મંગળવાર અમદાવાદમાં.
+ ૩. સુરસુંદરી રાસ સં. ૧૫૪૧ જેઠ સુદિ ૧૩.
+ ૪. નલદમયંતી રાસ સં. ૧૫૫૪ પોષ સુદિ ૮ મંગળવાર.
૫. શીલરક્ષા પ્રકાશ રાસ સં. ૧૫૫૯ ભાદરવામાં.[1]
૬. પ્રભાવતી.

આ ૭ કૃતિની નંબર ૧, ૨ અને ૪ આનંદ કીર્તિકામાં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. નં. ૩ આનંદ કાવ્યમહોદધિના ત્રીજા મૌક્તિકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. તે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે તેથી તેની સાથે સંબંધવાળું ચિત્ર મૂકવામાં આવ્યું છે. નં. ૫ તે પ્રવર્તક મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના ભંડારમાં માત્ર તેરામાં આવેલ છે અને તેની પ્રત મારા દ્વારા ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્—સુરતમાં હતી. પ્રવર્તકજીના ભંડારમાં તેની પ્રત અમદાવાદ અને પાટણમાં આવી ગઈ છે. તેની ટીપ પરથી જણાય છે. પાટણ નં. ૪ના ભંડારમાં છે એમ ત્યાં ઉપલબ્ધ થઈ શકે તેમ છે ને પ્રભાવતી (રાસ) નામની નં. ૬ની કૃતિ રચ્યા સંવત પણ હજુ થઈ શક્યો નથી. આ પ્રકટ કરવાનું આ મંથના

૧. હીરકલશ (?) ... રાસની પ્રશસ્તિ આ પ્રમાણે છેઃ—
શ્રી ઉપાધ્યાય ધનરાજ સીસ લિ. પંડિત શ્રી આણંદમેરૂ સીસ લિ.
દશ ગિનતી નવસુંદરે. ડેટ કારણે કહઈ કવઈ લિ.
સોહવટ લહ્યા ગિત નમું પાય લિ. ૧૫ સીહ.
દેવસુંદર સૂરિ પાટિ પ્રધાન લિ, સુરિ શિરિ જિનસુંદર જિનવાન લિ.
દાસ આણંદ કહઈ કવી...
ફરીય ફિર રાજરા રચ્યુ' એ રાસ લિ, ચોથ ઉમેદ્યો વિરઈ આલ્હણ
માહ લિ. ૧૧ સીહ.

પ્રસિદ્ધકર્તાએ જાહેર ઘણા સમયથી કર્યું છે. અને પ્રભાવતીપર કર્તાની એક નાની સઝાય મળી આવી છે. તેમાં છેવટે એવું જણાવ્યું છે કે
"ભેદિનીત વિમલ તિમ અનુપમ પ્રભાવતિ જિનભક્તિ કરેવિ,
નયસુંદર મંગલ ગુણ ગાવતિ, પાવતિ પુણ્યનિચય નિધિ ભેવિ—૬."

આ ઉપરાંત સરસ્વતમાં સારસ્વત વ્યાકરણપર વૃત્તિ રચનાર નયસુંદર નામક કર્તા છે તે કદાચ આ હોય.

કવિનો પરિચય—ગુરૂ પરંપરા.

કર્તાનો પરિચય ઉપરોક્ત કૃતિઓની પ્રશસ્તિઓ એક બીજા સાથે મિલાવી તેની મીમાંસા કરતાં જે થઇ શકે તેમ છે તે બીજી હકીકત સહિત અત્ર નિવેદન કરવામાં આવે છે. કર્તા પોતે ચંદ્રગચ્છના તપાગચ્છના. વૃદ્ધ તપાગચ્છની પરંપરામાં ઉતરી આવેલા છે. વૃદ્ધ તપાગચ્છના સ્થાપક જગચ્ચંદ્ર સૂરિના શિષ્ય વિજયચંદ્રસૂરિ છે અને વૃદ્ધ તપાગચ્છ એ મૂલ તપગચ્છની શાખા છે કે જે તપગચ્છના સ્થાપક તે જગચ્ચંદ્રસૂરિ છે. જગચ્ચંદ્રસૂરિ એ ચૈત્ર(વાલ) ગચ્છીય દેવભદ્ર સૂરિના શિષ્ય; અને ચૈત્ર—(વાલ) ગચ્છના સ્થાપક ધનેશ્વરસૂરિ.

આ ધનેશ્વરસૂરિ [2]ચંદ્રગચ્છમાં એક મહાન્ આચાર્ય થઇ ગયા છે. તેમણે ચિત્રપુર (હાલના ચિતોડ)માં સાતસો દિગંબર જૈનોને પ્રતિબોધ્યા અને ચિત્રપુરમાં મહાવીર સ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી. તેમણે સ્થાપેલા ગચ્છનું નામ તે ચિત્રપુર ગામમાં થયેલો તે પરથી ચૈત્ર(ચૈત્રવાલ) ગચ્છ પડ્યું. તેમના શિષ્ય ભુવનચંદ (ભુવનેન્દ્ર) સૂરિ અને તેના શિષ્ય] દેવભદ્રસૂરિ થયા. તેમના ત્રણ શિષ્યો—તેમાં પ્રથમ [3]જગચ્ચંદ્રસૂરિ થયા

---

૨ ચંદ્રગચ્છ—સ્થાપક ચંદ્ર નામના આચાર્ય કે જે વીરાત્ ૬૨૦ ની લગભગમાં થયા.

૩ જગચ્ચંદ્ર સૂરિ—તે તપગચ્છની પટ્ટાવલિમાંના વીરપ્રભુથી [illegible] પટ્ટધર એ થયા. પટ્ટાવલિમાં જણાવ્યું છે કે—' [illegible] ભગવતી [illegible] આઘાટી [illegible] શ્રી [illegible] જગચ્ચંદ્રસૂરિ કો પ્રસિદ્ધ નામ પડ્યું.

કે જેમનું સં. ૧૨૮૫ માં વિદ્યપુરી (બીજાપુર)માં ફાગણ વદી ૮ ના (ધારસ) સ્થાપના થઈ

(પાર્શ્વનાથ ...મંદિર તેના વિદ્યપુરમાં હીરા) તેની ત

એમ કહેવામાં આવે છે.

વિશ્વમાંના એક હતા.

કેટલાક કહે પ્રમાણે ... અર્થાત્ દિગમ્બરાચાર્યો અને ... વિવાદ કરતાં હીરાની પેઠે ... વાદવિવાદમાં ... 'હીરલા' ... નામ મળ્યું ... એટલાથી ... 'હીર' ... નામનું ... ૨ કૈરિક, ૩ ..., ૪ ..., ૫ ... અને ૬ ... એ નામની ... તે ... ૧ નિર્ગ્રંથ ... પણ ... નથી, પણ ... તેમનું નામ આપ્યું ... સુંદર ... છે.

વીર થકી આચાર્ય અને, ચરમ ... પંચાચને: ...

ધારસ પંચાચાર્ય, ... નિજ નિજ ગુરૂપ મહસાવં,

વિદ્યાપુરનયરંમિદ તથા મયં હેમચંદ્રાચ ॥ ૧

વિ. સં. ૧૨૮૫ માં ... બેઠી, એટલે ... વિદ્યપુર નગરમાં હેમચંદ્ર થકી ... થકી ... ઉત્પન્ન થઈ ...

... સમય ... હેમચંદ્રના શિષ્ય ... ... એમ પણ ... ને ... ૮૮ મા ... કેમ ... (...) ... છે કે ... હેમચંદ્ર, ... અને ... ... સં. ૧૨૮૩ માં ... ...

*હેમચંદ્રસૂરિ હેમચંદ્રના મુખ્ય ...

સૂરિથી ૧૮ તપાગચ્છ નામથી શાખા થઇ, અને તેથી જૈનસૂરિ- માન્ય લઘુ તપાગચ્છ કહેવાયો. ૧૮ તપાગચ્છ એ ૧૮ શાલિભદ્ર પૌષ- ધિક ગચ્છનું અને લઘુ તપાગચ્છ એ લઘુ શાલિક-લઘુ પૌષધિક એનું ટૂંક નામ છે. આમ મુખ્ય તપગચ્છના બે ભાગ પડ્યા.

વિજયચંદ્રસૂરિના શિષ્યો નામે વજ્રસેન, પદ્મચંદ્ર અને ક્ષેમ- કીર્તિ થયા. ક્ષેમકીર્તિસૂરિએ ૪૨૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણની બૃહત્કલ્પ પર વૃત્તિ-ટીકા રચી છે. તેમના શિષ્ય હેમકલશસૂરિ, અને તેમના ᵉરત્નાકરસૂરિ થયા કે જેણે રત્નાકર ગચ્છ સ્થાપ્યો.

દેવેન્દ્રસૂરિ નામના (૨૭) ઉપાધ્યાય-શિષ્યપદ્દાદામાં ઉત્કૃષ્ટ. વિજયચંદ્ર દેવેન્દ્રને વંદન કરવા પણ ન આવ્યા, તેમ કેટલીક શિથિલ પ્રવૃત્તિ જોઈ કે ચૈત્ય વિષે, સ્વચ્છંદ વર્તતા હતા. આથી વિજયચંદ્રના અનુયાયી વિજયચંદ્ર ૧૮ (મોટા) પોશાલ-પૌષધશાળામાં રહેતા હોવાથી ૧૮ શાલિક કહેવાયા અને તેમનું પ્રખ્યું નામ તે પડ્યું. દેવેન્દ્ર લઘુ પોશાળમાં તે વખત રહેતા હોવાથી તેમનો ગચ્છ લઘુ પૌષધિક લઘુ કહેવાયો છતાં તે બન્નેની પરંપરામાં અનેક વિદ્વાન્ આચાર્ય, મહાન્ સાધુઓ થયા. જેવા કે મુનિસુંદર, સોમસુંદર, હીરવિ- જય વગેરે વગેરે. અને તેનો પ્રવાહ પણ અવિરત અત્યાર સુધી વહે છે. વડગચ્છ સંબંધી પ્રકટ અત્ર. સુધી હોય એમ લાગે. નહિ. વિશેષ માટે જુઓ ગુરુગુણરત્નાકર હીરવિજયસૂરિ રાસ. ઐતિહાસિક પૃ. પૃ. ૨૪૮-૨૬૩.

૬. આ વૃત્તિનો રચના-સંવત ૧૩૩૨ છે. તેથી તેના હાલની ચાંદામાં છે. તેના ૪૨૦૦૦ શ્લોકમાં આદિના ૪૬૦૦ શ્લોક મલય- ગિરિકૃત છે અને બાકીના ક્ષેમકીર્તિના છે.

૭. રત્નાકરસૂરિએ શ્રી પાંચક આત્મનિંદારૂપ હૃદયસ્પર્શી રત્નાકર પંચવિંશતિ-પચ્ચીસીના કર્તા. તેના સંબંધમાં કવિ નયસુંદરે પોતે શત્રુંજય ઉદ્ધાર રાસમાં જણાવ્યું છે કે—

સંવત તેર એકોતરે શ્રી ઓસવંશ શૃંગારે,
સાહા સમરો દ્રવ્ય બહુ વ્યય કરિ, પંદરમો ઉદ્ધારે.

સૂરિ થયા. અભયરત્નસૂરિથી પાટે૧૦ દેવરત્નસૂરિ થયા કે જેના સમ-
કાલીન તરીકે કર્તા નયસુંદર ઋષિએ પોતાની નલ દમયંતી અને શીલ-
રક્ષા પ્રકાશ શિયલની [illegible] કૃતિની રચના કરી છે નલદમયંતી અને
શીલરક્ષા પ્રકાશ રચની સમયે ધર્મપટ્ટમાં દેવસુંદરસૂરિ અને તેના
વિજયસુંદર વિદ્યમાન હતા.

નયસુંદર ઋષિ [illegible] ધનરત્નસૂરિના બીજા બે શિષ્ય નામે મા-
ણિક્યરત્ન ઉપાધ્યાય અને ભાનુમેરુ ઉપાધ્યાય હતા તે પૈકીના ભાનુ
મેરુના શિષ્ય રૂ.ક. ખંડ નલદમયંતી રચની તેમની પ્રશસ્તિમાં
જણાવ્યું છે કે માણિક્યરત્ન એ મોટા ઉપાધ્યાય છે અને તેના લઘુ
બંધુ નયસુંદર છે. પરંતુ ૧૧ભી પ્રશસ્તિમાં સમન્વય કરવાં તેમ

૧૦ દેવરત્નસૂરિના ૪ ? જયરત્નસૂરિના ભુવનકીર્તિસૂરિ (સ્વર્ગ.
ચાલ ૧૭૧૦)—જ્ઞાન. રત્નકીર્તિ (જન્મ સં ૧૬૭૮ અને સ્વર્ગવાસ
સં ૧૭૩૪) અને તેના ગુણસાગરસૂરિ એ ક્રમે થયા.

૧૧ જુઓ —પૃ. ૬૭૯.

શ્રી ૨૬ [illegible] રત્નકીર્તિ, ધનરત્ન સૂરિંદ નરેશ્વરિ,
સુવિનેય [illegible] ભાનુમેરુ [illegible] ગરૂઆ ગુણ સદી તે પૂંજ્યપૂ.
માણિક્યરત્ન [illegible] લઘુ બંધવ લઘુ નયસુંદરેણ ૩૮
પૃ. ૪૩૫. શ્રી ધનરત્ન [illegible] શિષ્ય [illegible] સોદરઃ
શ્રી ભાનુમેરુ [illegible] વર્ણિત [illegible]. ૩૧૪
[illegible] માણિક્યરત્ન મોટા ઉપાધ્યાય;
[illegible] નયસુંદર લઘુ [illegible] વાણી વિશદ પધ. ૩૧૫

આ વાત [illegible] કે માણિક્યરત્ન કહેવાતા મોટા ભાઈ
હતા, અને તે [illegible] ના [illegible] ગુરુ ભાનુમેરુના શિષ્ય હતાઃ
ત્યારે રૂપચંદ રાસની પ્રશસ્તિમાં પૃ. ૧૬૯મે જણાવેલું છે કે—
શ્રી ધનરત્ન સૂરીશ્વર શિષ્ય, ભાનુમેરુ [illegible], ૧૮
[illegible] સુખકર, [illegible].
[illegible] દેરાસ [illegible], માણિક્ય રત્ન [illegible]

ટીકેની વિદ્વત્તા અને પ્રતિભામાં ઉમેરો કરે છે. જૈન ગૂર્જર કવિઓ
જેટલા થયા તેમાં આ હેમશ્રી સિવાય એક પણ કવયિત્રી જણાય
થી. કનકાવતી આખ્યાનની પ્રશસ્તિનો ભાગ આ પ્રમાણે છે:—

એહવી પરિ નેહ પાલઇ નરનારી, તે નેહનું પરિમાણ,
જિનમત દસા જન જુ એહવા, તુ કાંઈ ધરમ સુજાંન. ૩૬૨
વૃદ્ધ તપાગચ્છ મંડન દિનકર, શ્રી ધનરત્ન સૂરીશ,
અમરરત્ન સૂરી પાટ પટોધર, ભાનુમેરુ શિષ્ય કહઇશ. ૩૬૩
ગુણ ગણધર ધીન વૈરાગી, નયસુંદર રવિરાય,
વાચકમાંહિ મુખ્ય બનીજઇ, તસ શિષ્યણી ગુણગાય. ૩૬૪
કથામાંહિથી કહઉ રસાલ, કનકાવતી સંબંધ,
કનકાવતી આખ્યાન રચઉં મઇ, સુણતાં સરસ સબંધ. ૩૬૫
સંવત ૧૬ સુખાલઇ સંવચ્છરિ, વૈશાખ વદિ ગુરુવાર,
સાતમઇ દિન શુભ મુહૂરતઇ ચોગઇ રચઉ આખ્યાન મેં સાર. ૩૬૬
ભણઇ ગુણઇ સાંભલિ જે નાર, તેહ ઘરિ મંગલચાર,
હેમશ્રી કરજોડ તે બોલઇ, સુરત સંયોગ સુસાર. ૩૬૭

પ્રવાસ:—

અખંડ વિહાર કરવાની સાધુને માથે જૈનધર્મની આજ્ઞા હોવાથી એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે વિહાર કરતાં *વીજાપુર, અમદાવાદ, આદિ શત્રુંજય સ્થળે પ્રવાસ કર્યો છે એ તેમની કૃતિપરથી નિશ્ચક છે.

કાવ્યનો હેતુ.

જૈનસાધુઓમાં અનેક પ્રતિષ્ઠાપાત્ર કવિઓ થયા છે અને વૈરાગ્ય-યુક્ત નિઃસ્પૃહ જીવન તેમની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિનું સતત અને મહાન્ પ્રેરણા હતું. આવા પ્રતિષ્ઠિત કવિમાંના એક આપણા જીવનચરિત્રના

*વીજાપુર—પૂર્વે સાબરમતી નદી. ઉત્તરે લાડાપહાડી (લાડોલ), દક્ષિણે સુરખા, રણાસણ વગેરે તેનું સંસ્કૃત નામ વિદ્યાપુર વા વિજયપુર છે. આ અતિ પ્રાચીન શહેર હતું. હાલ ગાયકવાડ નીચે છે. અને ત્યાંના ... વડીપોશાળમાં ઘણાં વર્ષો રહ્યા છે, કે જે પોશાળ હાલ પ્રચારીના ... ગાદીનો ઉપાશ્રય છે તે વળી વિદ્યમાન છે. નયસુંદરની પરંપરામાં ... સિદ્ધિસુંદર (૧૮૮૬ માં), તેના બુદ્ધિસુંદર, તેના રૂપસુંદર (વિદ્વાન મુનિ સં. ૧૯૩૫ લગભગ) તેજ પોશાળમાં વાસ કરી રહ્યા હતા. તે ઉપાધ્યાયાન ... સાઈ કહા પોરવાડોએ મશહૂરી છે. જુઓ વિજાપુર વૃત્તાંત પૃ. ૧૦ અને

અનુભવી જેહને બુધે કરી, આપે જોઈ અનંદ,
અનંગ એવો ઉપનો, કેશવ પુરુષ પ્રબંધ.
નળદમયંતી રાસ. પૃ. ૧૨૨–૧૦૩

કવિની લઘુતા.

નળદમયંતીની કથા શિરાજની સર્વ કૃતિઓ કરતાં મનહર છે અને તેમાં ઈશ્વર કુમાર કેમની કૃતિ એવી સુંદર છે કે તે કે.પૂ. પણ કવિજનને શિખરે તેમ છે. આવા સરસ, સુંદર આદરી અને ઠાઠ છે. તે રચનાં પોતાની લઘુતા કવિ બતાવે છે અને આપણા વિબુધને નમસ્કાર કરે છે:—

૧ હું છું મૂઢ માનવીભૂત, બુદ્ધિમાન હો સહુ કવિજન.

આગે કવિજન હુઆ અપાર, તે સહુને કરી જુહાર. ૨૨

વિબુધ જન આપું વિચાર, હું દેવ ત્યાં કરજો સાર.

૨ હું મૂરખ માનવી અજાણ, જે બોલો તે સાચ પ્રમાણ. ૩૬

જુઓ પૃ. ૬.

જે જન વિબુધ ત્યાં કવિજન, હસજોની વાત કહું વીનતિ, ૨૩

અમરદ વચન જે આણો અતી, તે તમે શુદ્ધ કરજો મતી. ૨૪

જુઓ પૃ ૧૧૯

વિક્રમાં ૧૭૪ પ્રકાર મહિના આસ.જુવાણપેનળદમયંતી- રાસ રચતાં મંગળાચરણ-પ્રસ્તાવમાં કવિ લખે છે કે:—

કિહાં મતી પૂર્વ મહાકવિ શ્રીનિ કિહાં માહરી મતિ,

ઉદધીનું ઉત્તારણ વિષે, બુદ્ધિ વતી વેરે હું અતિ.

હંસ ગંગ કિમ કવિ પદ લહું, કિમ નવો પરનો પંથુ,

ઉપચુઆએ કરો કિમ લેખિયે, વર શાલિ સરીખુ કંણુ.

નિજ બુદ્ધિ આઉ બોલતાં, હસતા રખે કવિ લોય,

પંખિયા નિજ આપણ વડે, વન કરે વાસ્તુ હોય ?

એટલે કે ક્યાં પુરુષ મહાકવિ નળરાયની (વિસ્તૃત) કીર્તિ, અને ક્યાં મારી (અલ્પ) મતિ. (આવું એમ બને છે કે) મારી મતિ એ પંખિયા મોતીમાં પરોવેલા હોવાના જેવી છે. (એટલે કે મૂળ ગ્રંથ

* આપ સંપાદક-માણિક્યચંદ્ર સૂરિ.

કવિત કવિત કરી સહુકો કહે, કવિત ભેદ કો વિરલા લહે,
કોઈ કવિત જેણે દુશ્મન દહે,—પંડિત જન પરખી સદગહે. ૩૭. પૃ. ૬
આ ધ્યાનમાં રાખી વિવેચનમાં કહે છે કે—

ઉદર ભરન વશિ મુગ્ધ બંધિ, કરંદ કવિતા કરે રંગ,
અજુનાં મરમ ઉદ્દેશ બોધ, કરે ક્યાં વચને કલ્લોલ,
રાસ શું કરેશાત જેણે ઉરમાં રાખી [illegible] ૩૮

દાદરે પાન કરો મેં રામ, રસને 'અરજુ ઉપદેશ' રાસ— ૩૯
[illegible]
[illegible]

ઉદ્દેશ [illegible] ધર્મ અને [illegible] અને [illegible] ઉપાધ્યેની ૪૦
સિદ્ધિ કરી 'અરજુ ઉપદેશ' [illegible]
[illegible] શ્રૃંગાર, [illegible], અદ્ભુત, [illegible], વીરરસ-સમાનક,
બીભત્સ, કરુણ, હાસ્ય, અને [illegible] [illegible]
સુગમ [illegible] અને તેમાંના [illegible] અને [illegible] કવિને
આ [illegible] ઘણું [illegible] આ [illegible] કહ્યું છે. આ નવે
[illegible] સંક્ષિપ્ત વર્ણન [illegible] કાવ્ય-સિદ્ધાંતમાંના [illegible]
[illegible] કહેવું છે તેમાંથી [illegible] અને [illegible]
[illegible] નહિ [illegible]

[illegible] અદ્ભુત [illegible] કરે છે, તેને [illegible]
[illegible] [illegible]
કહ્યું છે કે—

* પ્રથમ [illegible] રસ [illegible], [illegible],
[illegible] [illegible], અરજુ ઉપદેશ રાસ [illegible]. પૃ. ૧૭૦
* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] ॥
[illegible] પૃ. ૧૩૪ (કે. ઇ.)
[illegible] ।
[illegible] ॥

આ પરથી જણાશે કે પુરાણમાં ઐતિહાસિક અને પ્રાચીનમાં ઈતિહાસનું મિશ્રણ હોય છે. આ કુવલય કુમાર કથામાં કુવલય કુમારે ઓળખે તેની તેઓ ભવે કરેલા કર્મવિપાક પ્રમાણ બને છે અને ત્યાર પછી તેઓ ઘણા ભવે ચરિત ભગવતી દીક્ષા લઈ નિર્વાણ પામી તે બને છે. આ કથામાં કવિની પ્રૌઢ કલ્પનાશક્તિ અને ભાવ બને છે. આખો વસ્તુ (plot) પ્રાયઃ કલ્પિત છે. વસ્તુને અંગે પ્રસિદ્ધ મહાપુરુષો—અંગર્ષિ અને અનેક હેતુ વાર્તાઓ તથા ઉપકથાઓ ના વિસ્તારિત કરવાના પ્રસંગમાં કવિએ મૂક્યા છે અને તે બધાને પ્રભાવ જૈન પ્રભાવક મહાત્મા સિદ્ધસેન દિવાકરો કુંદ ચૈતિસમિક ઉત્તમ પુરી તેમની પાસે કુવલય કુમારની દેવાર્દ કલ્પિત જણાવે છે—દેખાય છે. તે પરથી કવિ પોતે જણાવે છે કે:—

કેટલાક અગિત અગિરે, મળી, કેમ કહો સરસું કરી,

કેવી પદ સુણી તે કરી. અન્યિક એવું ભાવ સરી' પૃ. ૧૩૦ કેટલાક (કલ્પિત) અગિત અગિતમાંહેથી કર્યું છે અને કેટલુંક અગિત સરસ્વતીથી—કલ્પિત કર્યું છે, કેટલુંક સાંભળેલું દાખલ કર્યું છે. તો તેમાં એવું વધતું ઓછું થયું હોય તો તરત ભાખું છું (મારું છું). આનો અગિતમાંથી કંઇ લીધું છે એમ જણાવ્યું છે તો કુવલય કથા કે અગિત એવો સંપૂર્ણ કે પ્રાકૃતમાં કોઈ ગ્રંથ હોય એવું જૈનગ્રંથાવલિમાં માલૂમ પડતું નથી. એમ લાગે છે કે આ કથામાંનું ભાગ સિદ્ધસેન દિવાકરનું અગિત કે જે ગ્રંથ કે અગિતમાંથી લીધું છે એમાં શક નથી. તેમજ (પિતાના મુનિમુનીની કથામાં) સુરસુંદરીની કથા પણ કવિની પોતાની કલ્પનાનુસાર રૂપ જણાય છે.

આઠ કથા કવિ ૭ ભાગે મુખ્ય કથામાં કહે છે તે માટે જણાવ્યું છે કે:—

'કવિ કહે આઠ કથા માંડિ કથા, એટલે રમે કહો કે કથા;
એક સરસ ઉત્પાધ્યયન દાખ, એટલે અધ્યયને સંભળાવ (?)
ઉત્પાધ્યયન કે જે પવિત્ર આગમ—જૈનશાસ્ત્ર છે તેમાં પણ આઠ.

કથા આવે છે તો પછી કવિને પણ મુખ્ય કથામાં આઠ કથાની ઉપયોગિતા જણાય છે.

સો)–ઇત્યાદિ તેમજ જૈન ગ્રંથકારોનાં અવતરણો ઉતાર્યાં છે તે પરથી કવિ બહુશ્રુત હતો એટલું તો સ્પષ્ટ છે, આધાર તો તેનો ઘણો [illegible] હતો. સ્વતંત્ર કૃતિઓમાં તેની ભાષા સરલ, સચોટ, વેગથી વહેતી, અને [illegible] સંસ્કારિત અને ઊંડી છે. [illegible] હોવાથી તેની ભાષા [illegible], [illegible] તેની અને [illegible] ભરેલી છે, પણ પરિશ્રમ લઇ તેનો અર્થ સમજતાં જણાશે કે કવિએ સંસ્કૃતમાંથી ગુજરાતી ભાષામાં [illegible] કર્યું છે તે પોતાની ભાષાના હિત [illegible] સરસ કર્યું છે.

કહેવતોનો ઉપયોગ.

'અસલ જ્યારે વિદ્વાન કરતાં કવિઓ, અને હવે પુસ્તક કરતાં [illegible] એ વિશેષ [illegible] કહેવતોનાં સર્જન થતાં, ત્યારે કહેવતો અધિક [illegible] હતી.' આવી કહેવતો–ઉખાણાં આખ્યાન કવિએ ઠેકઠેકાણે [illegible] વાપરેલ છે તે ઘણું જ્ઞાન દેખાડે છે, અને તે [illegible] છે. આ પ્રમાણે તે તે કહેવતો કવિના સમય કરતાં જૂની સિદ્ધ થાય છે એટલુંજ નહિ પણ તે કહેવતોને જે જનસમાજે પોતાના [illegible] કે [illegible]. [illegible] પછી [illegible] તે [illegible] "કોઈ જનસમાજની કહેવતો તે [illegible] છે [illegible] આપે [illegible] છે. [illegible] હાસ્ય અને [illegible] એ જનસમાજના [illegible]. અને [illegible] છે, પણ એવી કહેવતો તો એ [illegible] અને [illegible] છે. આમ કહેવતો [illegible] નહિ પણ [illegible] જનસમાજની [illegible], એ જનસમાજને [illegible] લાગે છે, અને જો [illegible] એ જનસમાજ કવિઓની કૃતિઓમાં [illegible] નથી તે કહેવતોમાં [illegible] છે. [illegible] જો નિર્દોષ અને [illegible] હાસ્ય [illegible] છે તે કહેવતોમાં [illegible] નથી. કહેવતની [illegible] અને [illegible] જનસમાજના [illegible] [illegible] અને [illegible] કહેવતોમાં [illegible] છે તે [illegible] લાગે છે. [illegible]

૧૦ કહે કુમતી બ્રાહિમ શા ભણે,
ઉધનાં ને રોનાં માદુપો.
૧૧ તાલે તાલ મળ્યો મન મેળ,
કેરડે મને ધરે તર મેળ. ૨૪ પૃ. ૫૬
૧૨ કુંવર ફિરે વિસારે ભાઈ,
વિવાદ વિષે થયું નાતરૂં. ૫ પૃ. ૫૯
૧૩ તો તક જોતી ફિરી ફકિર,
મદમાતો ને મદિરા પીર. ૧૩ પૃ. ૬૦
૧૪ હરિતપ કહે સ્વામી એ ભૂર,
અધ ઢાંકે પેટું ઊંટ. ૨૪ પૃ. ૬૧
૧૫ કહો શું કર સિંહ સાંકળ્યો,
એ ઉભારો સાચો મિત્રો. ૨૭ „
૧૬ આરતિ કરવા લાગી વહુ,
હંસો હંસ ફુટી લાગી. ૨૮ „
૧૭ જોયે મિત્રો હવે આ વીર,
જિણે તારૂં ઊતાર્યું નીર,
ન શકે કો પ્રુદની વેદને,
પરમેશ્વર પ્રુદયે વેદને. ૪૮ પૃ. ૬૨
૧૮ તર શામની કહે પગડી,
પહિલે સ્વર્ગે મસિકા પડી. ૨૪ પૃ. ૬૨
૧૯ કિહાં કુબુદ્ધિ દીધી જગનાથ,
મુંખ ન ખાધા દાધા હાથ. ૨૨ પૃ. ૭૦
૨૦ ઉષ્વાથી એવું ભલું,
જોઈએ તે કળાદિ. ૪૮ પૃ. ૭૧
૨૧ બહાર બોલ પડ્યો ન સમાએ,
લોક ને બિહિક ન બાંધ્યાં જાએ. ૬૦ પૃ. ૭૯
૨૨ રાજ પ્રતે તો મતિ રઢ લાગી,
પૂછે વાજી વાજી, ૫ પૃ. ૮૧

કાવ્ય રચી વિદગ્ધમાં નામના મેગરી છે, તેનું ... છે. ... તેમની ... નામ છે. આ ... ની કૃતિ આણિંદચંદ સૂરિ ... નવાયન (અથવા ... પુરાણ) નામના ગ્રંથને અનુસરીને રચી છે તે ... કરી ... તે સ્વતંત્ર નહિ પણ અનુવાદ છે. તે નવાયન ગ્રંથ ઉપલબ્ધ થયો નથી તેથી તે ગ્રંથની સાથે આ અનુવાદ સરખાવી કેટલા ... ગ્રંથકારે કર્યું છે, કેટલા ... અનુવાદક તરીકે ... છે, ... ક્યાં નવીન વર્ણનો ઉમેરવામાં આવ્યાં છે તે, તેમજ ... ગ્રંથ ... ગ્રંથને આધારે રચવામાં આવ્યો છે, તેમાં શું શું આવવામાં આવ્યું છે તે અત્યારે કહી શકાય તેમ નથી. મૂળ ગ્રંથમાં જૈન અને ... સંમિશ્રિત કરવામાં આવ્યું હતું, અને તેમાં ... પૂર્ણ ... હતા એવું ... —

આણિંદ સૂર મહાયતિ, તિણે કર્યો નવાયન ગ્રંથ,
નર દેવ પરિષદિ વિદ્વારવા, કરે થયો જો સુરપથ. ૧૪
... ઓહના ચાંચલા, ... અધિકાર,
અનુસરી તેહને મૂળે કરી, ... થાય અપાર, ૧૫
મન રંગ ... ...

... સમયમાં ... હતા. ... નામ ... નામ ... [illegible] ... બનાવ્યું છે કે ... ... નામ ... ... [illegible] ... સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે, અને ... પંડિત તરીકે ... નામનો ગ્રંથ બનાવ્યો છે તે ... [illegible] ... આપવામાં નહિ આવ્યા અને ... ૧૦ ૨૧ ... ઈ. સ. માં ... [illegible] ... કરી આપેલ નથી ... [illegible] ... ... કરી ... સિદ્ધ થાય છે. ... [illegible] ...

જેણે ૧૦ સર્ગવાળો પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર નામનો ગ્રંથ દેવકૂપક (હાલનું દીવબંદર)માં સંવત ૧૨૭૬ માં દિવાળીએ સંપૂર્ણ કર્યો છે અને તેની પ્રશસ્તિમાં પોતાની પરંપરા નીચે પ્રમાણે આપી છેઃ— કોટિકગણની વજ્રશાખા (કે જે વજ્રસ્વામિના નામ પરથી ઉદ્‌ભવી છે.) ના રાજગચ્છમાં આદ્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરિ થયા. તે પ્રખર વાદી હતા અને તેમણે એક રાજાની સમક્ષ દિગંબરોને વાદમાં હરાવ્યા હતા. તેના પટ્ટધર તાર્કિક શ્વેતામ્બર સામ્રાજ્યી અભયદેવસૂરિ હતા કે જેણે વાદમહાર્ણવ નામનો મહાન્ ગ્રંથ રચ્યો છે. તેના શિષ્ય ધારાધીશ પ્રખ્યાત મુંજ-રાજાની સમક્ષ વાદીઓને જીતનાર જિનેશ્વરસૂરિ, (ધનેશ્વરસૂરિ-પ્રતિ દરશૈવિન્યાસ જણાવે છે. સુરસુંદરી ચરિયમ્ પ્ર. પૃ. ૧) તેના અજિતસેનસૂરિ, તેના તાર્કિક વર્ધમાનસૂરિ, તેના સિદ્ધાન્તપટુ શીલભદ્ર, તેના પટ્ટે કવિ ભરતેશ્વરસૂરિ, તેના પટ્ટે વૈરસ્વામી કે જે જ્યોતિઃશાસ્ત્રમાં કુશલ હતા તે થયા. તેમના તાર્કિક નેમિચંદ્રસૂરિ થયા અને તેના સાગરેંદુ (સાગરચંદ્ર) થયા અને તેમના શિષ્ય આના કર્તા શ્રી માણિક્યચંદ્રસૂરિ થયા.

આ પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર કેવી રીતે રચવામાં આવ્યું તેના સંબંધમાં આગળ ચાલતાં એ જણાવે છે કે (ભિન્નમાલ વંશમાં (શ્રીમાલ-વંશમાં) મેહિલનો પુત્ર વીર અને તેનો પુત્ર વર્દ્ધમાન થયો કે જે રાજ કુમારપાલ અને અજયપાલ રાજાની સભામાં ભૂષણરૂપ હતો. તેને પોતાની આહ્‌નામની પત્નીથી ત્રણ પુત્રો નામે ત્રિભુવનપાલ, મલ્લ અને દેદક થયા હતા. આમાંના દેદકનો પુત્ર પલ્હણ સુકવિ હતો. એક વખત દેદક પોતાના ઉત્તમ કવિ પલ્હણ પુત્રને સાથે લઇ માણિક્યચંદ્ર સૂરિ પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો કે "આપની ગુરુ પરંપરામાં જે પૂર્વજ પ્રદ્યુમ્ન સૂરિએ ચોરાશી વાદીઓને જીત્યા, અને તેના શિષ્ય જે અભયદેવસૂરિ તેમણે વાદ મહાર્ણવ નામનો વાદનો ગ્રંથ રચ્યો કે તેઓના આમ્નાયમાં રહી આપે પણ સદ્‌ગ્રંથ રચવામાં સ્વશક્તિથી પરોપકાર કરવો ઘટે છે"—આ પ્રાર્થનાથી વશ થઇ માણિક્યચંદ્રસૂરિએ પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ગ્રંથ સં. ૧૨૭૬ માં (રસર્ષિ રવિ સંખ્યાવાળા દીપપર્વણિ) રચ્યો. (પીટર્સન ત્રીજો રીપોર્ટ. પૃ. ૧૫૭)

વળી જૈન ભંડારોમાં ૧ ભેળંડી ચરિત્ર, ૨ ભેળંડી ... ૧૦૦૦ શ્લો.—પ્રબોધ ચંદ્રિકા ટુંક, ૩ ભેળંડી ... સૂરિ શિષ્ય ... ટુંક [સં. ૧૧૫૦ આસપાસે], ૪ ભેળંડી ... (આ પ્રબોધ ચંદ્રિકા—... શિષ્ય ... શ્લોક ૮), ૫ ભેળંડી પ્રબંધ (ગદ્ય), ૬ ભેળંડી પ્રબંધ ..., ૭ નલાખ્યાન, ૮ નલોદય ટીકા—૧૪૦૦—આદિત્યસૂરિ ટુંક, ૯ નલોદય કાવ્ય—૨૫૦—રવિદેવ ટુંક, ૧૦ નલવિલાસ નાટક—રામચંદ્રસૂરિ ટુંક, ૧૧ નલાયન—... (સં. ૧૦૭૦ ...) ટુંક—આ પુસ્તકોનાં નામ ટાંકિયે ... છે. વળી ... એક રચેલી જણાય છે કે જૈન નૈષધકાવ્ય પણ થયું છે ... અને તે ... શિષ્ય અને ... અભયદેવસૂરિના ... જિનેશ્વરસૂરિએ (સં. ૧૦૭૦ ...) રચ્યું છે.

ગૂર્જર જૈન કવિઓ પૈકી સમયસુંદર અને મેઘરાજે નલદમયંતીપર રાસ રચ્યા છે ખરા, પણ ત્યારે કહેવાનું કે ... એક કવિ નામે ઋષિવર્ધને નયસુંદરની પહેલાં સં. ૧૫૧૨ માં ... નલદમયંતી રાસ બનાવ્યો છે. ટિપ્પણમાં ઉપરનો ઉલ્લેખ પણ નોંધ્યો છે.

જૈનેતર કથાઓ પૈકીનું મૂળ મહાભારતના એક પર્વમાં ... શ્રીહર્ષનાં નૈષધમાં નળનું ચરિત્ર પ્રસિદ્ધ છે. નૈષધ ઉપર ... જિનરાજે 'જિનરાજ ટીકા' કરી છે. ગૂર્જર ભાષામાં કવિવર્ય પ્રેમાનંદ અને ભાલણ કવિએ પણ નલાખ્યાન બનાવેલાં પ્રસિદ્ધ છે.

... હાઈ ... મુંબઈ, ઓગષ્ટ ૧૯૧૭.	વિનીત મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ. બી. એ. એલ્ એલ્. બી.

કવિની કૃતિઓ સંબંધી વિશેષ.

આપણે ઉપર જણાવી ગયા કે નલદમયંતીરાસ સિવાયની કવિની સર્વ કૃતિઓ સ્વતંત્ર છે. કવિની કૃતિ નામે સુરસુંદરી રાસ એ જૈન 'વિવિધ સાહિત્ય શાસ્ત્ર માળા'ના પ્રથમ પુષ્પ તરીકે પ્રાકૃતમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ, ધનેશ્વર મુનિકૃત સુરસુંદરી ચરિત્ર પરથી ઉપજાવેલ નથી કરેલું ગાથાઓ પણ મૂક્યું છે. જૈનધર્મ પ્રસારક સભાએ પ્રસિદ્ધ કરેલ ચરિત્રમાં સુરસુંદરી ચરિત્ર છે તેનું પણ આપણા કવિના સુરસુંદરી રાસ સાથે મળતાપણું ભાગ્યે છે. પ્રસ્તાવના પરથી જણાય છે કે ઉક્ત ચરિત્રગ્રંથનું તે ચરિત્ર પંડિત શ્રી વીરવિજય (વિક્રમની ઓગણીસમી સદીના અંતમાં થયેલા)ના કરેલા રાસ (રચના સંવત્ ૧૯૦૨) ઉપરથી ગુજરાતી ભાષામાં લખવામાં આવ્યું છે. વીરવિજયનો સુરસુંદરી રાસ પણ કરી અમદાવાદની વિદ્યાશાળાએ પહેલાં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો, પણ એ હાથ લાગ્યો નથી તેથી તેમાં તેનું પણ આ સંબંધમાં કહ્યું છે તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે નહિ તે હમણાં નથી જણાતું. નયસુંદરે પણ કેમ તેમ ગ્રંથનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી; એક બીજા ગૂર્જર જૈન કવિ નામે ધર્મવર્ધને સં. ૧૭૩૬માં સુરસુંદરી અમરકુમાર નામનો રાસ રચ્યો છે તે પણ આ કવિ રાસને મળતી કથાનો જ હોવો જોઇએ.

નયસુંદરના શત્રુંજય ઉદ્ધાર નામના પણ ઉદ્ધાર રાસ સંબંધી એટલું જણાવવું જોઇએ કે સં. ૧૩૮૯માં જિનપ્રભ સૂરિએ બના-વેલા 'કલ્પપ્રદીપ' ગ્રંથમાં શત્રુંજયના થયેલા સોળ ઉદ્ધારનું વર્ણન છે. [illegible] પણ ઉદ્ધારનો રાસ સં. ૧૬૩૮માં રચેલ છે. શત્રુંજય (પાલી-તાણામાં આવેલા પર્વત)નું માહાત્મ્ય ઘણા સમયથી ચાલ્યું છે, અને તેના માહાત્મ્યને લઈને જ તેના પર થયેલા આક્રમણ વા હુમલાઓને અંગે થયેલી મંદિરોની ભૂંડી સ્થિતિ દૂર કરવા ઉદ્ધારની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે. શત્રુંજય સંબંધી ધનેશ્વરસૂરિનો શત્રુંજય માહાત્મ્ય નામનો એક પ્રબંધ છે, અને તે પરથી ઉદયને સંક્ષિપ્ત ગ્રંથ ગદ્યમાં રચેલો પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો છે. તે વિસ્તૃત તે પર ઘણા લેખોમાં આવે છે. ગૂર્જર ભાષામાં પણ શત્રુંજય રાસ સમયસુંદર કૃત, શત્રુંજય તીર્થમાળારાસ—આણંદવિજય કૃત સં. ૧૮૮૦, સિદ્ધાચલસ્ત

मिथ्यामहाहिना दष्टं यदमीदृशपानतः ।
जाताश्चमन्ति विद्धं ये सार रुचे सविनायकम् ॥

રૂપચંદ કુમાર રાસનો સાર.

ખંડ ૧—સમૃદ્ધિવાન્ માળવદેશ પ્રસિદ્ધ છે. [આના સંબંધમાં કંઇક જણાવીએ તો આ દેશ અતિ પ્રાચીન છે. મહાવીર સ્વામીના સમયમાં ઉજ્જયિનીમાં ચંડપ્રદ્યોત રાજા રાજ્ય કરતો હતો. અશોક પછી સંપ્રતિ રાજા થયો. વિક્રમાદિત્યના સમયમાં અવન્તિ યા ઉજ્જૈન તેની રાજધાની હતી. પછી બે રાજધાની થઈ—માંડુ અને ઉજ્જૈન. કોઇ રાજા માંડુમાં તો કોઇ અવન્તિકા—ઉજ્જૈનમાં રહેતો. અશોક પછી ગુપ્ત રાજા થયા. તેના વંશનું રાજ્ય ઇ. સ. ૪૦૯ સુધી રહ્યું, પછી હૂણ જાતિએ ત્યાં રાજ્ય કર્યું. ત્યાર પછી કનોજના રાજા હર્ષવર્ધનનું રાજ્ય થયું. આ સમય સુધીમાં બૌદ્ધધર્મનું જોર માળવામાં ઘણું હતું. તદનન્તર માળવામાં પરમાર રાજાઓના રાજ્યનો પ્રારંભ થયો. તેમાં મુંજ, ભોજ આદિ મોટા મોટા પ્રતાપી રાજા થયા. નરવર્મના સમયનો એક સંસ્કૃત શિલાલેખ એક મસ્જીદમાંથી મળી આવ્યો છે. તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે અણહિલ પટ્ટણના રાજા જયસિંહે ચઢાઈ કરી તેને હરાવ્યો અને માળવાપર પોતાનો અધિકાર કર્યો. માળવામાં પરમારવંશનું રાજ્ય ૧૩૦૦ ઇ. સ. સુધી રહ્યું. હમણાં પણ માળવામાં કોઇ જગ્યાએ પરમારોનું રાજ્ય છે. પરમાર પછી અલાઉદ્દીન ખીલજીએ માળવા જીત્યું. ત્યારપછી મુસલમાન સૂબેદાર સ્વતંત્ર થયા અને સન ૧૪૦૧ થી સન ૧૫૬૫ સુધી રાજ્ય કર્યું. તેમાં નાસિરદ્દીન અને દિલાવરખાં ગોરી વગેરે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા. બહાદુરશાહ નામના ગુજરાતના સુલતાને કેટલાક વર્ષ સુધી માળવાપર રાજ્ય કર્યું. ત્યાર પછી શેરશાહ આવ્યો, ને તે પછી અકબરના હાથમાં માળવા આવ્યું. ઔરંગઝેબના સમયમાં જયપુરના રાજાઓને આધીન હતું. થોડો વખત નિઝામનો પણ ત્યાં અધિકાર રહ્યો. ૧૭૪૦ સનમાં બાલાજી બાજીરાવ પેશવાને દીલ્હીન

છે તેમાં એક નાનો સ્તંભ (થાંભો) છે તેમાં ઘણું સુંદર બારીક કોતરકામ છે ને તેપર સંવત્ ૧૨૭૦ લખ્યો છે.)

વળી ત્યાં મહાકાળનું મંદિર છે (આવું મંદિર ઉજ્જનમાં પણ છે. તે અતિ પ્રાચીન છે. તેની જગ્યાને ઉજ્જનમાં 'રૂદ્ર' કહે છે. તેને ફરતા ચારે બાજુ મોટી શિલાઓ હતી અને શિલાઓની ઉપર સ્તૂપનો મોટો ઘુમ્મટ હતો. એક વાર કહેવાય છે આવડું લગાર છે. સાંભળવામાં એવું આવે છે કે આ મંદિર ચાળ વિષે કોતર્યું છે. કવિ કાલિદાસે પણ પોતાના ગ્રંથોમાં આ મંદિરની, તેની આસપાસના ઉપવનોની અને નદીના જળની પ્રશંસા લખેલી છે. આ મંદિરના ચોકમાં મોટી ધર્મશાળાઓ અને પાઠશાળાઓ હતી. મહા-પંડિત શાસ્ત્રી અને જ્યોતિષી અહીં વસતા હતા. દૂરદૂરથી વિદ્યાર્થીઓ અહીં વિદ્યાભ્યાસ માટે આવ્યા કરતા હતા. મહમુદસંન્યાસી પણ અહીં રહેતા હતા. હિન્દુરાજાઓના મહેલ પણ અહીં હતા. હમણાં સુધી તેનાં ચિન્હ મળે છે. એક બે જગાએ ચંદ્રમૂર્તિઓ પણ જોવામાં આવે છે. ઈ. સ. ૧૨૩૦ માં અલતમશ સુલતાને ઉજ્જનપર ચઢાઈ કરી તમામ મંદિર તોડી નખાવ્યાં હતાં, મૂર્તિઓને ખંડિત કરી નાખીને આ મંદિર પણ તોડ્યું, આસપાસની શિલાઓ પાડી નંખાવી (અને તે શિલાઓનાં કંઈ ચિન્હ હજુ છે.), મહાકાળની મૂર્તિના કકડા દિલ્હી લઈ ગયો, મુસલમાનનું જોર વધ્યું ને મંદિરને સ્થાને મસ્જીદ બંધાવી. દિલ્હી દરવાજામાં કુવા ખોદાવ્યા. ઘણો વખત મહાકાળની પૂજા બંધ રહી. પછી મહારાજ રાણોજીના અધિકારમાં તેનો દીવાન રામચંદ્ર બાબા શેણવી ગરાશ સ્વેદાર ત્યાં નિમાયો અને તેણે મહાકાળ અને હરસિદ્ધ માતાનાં મંદિર બંધાવવાનો હુકમ આપ્યો. આ બંને મંદિર તેના સમયના-સંવત ૧૭૭૫ માં બન્યાં કે જે હાલ મોજૂદ છે.)

અને ત્યાં સિદ્ધવટ છે. (ગયામાં જેમ અક્ષયવટ તેમ ઉજ્જનમાં સિદ્ધવટ પ્રસિદ્ધ છે. તે શિપ્રા નદીના કિનારે એક સુંદર ઘાટપર મોજૂદ છે. તેની સાથે સિદ્ધનાથ મહાદેવની મૂર્તિ છે. સ્થાન રમણીય છે. ત્યાં બહુ અધાર થયું છે, ને શિખર પર મોટા મોટા વડ છે.

હનથી થતાં જોડાં જૈન કથાઓમાં ઘણાં આવે છે.) એટલે રાજાએ ચોકીવાળા અને આરી ક્યાંય પણ જઈ ન શકાય એવા ભોંયરામાં રાખી કહી દીધું કે તેણી જો ત્યાં રહ્યા પછી વિક્રમચરિત્રથી એક પુત્ર પ્રસવે તો તે ખરી. ભોંયરામાં એક ચકલું પણ સંચરે તેમ ન હતું; માત્ર શ્વાસને પૂરતી હવા માટે એક નાની જાળી મૂકી હતી અને તેની પાસે એક દાસી ચોકીદાર તરીકે રાખી હતી. તેણીએ આ દાસી સાથે વાર્તા કરી પ્રીતિ કરી લીધી. એક વખત દાસીને સવાલાખ રૂપીઆની કિંમતની વીંટી આપી. 'પોલા હાથ હોએ જેટલો, લોક સહુ ફિર ટેકો'—એટલે કે જેનો હાથ પોલો, તેનો જગ સૌ એ કહે-વત અનુસાર દાસી તદ્દન આધીન બની. તેણીની દ્વારા પાનમાં, ભોંયરાસુધી સુરંગ કરવાની વિનતિ લખી તેનું પાનબીડું પોતાના પિતા-પર મોકલ્યું. પિતાએ એક ધરગૃહ ભોંયરાથી કેટલેક છેટે બંધાવી ત્યાંથી ભોંયરા સુધીની સુરંગ ગુપ્ત રીતે કરાવી. આ માર્ગે મનમોહિની યોગિની વેશમાં જઈ વીણા હાથમાં લઈ વગાડતી. ગૃહ પાસે કોઈપણ ન આવી શકે તે માટે પહેરો મૂકી પિતાપાસે ભોજન સ્વાગત અર્થે જનાબ વિક્રમચરિત્રને બોલાવ્યો. તેની સાથે તેનો મિત્ર મંત્રીશ્વર-પુત્ર હરિત હતો. વણિક પુત્રીએ યોગિની વેશમાં વીણા વગાડી કુમારને મુગ્ધ કર્યો. કુમાર મિત્રસહિત પુનઃ પુનઃ આવવા લાગ્યો. આખરે પિતાની શરમ મૂકી ન શકાય માટે વનમાં જઈ પ્રેમપાશના સ્વીકાર-વનું કહેતાં બન્ને જણ વનમાં ગયા.

'કુમાર અને તેનો મિત્ર વન જતાં જુદા થઈ ગયા એટલે પ્રેમવશ થયેલા ચિત્તને શરીરને થયેલા થાકથી પ્રેમપાશના કરવાનું યોગ્ય ન લાગ્યું. યોગિનીની રજા લઈ ગામમાં શરીરનો થાક ઉતારવા માટે ગામના એક હજામને ત્યાં જઈ શરીરની ખૂબ ચંપી કરાવી સ્નાન કર્યું. પછી જરા [illegible] લીધી. આ વખતે વણિકપુત્રીએ સામેના દૂધવાળીના ઘરમાં જઈ તેને [illegible]થી લલચાવી તેના વસ્ત્રથી મહિયારીનો વેશ લીધો. દૂધને સાકર સહિત [illegible] અમૃતરસ જેવું મધુર બનાવી તે લઈ તેઓ બન્ને બહાર નીકળે [illegible] સ્થાને બેઠી. સાંજનો સમય થતાં તેઓ જ્યાં બહાર આવ્યા કે દૂધ પી

આખરે અમર આવ્યા કે જેમાં જેર અને બોધાદ એટલે જેને પ્રાપ્ત સ્વરૂપ કરી વિક્રમરાજાએ જેને સેવ્યા છે એવા દેવમાં જેમને કેળવી રાખેલા એક હાથને દૂરે મૂકે કે જિહાંથી ધર હવે તો ધ્યાનને દૂર ધ્યાન દેવી થાય. જેમાં મહાત થઈ. બોટલો મનને ઊઠતી અને શાંતિ હય આનંદિત થઈ અત્યંત પ્રસન્ન થઈ. તે નગરી ધર્મી અહીં કે જેને તે એક રાજ્યદેવ છે તેવી જેમાંયા જે હર થય છે કે કુમારેન્દ્ર કરી છે એવું પ્રસિદ્ધ થયું જેમ છે ધર્મ કરી જેણે હય દાન છે એ જિ તેમની પાસેથી અહીંની રાજ લીધી.

"એ નગરીમાં આય રાજા વિક્રમને માટે વિક્રમચરિત્રની જેમ પૂર્વે ઉતરી આવીને બહાર કુમારી મનમોહના સુંદરતા જોઈને સમય જાણતાં લાગી. પૂરે દર્શ પુત્રને પ્રશ્ન કર્યો એટલે રાણીએ વિક્રમરાજાને વાત કરી. રાજા કૌતુકમાન થઈ કુમારીને કુળવંશ કરી નિશ્ચય કર્યો. કુમારીએ સ્પષ્ટ સમજાવી દીધું કે જેને પોતાની પ્રતિજ્ઞા અનુસાર પાળે છે અને એ સિદ્ધ કરવા કુમાર વિક્રમચરિત્રને બોલાવ્યો. પછી પૂર્વ વૃત્તાંત સંભળાવ્યો કે

'પુર અહીં રોહિણીપુર જાણિ, તેહના પિતાતણી ધરી આણિ,
અધુરી વન કેર મન, તેહની સિદ્ધિ ન આવી હાથ.
એકથી મ્હેલી વનમાંહિ, નગરીમાંહિ આવ ઉત્સાહિ.
કુમારી ધર પંચા દિન, વાંચો સ્થા વિચાર ત્યાં કીધ.
અહ મેને કુમારી વરી, તેહનું રમત ઘણી નિધિ કરી,
પ્રભાતે પુરવા જેમાવાસ, તું સર્વાં શિવે પાયા પાસ.
દિવાંધી મુખે મુસાફર હેર, તે અહિનાણુ કહે સૌરિ હેર,
વળિ મુદ્રિકા આભરણ ધરી, વહ દેવ એ વધુનાં ઘરી.'

સર્વ ઓળખણ સહિત જણી વાત માતી આવી એટલે વિક્રમ દેવ પામી અહો ઓમચરિત્રની જાહેર કરતાં જણાઈ છે એ નિશ્ચય થયો 'વધુ'ને તેના પતિ સાથે આનંદ સહિત હાથ મેળાવરની આશીષ રાજાએ આપી. દેવી સરખી વધુ, સરખો સંયોગ

કર્યો. સંયોગ તથા કુટુંબીજન હવે પ્રમાદ માત્રનો ત્યાગ કરી આનંદમાં [illegible] શરીરને ઘણુ શિથિલ કરી દૂર કર્યો અને ઉત્સાહ વગેરે [illegible] લેવી કુમાર અલગ સ્થિતિમાં આવ્યો. પોતાને રાજાને એમ સમજાવ્યો કે જો તેની દૂરથી રચનાને સ્વીકારે તો તેની પાસેથી ભલી સંભાવના જેવા અર્થ પામી શકશે એટલે રાજાએ મદનમંજરી નામની સ્વપુત્રીને કુમાર સાથે પરણાવી.

હવે નિલાજસુંદરી સ્ત્રીના સમાચાર સાંભળી મૂર્છા પામી હતી તે શુદ્ધિમાં આવી. પછી સ્વામીની મુક્તિના ખબર સાંભળી હર્ષિત થઈ તેની સાથે પ્રતિબંધજ કરવાનો વિચાર કર્યો. કુમાર પૂર્વસ્થિતિને સંભાળતો હતો અને અહર્નિશ તે સુંદરીનું ચિંતવન કરતો [illegible]. સુંદરીએ સાગર સાવિમન પર્યંત પ્રકાશ સહિત [illegible] [illegible] ઘણી પ્રીતિ સાથે મેળવવાને (આ પ્રેમપત્ર પ્રેમની દિશા [illegible] છે.) જેમાં રંગનાથ રસ નગરમાંથી [illegible] [illegible] સ્નેહનાનો ઉત્તર કુમારે પણ તેવાજ પ્રીતિવચનોથી [illegible], [illegible] આપીને મોકલ્યું કે 'તુમને ચીતાર્યો રહે, [illegible] [illegible] દેખાવ દ્યેયુ પછી, પતિત [illegible] આવી સુંદરીનું મન [illegible]

કુમારની પ્રીતિ અને રાજ [illegible] પૂરી મદનમંજરી [illegible] પાસેથી સમાચાર અર્થે [illegible] રહે છે. એક [illegible] [illegible] કારણ હશે કે કુમાર તે પત્રને [illegible] છે એટલે [illegible] [illegible] જોઈ અનુરાગે છે કે 'હું કેમ સમજું હતી. નહિતો [illegible] [illegible] મન ન રહે. એમ ભલે! જેમ તેમ હોય. પણ હું [illegible] [illegible] [illegible] તો આપે આપની [illegible] એ રીતે "[illegible] [illegible]" [illegible] [illegible] [illegible]

ચૈ. સંકેતક તથા કુટુંબીજન હર્ષ પામ્યા. પરંતુ કુમારે આનંદમાં-
ત્સવમાં શરીરને મધુ લિપ્ત કરી કુટુંબી અને સ્નેહ વગેરે પ્રેમ
તેથી કુમાર અત્યંત વિહ્વળ બન્યો. એટલે રાજાએ એમ સમજ્યો
કે એ તેની કુંવરી રૂપવંતીને પરણે તો તેની પત્ની બની સમસ્ત
[illegible] અર્થ પણ [illegible] એટલે રાજાએ [illegible] સ્વપ્નને
કુમાર સાથે પરણાવી.

હવે [illegible] સમાચાર સાંભળી [illegible] ત્યાં હતી
તે મુનિમાં આવી. [illegible] મુનિના [illegible] સાંભળી [illegible]
તેની સાથે [illegible] કરવાનો વિચાર કરી. કુમાર પૂર્વજીવનને
જાણતો હતો અને અહોનિશ તે સુંદરીનું ચિંતવન કરતો હતો.
સુંદરીને [illegible] પર્યંક [illegible] સહિત [illegible] પણ તેની
[illegible] સાથે મેળવ્યો (આ પ્રેમ [illegible]
છે) તેનો [illegible] સંબંધીજનોને [illegible] આનંદ
આપ્યું—આ [illegible] કુમારે પણ તેનો [illegible] પૂર્ણ [illegible]
આપીને જણાવ્યું કે 'તમને [illegible], [illegible], તે
[illegible] રહ્યું [illegible], [illegible]' આથી સુંદરીનું મન [illegible].

કુમારની [illegible] અને [illegible] પૂરી [illegible]
[illegible] છે. [illegible]
[illegible] છે. કુમાર તે [illegible] છે એટલે [illegible]
[illegible] છે કે 'તું પ્રેમ [illegible] હતી, નહિતો [illegible]
[illegible] ન [illegible] એમ બને? [illegible], પણ હું [illegible] એક [illegible]
છું તે [illegible] એક [illegible]
[illegible]' [illegible] છે. [illegible]
[illegible] કર્યું, એટલે [illegible]
[illegible] કરી. આથી [illegible]
[illegible]
છે. આ રીતે '[illegible]' [illegible]

જોઈએ તેટલા માંગી લે, તારે માટે તૈયાર છે, પણ આપણુ બન્નેની પ્રીતિ તો એ મોતીના દાણા બરાબર છે, તે પ્રમાણેજ આપણે રહેવું જોઈએ; એમ રહેતાં જો તને દુઃખ થશે તો તારી સાથેજ મારો અગ્નિ પ્રવેશ છે–આપણે બન્ને સાથેજ મરવાના ને જીવવાના. આ રીતે સર્વ સંદેહ નિર્મૂળ થતાં રાજાએ ધન્યવાદ આપ્યો. બીજા પ્રશ્નના જવાબમાં જણાવ્યું કે આપની કુવો ખસતા કહેવાની હા પાડી દેવું કારણ એ છે કે જ્યાં એક બીજાનું ચિત્ત પૂરેપૂરું મળેલું હોય ત્યાંજ સુખ વાસ થાય છે. આપ રાજાને શું કહેવું? રાજાએ પ્રજાની આવી વાત જાણવામાં આપની પ્રીતિ શું રહે છે? પછી બોલી આટલી બધી અતિ નિર્મળતા રહે છે એ જાણતાં રાજાને આશ્ચર્ય થતાં, કુમાર 'રાજન્! આ કેટલી બુદ્ધિ, નાની વયે ઘણી પ્રસિદ્ધિ, અને મંત્રી–વહુ મહારાજ! બુદ્ધિએ લીધું આપનું રાજ' એમ કહી તે રાજાના આદેશ લઈ' મંત્રી–વહુની વાત કહે છે:—

આડકથા.

અવન્તિમંડન નગરમાં ત્રિપુરદૈન રાજા હતો કે જેની રાણી અદભૂતવતી મધ્યાની–રૂપાળી હતી. તેના પ્રધાન મતિસેહરને કનકશ્રીથી થયેલ ચન્દ્રસેન નામનો ગુણવાન્ પુત્ર હતો. એક વખતે રાજસભામાં એક ધીવર–માછીમારે મોટો મચ્છ લાવી રાજાને ભેટ કર્યો અને કહ્યું કે સમુદ્ર દેવતાનું આરાધન કરવાથી આ મચ્છી મળી છે તે રાજાને યોગ્ય હોઈ શકે એવું ધારી હું લઈ આવ્યો છું. રાજાએ દાસીને બોલાવી તે મચ્છને લઈ રાણીને આપવા કહ્યું. ધીવરને ધન આપી વળાવ્યો. દાસીએ મચ્છ લાવી રાણીને જણાવ્યું કે રાજાએ આ શાક કરવા મોકલ્યું છે ત્યારે રાણીએ કહ્યું હું પરપુરુષનું મુખ જોતી નથી માટે મારી પાસે તે પુરુષ આવ્યો શા માટે લાવી? દાસીએ જઈ રાજાને વાત કહી મચ્છને પાછો સભામાં મૂક્યો. એટલે રાજાએ પોતાની રાણીને બહુ અતિ ઘણી આનંદ પામ્યો. આ વખતે મચ્છ ખડખડ હસ્યો. વિસ્મયમુગ્ધ રાજાએ પ્રધાનને આનું કારણ પૂછ્યું પણ તે કારણ ન આપી શક્યો; જાણ્યું હોય તો આનો અર્થ જણાવવો પડશે એમ રાજાનું

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ખંડ ૬—આવા સમયમાં સિદ્ધસેન સૂરિ વિહાર કરતા કરતા ભૃગુચમાં આવ્યા ને સંઘને પ્રાકૃત ભાષામાં ગૂંથાએલા સર્વ સિદ્ધાંતોને સંસ્કૃતમાં અવતારવાની પોતાની ઇચ્છા જણાવી તેનો આદેશ માગ્યો. સંઘે કહ્યું કે ચૌદ પૂર્વધર, શ્રુતકેવળી પૂર્વે થઈ ગયા છતાં કોઈએ તેમ ન કર્યું—જિન પ્રભુએ પણ ગણધરને અપેક્ષી ત્રિપદી પણ પ્રાકૃત ભાષામાં આપી હતી તો આવું કથન કરી આલોચનાને (પ્રાયશ્ચિત) પાત્ર તમે થયાં છો. તે ઉપરથી તેથી તે પોતાપર નાંખતાં આચાર્યે બાર વર્ષ સુધી પોતે આંબેલ કરશે ને ત્યાંસુધી ગુપ્તાકાર રીતે રહેશે એમ જણાવ્યું. સૂરિ વર્ષમાં એ વિનતિ કરી એક ગુપ્ત રીતે રહ્યા અને બીજું અર્જુન રાજાને પ્રતિબોધી જૈન કરો. આ પ્રાયશ્ચિત્ત ફરે ચઉદી આચાર્ય . કેના પ્રતાપ અવન્તિપુરીમાં આવ્યા. મહાકાલના મંદિરના પૂજકના માન વચ્ચે બેઠા. પૂજારીએ રાજાને જઈ વાત કરતાં તેણે તેને ત્યાંથી ઉઠાડવા અનેક યત્નો કર્યા. આખરે ચાબુકના પ્રહાર કરતાં દરેક પ્રહાર અંતઃપુરમાં રાણીઓને લાગવા લાગ્યા ને ત્યાં હાહાકાર થયો. આથી વેરણ પામી તેને સિદ્ધ સમજી રાજાએ ક્ષમા યાચી તેમનું સ્વરૂપ પૂછ્યું. સૂરિએ કહ્યું 'હું બતાવું છું—આ જે થયો છે તે જણાવું છું કે પૂર્વે ભદ્રાનો પુત્ર અને અવંતિ નગરીનો સ્વામી અવંતિ સુકુમાર આ નગરમાં વસતો હતો. તેણે આર્ય સુહસ્તિ આચાર્ય પાસેથી નલિનીગુલ્મ વિમાનનો અધિકાર સુણતાં પૂર્વજન્મ સાંભરી તે ગુરુપાસે દીક્ષા લીધી. ધ્યાનસ્થ થઈ સ્મશાનમાં કાયોત્સર્ગે રહેતાં તેના પૂર્વ ભવની વૈરણ શિયાળણી થઈ હતી તેણે ત્યાં આવી એટલો બધો ઉપદ્રવ કીધો કે તેને અતિ અલ્પ પૂર્ણ થયું ને તે મરી નલિની વિમાનમાં દેવતા થયો. તેના મરણ પછી તેની ગર્ભવતી સ્ત્રી-એ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે પુત્રે પિતાના મૃત્યુનું કારણ જાણી તે સ્થાને એક જિનપ્રાસાદ કરાવી તેમાં જિન-મૂર્તિ સ્થાપી. તેના પછી ઘણો કાળ વીતિ ગયો અને કોઈએ તે જિન-મૂર્તિના બિંબને ચોપડી-ઢાંકી રુદ્ર (શિવ)નું બિંબ રાખી મૂક્યું.

કેટલેક કાળે ત્યાં આવ્યો વૈશાખ શુદિ પૂર્ણિમા હતી. વિધિ વિધે નદીમાં સ્નાન કરી કેટલાક ઉદવિધ આદરની પૂજા કરતા હતા ત્યાં એવી જાણ્યું કે દેવની વિધિના કરી તે પૂજવા છે, આથી હર-વિધ કારક વિધિએ કેટલક્ષ્મ ભક્તિનું એવું જે મુંઝવણ હરિનું કરી દીધું. હરિનુંમ વિધ ઠાળ ૧.કે આવી કહેવા લાગ્યો કે જેમાદિક કે હરિને સુંદર કરી મારા મુખની વિભૂતિ તું નહિ હશે તો હું આત્મઘાત કરી તને ક્ષમાશ્રમણ આદરેક મુનીઓને જ્ઞાન સોંપવાં તેણે તે મારે દીધું. આ જોઇ રાખી પણ હરી ઠાળ સાથે આવી. કેટી સુમતની ઠત્ર નેમજ જેઠ ભગવન્તની અને વિધિનું પુણ્યનું મુખ કરી આપ્યું. ઠાળને મનરેખ ચરિત્ર ઉપદેશથી સમ્યકત્વ દીધું. રાખી મિલ્ક એક વખત કેટીનું અદ્ભુત સ્વરૂપ જોઇ તેની પાસે કેટને બેસારવા વિધિ ૧.કે ચાલના કરી. હરિલ્ક હેઠીએ કહ્યું કે તારો અંદર છે તેની પંડિતનું બેસવું એ ઓળે કેમ છે. સાધુએ કહ્યું ત્યારે અત્યારે હું અહીં આવ્યું છું. આ પછી હરિલ્ક અને હરિલ્ક વિધિએ કહ્યું છે કે મિથ્યાત્વ અમને જેમણે તે મિથ્યાત્વની આવરી પંડિતમાં ગયો. કેટાએ ઠાળવાર કેટે. નવ મૂર્ખ પણ તે સમ્યકત્વધારી હતા તેથી તેને મેલી શકો નહિ. કેટાએ તેનું સમ્યકત્વ હરિત થી રવાર તેનું અંત મેલશે નહિ, એવો વિચાર કરી ઘસીનું રૂપ કરી. ઠાળ સાથે હતો ત્યાં તેના પગ ચાંપવા લાગી. ઠાળને એહ થયો કે સમ્યકત્વ સાચું હશે કે જૂઠું. આ વાત દેવીએ જાણી એટલે ઠાળવાર સુદેવી જાણતું વિચાર કર્યું. ત્યારે ઠાળ ઉઠયો એટલે દેવાદાર અભ્યેક મંત્ર ચાલ્યો કે જો તેના મુખમાંથી અંતમાં પેઠો. તેથી સ્વસ્થાનકે ગઇ, રાખી નહેરમાં રહી. વખતા વખત ઉગ્ર-વ્યાધિ થયી ગઇ. ઉપ અને ઠાળ બીજા વિચાર કરે તેમ સ્વર છે એવી વાતો કરતા હતા ત્યાં એક બીજો કેરાનો સ્વર સાચવે. ઉપ જણને પૂછતાં તેણીએ જણાવ્યું કે હું વખતે ઉત્કારી વિધિવિધ હેઠ છું અને ૨૫ વરસે તેથી હું રૂદન કરું છું. અને ન મરે તેવો ઉપાય પૂછ્યો. તેણીએ જણાવ્યું કે સંગમગિરિ ત્યાં એક પર્વત છે ત્યાં જિનેશ્વરનો ચૈત્ય છે અને ત્યાં એક

અને તેણે ફરી પોતાના આયુષ્યની મર્યાદા ગુરુને પૂછી. ગુરુએ ૭ માસ કહ્યા એટલે કુમારે કંઈ અવધિ જીવનની વિચારી દીક્ષા આપવાની ગુરુને વિનંતિ કરી. ગુરુએ કહ્યું 'માતપિતાનો આદેશ લઈ આવો !' કુમારે માતપિતાનો આદેશ માગતાં તેઓ મૂર્છા પામી ધરતીપર ઢળી પડ્યાં. ભાઈ ભાભીઓ બહેન વગેરે રુદન કરવા લાગ્યાં.

કુમારે માત પિતાને સંસારની વિચિત્રતા, સંસાર પ્રીતિની ક્ષણિકતા સમજાવી, પછી માત પિતાએ વહુ નારીની કંઈ સંભાળ લેવા અને તેના તરફ નજર કરવા કુમારને કહ્યું ત્યારે કુમારે કહ્યું કે 'તે પત્નીનો પ્રેમ આ સંસારના ભ્રમણમાં વધુ ને વધુ નાંખનાર છે. આયુષ્ય થોડું છે તો પરભવ કંઈ મિત્રરૂપે આશ્રય આપનાર થઈ જવાય એટલે ધર્મ આરાધન તેજ જીવનનું સાફલ્ય છે.' કુમારે પછી વહુ સ્ત્રીઓને હિતશિક્ષા આપી સંયમ [illegible] છે એમ પોતાનો દૃઢ નિશ્ચય વ્યક્ત કર્યો. પછી ભૂપ પાસે સર્વ બધી વાત કરી સંયમ લેવાનો અભિપ્રાય જણાવતાં રાજાએ સંયમોત્સવ મહોત્સવ મંડિત કરવાનું આરંભ્યું. આખા શહેરમાં દીક્ષા-ઉત્સવનો પડહ વગાડ્યો. કુમાર સાથે [illegible] પણ વ્યવહારી-શ્રેષ્ઠીઓએ સંસારત્યાગ-નિશ્ચય સ્વીકાર્યો. તે બધાને સ્નાન કરાવી વિવિધ વસ્ત્ર પહેરાવી રાજમ-[illegible] પાલખીમાં બેસાડી નગરમાં ફેરવ્યા. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] તેમ કુમારના પિતા. ધનદત્ત શાહ અને મનહર શેઠ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] વગેરે [illegible] કુમારે દીક્ષા લીધી. સાથે તેની વહુ સ્ત્રીઓએ પણ અને પાંચ [illegible] પણ દીક્ષા લીધી. આવી રીતે સંયમ લઈ તે નિરંતર [illegible] શાસ્ત્રાધ્યયન, ચારિત્રપાલન, કરવા લાગ્યા.

એક દિવસે સિદ્ધસેન સૂરિ ઉપદેશ આપે છે. તે [illegible] [illegible] [illegible] સૂરિએ શત્રુંજયતીર્થનું માહાત્મ્ય કહ્યું. તેની [illegible] [illegible] શું પુણ્ય થાય છે તે જણાવ્યું. રાજાએ તેથી સંઘ લઈ યાત્રાનો નિશ્ચય કરી સાથે કંઈક સેના, સત્તર લાખ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] કુનિઓ, વગેરેને લઈ સંઘપતિનું તિલક કરી [illegible]

[illegible] કવિવર નયસુંદર નામના જૈન કવિઓથી રૂ.
[illegible] અને રહી તેટલી [illegible] આદિના પ્રયત્નમાં તેથી
કે આવા સુંદર કવિની કૃતિઓ પૂરી પ્રકટ કરવા માટે રૂ. [illegible]
[illegible] પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના વ્યવસ્થાપકોને ધન્યવાદ ઘટે છે
અને તેમને ભલામણ છે કે હવે પછી તેઓ આ કવિની અપ્રકટ કૃતિઓ
તેમજ બીજા સમર્થ કવિઓ–જ્ઞાનવિમલ, યશોવિજય, સમયસુંદરની
કૃતિઓ પ્રકટ કરશે. અંતે એ જણાવું કે [illegible]
[illegible] સંપૂર્ણ [illegible] [illegible] [illegible] સ્વતંત્ર
[illegible] કે [illegible] અને જૈન [illegible] "[illegible] સાથે
[illegible] [illegible] [illegible] મનોની [illegible]
[illegible] [illegible] તે [illegible] એ છે કે [illegible] [illegible]
[illegible] કરતા નથી" એ પોતાની [illegible] દૂર [illegible]
[illegible] [illegible] તરફ જોઈને [illegible] [illegible] દાખલો.

[illegible]
સં. ૧૯૭૩ [illegible]
મુંબઈ.

મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ
બી. એ. એલ્ એલ્ બી.

નવીન અંકો.

અંક.	નામ.	કિંમત.
૪૪.	શ્રી પિંડનિર્યુક્તિ વૃત્તિ—મહર્ષિ શ્રીભદ્રબાહુ શ્રીમન્મલય-ગિરિ કૃત વૃત્તિયુતમ્	૧-૮-૦
૪૫.	શ્રી ધર્મસંગ્રહ-ઉત્તરાર્દ્ધ—શ્રીમાન્ માન વિજય પ્રણીત, ન્યાયાચાર્ય શ્રીયશોવિજય કૃત ટિપ્પણી સમેત,-આમાં શ્રીયશોવિજયજીના પોતાના હસ્તાક્ષરથી બે પ્રતિકૃતિઓ આપવામાં આવી છે.	૧-૮-૦
૪૬.	ઉપમિતિભવપ્રપંચાકથા—શ્રીમાન્ સિદ્ધર્ષિ ગણિ પ્રણીત-પૂર્વાર્દ્ધમ્—આમાં ઉપોદ્ઘાત વિભાગે કથાદ્વારે ભાવના-અધ્યાત્મને સારી રીતે બતાવવામાં આવ્યો છે.	૨-૦-૦

શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ જૈનપુસ્તકોદ્ધાર ગ્રંથાંકે—
વાચક શ્રીનયસુંદર વિરચિત—

રૂપચંદકુંવરરાસ.

મંગલાચરણ.

(અનુષ્ટુપ્ છંદ.)

[1]अर्हत्सिद्ध [2]गणींद्रोपाध्याय साधूंश्च शारदाम्
गुरुंश्चनम्य सद्रूप-चंद्ररासं तनोम्यहम् ॥ १ ॥
[3]शृंगार हास्य करुणाद्भुतवीर भयानकाः
रौद्रबिभत्सशांताश्च दिव्यनवरसैर्युतम् ॥ २ ॥

(વસ્તુ છંદ.)

આદિ જિનવર આદિ જિનવર અજિત અરિહંત,
સંભવ અભિનંદન સુમતિ પદ્મપ્રભ સુપાસ [4]શશિપહુ,
સુવિધિ શીતળ શ્રેયાંસજિન વાસુપૂજ્ય જગગુરૂ વિમલ વહુ;
અનંત ધરમ શાંતિ કુંથુ અર મલ્લિ મુનિસુવ્રતસ્વામિ,
નમિ નેમિ પાસ વીરજિન, વંદુ [5]વાંછિત કામિ.
સિરિ સીમંધર (૨) [6]પમુહ જિણવીસ, ૧
વિહરમાન વંદું વિધિ સકલ સિદ્ધિ [7]સન્નિધિપાઉ,

૧, અરિહંત. ૨, આચાર્ય. ૩, શૃંગાર રસ, હાસ્ય રસ, કરૂણા રસ, અદ્ભુત રસ, વીર રસ, ભયાનક રસ, રૌદ્ર રસ, બિભત્સ રસ, અને શાંત રસ આ નવ રસ છે. ૪, ચંદ્રપ્રભ. ૫, ઇચ્છિત પૂર્ણ કર-નાર. ૬, પ્રમુખ. ૭, નજીક.

એમ મુને મધ ઉદધિ, 'પ્રવચન-કઠિન-પ્રબોધ નિવારિ
એવી પ્રભુ પ્રભુ કહે નિત્ય, પૂરે અરદાસ મનની આશ.
દેવચંદ પ્રભુચંદ પ્રભાવ, વિરૂઢી એમ નાખ્યા સંઘાત;
જેઉં ચરણ તેહનો દાસ, એહવો પ્રભુ મન ધરો ઉલ્લાસ. ૨
પ્રેમવશ હે હાએ મન, તો હું તેહનો કહું આવત;
રમો અવ 'પ્રભુ અધવિચ રહે, તે નહીં કોઈ કંઈ કહે. ૨
મોહ વરંડ વર તુરી અજ, આદરી ઘાત ગોચરી કાજ;
આદરે વદન કેમે મેં વન ત્યારે 'થવનું પ્રભુચરણ દાસ. ૨૪
'અજિનવ 'ચરણ કરો-કરણ, 'વિધર પ્રભુજન રચું વચન;
એવી ચરણદીનવરઘદ, હવે એવુંનું થી ચરણ ધ્વ; 'વિરૂઘ'ની કરત. ૨૫
ગુરૂવિના પ્રભુ કોઈ દે મન, ગુરૂવિના કિહું ન લહિયે ઉરર૨૬
ગુરૂદીપ ગુરૂ' દિનકર સહે, તે નહિ ગુરૂને ગુરર નમો;
દિવરૂકે ગુરૂ ચરણ હેવ, ગુરૂરૂકે ચરણ નહિ હોય. ૨૭
એવ બાપ તે સહિ ઉરૂ હોય, બાપુ નિત્ય નિપંકર હોય;
"અનુચરંત્વ અનિનહિ ગુરૂજન, ગુરૂ નિરૂપ ત્યારે સહિ કામ. ૨૮

---

૧ અંતર અંતરનો-નાપાદેનહિ. કઈન કોઈ ઉલની કુશળ
નેકો-પ્રભૂ-ઉઘા ચેલ-અકુશ વચન ૨ ઝ પૂરે કરતની અધિક
હૈ તે ડેડ કિશ નાટ આવત્વ આણી ખી ગતનું દડ મનનંદ
ઠૈ તો હું ઉદ્ધત ચરણ ઉદારન દેવ મરે આવતાં પેણું કરશે.
અ હતનો આર્યંત હેવો મરે. અને તેવો દાસ ૬ નવીન મેહારિક
૪ નવે રચરી મરપૂર-પૂરનર-કાસવ-રંગા-દેર-નિર્ધન-બાહુન-
કાંત-વીર-અપતાને નર ૬ કો અનુપે રત અનહાર અવનીત-
ઉદ્દ-વિદ્વિન-અનંદ્ય અતિને ચરણનો અને અનંતરનોની પ્રભુ-
ધીનું રત્નવ ચનાર છે તે અનુપેન પ્રભુને તર્ધનની પૈ કેટલા-
અનર નીચે તેવો દેર. ૭ પરિહરું અનુસંત કરતની કરવા
૮ વડો ૪ હવો આદેશને અધાન્તર.

ઇષ્ટદેવ પ્રભુની ગુરૂપાય, આદર્યું રૂપચંદ-કવિરાય; (૭
શ્રવણ-સુધારસ ચરિત્ર પવિત્ર, સાંભળજો રૂપચંદ-ચરિત્ર.
શ્રોતા કવિ વાણિ મન ધરો, રખે કોઇ વિચ [1]વિકથા કરો;
[2]અપ્રતિબદ્ધ સભામાંહિં જોય, કવિ ચતુરાઈ નિષ્ફળ હોય. ૪
જિમ નારી સોળે શૃંગાર, આગળ વિફળ અંધ ભર્તાર;
તે ભણી તુમે ચતુર છો સહુ, ઘણું પ્રત્યે શું કહિયે બહુ. ૪
નિદ્રા વિકથા છાંડિ દૂર, ઇક ચિત્તે સહુ આણંદપૂર;
રૂપચંદ સુકથા-કલ્લોલ, સાંભળજો સહુ કરી નિરોળ. ૪૨

(દુહા છંદ.)

રૂપચંદ કુણ? કિહાં હવો? કિમ તિણે કર્યાં વિલાસ;?
સુગુરૂ યોગે સંયમ લહિ, કિમ પામ્યો સુરવાસ?
સોભાગી સુંદર સુઘડ, ધીર વીર ગંભીર;
ગુણ એ આદિ અલંકર્યો, પુણ્ય પવિત્ર શરીર. ૧
તેહતણો પુરથી હવે, સહુ સંબંધ રસાળ;
એકમનાં આદર કરી, સુણજો બાળ ગોપાળ. ૨
જંબૂદ્વીપ સોહામણો, પહિલુ વર્તાકાર;
લખ યોજન તે દીવનો, મધ્ય ભાગ વિસ્તાર. ૩
ભરતક્ષેત્ર તે માંહિલું, પાંચસે યોજન છવીશ;
છ કળા અધિકી ઉપરે, ઇમ ભાખે જગદીશ. ૪
દાહિણ ભરતમાંહિ વિવિધ, આર્ય અનાર્યક દેશ;
વસે વિશેષે નામ સવિ, તે કુણ લહે અશેષ. ૫

(ચોપાઈ-છંદ.)

શાસ્ત્રમાંહે સાડી પચવીશ, આર્ય દેશનાં નામ કહીશ; ૬
[3]અંગ બંગ કાલિંગ પંચાલ, કહિંગ કુરૂજંગલ કુણાલ. ૧

૧ નઠારી વાતો-ખાધ્યાં-જનકથા-દેશકથા-ભક્તકથા-રાજકથા
આદિ વચનો કરી આનંદનો ભંગ ન પહોંચાડશો. ૨ નોંધ
રહિત-ધ્યાન રાખવી. ૩ આ સાડા પચ્ચીશ દેશ આર્ય-પવિત્ર ધર્મનો
ધર્મ જાણવાના અધિકારી છે.

એહે પંથીજનને પાય, તેહનો ઉત્કટ કહ્યો ન જાય.
[1]ચોપાં સરસ ચરે ગોવડી, પાડી બહુ રાખજ વેવડી; ૧૨
સકળ વૃક્ષ ફળ લિયે સહુ ચડી, ન કરે કો ચાડી લાકડી.
વસતી સીમ દિવસ રાતડી, કોઈ ન જાણે ભય વાતડી; ૧૩
સદાકાળ કણ નિપજે વડી, પરદેશી કાઢે ભૂખડી.
[2]વિપુલ વાસ મેરી સાંકડી, વઢે ન કો બાપ વાંકડી; ૧૪
ગોરસ બહુળ એ સઘ આવડી, ન પિયે કોઈ છાશ રાબડી.
દેશ ભલો જ્યાં ઘીની ઘડી, ગુણ સઘર ગહું ગુણપાપડી; ૧૫
સાકર સઘન ખાંડ ઘડ-ઘડી, સકળ વસ્તુ મુંઘી કર ચડી.
જિણ દેશે ન પડે [3]બૂમડી, ન કો પુરૂષ નારી [4]ગુંબડી; ૧૬
બોલે ન કોઈ [5]દીન આખડી, કામિનીચિર ચોવનરાખડી.
પટોળીજ પહિરી પટવડી, રૂપે અવર દેશથી નડી; ૧૭
રચમુજડી ઓઢી ઘાટડી, ચમકતી ચાલે વાટડી.
કુંળી કમળ જેમ પાંખડી, આયુવાળી આંજી આંખડી; ૧૮
સ્યામા કામતણી ઓરડી, પિયશું રસ રમે ગોરડી.
દેશ ભલો જ્યાં નદી ચોરડી, પ્રીતિ ઘણી પણ [6]નહીં કોરડી; ૧૯
અંગ આભરણ ધરી રૂડડી, સઘળે સુવે નિચિંત નિંદડી.
સીમ ન રહે અનુખેડી પડી, ચઉ પ્રવાની વિધિ ચોપડી; ૨૦
ઉન્હાળે આંબા સાખડી, શીતળજળ કોમળ કાકડી.
નગર સમાન વસે ગામડી, પાળે આણ રાય કામડી; ૨૧
સહુ જળ સર કૂવા વાવડી, પૂજે પાય વાય માવડી.
શ્રાવકજન મુનિપાસે પડી, કોઈ આરાધે નવ આખડી; ૨૨

૧ ઘાસ–ચરૂ. ૨ વિશેષ વસ્તી. ૩ પોકાર–દુઃખનો પોકાર
૪ કંજૂસ સ્વભાવની–કેમકે સરપ જેવું મ્હોં રાખનારી. ૫ ગાળ–
મ્હેલું બોલું. ૬ લુખી પ્રીતિ નહી–રસ ભરપૂર પ્રીતે પરંતુ જોરથી
નહીં; પણ દિલ સાટે જોડેલી પ્રીતિવાળાં હતાં.

નિર્મળ નીરતણી જે ક્ષેપ, દીપ્તેજ દિસે દીધાં ક્ષેપ;
ભૂમિતળે સહ દર્પણ કાચ, જનમને રૂડ ખચિત ખચ. ૩૫
આંહિ સ્ફટિક રત્નની ભીંત, જિહાં રમતિ દિવ્યુ એકાંત;
નારી ¹નવેશ ઉજે બહુ, જાણે આ ઇન્દ્ર છે વહુ. ૩૬
સુંદર રૂપ સુરનિ પેખિ, કામિનીરૂપ એવે જન દેખિ;
દેખી કામી ચિત્તે ઠગ્યું, દિવસે ચંદ્ર એ ઉગ્યો કિશું!
મહાજન ભાવ સોહર્યાં વસે, દેતા દાન ઘણું ઉલ્લસે;
ઘમ ઘમ જિહાં ²ચતુષ્પર, વસે વિપ્ર વિદ્યાધર. ૩૮
વર્ણું અમર વન ભૂભૂઆ, ઘર આગળ નીક જળુઆ;
ચત્રિક-ચોક મનોહર ઠામ, દેખતાં સહુટાં અભિરામ. ૩૯
ભલાં હાટ વ્યવહારીતણાં, વિવિધ વસ્તુ લેખાં વેચણાં;
સવિ દેહને ભેટ વ્યાપાર, કોઈને ન લહે ³પરિવાર. ૪૦
એક એક ને ઊઠે અર્ધ, ૧.૩ રત્નોને પરવર્દ;
પહિલી વીથી પચરંગે, પેઠીએ એક ⁴ચઉટે.
કંસારા ને કાપડ કુઇ, કપડાં નવિ લહેલે મુંઇ; ૪૧
રૂપે કરી રતનલા હેઠ, મહેક લક્ષ્મી મોટે ⁵શેઠ.
કિહાં એવેલી એક વરે, કેતી રત્ન-પરીક્ષા કરે; ૪૨
કિહાં નાણાવટીકેરા હાટ, કિહાં દેશી વેહવેર પાટ.
કિહાં કપરી હાટ કિહાં ચતુષ્ય, મારવાડી પાટણિયા જુઆ; ૪૩
કિહાં કરમી કેની વણિયે, કેના રૂપ કહિ આણિયે.
કિહાં વ્યાપારિ વસ વણિજાર, બજાણિયા મેટા ⁶મણિયાર; ૪૪
જડિયા કડિયા ને કેનાર, ⁷સૂત્રધર કંસાર લુહાર.
રંગિયા આંધી મેસતી, કડિયા પીડ ન ચાંપે રતિ; ૪૫
ચીતરિયે ઘી લાસે ઘણાં, એવાં હાટ સુવર્ણીવણાં. ૪૬

---

૧ નવી પરદેશી ૨ ચતુષ્પથ-ચાર રસ્તા-ચૌટા ૩ નગરશેઠ ૪ ચઢી
...ટ ૫ ચૌટ ૬ સૂત્રધર ૭ સુતાર-કંસાર

વિહાં [1]માનવ મનાએ ઘણાં, સહુ કામિત પૂરે મનતણાં. ૫૯
માલાસિ સંન્યાસી વાસ, કરી કાપડીતણા નિવાસ;
[2]ધરઘ સરઘ [3]ભરઘ બહુ, ઉજેણીમાં લાધે સહુ.
કે અલવેસર લોગી ભમર, કે રતનાગર કુંઅર કમર; ૬૦
બેઘ ગોખે લોચકે રમે, ચાલિ ઘલિ વિના નવિ જિમે.
એક ઘવાર વ્યાપર ઘણા, પીહર દીન હીન જનતણા; ૬૧
જાના ઉેઠ ઘન એક દિયે, ઘન પામ્યાનો લાહો લિયે.
કેહો કહું નગર-મંડાણ, ઘર ઘર ઓચ્છવ ને કલ્યાણ; ૬૨
વસે લોક તે ચતુરસુજાણ, પાર ન લાભે રાહો-ચાણ.
વાડી વન અનુપમ ઉદ્યાન, નંદન વનકેરો ઉપમાન, ૬૩
કૂપ વાવ સરોવર ઘણા, [4]આશ્રમ તે [5]પંચિજનતણાં.
મસાણ ગંધવિ નામ પ્રસિદ્ધ, વિહાંરણ છે મોટો [6]વડસિદ્ધ; ૬૪
રાક્ષસ ભૂત નિશાચરતણા, શાકિનિ પ્રમુખ રહેણ તિહાં ઘણા.
નગરી આગળ સિપ્રા નામ, નદી સર્વદ વહે અભિરામ; ૬૫
સર્વ લોકના પાપજ હરે, જળચર જીવ [7]રમણ બહુ કરે.
તિણ નગરે મોટો રાજિયો, ઇંદનો જય ત્રિભુવન ગાજિયો; ૬૬
તપે જેમ તેજે [8]આદિત્ય, રાજા વીરવિક્રમાદિત્ય.
ધીર વીર સિંહ્યો ગંભીર, પરદુખભંજન પરનારીવીર; ૬૭
ન્યાયવંત દાક્ષિણ્ય દયાળ, [9]પરદુખકાતર ને ભૂપાળ.
સૂર્યે આપે કોડિ અનેક, વળિયે સવા કોડિનો છેક; ૬૮
પંડિત પંડિતપ્રિય પરગડો, ભણે પુણ્ય અમીનિ ઘડો.
અપેનિસંભવ આકરો, રૂપવત્યા તેજસ્વી ખરો; ૬૯

1. માણસ—માણસો—માનવ. 2 [illegible] 3. [illegible] 4 [illegible] 5 પરભુંને માટે 6. [illegible] 7. [illegible] 8. સૂર્ય 9. [illegible]
[illegible]

મંત્રિ મહામંત્રી એટલા, તે નવિ ચૂકે ઓળગ ઘિકા;
ગજ રથ અશ્વ રત્નસંગ્રહ, સઘળ વસ્તુ અપરંપાર.
અંતઃપુરમાં નારી અપાર, કામિનિ રૂપવણ્ણ ભંડાર; ૮૧
રત્નમંજરી લીલાવતી, પ્રમુખ પદ્મિની છે ગુણવતી.
વિદ્યાકળા જ્ઞાન વિજ્ઞાન, ન્યાય નીતિ ધન સન્માન; ૮૨
નથી કોઈ ગુણ જગમાંહિ તેહ, વિક્રમ અંગ ન દીસે જેહ. ૮૩
સકળ રુદ્ધિ ને સર્વ સમૃદ્ધિ, વિમળ બુદ્ધિ ને કામિત સિદ્ધિ;
પ્રકટ પ્રતાપે પાળે રાજ, સકળ લોકનાં ¹સારે કાજ. ૮૪
બાળમિત્ર બહુ બુદ્ધિનિધાન, ભટ્ટમાત્ર પહિલો પરધાન;
²ચપવણ્ણો બહુલો સનમાન, ³વડ મહિમા જસ મેરૂ સમાન. ૮૫
વે તેહ નગરીમાં વસે, ⁴નિપુણ ન્યાય કુંતા નવિ ખસે;
દયાવંત ધર્મિષ્ઠ સુંદર્શ, ધનદત્ત શેઠ ⁶મહાજન મુખ્ય. ૮૬
પરમાર્હત ને પુરુષ પવિત્ર, નહિ કોઈ દુર્જન સહુએ મિત્ર;
મહાજનતણાં કરે સવિ કાજ, કોઈ ન લોપે તેહની ⁷લાજ. ૮૭
શ્રાદ્ધ વિક્રમ દે બહુ માન, ન ધરે ચિત્ત કિશું અભિમાન;
નગરલોક તેહને વશ સદા, વાસ વસે વસ ઘર સંપદા. ૮૮
હીરા માણિક મોતી ઘણા, રૂપ સુવર્ણતણી નહી મણા;
વિવિધ વસ્તુ પરદેશી સાર, ધનદત્ત ધરે અપાસવાર.
ષટ્પૂજે જિનવરદેવના, શુદ્ધ કરે સદ્ગુરૂસેવના; ૮૯
છોડે સર્વ ⁸પાપવ્યાપાર, દીન દુખીનો કરે ઉદ્ધાર.
સત્રૂકાર ચાલતો સદા, ષટ્દર્શન પોષે તે મુદા; ૯૦
અહનિશિ રહિ લોકે પરવર્યો, લોક સુયશ સઘળે વિસ્તર્યો. ૯૧
વસ ઘર ઘરણી ધનસુંદરી, રૂપે કરી રંભા અવતરી;

---

૧ પૂર્ણ કરે. ૨ સુન્દર. ૩ મોટો. ૪ ઘણા. ૫ ચતુર. ૬ શેઠ.
૭ મર્યાદા-શરમ. ૮ અઢાર પાપસ્થાન-પંદર કર્માદાન આદિક વ્યાપાર.

સંસારી સુખ છે જગ બહુ, સ્ત્રીસુખ તેહાં વખાણે સહુ;
જેહને સુખ નહી નારીતણું, તેહનું શું કહિયે ¹ગૃહીપણું. ૧૦૩
ગૃહિને પણ એવાં સંસાર, સાર સહી વખાણે સુનાર;
રામા રતનખાણ જેહ ભણી, જુઓ માત તીર્થંકરતણી. ૧૦૪
મંગલીક સઘળે ઉદામ, મહદવિ દેખ તું ઉત્તમ ઠામ;
જેહને પુણ્ય પ્રબળ બહુ પરે, ઉત્તમ નારી આછે તિહ ઘરે. ૧૦૫
એક ²રુકમની ને ³સુરસુંદરી, સુખ લોભ નહિ આવે કહી;
આવે અંગ ઘણું અભિમાન, કડુઆબોલી ⁴કુત્સિતવદન. ૧૦૬
ચપે ન સંતોષે રૂપ મદે, કૃપણપણું બહુનું ઘર છંડે;
અહેવી નેટ કરે અસમાધિ, વાધે અંગે વળિ વ્યાધિ. ૧૦૭
⁵કામવિહ્વળી ઘર ઘર ભમે, કુડી સીખ ન લીધી ગમે;
નિર્લજ ⁶મમ ન રુપે કિસી, નારી પાપિણે લાગે ઇસી. ૧૦૮
૧૪ ઘરમાં પેઠે જેહને, ઇસી સંખિની ઘર તેહને,
જે છે પુણ્ય સુપુરુષે કરી, તસ ઘર જેહવી ધનસુંદરી. ૧૦૯
ધનદત્ત શેઠ ધનસુંદરી નાર, સરખી જોડ મિલી સંસાર;
⁷ગૌરીશનુ ⁸રમહેલિવિદ, ⁹વસીટક રોહિણિશું ચંદ. ૧૧૦
પડૂ ચહિતર સે(રાધ)વાત, ધીરત પ્રેમ કહે વિખ્યાત;
દેય વિદેય વધ્ધર અખર, વરતે લોક અપરંપર.
¹⁰અદિથી રૂપમ ઉરંગમ સાર, દાની દાતાર પવિત્ર. ૧૧૧
ધનદત્ત શેઠ પત્નીએ સહુ, લોચ વખતી વિશ્વે બહુ. ૧૧૨

(દુહા-છંદ.)

પુરુષે રતિ પંખર લિયે, પુરુષે ટંગ-વિરાટ;
રતિ રૂઢિ પુરુષે ધ્યો, પુરુષે રચે મઠ. ૧

[illegible]

મંગર દિવસ પૂરે હુએ, શુભ વેળા શુભ વાર;
પુત્ર લહે ધનસુંદરી, વરત્યો જય જયકાર ૧૫

(ચોપાઇ-છંદ.)

ખંડ ખંડ વાધી વિસ્તાર, ભણતાં સુણતાં હર્ષ અપાર;
નવ રસ કવિ નયસુંદર વાણિ, પ્રથમ ખંડ પહોતો પરમાણ. ૧

ઇતિ શ્રી રૂપચંદરાસે શ્રવણસુધાનામ્નિ પંચ પરમેષ્ઠિ શાસનદેવતા સરસ્વતિ સદ્‌ગુરૂ દેશ નગરી નરેશ્વર મંત્રી શ્રેષ્ઠિ કુટુંબ રૂપચંદ્ર જન્મ વર્ણનં નામ પ્રથમ ખંડ સમાપ્તમ્

ખંડ બીજો.

(વસ્તુ-છંદ)

નમવિ નિરૂપમ નવમિ નિરૂપમ પંચ પરમેષ્ઠિ,
શાસનદેવ તે શારદા સુગુરૂ સાર કહું રૂપચંદહ,—
તસ દેશ વર માળવો પુરિ અવંતિ વિક્રમ નરિંદહ;
તસ મંત્રી મટમાત્ર ભલો નગરશેઠ ધનદત્ત,
ધનસુંદરી તસુ ઉયરશું રૂપચંદ હુવો પુત્ત. ૧

(ચોપાઇ-છંદ.)

શારદમાતા તુજ સુપ વસી, વાણિ સરસ વિમલ હુલસી;
વેહું બીજો ખંડ રસાળ, સભા સહુ સુણજો સુવિશાળ. ૧
શુભ મહુ યોગે જાયો [1]બાળ; હરખ્યાં માત તાત ને બાળ;
શેઠ પાસે ગઇ સુરધામણિ, આપે [2]જિવ્હા-લોચનતણી. ૨
શેઠ મહોત્સવ માંડે ઘણો, હર્ષ ન માએ હૈયાતણો;
તળિયા તોરણ વંદરવાર, ધવલ ગુણી લહકે સુકુમાર ૩

---

૧ પુત્ર. ૨ વધામણીમાં સોનાની જીભ આપીને કેટલે ઠેકાણે વધામણી આપી અને સોનાની જીભ આપી દુઃખ દૂર કર્યું.

[1]દીખંતો રમતો ચમકતો, પય સોવનઘૂઘર ઘમકતો;
માય તાય [2]ઉછંગે લિયે, હુલરાવે [3]ચોગ્રિ મુખ દિયે. ૧૭
સંભાળે [4]સુરતરુની પરે, સુખસાગર ઝીલે નિજ ઘરે;
પંચ વરસ જબ પહોતો જામ, માત તાત મન હરખ્યાં તામ. ૧૮
તેડ્યાં સુજન કુટુંબી સહુ, મળ્યા લોક અવર પિણ બહુ;
ભોજન વસ્તુ દેઇ સુવિચાર, સિણગાર્યો રૂપચંદ કુમાર. ૧૯
ગજવરસ્કંધ ચઢ્યો આરૂઢ, ઢમ ઢમ ઢોલ ધમૂકે ગેડ;
મસ્તક મેઘાડંબર છત્ર, આગળ નાચે સુંદર પાત્ર. ૨૦
બેઉ પાસે ચામર વિંઝિયે, કુંવર દેખી મન રંજિયે;
નિરખે મહાજન [5]સંખ્ય ન પાર, પ્રત્યેકે [6]શ્રીફળ દે સાર. ૨૧
પાખરિયા આગળ ચઉમતી, વટે માન ન લાગે રતી;
ભેરિ નફેરી ને દડવડી, શરણાઇ વાજે પરભતી. ૨૨
દેતાં દાન ન ખાંચે કર, ઇણીપરે ઉત્સવ હુવે અપાર;
શુભ વેળા શુભ મુહૂર્ત જોય, [7]પંડ્યા ઘર પહુતા સહુ કોય. ૨૩
ધવળ ગીત ગાય સોહાગણી, ફળી આશ હવે પંડ્યાતણી;
[8]ખીરોદક સખિયાં દશ બાર, આપે વેઢ મુદ્રિકા સાર. ૨૪
નિશાળિયા મેળ્યા તિહાં ઘણા, વહિંચ્યા પહિલા ધાણી ચણા;
ખારક ટોપર સાકર ભણી, અવર સુખડી વહિંચી ઘણી. ૨૫
ખડિયા-[9]રજત હેમ-લેખિણી, પાટિ સોવન રૂપાતણી;
દિયે સર્વ નિશાળિયા પ્રતે, હવે પંડિત બોલાવે હિતે. ૨૬
રૂપચંદ સુત કુંવર પ્રધાન, આદરે ગુણે વડ જજમાન;
નિશાળિયા સહુ માંહિ મુખ્ય, ભણો [10]વત્સ જિન થાઓ [11]દક્ષ.
સઇ સર્વ શાસ્ત્રનું મૂળ, પ્રથમ પઢ્યાં થઇ અનુકૂળ;

---

૧ ચાલી શકતો. ૨ ખોળામાં ૩ ચુંબન-બચી. ૪ કલ્પવૃક્ષની પેરે. ૫ સંખ્યાનો પાર નહીં તેટલા પ્રમાણમાં. ૬ નાળિયેર ૭ મહેતાજી. ૮ [illegible] ૯ રૂપ સોનાના ૧૦ બેટા! ૧૧ ડાહ્યા.

પાદસ્થળ ખંડન વિસ્તાર, કંઠસ્થ તર્ક ન્યાય અધિકાર;
પિંગળ ભરહ ભાવ સંગીત, રાગ તાલ સ્વર ભણ્યો વિનીત. ૩૪
ષટ્શાસ્ત્ર પ્રીછે પરિ ઘણી, લિપિ અષ્ટાદશ બિંદુ પરે ભણી;
ત્રિંશતિ લીલાવતી વિચાર, ગણિત ગ્રંથ અભ્યાસ અપાર. ૩૫

(શાલિની-છંદ.)

" वर्द्धनोपे कर्दमे द्वादशांशं षष्ठो भागो वालुकायां निमग्नः॥
सार्द्धो हस्तो दृश्यते यस्य नस्य, स्तंभस्य त्वं ब्रूहि मानं विचिंत्य".

(છપ્પય-છંદ.)

નાહેરી નર એક અતુલ તે શ્રીફળ ભરિયાં,
ચોરે જોઈ ચાહ ભાગ ચોથાનાં હરિયાં;
ધણી ગયો ધનમની અર્ધ તે આપે લીધાં,
ભાગ સાતમાતણાં સગાને સો પિણુ દીધાં;
બારમો ભાગ ઘરમે દિયો બે શ્રીફળ ઊપર ભરાં,
પૂછે નયસુંદર વિબુધ જન કહો એ ફળ સવિ કેટલાં? (૮૪) ૧

(ચોપાઈ-છંદ.)

પહુ પર્વતદજ અભ્યાસ, ધૂત ક્રીડા વિવિધ વિલાસ;
પ્રહેલિકા ગીત કવિશક્તિ, જાણે સવિ જોસ્યાદન યુક્તિ. ૩૬
અંક-પઢવી કર-પલ્લવી, નેત્ર પ્રમુખ શીખ્યો નવનવી;
લહે પુરુષ ચારદિક સવી, ઠગ્ગ બહોત્તર શીખ્યો કવિ. ૩૭
વારૂ સોહ વિદ્ય અભ્યસી, કરિ જાણે ભારતિ મુખ વસી;
લોકાચાર ધર્મ વ્યવહાર, શીખ્યો ઉપ સઘળા વ્યાપાર. ૩૮
પછી ગુણીને પોઢો થયો, બાળપણાનો અવસર ગયો;
હવે પામ્યું યોવન વગ પૂર, દેદલ્યું દો દીધું દૂર. ૩૯
જગ એતાં બાળપણ ભર્યું, જિહાં મન ધન રહે ખોડું;
જબ યોવન આવ્યું સંચાર, તબ તે ચિત્ત હરાવે નાર. ૪

શિરવર કેશ સરલ અતિ શ્યામ, [1]અંબોડે દીસે અભિરામ;
મસ્તક છત્રતણો આકાર, અવર ઓપમા ન લહું પાર. ૪૫
સંપૂરણ શશિમુખ નિકલંક, [2]ભાલ અષ્ટમીતણો મયંક;
દર દોય ધનુ [3]ભ્રકુટિ વાંકડી, [4]વિકસિત નયન કમળ પાંખડી. ૪૬
પૂરણ અમિય કચોળાં હોય, ખૂણે રક્ત સુકોમળ સોય;
અકરણાં વણુ લોચન એહ, પેખત પ્રથમ વધારે નેહ. ૪૭
હસિત [5]કપોળ હોય સુવિશાળ, સાસા ગલ્લ સોહે સુકુમાળ;
સરલ [6]નાસિકા શુક દીવડો, મોટિ મુંછ સરડ વાંકડો. ૪૮
[7]લંબકરણ કુંજરના જિસ્યા, [8]અધર રંગ પરવાળી તિસ્યા;
દંતપંક્તિ દાડિમની કળી, જિહ્વા કોમળ અમિયશું ભળી. ૪૯
વૃષસ્કંધ જિમ ઉન્નત કંધ, કેડે ત્રદય લસ્ત [9]મણિબંધ;
દીર્ઘસ્વર લાંબા ભુજ હોય, હસ્તીશૂંઢ સરીખા હોય. ૫૦
કર મણિબંધ સુધીસે ઘણા, વિશ્વાવીશ પર્વાંગુળીતણા;
કરતળ નખ ઉન્નત અતિ રક્ત, લાગે સરસ હિંગળો યુક્ત. ૫૧
અતિ ઉન્નત કક્ષ ને કૂખ, એક રોમ અંગે નહીં રૂખ;
હૃદય વિપુલ સુકુમાળ શરીર, [10]કૃશોદર નાભી ગંભીર. ૫૨
કટીતટ ઝીણો નરતણો, પશ્ચિમ ભાગ સપુષ્ટો ઘણો;
જંઘા રંભ-થંભ ઓપમા, ઢીંચણ મિશ્ર ચરણ હોય સમા. ૫૩
તન પીંડી પુષ્ટાં કાંકસા, નથી એકે દિખાડી નસ્યા;
ઉંક પાય બિચ ગ્રેચો ભલું, દશ અંગુળ નખ રાતા ઘણું. ૫૪
પિં સોહે સુંદર આકાર, અંગ ન કોઈ વિઘન વિકાર;
કરિ લાગે અભિનવો અનંગ, કુંવર કસ્તૂરિયો કુરંગ. ૫૫

---

૧ ચોટલીની ગાંઠ. ૨ કપાળ. ૩ ચોકી કમાન જેવી વાંકી. ૪ ખીલેલાં. ૫ ગાલ. ૬ દીવાની સગ ઉપરથી પાતળી સીધી અને નીચેથી પહોળી હોય છે તેવી. ૭ લાંબો સૂપડાના વિશાળ (મારકસર) કાન. ૮ હોઠ પરવાળાં જેવા રાતા. ૯ સગ પડતા હતા. ૧૦ પાતળું પેટ.

ઘઉં પીળી દીઠાં ઘ્રીંઘ, કુંકુમ કેસરઘ્રાયા દીધ;
શ્રીફળ [1]દોફળ આપ્યાં બહુ, હરખી થાનક પહોતા સહુ. ૬૮
બિહુ ઘર કરે [2]સવાઈ સમાન, [3]ધુર અપ્રૈઘ-થાપના પ્રધાન;
જ્યાગ પાવે વિધિ વડી, પ્રથમ નીપજે પાપડ વડી. ૬૯
ચોખા દળ વહુ ચોખાય, ગીત સોહાસણ [4]ગોરડી ગાય;
વહુ પકવાન્ન અતિ અસમાન, નીપજ્યા પરિ પરિ પકવાન્ન. ૭૦
આંગણ મોટા મંડપ કર્યા, જાણે દેવભવન અવતર્યા;
ચૌ પાખળ બાંધ્યા ચંદ્રૂઆ, બાહર ટેવ તાણ્યા જુવા. ૭૧
સુખનક જર બાપડ જડ઼ંરી, દેહની [5]પરિઘ્ર પાખળ ધરી;
દીઘા કપિધ ઉત્તમ પાટ. ટોડલે બાંધ્યા તોરન ઘાટ. ૭૨
વિધવિધ ગોખ માળિયાં રચ્યાં, અતિ અમૂલક વસ્ત્રે ઢચ્યાં;
બહુ બાંધ્યાં મોતી-ઝુમખાં, રત્ન જડ્યા સોહે સારિખાં. ૭૩
થમ થમ સોવનના થંભ, રત્નપુતળી જોડથી રંભ;
સુખે નચંતાં દેવી હસે. જન જાણે બોલે નહી કિસ્યે. ૭૪
રત્નદીપિકા ઘઈ એક રહી, એક સોવનલોટા કર સહી;
એક કર ચામર ધરિ સોહતી, એક વીણા વાએ સોહતી. —
વણ મંચ મોટા મતવાલ, ચો પખે મંડાવ્યા ચોશાળ;
બેસે તિહાં મહાજન સર્વ, આગળ ગીત ગાય ગંધર્વ.
ઘમ ઘમ થઈ કંકોતરી, સ્વજન મિત્ર આવ્યા પરવરી;
નિત્ય પુવેશાં ને વારણા, બિહુ ઘર વરતે મંગળ ઘણાં. ૭
સુંદ બોણાં દહેવાં સુખથી, તિલું કો નવિ પરિવારે ઘડી;
સ્હામાં વરણાવણા વિચાર, બીજા નવિ દીજે આચાર. ૭
વખે સુહલો સઘો ધનદત્ત, પરિઘળ ચિત્તે ખરચે વિત્ત;
મંદિર ઘણી સવાઈ કરે, સાત નગર પ્રતે તુંવરે. ૭૯
ઘર-અંબરે ચોરાશી ન્યાત, તિમ તેડી સઘળી પર જાત;

---

૧ ચોપરી. ૨ તૈયારી. ૩ પહેલાં. ૪ સ્ત્રીઓ. ૫ કનાત-પડદા

મગિયાં દેર ખ્યાર લીલુવાં, અવર શાક વિધવિધના સુવાં;
પિરસી પંચધાર લાપસી, પેખત પ્રથમ આંખ ઉલ્લસી. ૯૩
દરસોન ને સોવનથાળ, પિરસી મઠોર મગ-દાળ;
ખગ ખગ નાખે ઘીની નાળ, બહુલ સાલણે બાંધી પાળ. ૯૪
નીલાં સૂકાં બહુ જાતિનાં, ધાનવણાં નવ નવ જાતિનાં;
બહુ વધાર દીધાં વમતનાં, શુંઠ મિરી મ્હેલ્યાં માંહિ ગમ્યાં. ૯૫
કેળવ્યાં ખાટાં દહીંવડાં, પિરસ્યાં સર્વિદાં પારડાં;
વર પવેર ને ઉન્હાં વાટ, જિમતાં ઘીનો વાગે ઘાટ. ૯૬
ચતુર પિરસતાં જાણે સાર, જિમતાં જાણી વરણ વિચાર;
શીતળ સાકરવાળુ સાર, [1]મોઘરવાસિત પાવ ઉદાર. ૯૭
ધનદત્ત શાહ સગાં આપણાં, પારૂ પાય કરે વીંઝણાં;
ધનસુંદરી સવિ રહે વિવેક, ન દિયે દૂધું પડવા એક. ૯૮
કપૂરે વાસ્યા જે કરંબલા, [2]સુગ્ગ શીતળ પિરસ્યા ભલા;
ઉપર સવરાં દહીં પિરસિયાં, જે જિમતાં લોચન વિકસિયાં. ૯૯
ચારૂ સહુને આપ્યાં નીર, કર લૂહણે વળિ [3]ચંગાં ચીર;
ભોજન વિધિ રૂડી સાચવી, ભક્તિ યુક્તિ કીધી નવ નવી. ૧૦૦
દેફળ પાન પ્રત્યેકે ચોળ, દીધાં કેસર કીધાં ચોળ;
[4]ઘરિ ઘરિનાં કીધાં છાંટણાં, સુખ સુગંધ શ્રીફળ દિયે ઘણાં. ૧
સવિ સંતોષિ સુપરે ન્યાતિ, તિમ પોષી વળિ સઘળી જાતિ;
લગ્ન દિવસ સહુ ઉલટ ધરે, રૂપચંદને નમણુ કરે. ૨
મિળિ સોહાસણ સરખી સહુ, ગાએ ગીત ધવળ વળિ બહુ;
ઉગટે અંગ કરી સુવિચાર, પહિરાવે પારૂ શૃંગાર. ૩
મસ્તક મુગટ સખૂકો બન્યો, મુગતાફળ હીરે પરિવર્યો;
રત્નજડિત દોય કુંડળ કાન, વર ગોરો છે ચંપકવાન. ૪

---

[1] મોગરાના ફુલની સુગંધીવાળું દહીં. [2] સુંદર. [3] ઉત્તમ રંગબેરંગી. [4] ગરગરનાં.

રૂપસુંદરી કુંવરીને તદા, [૧]ઊજટી [૨]નવ્હણ કરાવી મુદા;
પહિરાવ્યા સઘળા શૃંગાર, કરિ લક્ષ્મી ઉપમી અવતાર. ૧૮
આંણિ મંડેપ કુંવર પાસ, બેસારી કુંવરી ઉલ્લાસ;
બેઠી વરતે વેગ ખરી, ધવળ દિયે ગોરી મદ ભરી. ૧૯
પરવઠ કરમોચનો થયો. વજન વર્ગ સઘળો ગહગહ્યો;
સાખિ અગ્નિ કરી વિધિ વર, હરખે વરત્યાં મંગળ ચાર. ૨૦
વાસ્યો શુભ કંસાર કપૂર, આરોગ્યો વર વહૂ સુખપૂર;
કરમોચને દીધાં ધન કોડિ, સોમદેવે ન રાખી ખોડિ. ૨૧
વહૂ લેઈ વર ઘર આવિયા, માએ મોતીએ વધાવિયા;
નંદન મનોરથ ફલિયા સવે, કરિ ઉછરંગ ઉત્સવ નવનવે. ૨૨
વેવાઈ સવિ સાખે રીતિ, તિમ કીધું જિમ વધે પ્રીતિ;
નિત ગૌરવ નિત જીમણવાર, કર્યા વરોઠીના વ્યવહાર. ૨૩
કોરડિયો પોઢાં પકવાન, અતિ ઊપર દીધો અસમાન;
એક ચૂક ન પડી વિવાહ. તસ ઘર ઉત્સવ સદા પ્રવાહ. ૨૪
દેવાંગણું કરિઉ વિસ્તાર, નિજકુળ રીતિ સકળ સંસાર;
સંઘપૂજ સાધર્મિક ભક્તિ, સવિ સાચવી મનોહર યુક્તિ. ૨૫
પચંદ રૂપસુંદરી એહ, સરખી જોડિ વધારે નેહ;
બિહુ ચતુર બેહુ ગુણવંત, રૂપવંત બે ભાગ્યવંત. ૨૬
રૂપસુંદરી કુંવરી અંગ, ગુણ અનેક પરિ દીસે ચંગ;
[૧]કઠિન ઘણું હૃદયસ્થળ હોવ, પણ તસ વચન સુકોમળ સોય. ૨૭
દીઠે સ્વસ્થ હસની મતે, પણ તે અછે દીપતી મતે;
મનૂક વંક પણ સરળ ચિત્ત, ચપળ નયન પણ નહીં ચરિત્ર. ૨૮
[૨]કૃશોદરી તિમ પુષ્ટ [૩]નિતંબ, જંઘ [૪]સુગઢ જિન [૫]કદલિ થંભ;
દેહરૂપણ પણ ગુણ ઊજળા, સુખ સંપૂરણ શશિની કળા. ૨૯

---

૧ પીઠી ચોળી. ૨ નવરાવી. ૩ રૂપસુંદરીની ઉત્તમ સુંદરતા ...તી છે. ૪ પાતળા પેટની. ૫ કેડનો ભાગ. ૬ બે ૭ કેળના ...ના જેવી સાથળ ઉત્તર અને સુંદર.

ખંડ ત્રીજો.

(વસ્તુ-છંદ.)

કરિય મહોત્સવ કરિય મહોત્સવ નામ વસ દિહ,
રૂપચંદ નામે ભલો સાથ વાય મેહલિયો નિશાલે;
પછી ગુણી પોઢ થયો અતી કલા જેણે બાળકાલે;
યૌવનવયે પરણાવિયો રૂપસુંદરી નાર,
આપે બહુ ઉત્સવ કર્યો સુખ વિલસે સંસાર. ૧

(દુહા-છંદ.)

શારદ માતવલી વળી, પામી ૧મયા અપાર;
ત્રીજો ખંડ રચું હવે, સુણજો સહુ નિરધાર. ૧
અતિ અચરિજકારી અછે, આખ્યો એહ પ્રબંધ;
સાવધાન થૈ સાંભળો, સહુ સપણો સંબંધ. ૨
રાજા વિક્રમ રાજિયો, ઊજેણીનો ૨ઇંદ;
ચૌદ છત્રપતિ તેહની, સેવા કરે નિશદીસ. ૩
તેમાંહે દેશ કનોજનો, રાજા ગુણચંદ નામ;
વિક્રમની સેવા કરે, આણે રહિ તિણ ઠામ ૪
એક પુત્ર નિજ દેશનો, પામે વિક્રમ અનુપ;
સહકુટુંબ પરિવારશું, નિત્ય દીઠો ૩અતિરૂપ ૫
વિક્રમ નેહ ધરે ઘણું, નિત્ય નિત્ય દીએ આદર;
ઉજેણીનગરીમાંહિ, પૂરો પ્રેમ રસ. ૬
તેહને નારી છે ભલી, ગુણવંત ગત દુઃખ;
બેટી ત્રૈલોકસુંદરી, અત્યકુમારી ૪રત્ન. ૭
તેહને જોઈને ૫લુબ્ધો, ... દેખ ...,
એમ ... બાળિકા, ચિંતા તે કરે ચિત્ત. ૮

૧ [illegible] ૨ [illegible] ૩ [illegible] ૪ [illegible] ૫ [illegible]

તે સખી સુણો મુખથકી તુમે, [1]નિરધારે નહીં પરણું અમે;
સહિયર કહે તું બોલ મ એમ, પરણ્યા વિણ રહેવાશે કેમ. ૨
કહે સોહમસુંદરિ કુમારિ, પુરૂષદ્વેષવતી તુમે સહુ નારિ;
એ મેં જે દીઠી નિરધાર, ઈણિભવ કદિ ન કરૂં ભર્ત્તાર. ૩
સખી કહે મમ જંપો આળ, જવ પામેશો યૌવનકાળ;
તવ એ મનડું રહે નહીં ઠામ, ઈણ પરે પરણી પંચ વિશ્રામ. ૪
તિણ વયણે ચમકી સા બાળ, રોષીને દઈ ઊઠી ગાળ;
રે નિર્લજ્જ વળિ વળિ શું કહો, વચન મારૂં સાચું ગ્રહો. ૫
તવ સોળકિ સવિ હાસ્ય કરે, તુમે બોલ્યું તે સાચું શિરે;
નવિ ખીજવિયે જે લડવાં, તે ફેરૂ રમાડિયાં ભલાં. ૬
કુંવરિ તિણ આવાસે રહે, સહિયરશું રમતિ ગહગહે;
અહનિશિ બાળા લીલ વિલાસ, ગ્રંથ કળાનો કરે અભ્યાસ. ૭
વર્ષ અભ્યાસતણી જબ થઈ, પિતાતણે મન ચિંતા ભઈ;
કુંવરિ પ્રતે કહે નરનાહ, પુત્રી તુમ કીજે વિવાહ. ૮
તવ તે બાળા બોલી ઈશું, તાત અમે કિહાં નહીં પરણશું;
છે મુજ નિયમ વરેવાતણો, તુમે [2]આક્ષેપ મ કરશો ઘણો. ૯
સોળેને સાથે પૂછી વાત, નિશ્ચે પાળિશે કહ્યા અવદાત;
બાળસ્વભાવનું લહી સરૂપ, તવ તે અણબોલ્યો રહ્યો ભૂપ. ૧૦
અનુક્રમે સોળ વર્ષ જબ થયાં, વળી સુવચન પિતાયે કહ્યાં;
પુત્રી બાળભાવ પરિહરો, મનગમતો કો કુંવર વરો. ૧૧
પણી વચન ન કહેશો તાત, એ વિષેશે પૂછી વાત;
ઈણ ભવે હું પરણિશ નહીં, [3]પ્રતિજ્ઞા મતિ ન હોવે સહી. ૧૨
સાંભળી ઉત્તર દુખિયા કંત, વિરહ-વાત કહેતી સંતન;
સુખે સમાધે સહુ નિજ ઠામ, આપ આપણે વસ્તે કામ. ૧૩

---

૧ અવશ્ય. ૨ ઠપકો-દબાણ. ૩ અન્ય વિચારનો આગ્રહ. ૪ જબરાઈથી-પરણવે.

શુદ્ધ પિશાચ મનવશ્યો, જે સ્થપે નિજ ચિત્ત;
બોલ ન પાડે બાહરે, એહવા થોડા મિત્ત.
એક પાપી પ્રીતે મલી, લિયે વિચારી [1]મર્મ;
પછે [2]વિગોવે તેહને, એહવા કરે કુકર્મ. ૯
ઇંમ જાણી ઉતાવળી, કિસી ન કીજે વાત;
કહિ પુહવે જે આપણી, તેહને દીજે [3]ઘાત. ૧૦

(રેખતા-છંદ)

"જસદી કસદી રે સખી દુઃખ ન દાખિયે, ૧૧
પેખી પુરૂષ પ્રધાન મનોમતિ સ્થાપિયે;
વાત પડે વિસવાર ખરાં સુખ જે ચડે,
વિણસે દૂધ પડ્યું જે જિમ કાચે ઘડે.
નિશ્ચે તે પરમાણુ જે મિત્રપતિ હવે, ૧
એક કને લેઇ ગુહ્ય કહે બીજા કને;
પરિહરિએ તે સંગ દૂરે ન વંછિયે,
પત્થર ચાંપ્યો હાથ કલેં કરી ખંચિયે."
ઇંમ જાણી કુંવરી ચતુર, નાણે કોઇને મન; ૨
મદન નડે પણ આકરો, ન રૂચે પાણી અન્ન.
ચતુર સખી છે શ્રીમતી, જાણે [4]અંગિત સોય; ૧૨
પણ તે કથન ન કરી શકે, લાજ ન લોપે કોય.
એક દિન [5]રયણીને સમે, નાવે નિંદ લગાર; ૧૩
વન તે સોહનસુંદરી, આવી ગોખ ઉદાર.
નિરૂપમ નગર નિહાળતી, પામી અતિ ઉલ્હાસ; ૧૪
એહવે એક ધનપતિતણો, તેણે દીઠો આવાસ.
મંદિર તે ધનપતિતણું, નિરૂપમ નાટિક હોય; ૧૫

---

1 છાની વાતનું રહસ્ય 2 ફજેત કરે 3 વિશ્વાસઘાત 4 ચિત્તની વિચારણાનો મર્મ. 5 રાત્રી

દિન ત્રીજે વળિ માંડયો તેમ, વદે શ્રીમતી આણી પ્રેમ;
બાઇ એ વગખાં શું કરો, બેઉ એક આદરો મન ધરો. ૫
કોઇક ચતુર પુરૂષને વરો, અથવા પ્રીતિપણે આદરો;
મન ગમતા કરો ભોગવિલાસ, ગીત નાચની પૂરે આશ. ૬
પહિલી પરગટ કિમ પરણિયે, શું કીને સી પરે અણિજિયે;
છાની કુંવરી પ્રીતિ ન થાય, સખી આપણી ૧કુમારટ થાય. ૭
સાચું કહિશું શ્રીમતી કહે, સુણ્યે હજી ન શું કાંઇ લહે;
પરણી ૨પ્રચ્છન્ન કીજે પ્રીતિ, તો કેટી લાગે કુમારીતિ. ૮
ઇંદ્રિપરે બાહિર રહે તુજ ૩નામ, મન માને તો તું કર કામ;
કુંવરી કહે કિમ કીજે આય, કો જાણે તો ૪કૂડું થાય. ૯
સુણી વાત ચમકી શ્રીમતી, લહી રવ એહ મન જે હતી;
કહે બાઇ તું સુણ નિરધાર, જન્મ વિફલ જાય નહીં ભરતાર. ૧૦
નારી રૂપવતી ગુણવતી, ૫નરપાખે તે નવિ શોભતી;
જિણે ન લહ્યો નર ચતુર સુજાણ, તેહનું સહિ જીવિત અપ્રમાણ. ૧૧
કુંવરી કહે ચતુર નર કિહાં, જો હોય તો કિમ આવે કહાં;
કરમે મૂરખ હાથે થાય, તો ૧બાઉન્ન વેચી થાય બાધ. ૧૨
ખપ કરતાં કો સુંદર મિલે, તો ચિંતવ્યા મનોરથ ફલે;
કુંવરી કહે તે કરતાં લાજ, બાહર વાત પડે તતકાળ. ૧૩
દેહનું કો પરકમ્પ નથી, ન પડે ભેદ કિશું જેહથી;
ધર્મ અનેરે ન મરે કોય, કાજ વિચાર્યાં વિષનાં હોય. ૧૪
પહિલી વાત હિયાની કરી, પછે પછતાવો લહિયે સહી;
કોઇક સાજન સેનાવણી, જગ માંહિં નાખીજે સ્યા ભણી. ૧૫
સુણી શ્રીમતી બોલી હસી, બાઇ વાત કહી તેં કિશી;
ચતુરો સરીખું નહીં સંસાર, ઉત્તમ મધ્યમ છે નરનાર. ૧૬

---

૧ કુમારી મનોવિદ્ધ-વ્રત. ૨ છાની રીતે. ૩ ઠાકન્-ટબ્બત ૪ ખૂંટું-નાયું. ૫ પુરૂષ વગર. ૬ બાઉન્ની ટવે બાવન ગોલાપ જેવું કામ થાય.

સુણો સજ્જ પંડિત પરધાન, વિક્રમચરિત્રચરિત્ર [1]અનુમાન. ૨૭
ઓચિત્ર એ આગળ કહ્યાં, તે એ આગળ દૂધ થયાં;
વિક્રમચરિત્ર ને સોંપ્યું દેવ, ઓચિત્ર અમ કહિને દેવ ૨૮
નમનકરિ વદું [2]રાતરે, વિક્રમચરિત્ર ચિંત કહું મને;
ઓચિત્ર હે રંગે ઉચરે, અમાત્ય ભાંખે તે ઉત્તર કરો ૨૯
ઢાળ રાજ સુણો કહે, પુણ્યમાટે ઢંઢેરે ફરે.
વોક વચન ને એહ આદરે, ચિંતન દે, ઊંઘી ચિત્ત પરે. ૩૦
એટલે એક કોઈ સુદત્ત, તેહની પુત્રી છે ગુણવંત,
નામ તેહનું મનનંદિની, અભિનવ રૂપે સુનંદિની. ૩૧
બાળકુમારિ ચતુરગુણખાણ તેહિપે નિરખી એ વધિ;
કરની વાત વર્ણાણી કહે, એ મુગ્ધ નૃપ કાંઈ ન લહે. ૩૨
વિક્રમચરિત્ર કિશું પામ્ય, ઓચિત્ર આગળ તે પાપ,
એહ વાત નૃપપુરૂષે સુણી, આવી નાખ આગળ બની. ૩૩
ચાલે વેગળો કુંવરિ પિતા, તેહને નવિ પૂછી વાદતા;
કોઈ કહે તે ઉપ ઘેડવી, નવિ આવે બોલી પાધરી. ૩૪
નૃપ કહે તેહને તેડાવ, ઉત્તર આવરે સુખે કરાવ;
છે નાહની પણ લક્ષણ વડા, દીસે રત્ન પણ એવડાં. ૩૫
કહે સુદત્ત ઘર આવી દેવ, પુછ્યાં તે વચનાદિ ભેદ;
સુણી ઉત્તર ન રહી પાધરી, આવે રાયને ઉત્તર કરી. ૩૬
[3]બાપ કિસ્યું હું કરું વળી, જિસ્યો તુમ ચીસ કરો એવડી!
કહો ત્યાં આવ્યાં ઉત્તર દઉં, એહ વેણ તો છે પાધરૂં. ૩૭
પિતા કહે પહોચો રાય પાસિ, હું શું કાંઈ રાજ્યની ઘણિ!
સત્ય બોલશે પાછળી, તો જઈશ હું સાથે સખી. ૩૮
બળાએ પણ લીધું તેમ, અતિ આડંબરે આવી એમ;
ભૂપતિ બેસારી નિજ પાસ, ઇંણી પરે પૂછે વચનવિલાસ. ૩૯

---

[1] મનુષ્યોની જયોનારી કરી દાસ નથી લેતું. [2] ફરી પીધો. [3] પિતા.

કેવી નારીનો વચનવિલાસ, સુરપતિ નરપતિ થાએ દાસ;
સ્ત્રી નચવે તિમ નાચે સહી, સૂડું ભણ્યું વિચારે નહીં. ૪૮

(અનુષ્ટુપ-છંદ.)

"ન કિં કુર્યાન્ન કિં દદ્યાત્ સ્ત્રીભિરભ્યર્થિતો નરઃ ॥
અનશ્વા યત્ર હેષન્તે શિરઃ પર્વાણિ મુંડિતઃ ॥ ૧ ॥"

પહિલું ટાઢી હેષનાદસુ, કરી પુરૂષનરુ ફિરે પ્રાસુ;
રૂચિ પખે બે નર ચોહટ, તે તત્ત નરમાંહિં ચોહટ. ૪૯
સ્ત્રી આસક્ત નરનું શું જોર, વશ આપણે કરે જિમ ઢોર;
એકલડે વચને સાંકળે, નારી જિમ વાળે તિમ વળે. ૫૦
પછી પુરૂષનું મન મૂકી, પછી કરી નાચે જિમ ધુકી;
સહુની તેહને કરવા મિળે, તે મૂરખ એણે માહિં ભળે. ૫૧
લાલચ પુરૂષ કરે અનરથો, દૂર રહે તે. ઘાય [1]રેવતી
[2]મન-વિરતું તે ન મિળે સચ, એ નર કેઈ કરે પ્રપંચ. ૫૨
હિયે બુદ્ધિ આવે તતકાળ, [3]સુધિ ઉત્તર દે સમકાળ;
આવે એક અહિરીતણી, ચતુર નર નથી તુમે સુણી.
કવિ કહે આટકડ માહિં કથ, કેમ રખે કહ્યો કે કથા; ૫૩
ચોદ સહસ ઉત્તરાધ્યયન કાવ, એ એ અધ્યયને સંજયરાય. ૫૪
વિક્રમ કહે કુમરી તુમ સુણો, વચનવિલાસ ઘણો ગુનતણો;
કહો અહિરી તે કુણ નામ, કિયાં કિયાં કીધાં તિણે કામ. ૫૫
મનમોહિની કુંવરી વર ભણે, નૃપસભા સહુ એકમન સુણે;
ચતુર એક ધનુરો નામ, રહે અહિર ત્યાં ઠાકુ નામ. ૫૬
તેહને નારી અછે ઠોલડી, ધનયૌવન જોરે ભોકડી; (છીછરી)
ચેલુ ઘણો વાએ પરગામ, બહુ રતિ વિણ જતિ કેરે કામ. ૫૭

---

૧ મેવાત ઠરાવ-સ્ત્રી ટાઢ. ૨ મન કાટવું-વિરતી મેલી ૩ ત્રે
વખતે જેવો જોઈએ તેવો ઉત્તર.

કાં આજ વટકે સૈવકુંત વદે, કેમ નથી શું [illegible] દુદે;
હું આવ્યો ચંદન દેહ બળી, ત્યે મુજ [illegible] છે અવગણ્યું. ૬૯
ઉઠવે વિરહ ધરી નહીં ખમુ, કાંઈ વિરહે મુજ દાઝે ચિત્તું;
[illegible] દેહી દેહી [illegible], ગુજને [illegible] છે [illegible] ૭૦
[illegible] કહે કિમ [illegible] આપ, એ એ [illegible] વદે [illegible] ૭૧
કહે દેહાં [illegible] સાથે [illegible], [illegible] ઉજ [illegible];
[illegible] કહે [illegible], [illegible] આવ્યો [illegible] ૭૨
[illegible] દેહી [illegible], [illegible] છે [illegible],
[illegible] તે [illegible] કરવું. કે તે [illegible] છે [illegible] ૭૩
[illegible] લાગી છે ઘણા, [illegible] વેગ [illegible] ૭૪
[illegible] ઉતારે નહી કાંઈ [illegible];
[illegible] કુવે તો [illegible] ૭૫
[illegible] છે [illegible], તવ તે [illegible];
[illegible] કહે [illegible] છે [illegible], [illegible] છે [illegible] ! ૭૬
[illegible] હું [illegible], [illegible] કહ્યા [illegible];
તે [illegible] ઉપાય; ૭૭
[illegible], [illegible] મનની [illegible] ૭૮
[illegible] તવ સૈવકુંત [illegible] કરે;
[illegible] હવે [illegible] પાય ૭૯
[illegible] તે છે [illegible], હવે [illegible] કરું;
[illegible] તે [illegible], તવ તે [illegible]; ૮૦

૧ [illegible] ૨ [illegible] ૩ [illegible]

તે તો ગયો વિદેશે દોર, પાછળ ¹પ્રમદ કરે બકોર. ૯૩
ભમતો દશાર્ણપુરે તે જાય, દશાર્ણભદ્ર મળ્યો વસ રાય;
વાત આપણી ચવણી કરી, તિણે નૃપની માંડી ચાકરી. ૯૪
નૃપ કહે મૂરખ પાડયો કઇ, તે કહે ના મેં દીઠો ²ધીઠ;
એતલે સમોસર્યા શ્રી વીર, દશાર્ણભદ્ર હરખ્યો ³ગંભીર. ૯૫
રાજા હૈડે ધરે વિચાર, આ દીસે છે સુગંધ અપાર;
તેહ દેવ ભક્તિને કાજ, ધન કારણ આવ્યો મુજ રાજ. ૯૬
હું તો છું પૃથ્વીપતિરાય, ઇંદ્રની પરે વંદું શ્રી જિનરાય;
જિમ કો કુણે ન વાંદ્યા હોય, માંડે વળી સજાઈ સોય. ૯૭
નગર વાટ શૃંગાર્યાં હાટ, ઠામ ઠામ બંધાવ્યાં ત્રાટ;
કરી સજ્જાઈ રાજે દક્ષ, તે કિમ કહીજાએ એક મુખ્ખ. ૯૮
નગરલોકને હર્ષ અપાર, લેઇ સઘળો નિજ પરિવાર;
બહુ અભિમાન ધરી મનમાંહિં, જિન વંદને ચાલ્યો ઉચ્છાહિં. ૯૯
એતલે ⁴સોહમ-ઇંદ્ર સુચંગ, વીર વંદવા આવે રંગ;
દેખી દશાર્ણભદ્ર અભિમાન, તિણે ⁵વિકુર્વ્યા ગજ અસમાન. ૧૦૦
ચોસઠ સહસ્ર ભદ્રજાતિક કર્યા, પંચ પંચ શત મુખ પરવર્યા;
મુખ મુખ આઠ દંતૂસલ હોય, દંત દંત અઠ ⁶વાપી જોય. ૧
વાવી વાવી પ્રતે ⁷પંકજ આઠ, પંકજે લક્ષ પાંખડી પાઠ;
બદ્ધ દ્વત્રિંશ નાટક પાંખડી, વચમાં રહે કર્ણિકા વડી. ૨
આઠ અગ્રમહિષીશું બહુ, ⁸હરિ બેઠો તિહાં જોવે સહુ;
ઋદ્ધિ કરી દીઠી અસમાન, દશાર્ણભદ્ર ગળ્યો અભિમાન. ૩
પહેલો આવી જિનવર પાસેં, સંયમ લેઇ બેઠો ઉલ્લાસેં;
પુરંદરે પરશંસ્યો ઘણું, અભિમાન રાખ્યો આપણું. ૪

૧ મોટો. ૨ નજરોનજર. ૩ અદ્ભુત. ૪ પહેલા દેવલોકનો સૌધર્મ નામનો ઇંદ્ર. ૫ વૈક્રિયશક્તિથી મગરનાં અદ્ભુત રૂપ પેદા કર્યા. ૬ વાવડી ૭ કમળ. ૮ ઇંદ્ર. ૯ ઇંદ્ર.

એમ કહી એક દીધી ¹મુદ્રી, સવા લાખની છે પરગટી;
²પોકળ હાથ હોએ જેહનો, હોઇ સહુ ³કિંકર તેહનો. ૧૭

(દોહા-છંદ.)

" જિણ દીઠે મુનિ મન ચળે, વટ્ટમી પસારે હત્થ;
એકજ મન્ત્ર વશીકરણ, બીજું સવી અકત્થ. ૧ "

દાસી કહે કરજોડી આજ, કહે સ્વામિની કાંઇ મુજ કાજ;
કાજ અહીં શું ઉપજે ગહને, પણ જા પિતા અમાત્ય કને. ૧૮
આ જઇ પાનબીડું આપજે, તું અહિંયા વહેલી આવજે;
એટલું કામ કરો સુવિવેક, બીજુ કાજ નથી અમ એક. ૧૯
સુણી વચન આણુ દી દાસિ, આવી મુહંત ઘેર આવાસિ;
આપી પાનબીડું ઉલ્હાસે, વેગે ગઇ કુંવરીની પાસ; ૨૦
ચીઠે પાન નિહાળ્યું જિશે, દીઠા અક્ષર લખિયા તિશે;
સુણો વત કુ કરે પછી, ⁴રહી નથી મુજ એકે ઘડી. ૨૧
સુણો લાવણ્ય ચાલી વાત, હવે નિજ પુણ્યે કરશે ઘાત:
⁵પર પખે જે લખમી આશે, કાજે કિશુ આવશે પછે!
એ મુજ જીવિતની ખપ હોય, ⁶શુભ શુભ જ એક દેખાડે તોય. ૨૨
હવે કાંઇ નથી રહી વારતા, કરે ⁷ચિંત છોકરી પિતા.
કહે કરું વાગી નહિ ખરો, કુંવરીનજી એહ મન ધરો. ૨૩
ફરો આકુ વિચારી મને, શુભ દેવી ⁸મેઘના તણે.
ર કુંવરી જાવી જિહાં પિતા હવે એ તે કરે વારતા. ૨૪
દુઃખી ભરવ વધી નિજ ટળ, જિન વિદા વાતન જાય વિચાર. ૨૫
પિતા ધરથી કેડે પેઠ... મવડદેહ એક ઈદિ મહિ.
જિહાં રહિ ધરિ ચેતિની સ્વરૂપ. ભએ પીતૃ ઉત્તમ ઇષ્ટ ઈદ

¹ વીંટી. ² [illegible] ³ દાસ. ⁴ [illegible] ⁵ [illegible] ⁶ [illegible] ⁷ ચિંતા. ⁸ [illegible]
[illegible]

(દુહા-છંદ.)

નયનબાણ નારીતણું, વીણ્યાં ખમે ૧જિતેય;
પંડિત નયનસુંદર ભણે, હું બલિહારી સોય. ૧
નારી-નયણે વેધિયા, લાગ્યાં ૨અંતર બાણ;
વશ કે સુભટ નહીં તિસો, સાહસો મરે પ્રાણ. ૨
એહની મૂકે ત્રિભુવન, વદન રહે કહેવાય;
નારી-નયણે તે પડ્યા, લાગે ૩પ્રમદા પાય
ફરી-નયણે વેધિયા, ન રહે કિસો વિચાર; ૩
કસેન થાસે બાપડા, સૌ મરે અમર
એવી લાલચ નયનમાં, અરજુન એક ધનુ-દ; ૪
ઉર ઊગતાં ચીવડા, રહે વિરહે સવાદ.
મુગ્ધી ધીધી નિપુણ પર, નિપુણિ પર સુંદર-દ. ૧
તે નર દેવે દંડિયા, એહિ ન પુગા ન-દ
એવી નયણ ગુમારડા, દેહ વિદુણ બાણ. ૨
[illegible] લીધે નહીં, ખીરં ફિરે પડ્યુ [illegible]
રાજકુંવર રવિએ નિર્ક [illegible] ૩
દેવ જણ વિન [illegible]
નેત્ર-પટુવિદે નિપુણ [illegible] ૪
[illegible] ૫
[illegible] ૬
[illegible] ૭
[illegible] ૮
[illegible] ૯

(દુહા-છંદ.)

આવો કહો આવુ વધી, તેમે દહેતાં ઋદ્ધિ;
જસ પર આવો ન એમણે, તસ પર ઋદ્ધિ ન સિદ્ધિ" ૪
બહુ ¹પ્રણીપત્ય કરેવિ વસ, દીધાં આસન સાર;
એસ મન નિશ્ચય કરી, પૂછે વાન કુમાર
કહો તુમે સુગુણ સુલક્ષ અતિ, ચતુરમાંહિ પણ રેખ; ૧૯
યૌવન આવે અભિનવે, યેગિણીનો શો વેશ?
બાલક તુમ કેસે વહે, વહે નટપણ ઘેર; ૨૦
એસા વેશ કચ્યારથ, અતિ ²અમલિ હું એર.
મ પૂછે બહુ ચરિત્ર હૈ, કરે બડે હમ કામ; ૨૧
હમરે (હમેશ) સાહક કો નહી, જે ³પૂછે સુખ ધામ.
નયું મનથી ચાવથી, કોને મેરે મિત, ૨૨
એસા કોઇ સુગુણી નહી, જિસકો દીજે ચિત્ત.
મેસ દેખા સું ભયાં, ક્યું વારેમેં અભ્ભ; ૨૩
જબી મિલે કોઇ સાજન, તબે કહુંગી સબ્બ.
નિચ ગુણકે બહુ નર, જગમેં વિરલે કોય; ૨૪
સંત બિના સબ ઢેર ક્યું, બહુત જમીમેં હોય.
સુગુણ નિહે કો આદમી, ઉનશું મેરું ચિત્ત; ૨૫
દિલ ખોલી ઉનસે મિલું, સો એક મેરા મિત.
"જગ સઘળો મે જોઇયો, નિગુણાંતણો સુંગાણ; ૨૬
જિણ દીઠે મન રંજિયે, તે વ્હાલાંનો દુકાળ."
ઉરદીને ઉબી રહું, બાતે બાડ ચાથ; ૧
સરજનહાર ઇસા સુગુણ, કોઇ દેવે એ હાથ.
"(યતઃ) ચંદનકા કટકા ભલા, અવર કાકકા ભાર; ૨૭
પંડિતશ્રી ક ઘડી ભલી, મૂરખશું જન્માર. ૧

---

૧ નમસ્કાર-પ્રણામ. ૨ અચરી. ૩ પૂછે.

કહે સુંદરી સુણ વેશ્યા તુને, એટલે ઇહાં જઇ આવું અને. ૩
હમ અકેલી રહે કયું થાંહ, તુમકો બાર બહુત ઇહાં સાથ;
નારી સુણ એક પુરમાંહિ રહી, હમસ્યાં અમે આવેશું સહી ૪
સરવ જણાવી પુહતાં તેહ, પુરમાંહિ જિહાં ¹નાપિત ગેહ;
તન ચંપાવે કરે સ્નાન, હૃદય ધરીનો થયો અનુમાન. ૫
મનમોહિની વિમાસે કશું, રહ્યા વ્યસની આવે તિહાં કિશું;
પુરૂષવેષ કીધો ²ઉદ્દામ, ચંદ્રપુરિમાં આવી તામ.
દેખે તો નાપિત ઘર સોય, ³મંચ ઢળાવી પોઢયા હોય; ૬
તે પાસે ચંપાવે પાય, કુમરી મન ચિંતવે ઉપાય.
સાહમું ઘર ⁴દૂધારીતણું, તસ ઘર ⁵મહિષી ઘણે ઘણું; ૭
પુરૂષવેષે માંહિ થઇ કુમારિ, બોલાવી દૂધારી નારિ
સાંભળ બહેન કહે મુજ કાજ, એ પેલો પોઢયો મહારાજ; ૮
એ મુજ કંત લક્ષ્મીકુલ નામ, એહને રુસ્યાનું છે ઠામ. ૯
પુરૂષવેષ હમસ્યાં રહેવશું, એહને આ મંદિર તેડશું;
દૂધારી થઇ એહિને કહી, કરશું દૂધ હાસ્યું સહી.
આ સોનૈયા સાહે બાંધ, વહિલી થઇ મુજ કાજ સાધ; ૧૦
મંદિર કર્યો સવ્વર્ઇ સહુ, પન પુષ્પાદિક આણ્યાં બહુ. ૧૧
સીખે સવિ જન દઇ ⁶આદેશ, પોતે કર્યો કામિનીવેષ;
બેઠી દૂધારી થઇ તિહાં, પેલો સાહમો દીસે જિહાં. ૧૨
કરવા માંડયું હાથે દૂધ, માંહિ સાકર ⁷મેલે શુદ્ધ;
અમૃતથી અધિકું નીપાય, અવર મધુરરસ તૃણ થાય ૧૩
એટલે કુંવર ઊઠયા હોય, હિવડે વાત વીસરી સોય;
બાહર સોનિયાં એકલી રહી, આપણુ વિણ શું કરશે સહી ૧૪
એટલે આવત આવ્યા જિમે, તે દૂધારી બેઠી તિમે;

---

૧ હજામને ઘેર. ૨ સુંદર. ૩ મંચે—ઢોલિયે. ૪ દૂધ વેચ-નારી. ૫ ભેંસ. ૬ હુકમ. ૭ નાખે.

નથી પરણીશ્રી આણું કુમારિ, કર કરમદણ કંત મત વારિ;
હાથ ચરચા હવે જ્યો જિહાં, જોર નહીં ચાલે કોઇ ઇહાં. ૨૭
રે અહિતી શું બેલે વાલિ, પ્રીતિ કહો કિમ થાએ પ્રાણિ [પરાણિ]?
જો નહીં મન માહરૂં માનશે, તો તાહરૂં કહે શું ચાલશે. ૨૮
કહે કામિની ચતુર તું માનિ, હાથી નહીં આણ્યા જાય કાનિ;
પણ જેહને જિહાં લાગ્યું મન, તે તસ કારણ મેહેલે અન્ન. ૨૯
તપ જપ સેવે ¹શૂની વેદ, વેધક લોહી ન મેહેલે કેદ;
વેધતણી છે વિષમી વાત, વેધ્યાં માણસ કરે ઉપઘાત. ૩૦

(સોરઠા-છંદ.)

હીંગળ હેજ વિશુદ્ધ, ફૂટે વિષ ન વિલોપિયે;
ચઢે ન લોહી માંસ, આવટ્યો આઠે પહોર. ૧

(દોહા-છંદ.)

મન ઝૂરે નિશદિન ફિરે, વેધ વિલુંચણ જાય;
વેધ વિલુધ્યાં માણસાં, મિલ્યાં પછે સુખ થાય. ૧
જાણતણે વિયોગડે, જે દુખ હૈડે હોય;
તે હિય જાણે આપણું, અવર ન જાણે કોય. ૨
રખે લગાડે દેવ તું, કહુને વેધવિકાર;
વેધે વિધ્યાં માનવી, કરે ²વિખ્યાત અપાર. ૩
કેહને વેધ ન લાગશો, વેધ્યાં મરે ³કુરંગ;
ચઢે ચટાટે જેહને, તે વેધડું સુરંગ. ૪
વેધ ભલો જગ તે સહી, ચઢે ચટાટે જેહ;
એક પખો જે વેધશે, નિત આવટ્યો તેહ. ૫
માહરૂં મન તવ વેધિયું, જવ દીઠો તું નાહ;
ભૂખ ગઈ તૃષ વીસરી, અંગે ઉપનો દાહ. ૬
તું ધૂતારો નાહલો, તેં ચોર્યું મુજ મન;

૧ શૂન્ય જંગલમાં ૨ ચિંતવનમાં ૩ હરિણ.

વેદન એહ અખંડ, ખમી ન જાયે મેં જિવે;
ધારો સહી ચિત્ત ખંડ, એ દુઃખે દમમાં હવે
નિજ મન હે માનિ, મ્હારા મિત્ર કૃપાસુ; ૫
કાંઇ કરે ચિતું માનિ, હું શું પવરજ વાહલી. ૬
(દોહરા-છંદ.)
ઇસ્યાં વચન વેધક સુણી, બોલ્યો કુંવર-મન;
સુંદરશું વળિ ઇમ કહે, સાંભળ નારી વચન. ૧
અમે પરદેશી પંખિયા, રહેશું પહોર ચ્યાર;
પછે ગતિ શી વાહલી, શું હૃદય વિચાર. ૨
કિશું વિચારૂં કંત હું, અમી-છાંટ એક ચાર;
સંયોગ ભયો શું કીજિયે, એ નવ ખાયે [1]ખાર. ૩
ચ્યાર પહોરની પ્રીતડી, તુજશું કરૂં અપાર;
અવર જન્મ હવે એણરે, તે શું કરૂં [2]ગમાર. ૪
અવિરહ ચાયે તેહશે, એ ધરી હર્ષ અપાર;
અથવા કહિયો તિમ કરિશ, [3]અટ નહીં કરૂં ઉચાર. ૫
રૂપસાગરમાંહિ રૂબતાં, દ્યો [4]અવલંબન નાહ;
કુંવરે મનકરણ વડ્ડ, કર્યો ગાંધર્વ-વિવાહ. ૬
(ચોપાઇ-છંદ.)
વર તિહાં નિરખ્યો સહજ સંયોગ, રમે કુંવર રમ્યો વર લોગ;
કુંવરીની આશા તે ફળી, હૃદયમાંહિ સાકર જિમ ભળી. ૭
રમતાં રંગ નવ હવો કુમાર, કુંવરી વર [5]સૂતા હવે ચાર;
[6]પ્રચ્છન્ન [7]ચાતિ પોતા કન્હે, સુખસાગર ઝીલે તે બિહને. ૮
વાહલે વાહ મળ્યો મન મેળ, કુંવરિ ગર્ભ ધરે વર ભેળ;
ચારે પહોર હુવાં સુખ ચાર, ધવલ પ્રભાત હતું તેણિ વાર. ૯

1 ખારૂં. 2 મૂર્ખ. 3 હઠ. 4 આધાર. 5 ચોરી. 6 છાની રીતે. 7 રાખી મૂકી.

આગત સ્વાગત કરી અપાર, બેઉ રમવા થઈ તૈયાર. ૨૨
તવ મીની રહી દીવો ધરી, કુંવરે ખેપ ઘણીએ કરી;
પણ શીખવી બિલાડી દાસિ, દીવો નવિ મૂકે રહી પાસ. ૨૩
આગે મીની ને શીખવી, તેમાંહિ વળિ વેશ્યા-ઘર હવી;
તો તસ ઓછી કિસી પ્રસિદ્ધ, [1]મદમાતો ને મદિરા પીધ. ૨૪
ચિંતે કુમર વિકટ એ રાંડ, તવ તે યુક્તિ હારી ભાંડ;
દાવ વળે જવ પૂરા થયા, તવ તે કુંવરના કર ગયા. ૨૫
હઠ હઠ બેઠી આણી નવી, કુમર દીપને પગે ચાડવી;
દેઉ [2]ઉદ્દાળી સર્વ અશેષ, કુંવર ચિંતવે [3]અયવિશેષ. ૨૬
આગે પણ દીઠા મેં ઘણા, તેમાં જગ્યો તને બિહુ જણા;
હરિદત્ત કહે સ્વામી એ ખૂંટ, [4]અલ્પ હાંકને પેટું ઊંટ. ૨૭
તવ તે કુંવર કષ્ટમાહિ પડ્યા, નિશુ રડાએ બહુ પરે નડ્યા;
કહો શું કરે સિંહ સાંકળ્યો, એ ઉખાણો સાચો મિળ્યો. ૨૮
હવે કુંવરિએ કર્યો શુભ પાર, કવસુ પણું નીપાયાં શાક;
જોઈ વાટ લાગી બહુ વાર, કાંઇ હજી નાવે ભરતાર. ૨૯
હે દૂધરી સાબત સહી, કાં પતિ હજી પધાર્યા નહીં;
નગરમાહિં ફિરી જોતી લાવ, ઉતાવળી બોલાવી આવ. ૩૦
તવ દૂધરી ગઈ શોધવા, ઠેઠ પ્રતે લગી પૂછવા;
પુરૂષ દેવ દીઠા કોઈ નથી, વળતા બેઉ હુવા એકઠા. ૩૧
હુતાં સરખા દેવ કુમાર, વેશ્યા-ઘર પહુતા સુવિચાર;
રમત રમતી નિજે હિતવી, તે એ રમવા બેઠી ભલી. ૩૨
વેશ્યા-ઘર દૂધરી ગઇ, વાત જોઈ તે સુધી થઈ;
[5]ઉતાવળી ઘર આવી સહી, વાત તકળ કુમરીને કહી. ૩૩
તે નિસુણી કુંવરી ચિંતવે, એહવું શું નિપજ્યું હવે;

---

1 [illegible]
2 [illegible]

નર તે સવિ મૂકિયા, સાથે કુંવર દોય તે લિયા. ૪૬
દ્ધિ ઘોડા ઘાસ; દીધું સર્વ રહેવું આવાસ;
પાલખી લીધા ¹તુરી, ચાલ્યા જેમ અરંદીપુરી. ૪૭
ર જન આવ્યા ²નગર, વર તે બોલાવ્યા કુંવર;
રપતિ કુંવર નમે, સ્વામી દાસ તુમારા અમે. ૪૮
ગ તુમે એ કાજ. મંદિર લેઈ પુહચો મહારાજ;
હે જઈ આવું આમ, અહીં રૂકડું અછે એક કામ. ૪૯
સર્વ સજાવી ઋદ્ધિ. વાટ દેખી આવી બુદ્ધિ;
ી ક્રમાએ કરી, મંદિર આવી ઉલટ ધરી. ૫૦
ઘ નિસાસે થાય, સુણી વાતને હસ્યો રાય;
ટ વેશ્યા-વશ કરી, કંઈ ધ્યાન સુતની વિસ્તરી. ૫૧
અરે કરી કુમર, પિતા પ્રતિ જઈ શીખ જુહાર;
[illegible] આવ્યું દી ઉત્સવ, સુત [illegible] કહે સમાચાર. ૫૨
સભામાંહિ બહુ થયાં વખાણ, કરે પ્રશંસા [illegible];
વિક્રમચરિત્રનું વડ સર્વ. સુવિવેક. સર્વ વધાવી ખરી. ૫૩
વર તે કુંવર દિલ માંહિ ધરે, પુણ્યે યશ કીર્તિ વિસ્તરે;
કોઈ ભેદ ન જાણે ગાત, [illegible] તે વાત. ૫૪
હવે તે મનમોહિની કુંવરી. પાળે સર્વ ભક્તિ વિધિ કરી;
પૂરણ [illegible] જોતરે. પુણ્યવંત [illegible] નેતરે. ૫૫
અશુચિપણું [illegible] અહીં તુમે રહી નિજ [illegible];
હાથે મોકલી [illegible] તે કહી. [illegible] રહી. ૫૬
[illegible] પ્રતિ [illegible] આદર [illegible];
રે [illegible] તુમે [illegible] ?! ૫૭
કુંવરી કહે [illegible] કરી [illegible];
એ એક [illegible] દેવ [illegible] મતે. ૫૮

1 ઘોડા. 2 [illegible].

વિક્રમચરિત્રતણું મન વસિ, કામિની મુખ્ય કરી ઉલ્લસી;
સરખી વય સરખો સંયોગ, રચે રમે સંપૂરણ ભોગ. ૭૧
કહે શ્રીમતિ સોહમસુંદરી, તેહી હમણાં એ ધીધાં ચરી;
એ એવડાં વહિવાં કુસે નથી, તો એ વન ફિરાં તે કથી? ૭૨
આપણ ચિંતવિયે તે થાય, કહે તો તેથી આવું દાય;
ન વહે સત્ય સત્ય કોઇ ઉચ્ચાર, એ તું લહે સહી નિરધાર. ૭૩
મનમોહિનીનું નિસુણી ચરી, હવે કહેશે સોહમસુંદરી.
તે સાંભળજો એક મન દે, તૃતીય ખંડ સમાપતિ થઇ. ૭૪
ખંડ ખંડ વધી વિસ્તાર, ભણતાં સુણતાં હર્ષ અપાર;
નવરસ કવિ નયસુંદર વદ્યુ, તૃતીય ખંડ પુરણ પરમાણ. ૭૫

મંત્રિશ્રી [illegible] ઇતિ શ્રી [illegible] વિરચિતે [illegible] [illegible] કથાનક [illegible] [illegible] વર્ણન નામ તૃતીય ખંડ [illegible]

ખંડ ચોથો.

(વસ્તુ-છંદ.)

નૃપ કનોજ નૃપ કનકજતણી જે પુત્રી,
નામે સોહમસુંદરી આવાસાંએ પરણ્યું છે,
જય યૌવન ભેરે રહી સુણી નાદ-રસ તેમ મરે,
સખી શ્રીમતી મુખથકી મનમોહિની ચરિત્ર,
તે નિસુણી હવે જે કરે તે સંકટનું વિચિત્ર. ૧

(ચોપાઈ-છંદ.)

હવે આવે એહનો અધિકાર, સાંભળતા થશે હર્ષ અપાર;
સભા સહુકો ઉલટ ધરે, કવિતા આપણે ઉચ્ચરે. ૨

જિમ ન સુખિણી હોવે તિંબ શાખ મિલાઈ;
જિમ ન સુખિણી હોવે [1]નાગરવલી [2]કરીરે,
તિમ ન સુખિણી નારી મૂર્ખસતીશરીરે.
જિમહ ન રહિ સોહે કોકિલા [3]ઘૂક પાસે, ૨
જિમ સહિ હંસી પામે ખેદ બગલા વિલાસે;
જિમ કરતિ ન સોહે ક્રમશુ [4]ગોડિ [5]સલી,
તિમ ચતુર સુન્દરી મૂર્ખ હાથે ન રૂલી.
જિમ ન સુખ ઉપાવે બેરડી આંબ લગ્ગી, ૩
જિમ ન સુખ ઉપાવે તુંબી ચંપે વિલગ્ગી;
જિમ કવચર લાઈ કલ્પવૃક્ષે ન સારી,
તિમ સુગુણ વિરૂપે જેહને હો કુનારી.
જિમહ બગલી પાસે હંસ શોભા ન પાવે, ૪
જિમ શુક પદ કાગી કાગડી ન્યૂન કાવે;
જિમહ ભમર [6]કેસુ-પુષ્પ બેસે ન ફાવે,
તિમ નિગુણિજ સાથે સુગુણને સંચ નાવે.
જિમ સરસહ દીસે હંસહંસી મિલાવે, ૫
જિમ ચકવહ ચકવી મનશું મેળિ આવે;
જિમ સુગુણ મયૂરી પ્રેમ વધે મયૂરે,
તિમ સુનર સુન્દરી બે રમે હર્ષ પૂરે.
સુગુણ શ્રીમતિ બાઈ સરિસ સંયોગ સાચો, ૬
અમુ સરીખહ એહ તેહ દૂરે નિવારો;
વર સુગુણ સંગાથે પ્રિતિયે પ્રીતિ જોઈ,
[7]અનચતુરશું મિલતાં કાજ એકે ન હોઈ. ૭

---

૧ નાગરવેલ. ૨ કેરો. ૩ ઘુવડ. ૪ વાદલ. ૫ વીજળી. ૬ ખાખરાનાં કેસૂડાં. ૭ મૂર્ખથી.

હમણાં હું થઇ છું આતુરી, લાવ પુરૂષ કો ઉતાવળી. ૧૧
ઉતાવળાં ન થૈયે આમ, સુરતાના પ્રસાદ કહાય;
ઉતાવળું ચલે અવિચાર, બૂઝ્યો દોષ કર ન જાને સાર. ૧૨
રસસપતે ઉતાવળું કામ, તે જો આગળ પડે વિનામ;
પછી તું કહિશ ન કહ્યો કાંહથી. સોહગસુંદરી બોલી વળી. ૧૩
તેં મુજ જેહ કહ્યું તે સહુ. પણ વિરહી હુએ ઉતાવળું;
આજ સુધિ છે. નાવે અહીં, તો મસાણ હું દેખું નહીં. ૧૪
પછી જિમ શુભ જાણો તિમ કરો, આજ હવે આગ્રહ પરિહરો;
વેદન મદનતણી છે ઘણી, લાજ તણું કહું છું તે સુણી. ૧૫
[1]તવ તે શ્રીમતિ કરી શૃંગાર, કર ધરી ચોસઠ પાન ઉદાર;
રાત બે પહોર ગઈ છે પરી, એણી વેળા બાહિર નીસરી. ૧૬
આવી ચિંતામણિ ચહુટે, પણ તિહાં પુરૂષ ન કો પરઘટે;
સહુકો સૂતું નિજ ઘર જઈ, [2]ઘટી દોય તિહાં જાતાં થઈ. ૧૭
તવ શ્રીમતી વિચારે આજ, ન મળ્યો પુરૂષ ન સીધું કાજ;
એટલે વિક્રમરાય એકલો, [3]નિશિચર્યા જોવા નીકળ્યો. ૧૮
તિહાં આગળ ઉતર્યો જિમે, શ્રીમતિ સુંદર દેખી તિમે;
વિક્રમભૂપ ન જાણ્યો હિયે, [4]મહિલા ને બીડું કર દિયે. ૧૯
ચાલાએ બોલાવી તામ, કહો [5]કામિની અમ કેહું કામ?
સ્વામિ માહરે છે [6]સ્વામિની, તે તુમ તટે [7]ગજગામિની.૨૦
નૃપ કહે પૂછી એવો કાજ, કહે તે તુમ કહેશો મહારાજ;
તિહાં લગે તુમે પધારો દેવ, તે તુમચી કરશે બહુ સેવ.૨૧
ઇશું સુણીને ચમક્યો ઘણું, તિહાં જઇ જોઇયે અચરિજપણું;
લીધો શ્રીમતિનો વરસાથ, તસ ઘર પહુતો પૃથિવીનાથ. ૨૨
જાતાં આવ્યો ત્રીજે માળ, દીઠી તે બેઠી સાબાળ;

૧ ત્યારે ૨ ઘડી ૩ રાતચર્યા ૪ ઓરતને ૫ સ્ત્રી ૬ ધણી-
આણી. ૭ હાથણી જેવી ચાલ ચાલનારી.

રહે ઉલટી બોલ ન ચડવડું, દેખીને કૂવે કિમ પડું;
જો મુજ જગપતિ દેશે કાલ, તેહશું પ્રેમ કરિશ મન વાળ. ૩૪
એહને ક્ષમ પુહચાએ તમે, જિમ સુખથી નિદ્રા લહું અમે;
વર શ્રીમતી કહે જઇ સ્થાન, તુમે પધારો [1]તુમચે ધામ. ૩૫
અમ ઠકુરાઇ કેરાં કાજ, તુમ દીઠે સીધાં મહારાજ;
આરતિ ટળી ગયું સવિ દુઃખ, દીઠ માગ્યે ભાગી ભૂખ. ૩૬
રાય ઘણો મન વિલખો થયો, આઃ આઃ એહનો અર્થ ન થયો;
સવિ[2]સહેત આપે શુભ ટહ્યો, પણ તે મેં કાંઈ નવિ લહ્યો. ૩૭
પહિલી ચૂક પડી મુંહને, ચાલી આવ્યો હું એ કને;
કિહાં કુબુદ્ધિ દીધી જગનાથ, પુંખ ન ખાધિ દાધા હાથ. ૩૮
ઇમ પછતાતો પાછો વળ્યો, હિયડામાંહિં ઘણું કળમળ્યો;
ઘર જઇ સુતો ધરે [3]અંદોહ, મન સાથે અતિ લાગી [4]ચોહ. ૩૯
ચેંતે એહ અમરખ નાર, કિમ લહેશે એહનો સુવિચાર;
વળિ વિમાસે સુધિ ધીર, કાલ તિહાં કો જાશે પીર. ૪૦
પહિલાં તેહનો કરૂં નિરધાર, પછિ તેહને ઓળખી ઉદાર;
તેહશું પ્રીતિ કપટ ખરી, તે મુખ અર્થ લેઉં પરિ કરી. ૪૧
એહવું ગુણ હિયે ચિંતવી, [5]અંતરંગ જન તેડ્યા કવિ;
શીખ સુમતિ દીધી ઉલ્લાસ, એ બે કાલ નિકો આવાસ. ૪૨
જિહાં મેં નાખ્યો છે [6]તંબોળ, એક નારી છે સહિ નવ ચોળ;
તેહને ઘર કો આવ્યો ગયો, એ બે નર કુણ કેહનો રહ્યો. ૪૩
રખે કોઇ એવાં તુમ [7]લહે, વળિ રાય શીખામણ કહે;
ધન્ય થઇ કરશે સવિ કામ, રખે તેહનું ચૂકો નામ. ૪૪
એહવી શીખ પહી તવ દેઇ, નરપતિ બીજું કાજ કરેઈ;

---

૧ આપને ઠેકાણે ૨ કહ્યાંનો ૩ દંડ ૪ દંભ-ધ્વાર
૫ માનથી મનુષ્યોના-ચતુર ૬ પાનબીડું ખાઇને મુકેલી નિશાની
૭ બહુ-ઠગ્યા ભાર

ધેર છબીલો તે એતાવ, બાઈ [1]સુપર કરીને લાવ.
જવ આવશે તંબોળી કને, તવ હું દેખાડિશ સહિ તને; ૫૬
વાતો કીધી વિચારી સરી, અતિ હરખે સોહનસુંદરી.
હવે કુંવર સોઈ રૂપચંદ, કરે તેહ મંદિર આણંદ; ૫૭
તવ દિવસ અંતર નવિ રહે, લક્ષ્મી ચોગવતો [2]મહમહે.
પાન પુષ્પ ઊપર બહુ પ્રેમ, તેહથી થાવ અળગો નહીં એમ; ૫૮
જતે કોઈ લાવે પાન, નિધિ જાતે તે થઈ પ્રધાન.
ન રૂચે કો લાવે જુજુઓ. એટલો વેધ કુંવરને હુઓ; ૫૯
તંબોળી કરે હાટ, આવે નિત મન માન્યા માટ.
પીતાંબર પહેરે પટકુળ, [3]અંશુ સ્વચ્છ કટિ ધરી અમૂલ; ૬૦
મોજિઅધ મસ્તક [4]મોજિયો, કંબક ગલ ધરે એક દિયો.
પંચાંગુલી પહેરી મુદ્રી, ચરણે રત્નજડિત મોજડી; ૬૧
યોવન ભરિયો બહુઓ સાથ, હેમ દંડ એક લીધે હાથ.
દીઠું સુમને એકલો [5]પ્રધાન, નિત્યુ દિન લેવા આવ્યો પાન; ૬૨
સોહનસુંદરીએ જવ દીઠ, તવ તસ નયણે [6]અમિય પઈઠ.
કહે તવ શ્રીમતીને આ જોય, હું કહતી તે નર એ હોય; ૬૩
હમણાં પાછો વળશે સહી, બહુ ખપ કરી આવ્યો અહીં. ૬૪

(દુહા-છંદ.)

તવ શ્રીમતી તેમજ વળી, કરી સોળ શૃંગાર;
બીડું ચોસઠ પાનનું, નિજ કર ધરી ઉદાર.
આવી તે મારગ વિચે, વાટ રહી તે [7]રૂંધિ; ૧
પુરૂષતણું મન પારખા, મદમાતી તે મૂંધિ
કુંવર જબ પાછો વળ્યો, લેઈ પાન તતકાળ; ૨
તવ આગળ આવી દિયે, કર બીડું આ બાળ; ૩

---

૧ ઠીક સ્વરૂપ કરીને. ૨ મહાલ. ૩ પહેરવું. ૪ દેય.
૫ સંસ્કૃતમ. ૬ અમૃત વરસ્યું. ૭ રોકીને.

દૂર થકી પ્રિય પેખી કરિ, પામે પરમાણંદ. ૧૬
દૂરથકી તિમ તેહનો, લાગે દુર્જનું વેધ;
સુગુણ સરૂખા તેહશું; મ કરો પ્રીતિ [1]નિષેધ. ૧૭
કુમર કહે રે કામિની! પરઘર જાતાં ખોડ;
ઉત્તમ નર ને સુગુણ નિપુણ, ચડે કલંક કોડ. ૧૮
ચડ્યો કલંક ન ઊતરે, ન ચડે ઉનું નીર;
પછે પસ્તાવો પામિયે, તે કુણ કરે કુધીર. ૧૯
મણી [2]પાણી આપણો, રાખિ શકે તિમ રાખ;
પાએક પાણી ઊતરે, ન ચડે વાનું લાખ. ૨૦
તે ભણી સુંદરી આપણો, પાણી રાખો તેમ;
[3]ત્રિવિધે નાળિ વિન્નાણશું, શ્રીકૃષ્ણ રાખે જેમ. ૨૧
શ્રીમતી કહે સાચું કહ્યું, તું છે પુરૂષ પ્રધાન;
પણ તસ લાગો વેધડો, તે કિમ રહે અસમાન. ૨૨
નીરજ તેહનું ઊતરે, જે હોવે નર મૂઢ;
ચતુરપણે રમતાં રસિક, કોઇ ન જાણે [4]ગૂઢ. ૨૩
ચક્રિયે ત્યાં ન જાણિયે, પછિ જાણે [તો] શું થાય;
[5]પિશુન વદે જે પાપિયા, તે લેખવિયેં વાય. ૨૪
કેવકી કંટકસજ્જનો, ભમર ભડકે કાંય?
જિહાં મનમાને આપણો, તહીં રમેવું ત્યાંય. ૨૫
ઈમ જાણી મન થિર કરિ, વલ્લભ વહેલો આવ;
કર જોડી પાયે પડું, [6]ટળવળવાં મ કરાવ. ૨૬
કુંવર કહે રે સુજ વિના! સૂનું જગ નવિ હોય;

---

૧ નાકારો-મના. ૨ નૂર-ઇજ્જત-પુરુષાર્થ. ૩ ચોટલી, કાચલી અને ખોપરાની અંદર જેમ ત્રણ પ્રકારથી નાળિયેર પાણી જાળવે છે તેમ મન વચન શરીરથી જાળવવું. ૪ અંતરનો ભેદ. ૫ નિંદા કરનાર. ૬ ટાળાંટાળાં.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૬૯
[illegible]
[illegible] ૭૦
[illegible]
[illegible] ૭૧
[illegible]
[illegible] ૭૨
[illegible]
[illegible] ૭૩
[illegible]
[illegible] ૭૪
[illegible] ૭૫

(શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.)

यस्यैवंगुरुणो [illegible] पार्श्वेश्वरानंदनं,
तस्मा[illegible]
तदनु: [illegible]
[illegible] ॥ १

[illegible]
[illegible] ૭૬
[illegible]
[illegible] ૭૭

[illegible]
[illegible]

કુંવર કહે તુમ સાંભળો, હું આવિયો વશ પાસ;
ઇમ નિસુણિ કંચટ ધરી, પહિલી ગઈ આવાસ. ૫૭
સોહનસુંદરીને કહે, વાત આવી સવિ ઘાત;
આ તે નર મેં આણિયો, પાડિ કરી પરિ [૧]પાસ. ૫૮
સુણી વચન શૃંગાર ભરી, નર મન હરવા [૨]પાય;
બેઠી પ્રથમ દિવસ પરે, કનક હિંડોળા ખાટ. ૫૯
રૂપચંદ રસ લાલચીઓ, તે એવ મનમાંહિ;
ઉત્પાતી એવું ભલું, જોઈએ તે ઉત્સાહિ. ૬૦
મંદિર છે [૩]મનમોહિની [માનિની], આજ જોઉં વળી એહ;
[૪]કુંચટ રહેશે જિમ યુવતિ, વિધિપરે કરશું તેહ. ૬૧
કુંવર હેઠ ચાલિયો, આવ્યો ત્રીજે માળ;
ઉભો રહી નિરખી નિપુણ, રૂપવતી તે બાલ. ૬૨
એવાં રૂપે માનવી, સહે ન પામે કોય;
ચિંતે ચિત્ત વિવેકશું, એ શું [૫]અમરી હોય ! ! ૬૩
કે એ કુંવરી [૬]નાગની, કે વિદ્યાધરી જાણ;
ઇંદ્રવધૂ શું અપ્સરા, કે રંભા શું વખાણ ! ૬૪
ચોડિ ક્ષુધ હોઈ ઘડી, [૭]ધાતાએ ઘર એહ;
પદ્મિની પ્રેમ ધરી કરી, ચંપકવર્ણી દેહ. ૬૫
મસ્તક છત્ર સમાન વર, શ્યામ સરલ શિર વેણિ;
કરવલે [૮]વાસગ વસ્યો, [૯]કુંવર મધુકર શ્રેણિ. ૬૬
રત્નજડિત વિચ રાખડી, ઓરકુડું કુસુમૂણ;
કંચન ચમરી કુમતું, વિચ વિચ ચોવન-ફૂલ. ૬૭
સેંથો શિર સિંદૂરિયો, મદનનરિંદ પ્રતાપ;

---

૧ ફંદમાં નાખેલ છે. ૨ ચરણે. ૩ મનગમતી સ્ત્રી. ૪. કુસની ખેંચ. ૫ દેવાંગના. ૬ ચતુરી નામની કુંવરી. ૭ બ્રહ્માએ ઘડેલ-દેહીસ. ૮ નાગ. ૯ ચોટલાના વાળ ભમરાઓની એમ હરોળ હતા.

હંસગ્રીવ સમ કૂંટડી, ગ્રીવા ગુપ્તિવલ મન્ન;
 કંઠે છપી કોકિલા, શ્યામ થઈ ગઈ રસ. ૮૦
કંઠ નિગોદર પદકડી, પહિરી ગિરસલીપાંપ;
 મણિ જડી રૂડી ¹ચાટિયાં, કવણ કહે મૂલાંય. ૮૧
ભુજા દોય ભામિનીતણી, ²કરિવર શૂંડ સમાન;
 તિલ અંગુલ નખ રાતડા, રેખા મધ્ય પ્રધાન. ૮૨
બાંહે બાંધ્યા બહિરખા, બાજૂબંધ જમાલ;
 કરકંકણ ચૂડી ચતુર, સોવનમય સુવિશાળ. ૮૩
કનક આંગળિયા ઓપતી, હથ સાંકળ સુવશાળ;
 વેઢ દશાંગુળ મુદ્રડી, મહેંદી લાઈ ઉદાર. ૮૪
ઉન્નત કક્ષા કુખ અતિ, વાંસો વડો વિવેક;
 રૂડું હૃદયસ્થળ વિપુળ, અલગો રોમ ન એક. ૮૫
કુચમિષ એ પ્રાસાદ દોય, દીસે અતિ ઉત્તંગ;
 શિખરબંધ સોવનતણાં, સોહે અતિહિ સુચંગ. ૮૬
ઉદર ³ક્ષામ ઉપર કહ્યા, ત્રિવલી ⁴તટની પાસ;
 શિવનિમિત્ત શિવબાણ તે, યૌવને કર્યાં ઉલ્લાસ. ૮૭
કસિને કસિ ત્યાં ⁵કંચુકી, શિખિયા હંસ મયૂર;
 પ્રેખી નર મોહ્યા મરે, જે જગ સબળા શૂર. ૮૮
થણ વિચ ઝરકે ઝૂમખાં, લહકે નવસર હાર;
 અર્દ્ધહાર એકાવળી, રત્નાવળી ઉદાર. ૮૯
સોવનમય ટોડર જડ્યો, ચંપકલિ દીપંત;
 દોય કર ઝાલ્યો કનકનો, આરીસો ઓપંત. ૯૦
નાભિકૂપ ગંભીર અતિ, રસ શૃંગારહ-કૂપ;
 ગુહ્યાકૃત મન-ભાવ જે, તે રતિપતિ સ્વરૂપ. ૯૧

---

૧ મગનું ખોપું. ૨ હાથીની સૂંઢ જેના જેવા ચડઉતર. ૩ પાતળું પેટ. ૪ નદી. ૫ ચોળી-કાંચળી.

વલ્લભ મિલાપનો આનંદ

(૮)

દિવસ સુખ સુધિ કહું, હર્ષ કરે અસબાબ;
નિરૂપમ નાદ મિલ્યો હવે, ત્રિકરણ શુદ્ધ આસબ ૨૭
(રાગ—ચાંદાપણાની રેંગી.)

રે વહલા સુખ વતરી, સફલ જન્મ હુઓ. આજ:
એ તું નવણ વધણ મિલ્યો, હવે સીધા સહુ કાજ.
સીધાં કાજ સફલ હવે મ્હારી, એ તુમ સેવ મોહનનિધિ પામી; ૧
આજ મને પરમેશ્વર તૂઠ્યા, આગળ આજ અનિયમેદ તૂઠ્યા ૨
ધન ધન આજનો દિન આવ્યો. ધન ધન આજની ઘડી વધાવું:
આજતાજી વેળા શુભ મંગળ, એ તે પિયુ મનમાહિ સમારી.
[1]સુરપતિ પાસથી નેત્ર માગું, પિઉ હું માગી તેડું ઉધારા; ૩
તિતે વળિ વળિ એડ તુજ રહાવું, કહેત. તેય તૃપતિ નહીં પામું.૪
મુજ બાપાતુર પાસથી લેઉ, વસ્ત્રબધુ અવિગત દેઉ;
તોહે તૃપતિ ન આવે હૈયે, વળિ વળિ એક મુખે શું કહિયે. ૫
જીન્હા લેઈ [2]વાસુકાં અહિ કેરી, તુમગુ કોજે ગૃહિ ભલેરી,
તોહે વાતને નાવે છેહ, આઠન પવિત્ર કરો મુજ દેહ.
પૂરવ ભવના પ્રગટ્યા સ્નેહ, પ્રિય તું પ્રેમનકારણ મેહ; ૬
સેવકજન સુખમાંહિ અતિરેહા, હવે હું તુમ ચરણાંરી [3]પેહા.૭
હવે મુજ ઉપર નય. ઉધ.રો, પ્રીતમ મંદિરમાંહિ પધારો;
દંપુ પર બેઠા કોમળ વાણી, પ્રેમે કુંવર લિયો માહિં વાણી. ૮
આસન બેસણ બહુ વિધિ મૂકે, થીમતી ચાલ ન એકો ચૂકે;
[4]સુરભિતેલ લઘુપાક સુ લેઈ, કુંવર તને શુભ મર્દન દેઇ. ૯
નીર સુગંધિએ મજ્જન ચારે, મારગનો શ્રમ ખેદ નિવારે;
પહેરી [5]સુવસન લુહી તન ચીરે, બાવન ચંદન લાયાં શરીરે. ૧૦
કરી આચાર સાધર્ં વિહવાએં, સોહનસુંદરી પરખિ ઉઠાડે;

૧ ઇંદ્રની પાસેથી હજાર નેત્ર ઉધારે માગી તને નિરખું. ૨ વાસુકી નાગની બે હજાર જીભ. ૩ પગની ધૂળ. ૪ સુગંધી તેલ. ૫ સુંદર વસ્ત્ર.

મેં વની પ્રીછયું પિયે નહીં કાચું, નામ સોહનસુંદરી સાચું. ૨૧
માહિ માહિ કરે ગુણ-કેલી, બોલે આર્યા રીતિ પહેલી;

(કુંવરીવાચ.)

કહે કુંવરી પિઉ છે દેવ સમા, નામે એક અછે એક સ્યામા. ૨૨
લોક સહુ વાંછે સહુ તેહને, ઉચિત હોઇ નહિ ઘર જેહને;
તેહને કદીય કલ્યું સ્નેહા, તે શોભાવે સુર નર દેહા. ૨૩
અહનિશિ રહે જગમાંહિનારી, તે પણ છે અતિ વ્હાલી મ્હારી;
[1]તે તુમ પાટ દિવસ નિશિ સેતી, આજ સહેજ વસ આયા પહોતી.

(કુંવર ઉવાચ-હે કુવલયનેત્રે! તે [illegible])

[2]વર કહે એક રતન રૂડું, તે પોષે ત્રિભુવનને રૂડું;
તે વિણ નહિ બાંધવે ક્ષુધાએ, તે જગ વ્યાપિ બિરુદ ધરાવે. ૨૫
તે એકને થાપે ઉથાપે, તે મેં રતન રાખ્યું કહ્યું થાપે;
[3]તે લીધું વલ્લભ તુમે ચોરી, તુમથું શી હવે કીજે જોરી. ૨૬

(કુમારિકા-હે પ્રાણવલ્લભ! [illegible] इति पुनः कुमार उवाच.)

(ગાથા-છંદ.)

[4]किं नीवी अस्य चिन्हं? [5]का मज्ञा होइ मयणगयस्स?
[6]का पुष्फाण पहाणं? [7]परपीआ किङ्कुणइ बाला? ૧

(कुमरीवाच.) ([illegible])

गायहि गीयं पायहि पाणीयं पारेइ वर कुरंगी;
वीय महिल्लाणय कंतं, इक्कुत्तर उत्तरं देइ. ૨

(वरकुरंगी-पुनः कुमार उवाच.)

(અનુષ્ટુપ-છંદ.)

कथं शुदासितं ग्रामं, कथं रक्तौ पयोधरो;
आम्राणि फल पक्वानि, कथं भसंति मानवाः? ૩

૧ [illegible] ૨ [illegible] ૩ [illegible] ([illegible]), ૪ [illegible] ([illegible]) ૫ [illegible] ૬ [illegible]

(સ્વકીયં [illegible] લિખે [illegible])

(ઉપજાતિ-વૃત્ત.)

क्वचिन्मृगाक्षी निर विनयोगे, गंतुनिनाचार मपारयंती;
उद्गातु मादाय करेण वीणां, यत्नात्क्रियालोकयतेनुहार. १

([illegible]
[illegible]
[illegible])

(રાગ-સામની દેશી.)

કેમ અનોપમ અમૃતથી ભર્યા. કરે કેલિ ભવિ ભવિ મન રંગી;
દમિની કનક [illegible] સારંગ, રૂપવંદ રંગભર હીરા. ૧
કંઈ સુગંધ ને [illegible] એ, [illegible] એ [illegible] [illegible];
આહે અહ કંત અ[illegible], અધરસ અનુપમ;
કરે કુચ [illegible], [illegible] અતિ અનમન. ૨
સુંદરી કહે તવ સ્વામી, કેમી મૂકે [illegible];
દેવ ભણી નહીં એ [illegible], [illegible] નહીં કેમ્હાં દોગ. ૩
નન મન [illegible] અ[illegible], અંગના ભીડે [illegible] ૪
બહુપણ કુચનકરર, ચેતમર બંધે દેવ
ચોળી [illegible] ગ્રહે, મૂકે [illegible] ન કવ; ૫
ઘણુ ગજગત કરે [illegible], અંકુશ કર જ [illegible].
માલતી મોહે મધુકર, નિમ નર નારી લીસુ;
વિવિધ રમન રમે રાનિય, લેનિય લેન કુચીસુ. ૬
વનિતા વાઘ ભીડી, દીધાં પાસ કુમાર;
કેરવાં દેખિ સુવાનિયે, લીનિયે શ્રીફળ સાર. ૭
દમનજ શાખાએ દેહંજ, અચરિજ જાણિ રહતિ;
વિકચ કમળમાંહિં અનુપમ, દાડિમ બીજ સુપંતિ. ૮
૯

વાલેક માંહિં પ્રભાતહ થાશે, તો અમ કિમ પછે દામ જવાશે;
તે સખી એ તુમ [1]આવસ સહિયે, તો મોહિની મંદિર હવે જાઇયે
દીજે વાત [2]પ્રચ્છન્ન તે રૂડી, અવર તે આગળ થાશે કૂડી;
બાહર બોલ પડચો ન સમાએ, લોક ને બિહિક ન બાંધ્યાં વાએ.૫
જઈએ વચન સુણી પિઉ વાહરૂં; કાં મન હજી રે ન ફાટે માહરૂં;
જાઓ કહું કિમ જીવન થયા, જિહાં ઉગે પ્રાણ ધરૂં માંહિ કાયા.
વમે વનથી સવિ પાપ ગમાયો, દુરિજન રોગ સંતાપ પળાયો;
જેણિ જીસે કહિયે તુમ્હે જાઓ, સા [3]રજના રાત પંકજ થાઓ.૭
જિમ વધે પિઉ [4]અવિહડ નેહા, જિમ ન જગે નિજઘસી દેહા;
લોકમાંહિ વજિ વ ત ન ચલે, ને વિધિ કરશે માહરે વાહલે! ૮
ચંદવદની અમ પ્રાણ આધાર, મૂકું શાંપણ પાસ તુમારા;
જાગવજો કરી યતને એહુ, જિન દઢ વધે અવિહડ નેહુ. ૯
કામિનિ કહે કરતાર તું, વલ્લભ મેળે કાંય?
જો મેળે તો કાં વિરહ, એ દુખ મે ન ખમાય. ૧૦
મે ન ખમાય વિરહ દુખ દંધા, દીધે પ્રેમજળે પછી ઊઆ;
તિહાં વસે પ્રાણ વહે સુખસ્થાન, જિહાં વસે પ્રીતિ મિલે નહીંચાના૧૧
મેં મન મૂકે ઉદરી મંદિરનું, કાં ન પ્રેમ કરી સુખ દેખ્યું?
બહુલ વિયોગ સંયોગ ન હોઇ, એ સવિ પૂરવદત્ત કમાય. ૧૨
દૈવા વિરહવણું દુખ એવું, કુણ આગળ મારૂં હિયડું ખોલું?
પૂરવ પાપ કર્યા મેં કેસ, પામ્યા પુન્ય વસે સુરિજન સંગા. ૧૩
કુંવર કહે મ ધરે દુખ એવું, તુમ વિણ તિહાં જીવિત મુજ ખોટું;
જબ જગદીશ્વર મહેર સારે, કરેશી, તબ તુમ સાથ મિલાપક દેશી.
ઈણીપરે બોલી બોલ રસાળ, પરસ્પરાં મોકળી તા બાળ;
જિન વસ્ત્રાંચલે લુહે આંસુ, કહો હવે કમશે કિશું રે વિમાસું?૧૫
તુમે અંદેહ ન ધરશો ઉગારે, કુંવર શિર નાખી સુખધારે;

૧ રસ્તો ૨ છાની રીતે ૩ ઉદય ૪ કોઇ દિવસ નંખે ન પડે તેવો.

(ચોપાઈ-છંદ.)

સુણી ચરિત્ર ચોથા ખંડતણું, સભ્ય સહુ મન રંજી ઘણું;
વળિ રંગે કવિને વીનવે, પંચમ ખંડ સુણાવો હવે. ૧
લહિ [1]પ્રસાદ સરસતિનો વળી, પંચમ ખંડ કહું મન રૂળી;
આણંદી ઓકમન સાંભળો, મૂકી મનથી સહુ આમળો. ૨
તે સેવક નૃપ પાસે ગયા, સમાચાર રજનીના કહ્યા;
નૃપ કહે રખે ભૂલા હો તુમે, એહવા પુરૂષ હોસી શે સમે.૩
જાણી તે અમે સઘું કહ્યું, તવ પ્રભુજી આગળ ઉચ્ચર્યું;
રાવ કહે જઈ થાનક રહો, રખે વાત કુણ આગળ કહો. ૪
એટલે પ્રગટ થયા [2]શ્રીસૂર, વાજ્યાં મંગળ ભેરી તૂર;
નિત્યકર્મ રવિ નરપતિ કરી, સભામાંહિ બેઠા પરવરી. ૫
શ્રીગરણા વેસરણા વળી, રાજકુળી છત્રીશે મળી;
એટલે બાદમાત્ર પરધાન, રાજસભા આવ્યો સાવધાન. ૬
પ્રણમી વિક્રમનરપતિ પાય, ઉભો રહ્યો [3]યથોચિત ઠાય;
સુણ મંત્રિ રાજન કહે વાત, નગરશેઠ ધનદત્ત વિખ્યાત. ૭
તેહને પુત્ર ચાર્યું સહી, ન્હેનો તેડી આવો અહીં;
રખે કરો ક્ષણ એક તિહાં ઢીલ, તિમ કરજો જિમ રહે તસ શીલ.૮
મહાપ્રસાદ કહિ મંત્રી તામ, ચાલ્યો રાયને કરિ પ્રણામ;
ન્હેનો શેઠતણે ઘર ગયો, તવ ધનદત્ત શાહ ઉભો થયો. ૯
ભલે પધાર્યા સ્વામી અહીં, ઘરે મુજ તેડાવ્યો ક્યે નહીં ?
આજ પવિત્ર કીધું આંગણું, પવિત્ર કર્યું મંદિર અમતણું.૧૦
શેઠ ભણે સ્વામિ કહો કાજ, મંત્રિ ભણે તેડે મહારાજ;
શેઠ તદા [4]દંતધાવન કરે, મંત્રીશ્વરને ઇમ ઉચ્ચરે. ૧૧
વિવિધ ગઢીયા લેઈ પાધર્યો, પરદેશી ગુંદગ્રિયે ભર્યો;
રાજ બિરાજે જેટલે, રહું મુખ શુદ્ધ કરી તેટલે. ૧૨

---

૧ કૃપા. ૨ સૂર્ય. ૩ યોગ્ય સ્થાને. ૪ દાતણ.

સમરથ સીમૂ ને સવરંગ, નાથવુ નરમદ ને નરસિંગ;
સીધર દેધર દાનૂ દક્ષ, દામૂ દેવચંદ સવિ સુખ્ય.
નીકમ તાહલણ ને તીજુઓ, સાદલણ સદસકરણ સહિ જુઓ; ૨૫
વિજુઓ ગોપો ગણપતિ ગાંગ, મેરૂ મહિપો મહિપતિ માંગ.
માધવ મેઘ સુદરિ મુકુંદ, તેડચો કરમચંદ સોમચંદ;
રેલ્પ રૂપચંદ ધીંચંદ, હીરા હરખ્ય ને હરિચંદ.
વેડચો તેજપાળ તેજસી, રાસુ રહિયો ને રાજસી; ૨૭
ચાંપચો ચીનઉ ને ચાંપસી, ગંગદાસ ગોપૂ ગોપસી. ૨૮
મેહરદાસ મહિરાજ પહિરાજ, હેમુ હંસુ આણિહરાજ;
રેવા રતનસી રહુઆ કરો, પૂંજો પરખો નેઉ અચો. ૨૯
સહસવીર જનવીર જગાડ, હરિઆ હરપતિ ને ઉદડ ૩૦
ડામૂ ડાદ ચુડે નેદિ, બોગા બીઆ ભુવડ મ જેડિ;
પોખા ખીમા કાધે રાઓ, બ જણ આજ્ઞાણ વરમ લાઓ. ૩૧
(મંરિ નહાજન)
ઉપમીદાસ ઉપૂ આડો, ઉભિયે આઉ બોઉ ઉડો;
દેપૂ દેવદત્ત દેવજી, માંડણ માનચંદ મેઘજી
હરજી કુંવરજી મેવજી, ગણજી ગોવિંદજી ગેઉજી. ૩૨
વાસો વિરૂઓ ને વીરજી, વીરદાસ રાકા સુરજી
શ્રીપતિ ભૂપતિ ને વર્ધમાન, સહિદે બહિદે વાઉ વમન; ૩૩
દેઇઓ દેદૂ ને દેપાળ, પુણપાળ શ્રીપાળ દપાળ
હંસરાજ વાઘ વચ્છ, જીવરાજ ધારો ધાનચંદ. ૩૪
સોમુ રામુ પાંચો પદૂ, ગેહઉ દેહઉ આવે સહુ. ૩૫
ટેટો નાકર ઠાકર નપૂ, ડુંગર દાદો ધાંપુ ધપૂ,
રેવનપાળ રખિયો રેવપાળ, સોનપાળ બાડિઓ ભૂપાળ ૩૬
જિઆ ઝિઆ વોહરા જણાવ, આપે બહુ મારહા મેહલવ;

કહો મહાજન સાથે કુણ કામ ? સહુ પધાર્યું છે કંણ ધામ.
પ્રભુનું દર્શન કરવા કાજ, મહાજન સહુ આવ્યું છે રાજ ! ૫૦
આજ અમે હુવા નિષ્પાપ, તુમ દર્શને ટલ્યા સંતાપ.
નગરશેઠ અમારા મલી, આજ સંજમયા હુઇ ઘણી; ૫૧
શેઠ અમારા સાથે હતી, તેહ મલી આવ્યા છું વળી.
હવે પધાર્યો હરખ્યા અમે, વળી પાન બીડાં લઇ તુમે; ૫૨
પ્રત્યેક શેઠિ શેઠશું કરી, હમણા ઘરે જશે હિત ધરી.
મહા પ્રસાદ કરી મહાજન સુધ, કરી મુજરા ચાલ્યું સહુ તદા; ૫૩
પાંચ સાત દશ પંદર થઈ, બાહિર બેઠા આગળ જઈ.
શેઠ ભેટ મૂકી પય નમ્યો, ચિત્ત રાયને મનમાં ગમ્યો; ૫૪
આસન બેસણુ અતિ બહુ માન, શેઠ પ્રતિ કે સુગુણનિધાન.
રૂડા રંગે પુછે વાત, ધનદત્ત રૂડું તું પુર વિખ્યાત; ૫૫
ધન્ય એહ નગરી અમ તણી, જિહાં કણ વસો તુમો શિવગુણી.
લક્ષ્મી છે કેવી તુમતણે, કેટ વળી છે કેના નૃપ ભણે; ૫૬
મહારાજ લખમી નહીં પાર, શેઠ ચતુર ચાર છે ચાર.
રાય ભણે રૂડ સાચું માન. તહકું ત્યાં જીવિત છે ધન્ય; ૫૭
સઘળા ઘર સરખા સંયોગ, નહિ કહેશ કે વિરહ વિયોગ.
શેઠ ભણે મહિમા સવિ હોય. સ્વામિ ચરણકમળ દેખોય; ૫૮
અને રડિયા છોરૂ સ્થાન, કેમ ન પતિ ભણિ તાહરે નામ.
ભણું શેઠ એવા તુમતણા. કરે ભેરુણ ... છે ઘણા; ૫૯
તસુ પુત્ર આ ચોથે કિમ. ... હોય તે તેથે ઈહાં.
ભણે શેઠ તે બાળક બહુ, વિ... વ્યાપારની ન લહે સહુ; ૬૦
લખમી લેખું પણ નવિ લહે. તે રંગે રમતો ઘર રહે.
રાય કહે રૂડું તમે ભણ્યું, પણ ત... ... મેં સુણ્યું; ૬૧
એકવાર તે એવ કામ, તેડવો બોલાવે આપે ધામ.
વળી શેઠ અણબોલ્યો રહે, રાય મંત્રી પ્રતિ વળિ ઇમ કહે; ૬૨

મિત્રપણું અમ સાથે કરો, જે જોઇયે તે સવિ ઉચ્ચરો;
આ સવિ ઋદ્ધિ અછે તુમતણી, અમે બઠેર અન્નના ધણી. ૭૫
ચિંતે હિયડા સાથ કુમાર, ન ઘટે એવડો શેઠ સુધાર;
રાજન હું બાળક તુમતણો, સેવકને શું કહિયે ઘણો ! ૭૬
રૂપચંદ વળગાડયો બાંહિ, નૃપ પહુતો અંતઃપુર માંહિ;
રૂપચંદના સ્વાગત કાજ, [1]પાક પવિત્ર કરાવ્યો રાજ. ૭૭
આગળ વિવિધ સુખડી ધરી, નૃપ કુંવરે ભક્ષણ તે કરી;
બેઉ બિહુ એકાંતે જઈ, નૃપ ભાખે મૈત્રી હવે થઇ. ૭૮
ભૂપતિ પૂછે સાચું કહો, કુણ કુણ ગ્રંથ તુમે જે લહો ?
અમે વણિક વ્યાપારી રાય, ગ્રંથકળા પણ કિશી ભણાય. ૭૯
કહે રાય આપણે સનેહ, હવે કિમેં મ કહેશો એહ;
તું દીસે સવિ ગુણભંડાર, વિદ્યાકળા ન લાભે પાર. ૮૦
જેહશું થયો મૈત્રીનો ભાવ, તેહશું કપટતણો કહીં લાગ;
હું તુજ ભાઈ કરી તેવડું, તું થઈ મ રહે સુઓ એવડું. ૮૧
હું છું રાજ તુમારો બાળ. તું અમ ઠાકુર દેવ દયાળ;
તુમશું કપટ કિશું કેળવું, જેહવું ભાખું કહું તેહવું. ૮૨
કુંવર તમો છો બુદ્ધિનિધાન, છિદ્રાર્થના લહો વિધાન;
કહો કેઈ ઔઔ તેડિયા ? એકાંતે વન મંદિર ગયા.
વવ તે હસી સમસ્યા કરે, પહિલી કર કરણે લેઈ ધરે; ૮૩
દક્ષણ કર વીણા જંઘથાન, પુષ્પદંત્રે ઘએ અભિરામ.
કરી એટલું ચૂંકે વળી, તે શું કુમર કહો મન રૂળી ? ૮૪
એહ સમસ્યા-તણો વિચાર, મિત્ર ભણી મુજ કહો ઉદાર.
કુંવર વિમાસે હિયડા સાથ, મૂર્ખપણું માંડયું નરનાથ; ૮૫
મેં તે કાંઈ ન માનવું સરે, નન્નો એક દોષ સો હરે.
કુંવર કહે સુણ સ્વામિ સમર્થ, હું કિમ ભાખું એહનો અર્થ ! ૮૬

1 રસોઇ-સુખડી વગેરે ઘેરી રસોઈ.

હે હે મૂઢ ! [illegible] હવે હઠિલે [illegible]
[illegible]
[illegible] નહીં [illegible] ૩
[illegible]
[illegible] ૪
[illegible]
[illegible] ૫
[illegible]
[illegible] ૬
[illegible]
[illegible] ૭
[illegible]
આપે પડે આયુ ન પડે [illegible] ન મૂકે
મુખે [illegible] ન [illegible] ૮
[illegible]
[illegible] ૯
કાન [illegible] તું જો સ્વામિ, [illegible] ન આવે. ૧૦
[illegible]
[illegible] ન આંખે ! ૧૧
[illegible]
[illegible] ૧૨
[illegible]
નગરમાંહિ [illegible] ૧૩
[illegible]
એમ ધમ ધમ [illegible] પડિયા, પડિયા [illegible] ૧૪

૧ [illegible] ૨ [illegible]

ચા એટલું કરીને તે આવી, તે દીઠું સભાએ;
કહે પાછલી વાત રહી સવિ, આ હવે શું કહેવાએ ? ૨૮
કહે એટલું તો તુજ મૂકું, હવે આવે ઉર લાજ;
વાહરૂં નામ પછી નહીં લેઉં, વદે કુમર ગુણ સાજ. ૨૯
સહુએ રાજસભા આ દેખું, કાંઇ પૂછો નહીં કોઇને;
ઉદય પાપ અધિકું આ દેખું, વળી વળી પૂછો મુંહને. ૩૦
હું જે વાત કિસી એ જાણું, તો કાં ન કહું પહેલાં;
આમ જે માર ખાઉં મહારાજન, શું લાગો છો ગહેલા. ૩૧
જે જે ધીરવંતનાં લક્ષણ, ભૂપતિ કહે સભાને;
આવડો રૂઠી ક્રોધે કોપ્યો, તોહી કહ્યું ન માને. ૩૨
હવે કો વાંક રખે તુજ કાઢે, એહના એહની વાત;
હમણાં પાપ પ્રકટશે પૂરું, થાશે જે ઉપઘાત. ૩૩
લોક કોઇ ન શકે મુખે બોલી, કોહોને રાખે વારી;
હીી ચેદુ હઠ પૂરે ચઢિયા, વાત સુણે તે નારી. ૩૪
વળિ શ્રીમતી સુંદરીને કહે, વાહરાં બુદ્ધિએ બાલે !
પુરૂષરત્નશું પ્રીતિ કરીને, કાંઇ મરાવે અકાળે. ૩૫
સોહજસુંદરી વળી આદેશી, શ્રીમતીને કહે કામ;
એક સેનેયો ને સુગન્ધ ફળ, જનકે કર અભિરામ. ૩૬
આણી ધરી વળી ઘણે હાથે, બાહિર પધારો બાઇ,
કુમર દેખે તિમ ઊતરી આગળ, આવો માંહિ ઉમાઇ. ૩૭
તેમ તેણિયે તતક્ષણ કીધું, વળિ દીઠું સભાએ;
કુંવર પ્રતિ કહે કિશું વિચારે, મુખે નવિ બોલે કાં એ ? ૩૮
સવિ અપરાધ પૂરવલા મૂક્યાં, એકે નહીં સંભારૂં;
કહે આ કામનિયે શું કીધું ? તો હવે સદીવ ન મારૂં. ૩૯
મર્યા સુધી હું નથી બીહતો, મરવું છે એકવાર;
અનુક્રમનું કહેવાએ કિણિપરે, શું પૂછો વારવાર. ૪૦

વિણ અપરાધે બાળ ન મરાવો, શાહ કહે મન [1]અંપે;
એહવો લાગે અહે એ કપટી, એહની કરવી કેપે. ૫૩
મેં પહિલાં સાહમો સનમાન્યો, થાપ્યો વળી કરી ભાઈ;
મરણ માંગ્યું પણ નવિ માન્યું, જુઓ એહની ખોટાઈ ! ૫૪
સ્વામી ખોટાઈ એ ન કહિયે, એમ સુણ મહારાજ;
છાની વાત પ્રગટ કિમ કીજે, એ આવે ચમત્કાર. ૫૫
તું પૃથ્વીપતિ પરદુઃખ કાતર, તું સહોદર પરનારી;
છોરૂ જેમ પ્રજાને પાળે, સાચી કીર્તિ વિસ્તારી. ૫૬
તે હવે [2]મમ જરૂર જગતપતિ, કંપ થતે નહીં કેડું;
ઉત્તમ ને નવિ હોવે કોઇ, જુઓ, [3]અંદેશા મિટું. ૫૭
સુગુણ સંપૂર્ણ જે હુએ તે કિમ, અપણા એમ ઉચ્ચારે;
ઓર કરે ન કહે નિજ કર્યો, તે હવે વખોડાડે. ૫૮
એ એ પુરૂષવાણે, વધ થાકે, તો ન કહે ગુનહો,
કહે દાખે કપણ અનેરૂ, પુરૂષનન કાર ભારે. ૫૯
એ કદાપિ છોરવે, કહેશે, તે પણિ [illegible] કહેશે,
વળી વળી ચિન્તા કરે વસુધાપતિ, [illegible] ન [illegible]. ૬૦
ઇમ કહી [illegible] વિવિધ પરે, [illegible] કરી [illegible]
નૃપ કહે તે હુ છોરવે, [illegible] ૬૧
અવધિ [illegible] કહે [illegible], કહેન કહે [illegible],
મંત્રી [illegible] કરવુ હું કહું [illegible] ૬૨
માહિમાહિ [illegible]
[illegible] નિજ [illegible]. ૬૩
મનરંગ [illegible] હવે [illegible],
કુંવર પ્રતે નિજ મંદિર રાખી, [illegible]. ૬૪

1 ન [illegible] 2 [illegible] 3 [illegible]

ધીર વીર ગંભીર ગુણ, પૂરે પુરૂષ અભેદ;
પર ઠરવે પીઉ ખમી, તેહિ ન ભાંગે ભેદ.
એક રાતની પ્રીતડી, પાછી ઇંદુ અભંગ; ૪
માહરે હાંસે માનવી, તૃણ જિમ તોડ્યું અંગ.
એહના ગુણ કિમ વીસરે, હેઠે ધરિયે પ્રાણ, ૫
મનમોહન મિઠડો યદા, તે દિન સદા સુખમાણ.
એક દિન બેઠી રંગમાં, તેહી શ્રીમતી વાન; ૬
ધનદત્તની દાસી થઇ, કર જઇ એટલું કામ
શુભ લેખ આપું લખી, પિઉ કર દેજે તેય. ૭
[1]પત્ર લખાવી લાવજે, જિમ મુજ આનંદ હોય
સ્વસ્તિ શ્રી પ્રણમું [2]પ્રથમ,-પરમેશ્વરના પાય, ૮
લેખ લખું રંગિયામણો, [3]સુજન વર્ગ જિમ હવ.
અરિમાધર જિરૂપે ગુણાં, ગૌરવર્ણ ગંભીર, ૯
સ્નાનવ્રત ગુણપરખ, શતાનકાર શરીર
પરમપૂજ્ય પવિત્ર પરમ, પરમ પ્રેમી પરધાન, ૧૦
પરમ સુજન સજ્જન પરમ, રૂપવંત અરજુન.
નિજ આપસ્વરૂપી નમી, પરમવૈરાગી હાલિ, ૧૧
સ્નેહમનુહારાં વિનયસહ, લખ્યો લેખ ઉદાવિ
આનંદ સચિદ્‌ઘન પ્રિય પવન મકુન. ૧૨
પરપંકજ ભનીરાકું, ચાંદે રવિરવિ-ગાન
પૂજ્ય શ્રી ચરણકમળ કરજોડીને પાવક, ૧૩
વિજળી છે ઉમ ઝાંઝવાનીઓ, દુર્જન વિરહવિદાર.
પ્રિયસી હેમકુંવરાદય પણી નહિ દાખ, ૧૪
પલપલ મુજ હૈયે ભય હરી ઉદ્રોહ
અવર લિખુ ઉમ પ્રેમની, વાંચી લેજ અક્ષર, ૧૫

૧ પત્રે. ૨ શ્રી સ્વસ્તિશ્રીરસ્તુ. ૩ સ્રી સુજન.

પિઉ ગુણ પેર-અંકુર હુઆ, વિણુ મન લાગી લાય;
અવગુણ નીર ન પામિયે, તો તે કિમ ઓલાય. ૨૭
તુમ ગુણ [1]કુસુ મેરુ અંબવન, અહનિશિ કોરે કંવ;
વિણુ વન થાયે ફળતું, દુખ આપે સતરંત. ૨૮
હજિય ન ફૂટે હિયડલું, તો એ કિશો સનેહ;
જે જન જુવે વિરહિયાં, નામ માત્ર વત્ર દેહ. ૨૯
હું હિયડે જાણુ ઘણું, પંખ હોઈ શુકરાજ;
ઉડીને આવી મિળું, જિહાં મહલે વરરાજ. ૩૦
વિણુ પ્રાપતિ કિમ પામિયે, સર્જન સેવ સુચંગ;
પરમેશ્વર જબ મેળશે, તબ મિળશુ સુરંગ. ૩૧
કેહવું કીજે [2]રંગેહી, કહેવું કીજે [3]રેલિ;
વ્હાલા વિણુ સહુ વિસરું, કો નાવે મન મેળ. ૩૨

સોરઠા-છંદ.

જેહની જોતા વાટ, તે સાજન કેહવે નહીં;
અણુગમતાની વાટ, આવે પણ જાવે નહીં. ૧

(દુહા-છંદ.)

થોડી પ્રીતિ વિરહ ઘણુ, તે નવિ ખમિયે જાય;
સરસ્વ. કિમે ન કહિયે, હિયડ. ઝુરે હાય
જવ જગદીશ્વર મેળશે, તવ મિળશુ એકાન્ત. ૧
પિઉ પનોતા ચિઠ. ઉરે, તુજને પરબે ચિત્ત.
હું ઘાલી છુ લાકડી, રખે વિછોડે રાજ;
વાચા દીધી પાળજે, તુજ ઉચિતને કાજ. ૨
તું છે લોભી ભમરલો, નવ નવ કુસુમ રમેશ;
પણ તુજ ઉપર એકલી, મરતી મન મહેલેશ. ૩

૧ કોયલ ૨ રંગ ૩ આનંદની રમતમાં ૪

ચોલે કંચન લાગીઆં, તિલક કવણુ ગુણે ભગ્ન;
પછી પયુગ પયોહરાં, ઉચટ ઉચટ લગ્ન.
જવ પિઉશું મેળાવડે, મિળશે પુણ્ય પ્રમાણ; ૨
તવ સુખ લહેશે પ્રાણિયો, એ સુપે મન આણ.
એ પત્રી વાંચી કરી, વળતો લેખ સુરેખ; ૩
પિઉ મુજ વ્હેલો પાઠવે, પ્રેમ ધરી સુવિશેષ.
હિયડું અહનિશિ પરજળે, ભરિયો વિરહ-અંગાર; ૪
તે ઓલવવા મોકલી, લેખ પ્રેમજળધાર.
લેખ એહ વાંચી કરી, ધરજો હિયા મઝાર; ૫
રખે કો દુર્જન કર ચડે, પડશે પાવ વિચાર.
એહ લેખ જિણે પાઠવ્યો, જે વાંચશે સુચંગ; ૬
તેહને જગપતિ મેળશે, વહેલો સજ્જનસંગ.
પ્રેમ-લેખ ઇણીપરે લખી, બીડી કરી ઉદાર; ૭
શ્રીમતી સાથે પાઠવ્યો, જિહાં વલ્લભ ભરતાર.
ધનદત્તની દાસી થઇ, પહોતી રૂપચંદ પાસ; ૮
લેખ દિયો પ્રણમી કરી, કુમરે લિયો ઉલ્લાસ.
ચતુર ચમકિયો ચિત્તશું, સમાચાર વંચેવિ; ૯
પ્રિયા લેખ વાચી કરી, નિજ ¹ભૂષણ તસ દેવિ.
હિયડે હરખ ધરે હવે, વળિ લાગી દુખઝાળ; ૧૦
કુંવરતણું મન ઉપન્યું, પ્રેમ વિરહ ²ચમકાળ.
શુભ સમરી ગોત્રતણા, સ્નેહ ધરી સુવિશેષ; ૧૧
રૂપચંદ સમ અંતે, પ્રેમે લખે પ્રતિ-લેખ.

(અનુષ્ટુપ-છંદ.)

“स्वास्ति हीनो रजोहीनो निरोनाम विवर्जितम् ॥ ૧૨
अशुद्धश्च हस्तेच, लेखे सिद्धि न विघते.”

---

૧ ઘરેણાં. ૨ એકી વખતે બેઉ પેદા થયા.

(ઉપજાતિ-છંદ.)

“गिरौकलापी गगनेच मेघो लक्षांतरे भानु जलेच पद्मम् ॥
द्विलक्ष सोमः कुमुदोत्पलानां यो यस्य चित्ते न कदापि दूरे.” १

(શાર્દૂલવિક્રીડિત-છંદ.)

“नित्यं ब्रह्म यथा स्मरंति मुनयो हंसो यथा मानसं
सानंदं स्फुट सत्फलं चनसुतां ध्यायंति तेषां गजाः ॥
युष्मद् दर्शन लालसाः प्रतिदिनं स्नेहं स्मरामो वयं
धन्यः कोऽपि सवासरोऽत्र भविता यत्रावयोः संगमः” १

(ગાથા-છંદ.)

“ सिरि कपूरि नेहो, जं नेहो मोलवइय भचारो;
दुद्दस्स उदगा नेहो, सा नेहो अम्ह तुम्हस्स.” १
“ अहि नकुन्नाणय नेहो. जं नेहो उंदिर विडालस्स;
दीव पतंग नेहो, मां नेहो अम्ह तुम्हस्स.” २

હિયડે દુખ આવ્યું રખે, ઝુરે રખે લગાર;
સુંદરી જબ અરજ્યું હશે, તવ મિળશું સુવિચાર. ૧૦
મન દેઈ શું આહકા, રખે ધરો કશુ દુઃખ;
પદ્મિની તેતાં પામિયે, જેતાં લખિયાં સુખ્ખ. ૧૧
સુજને વીસારો રખે, દેવાથી કશુ મેવ;
તે ઉપાય રચશું વળી, વહિલા મિળશું દેવ. ૧૨
ઉવી ગયા નર નામ જે, એ ઉંકાર કરીજ;
બીજું કરી દુહલકી. અમને બહુ ધરીજ. ૧૩
એહ લખિત વાંચી કરી, ધરજો હરખ અશેષ;
વળતા વળી વહેલા લખો, સુખ સંતોષ સુલેખ. ૧૪
વારૂ લેખ દંપિ પરે લખી, શ્રીમતીને આપેય;
સા સનમાની ઘર ગઈ, સુંદરીને કર દેય. ૧૫

નારી મન આપીને મળે, તે સાથે અગણું શું ટળે;
અથવા બોલ કહ્યો સુખ જેહ, નહિતો પ્રભુ કિમ રહેશે તેહ. ૧૧

(ગાથા-છંદ.)

"अलसां नेणविसजणेण, जे अल्लवगं मनुस्सलोयाणं;
ते पत्थर टंकण कोरिअव्वा, न अक्खरा हुंति." ૧

રૂપચંદને બે પરે મિલી, જિમ આપે છછુંદરી ગલી;
વર દીધી તે કિમ કરૂં [1]ફોક, તવ મન એ સાંભર્યો શ્લોક. ૧૨

(અનુષ્ટુપ-છંદ.)

राज्यं यातु श्रियो यांतु यांतु प्राणा मनोरमा;
या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मायातु शाश्वती. ૧

વળિ વિમાસે હિયડે ખરૂં, પ્રગટ કરીને તે હું વરૂં;
બીને કહે માની તુજ વાચ, કહિશ પિતા વાહલાને સાચ. ૧૩
સુણી કુંવરી હરખી મન સાથ, પ્રધાનને કહે માન્યું નાથ;
પામ્યો પરમાણંદ પ્રધાન, રાય પાસે પહુતો સાવધાન. ૧૪
કહે સુણો વિક્રમ મહારાજ, તુમ કુંવરીએ કીધું કાજ;
વંકાનો ગઢ લીધો આજ, વિણ મનાવી સોઇ વરરાજ. ૧૫
હરખ્યો રાજા કહે શું ભણ્યો, મંત્રિ વદે એ સાચું સુણો;
તવ નૃપ કહે હવે અહિ તેડિ, મનાયા પછી ન કીજે [2]જેડિ. ૧૬
હા [3]ભણી મંત્રિ ઘર ગયો, પ્રભાતે રાજા [4]ઉત્સુક થયો;
ઇંક મોકલ્યો [5]સુખાસન સાર, સાથે બહુ પ્રેર્યો પરિવાર. ૧૭
કુંવર સુખાસને થઇ [6]આરૂઢ, દો પખ ચામર છત્ર શિર પ્રૌઢ;
આવ્યો આડંબરે કુમાર, મળિયા લોક ન લાભે પાર. ૧૮
રાજા દે બહુ માન સુજાણ, આપો [7]હીરવણા સુરતાણ;

---

૧ નાખ્યો. ૨ ચાર. ૩ કહીને. ૪ ઉતાવળો. ૫ પાલખી-મ્યાનો-સુખપાલ. ૬ બેસીને. ૭ હીરાઓનો ભારવાદ.

કે લહેશે તો થાશે સુખ, પછી વળી કહાવી એ ભાખ;
એનેયા હોય એતિ આગ, ધન જોઈયે તુજ પાસે માંગ. ૩૧
એતી જિમ ગુણ ઘણા હોય, તિણી પરે આપણ રહેવું હોય;
જ્યું રખે કોઈ લવલેશ, અગ્નિમાંહિ તુજ સાથ પ્રવેશ. ૩૨
ઇણ પરે તિણે સમસ્યા કરી, વચો ભણી ન મેં ઉચ્ચરી;
ચય કહે ધન તુજ અવતાર, ભલો ભલો રૂપચંદ કુમાર. ૩૩
જુગમથતાં કહ્યો મુજ નહીં, મુજ પુત્રી આગળ કિમ કહી;
ચિત્તે ચિત્ત મિલે જ્યાં જાય, તિહાં છાનું કાંઈ ન રખાય. ૩૪
મન લહિયે એ જાણ્યો કેમ, ચિત્ત અચંબમ લાગે એમ;
કુંવર કહે સ્વામિ સુણ વાત, તું પૃથિવીપતિ પરજાતાત. ૩૫
મૂલ સંકળ તુજ [1]છોરૂ સહી, મન વિકલ્પ તાહરે કો નહીં;
એહવી વાત હોઈ તેં કિસી, ન્યાયનીતિ તાહરે મન વસી. ૩૬
કુંવર તાહરી મતિ નિર્મળી, તેં સપ્તમાંહિ સમસ્યા કળી;
પણ વગતું જે છે તેં કહ્યું, તે સવિ તિણ સ્ત્રીએ કિમ લહ્યું!! ૩૭
રાજન સ્ત્રી કેટલી સુબુદ્ધિ, નારીની જગે ઘણી પ્રસિદ્ધિ;
આગે મંત્રી-વધૂ મહારાજ, બુદ્ધિયે લીધું અરધું રાજ. ૩૮
નરપતિ કહે મંત્રી-વધૂ કિસી! તેહની કથા કહો ઉલ્લસી;
રૂપચંદ ભૂપતિ આગ્રહે, કથા સુબુદ્ધિ કન્નિની કહે. ૩૯
અવનિમંડળ નગર અનમ, રિપુમર્દન રાજા તિહાં ચંગ;
મયણવતી રાણી મુખ્ય નામ, બીજી પણ છે બહુ અતિશય. ૪૦
મયણવતી [2]માધવી બહુ, સહુનું ચિત્ત ચોરે થઈ;
સહુ રંગ ભરે ઉચ્ચરે, તુજ ઉપરાંત ન કો સંહરે ૪૧
મતિમેહર મહેતો સચિવને, કેનાકિનિ કનિનિ તેહને;
બેટો બહુ ગુણવંત ઉદાર, શૂરસેન નામે કુવિચાર. ૪૨
એક દિન સભામધ્ય સજ્જન, બેઠો પાસે રહ્યો પ્રધાન;

૧ છોરૂં—બેટાબેટી. ૨ સ્વરૂપ.

મંત્રી ઘેર ગયો તે ભણી, હૈયામાંહિ વિમાસણ ઘણી;
અરતિ અસૂખ અનિદ્રા થઈ, મતિ સઘળી મુંઝાઇ રહી. ૫૫
પુત્ર તાતને પૂછે વાત, મંત્રી સકળ કહે અવદાત;
કુંવરે કુડું બતવ્યો લખ લહ્યો, મનનો [1]મંત્ર ન કોઇને કહ્યો. ૫૬
નો થઇ પંથીને વેશ, સૂરસેન ચાલ્યો પરદેશ;
ખડ્ગ [2]સખાવત લીધું હાથ, લીધું સારસ [3]સંબળ સાથ. ૫૭
ટે જાતાં નર તે મિળ્યો, તેહશું કુંવર વાતે વળ્યો;
કોણ પધારશો કુણ ઠામ, તે કહે જાશું નગપુર ગામ. ૫૮
જને તેડિ જાયે તિહાં, તે કહે કુણ વારે છે કિહાં;
કિમ વિણ પુર જાઓ છો સહી, કુંવર કહે એવા એ નહી. ૫૯

(ગાથા–છંદ.)

" देसे विवह चारियं, जाणिज्जइ सुजन दुज्जन विसेसो;
अप्पाणंच कलिज्जइ, हिंडीजे तिण पुहविये. " ૧

વાટે કુમર વિમાસે સુણી, કરું પરીક્ષા સાથીતણી;
કહે ભાઇ સુણ મેલો અહિ, હું [4]અરણ્ય ફુવિ આવું જઇ. ૬૦
ઇમ કહી વૃક્ષાંતર જઈ રહે, તવ મન સાથે પેલો કહે;
એ કાજે ખોટી કુણ થાય, ઇમ ચિંતિ આગળ ઉજાય. ૬૧

(રેખતા–છંદ.)

" ચલિયે તિનકે સાથ ચલતાં જે ચલે,
પણ દુખ ચલે ન સાથ જે લાંબા ડગ ભરે;
લીજ મેલિ કરંત કે અંગ ન મોડિયે,
સો સોના જલિ જાઓ કે કાન તોડીએ. " ૧

કુમર વિમાસે નહિ એ ભલો, વર હું સહી જાઉં એકલો;
એટલે પાછળથી આવિયો, રૂઢ એક એ બ્યવહારિયો. ૬૨

1 વિચાર. 2 મદદગાર. 3 ખર્ચી–ભાતું. 4 જંગલ તરફ જાઉં.

ચિંતે વૃદ્ધ વધે છે એહ, વિકરમાંહિ દીસે છે દેહ;
હું નિશિ કહું એ કહે દીશ, કિહાં એ આવ મળ્યો જગદીશ! ૭૫
કેતે દિન નગપુર આવિયા, શેઠ કહે અમ ઘર પાવિયા;
શૂરસેન આંગણ મુજ ઘરે, આજ કહું છું ભોજન કરે. ૭૬
કુંવર તેડ્યો આગ્રહ કરી, કુંવર કહે સુણ વાતજ ખરી;
હાથે વાણી દેઉં વચન, ઘરમાંહે જઇએ એ મત. ૭૭
હે શેઠ માન્યું સાચે આપ, કેકટ રીઝ મને ન ચઢાવ;
એમ કહી 'મંદિર રેને થયા, પુત્રી સ્નાન કરે છે તદા. ૭૮
ગયો ચમમતો મંદિર ધામ, પુત્રી મનમાંહિ લાજી તામ;
પાછા કુંવર રહ્યો ખડકીયે, તે દેખી ચિંતવું કુંવરીયે. ૭૯
એ કુળ પુરુષ રહ્યો આંગણે! 'વજ્ર નંદારી શિર આપશે;
માંહે પિતા પ્રતે જઇ ભણે, આપે કવણ પુરુષ તુમ તણે. ૮૦
પિતા કહે એ માંહિ તેડિ, આપ અમોલુ વચન જેડિ;
તવ તસ કુંવરી બોલાવેય, 'કંચન કસ્તી અમોલું હેય. ૮૧
કુંવર કહે શેઠ તુમ સુણો, એ સંદેહ કરો મનતણો;
કરવી કાચી પછી એહ, સુણી વચનને વખાણ્યો તેહ. ૮૨
ઉત્થાવરો કે દીસે કુંડ, વળિ વળિ રીઝ ચઢાવે ચંડ;
દરદ વરદ નાખીને ભણે, તુજને અહીં તેડ્યો છે કુણે! ૮૩
શૂરસેન દેખી અપમાન, બહાર તવ ચાલ્યો સાવધાન;
શૂન્ય હાટ અધેરૂં એક, ત્યાં જઈ બેઠો ધરી વિવેક. ૮૪
પુત્રી કહે કુણ નર એ તાત! તાતે કહ્યો પૂરવ અવદાત;
દીઠું મુજ પંથ ચલાવ્યો ઘણું, કહું કિશું એહનું જડપણું. ૮૫
કથન સાંકડાં અવળાં કર્યાં, કુંવરીએ બુદ્ધે મન ધર્યાં;
કહે વાત એ હાથ્યો ગુણી, તુમે કાંઇ નાખ્યો અવગુણી! ૮૬

૧ મશાનમાં. ૨ કપડાં પહેરીને. ૩ સોનાની છરી.

એક વસ્તુનાં ફળ ખેતરાં, ખાઇયે બીજ નાખીયે પરાં;
એક નાખિયે બીજ ઉદર, નાખીજે ખેતરાં અસાર. ૯
જઈ ચતુરામાંહિ ઉતાવળી, એ બેઉ વસ્તુ લાવ મન રળી;
તવ દાસી વેગે તિમ કરે, જઇ ચતુરે જનને ઉચ્ચરે. ૯૯
કહે કુંવરીએ કહી જેહવી, હોય વસ્તુ આપો તેહવી;
લોક કહે શું ઘેલી થઇ, પૂછી આવ રૂડી પરે જઇ. ૧૦૦
જિમ ¹મોઢે તિમ કહે કે ઇંરો, ઇંણુ પરે અમે ન લહું ક્રિયો;
સઘળે ભમી ઉત્તરની સોય, પણ તે વસ્તુ ન આપે કોય. ૧
ઘેર આવી કુંવરીને કહે, બાઇ નામ ન કેઃ વસ લહે,
તિણી પરે કહ્યું જિમ મોઢે વદ્યું, ભમી ભમી હું આવી બહુ. ૨
રીસ ચડાવી કહે કુમારિ, તે અબુધ વિણુ નાવિયો ધાર;
રૂડી પરે તેહું વળિ કહે, નવિ લાવી તે પરે કિમ રહે. ૩
તે આપથી વળી નીકળી, આંસુ પડે ઘાએ મગનની;
ગુરસેને તે દીઠી અસે, કાં રે બાઇ રોવે ક્રિયે ? ૪
દાસીએ હવી તે કહી, તવ તે વસ્તુ કુમારે લહી;
બાઇ આવ અપાવુ સોય, ગાંધી હાટ ગયાં તે દોય. ૫
લીધ ખેતરાં ખારેક ભળી, બદામ ઉજળી લીધી વળી;
દાસી વસ્તુ લેઈ ઘર ગઈ, ખેને બેઠી ²વિચારણ થઈ. ૬
કુંવરી કહે કિમ લહે વિવેક, દાસી કહે સાહેબાનજર એક;
એ પેઠે બેઠે, કે હાટ, તિણે આપવી રૂપ સાટ. ૭
કુંવરી હરખી હિયે અપાર, કૈત ³ચપલ અમુલ્ય સાર;
ઉપર પેમર મહેલ્યા. સેજ, હતાં સાથ કહાવ્યાં એહ. ૮
આ સવિ આપે તેહને જઈ, વળી એટલું આવે કહી;
મારી ચોકુંવરીએ રાજ, આ સવિ મોકલ્યાં તુમ કાજ. ૯
સુખવચને એ કહી અવધાર, છંપુ નગરીએ રાજકુમાર;

---

૧ મુખે. ૨ ત્યાં ૩ ચંપક.

એ દુખ રખે ધરો તુમે સ્વામિ, આપણ જાઇયે તેણે ઠામિ;
સુણિ કુંવર મન હરખ્યો ઘણું, શેઠ પ્રતે કરે મોકલામણું. ૨૩
શેઠે આપી ઋદ્ધિ અપાર, તે સવિ સાથે લેઈ કુમાર;
પુણ્યચિરિશું અકળ અબીહ, નિજપુર આવ્યો થોડે દીહ. ૨૪
ઘેર જઇને પ્રણમ્યો [1]તાત, પછી પાય લાગ્યો જઇ માત;
દેખિ પુત્રને લોચન ઠર્યાં, માત તાતે ઓવારણાં કર્યાં. ૨૫
સાસુ સસરાને પાય પડી, વહુ દેખી વિકસી આંખડી;
માતપિતા સવિ કુંવર પ્રતેં, સમાચાર સવિ પૂછે હિતેં. ૨૬
પુત્રે પૂર્વ વાત કહી સહુ, માત તાત આણંદ્યાં બહુ;
મચ્છ હસ્યાનો જે સંદેહ, વહુ તુમારી કહેશે એહ. ૨૭
હરખ્યો મંત્રિ ગયો નૃપ પાસ, રાય કહે મંત્રી સાબાશ;
અવધિમાંહિ થાકે દિન દોય, પછી વાહરી કેહીપરે હોય ?૨૮
મંત્રી કહે સજન સુણ વહુ, એહનો અર્થ લહે છે સહુ;
મોકલીએ પાલખી પવિત્ર, અહિં આવી કહે અર્થ વિચિત્ર. ૨૯
ચલાએ સવિ તે પરે કરી, આડંબરે આવી સુંદરી;
[2]પરિઅચ બંધાવી વચમાંહિ, તવ [3]નરપતિ પૂછે ઉચ્છાહિ. ૩૦
મચ્છ હસ્યો તે વહૂ શ્યાભણી ? પુણ્યસિરિ બોલી તવ સુણી;
[4]મીન હસ્યો તે કહીશું પછે, પહેલી એક વીનતી અછે. ૩૧
રાય જાણે જે કહે તે કરૂં, પુણ્યસિરિ કહે સાંભળો ખરૂં;
[5]ખાઇ એક ખણાવો બાર, તેડો સવિ અંતઃપુરનાર. ૩૨
પટરાણી આદિ દઈ જાણ, ખાઇ ઓળંઘાવો મહારાજ;
માહરી દૃષ્ટે જોશે તેહ, પછે ટાળું તેહનો સંદેહ. ૩૩
રાજાએ કીધુ તે કામ, પટરાણી મન ચિંતે તામ;
જો એ કામજ છોટીવણ, આપમાંહિ કાણ ભેદું ઘણું. ૩૪
ખાઇ ટપાવા માંડી યદા. નૃપ પાસે કહેવરાવ્યું તદા;

1 પિતા. 2 પડ-પડદો. 3 રાજા. 4 માછલું. 5 ખાડ.

રાયે માન્યો મંત્રી ઘણો, અર્દ્ધરાજ્ય આપ્યો આપણો;
અર્દ્ધરાજ્ય નિજ સુત થાપિયો, પોતે વૈરાગ્યે વ્યાપિયો. ૪૬
છંડી રાજ્ય કરે નિજ કાજ, સંયમ લેઇ થયો સ્થવિરાજ;
વપિઝપિ કર્મદહ્યો નગ [1]દહ્યો, ચારિત્ર પાળી સદ્ગતિ ગયો. ૪૭
રૂપચંદ કહે વિક્રમરાજ, જિમ વડ બુદ્ધે સિધ્યાં કાજ;
તિમ કેવી નારી આપણું, બુદ્ધે કાજ સમારે ઘણું. ૪૮
સુણી કથા વિક્રમ હરખિયો, રૂપચંદ સદ્ગુરૂ પરખિયો;
હરખી સભા સહુ કો મન, મુખ બોલે કુંવર ધન ધન. ૪૯
રાયકનોજ ગુણચંદ્ર જેહ, પાસે બેઠો છે પણ તેહ;
વિક્રમરાય હસીને કહે, તુમ પુત્રી એહના ગુણ લહે. ૫૦
તે જ્હેવી બોલાવે અહીં, રૂપચંદને પરગટ સહી;
પાણીગ્રહણ કરાવો તમે, ઇંણ વાતે બહુ હરખું અમે. ૫૧
વિક્રમનો પામી [2]આદેશ, પુત્રી પાસે ગયો નરેશ;
પિતા કહે પુત્રી મન ધરો, રૂપચંદ મનનો વર વરો. ૫૨
લાજ રહી અણબોલી બાળ, તવ ગુણચંદ્ર કહે ભૂપાળ;
પુત્રી મન માણ્યો વિચાર, રૂપચંદ સદ્ગુણી ભરતાર. ૫૩
શૃંગારી સોહનસુંદરી, પછે સુખાસન થાપી કરી;
સપરિવાર મૂકે અધિકાર, આણી વિક્રમસભામઝાર. ૫૪
ગુણસાગર વિક્રમ ભૂપાળ, દુઓ ન દિસે ઇસો મયાળ;
સોહનસુંદરીને કહે વત્સ [3] તું ગુણરૂપી સાચી [4]લચ્છ. ૫૫
પરમમિત્ર માહરો રૂપચંદ, કહો જનાદં ધરી આણંદ;
તુંએ પણ સુખ કુર્યાવની, રૂપચંદને જ્હારો સમી. ૫૬
હવે મનથી સહિ તજી વિચાર, પ્રગટ પરણ રૂપચંદકુમાર;
સભામાં મુખ્ય સોહનસુંદરી, નૃપ સાંનિધ રૂપચંદે વરી. ૫૭
ધનદત્તશાહ બોલાવ્યો તવ, તેડ્યા રૂપરેખાદિક સવ;

1 આણ્યો. 2 હુકમ. 3 દીકરી. 4 લક્ષ્મી.

ધન યૌવન વલ્લભ સંયોગ, સકલ રમે સંસારીલોગ.
પૂરવ પુન્યતણાં [1]અહિનાણ, એ સવિ લહીએ જગ જાણ; ૭૦
રમી વિરમથી છેહડે એહ, છઠ્ઠે ખંડે કહીશું તેહ.
મંડખંડ વાધ્યો વિસ્તાર, ભણતાં સુણતાં હર્ષ અપાર; ૭૧
નવરસ કવિ નયસુંદર વાણિ, પહોતો પંચમખંડ પ્રમાણિ. ૭૨

ઇતિશ્રી રૂપચંદકુમારરાસે શ્રવણસુધારસ નામ્નિ વિક્રમાદિત્ય વિવિધ યુક્ત્યા રૂપચંદસ્ય સમસ્યાર્થ પ્રશ્ન પ્રકરણ કુમરેણ કથનં મંત્રી-બુદ્ધિસાગરપ્રમુખ નિજ સુતાદાપનં પશ્ચાત્ રૂપચંદ ગુપ્ત પુષ્પકોરકા શ્રવણં તદા કુમરસ્ય પ્રકટ સૌભાગ્યસુંદરી વિવાહકરણં મહતા મહેન રૂપચંદસ્ય નિજ પિતુ પાર્શ્વે પ્રેષણં વિચારાદિ વર્ણનો નામ પંચમ ખંડ સમાપ્તઃ

ખંડ-૬ ઠ્ઠો.

(વસ્તુ-છંદ.)

ચયવિક્રમ ચયવિક્રમ કરી બહુ પેખ,
ટોય કુંવર ન માનિયો મંત્રી વચને લમાત પ્રીધિ,
એને વર દીધા બહી પછે અર્ધ ગોત્યો પ્રસિદ્ધો;
રંજ્યો ચરિત્ર કથા સુણી સભા સહિત ભૂપાળ,
હવ તે પરણાવી પ્રગટ સુખ વિલસે સુવિશાળ. ૧

(ચોપાઈ-છંદ.)

પંચમ ખંડતણો અધિકાર, સુણી ઉપનો હર્ષ અપાર;
સુવિયલ [2]મનપંકજ ઉલ્હસ્યાં, કહ્યાં કથન તે હૈડે વસ્યાં. ૧
સકળ સભા શ્રોતા [3]ગહગહ્યાં, આગે સુણવા ઉત્સુક થયાં;
કહે કવિ નય પ્રભુ પૂરો રૂળી, છઠ્ઠો ખંડ સુણવું વળી. ૨

---

[1] નિશાન. [2] મનરૂપી કમળ. [3] રાજી થયાં.

દરિ ગુણશોભિ અતિહિ ઉલ્લાસ, પધરાવે વળિ પ્રેમેં આવાસ;
સુખભર કાળ ગમે આપણો, દાને યશ વિસ્તારે ઘણો. ૧૩
એહવે સિદ્ધસેન ગણધાર, પરવાદિકૌશિકદિનકાર;
જ્ઞાનરત્નકેરા ભંડાર, લીધો સકળ શાસ્ત્રનો પાર. ૧૪
સૂરીશ્વર દેતા ઉપદેશ, વિહાર કરતા દેશ વિદેશ;
ભરૂઅચ નગર પધાર્યા જામ, સકળ સંઘ મન હરખ્યો તામ. ૧૫
એક દિન સંઘ પ્રતે વિનતી, સિદ્ધસેન બોલ્યા યતિપતિ;
શ્રીસંઘનો પામી આદેશ, કરું શ્રીસિદ્ધાંત અશેષ, ૧૬
સુંદર સંસ્કૃત ભાષાએં કરું, જો શ્રીસંઘ આનિષ લહું ખરું;
કહો વિચારી શ્રાવક જાણ, શ્રીસંઘનો આદેશ પ્રમાણ. ૧૭
(नमोऽर्हत् सिद्धाचार्योपाध्यायसर्वसाधुभ्यः) इत्यादि ॥
તવ શ્રીસંઘ વિચારે હિયે, વચનું ગુરૂમુખેં શું બોલિયે;
પણ જવ ચૂક પડે ગુરૂ પ્રતેં, તવ શ્રીસંઘ શીખવે હિતેં. ૧૮
તે ભણી શ્રાવક કહે નિટોલ, ગુરૂ તુમે શ્યા એ બોલ્યા બોલ;
વીતરાગની લોપી આણ, હિયે વિચારી નિરખો જાણ. ૧૯
શ્રીજિનવર તીરથ ગુણધાર, પૂરવ ચૌદવણા જાણનાર;
આગે બહુ શ્રુતકેવળિ હવા, તુમે તેથી પંડિત અભિનવા. ૨૦
તેવું જિનમુખેં ત્રિપદિ લીધ, પ્રાકૃત ભાષાએં રચના કીધ;
તે જિનવચન ઉથાપે જેહ, અનંત સંસારી થાએ તેહ. ૨૧
એહવું મુખથી બોલ્યા ભણી, [1]આલોયણ તુમ આવી ઘણી;
ઘણું કિશું મુખ દાખું અને, નિરખો શાસ્ત્ર નિહાળી તને. ૨૨
સુણી વચન સદ્ગુરૂ કહે સત્ય, તુમે કહ્યું તે માન્યું તહત્ત;
મહાનુભાવ મોટો શ્રીસંઘ, નિર્મળ પૂર્ણ પ્રવાહ સુગંગ. ૨૩
જેહને આગે ત્રિભુવનભાણ, કુણ મૂરખ લોપે તસ આણ;
જે શ્રીસંઘ આલોયણ દિયે, તે અમે કર જોડી કીજિયે. ૨૪

---

૧ પ્રાયશ્ચિત—આલોચના.

જિહાં પેસે ત્યાં ન શકે રહી, સુણી સવિ અધમૂઈ થઈ. ૩૭
ધમ ધમ પડિયો પોકારણ, તવ નરપતિને દીધી જાણ;
જયા મુંબિયા કહિ સવિ વાત, સ્વામિ એ મોટો ઉતપાત. ૩૮
અહીં તુમે એહને કરો પ્રહાર, તિહાં સુણી પાડે પોકાર;
કહ્યું સુણી રાય આંખો થયો, હિયડા સાથ વિમાસી રહ્યો. ૩૯
ચિંતે એ ન્હાનો નવિ હોય, મહાસિદ્ધ દીસે છે કોય;
એહશું ખેરવણું નહીં કામ, પાય લાગીને કરૂં પ્રણામ. ૪૦
નૃપ કહે ચૂક પડી મુજ ઘણી, તુમે વાત પ્રભુ કહો આપણી;
સ્યે કારણ વેષ ઇમ અહીં, કિશે દેવ પૂજણ દો નહીં ? ૪૧
મહાપુરૂષ તું મોટો સાધ, ખમો સ્વામિ એ મુજ અપરાધ;
હું કર જોડીને વીનવું, કહો સ્વરૂપ હુએ જેહવું. ૪૨
કરે રાજા લોગઆદિક સોય, ધાઓ પરગટ જેકોઈ હોય;
તવ અવધૂત મહા આકૂતે, કંપપરેં બોલ્યા રાજા પ્રતેં. ૪૩
રે રે તું અન્યાયી રાય ! દીસે ઘણો અહિયાં અન્યાય;
ન્યાય વાત ત્યાં કહિયે કિશી, તવ નૃપ વિક્રમ બોલ્યો હસી. ૪૪
શું અન્યાય અછે દાખો અહીં ! પૂરવ વાત સવિ ગુરે કહી;
પુરિ ઇણ અવંતિ સુકુમાળ, હવો [હતો] વણિક લીલા ભૂઆળ.
માત સુભદ્રા તેહની સતી, નારી બત્રિશ હતી ગુણવતી;
બહુ વિલાસ કરતો ધનપતિ, આર્યસુહસ્તી મળ્યા [1]સંયતિ. ૪૬
સુણી વિચાર નલિનીગુલ્મતણો, પૂરવભવ મોહ લાગ્યો ઘણો;
પૂછી વાત જાણેવા તિહાં, ગુરૂ જ્ઞાને દરી જોયું ઇહાં. ૪૭
દીઠો શેષ માત્ર વસ આય, સવે દિયે દિક્ષા ગુરૂરાય;
રૂપિ બોલ સુગુરૂનો મહો, લિધિ મસાણ કાઉસગ્ગ મહી રહ્યો. ૪૮
સ ત્રીજા ભવની વેરિણી, મરી નારી થઈ શિયાલણી;
[2]નવપ્રસૂત આવી વિકરાળ, કાઉસગ્ગ જ્યાં અવંતિ સુકુમાળ. ૪૯

1 આચાર્ય-દીક્ષાધારી 2 તરતની સૂયાવેલી.

ઇમ જિનરાજ સ્તવ્યા જગદીશ, કીધાં કાવ્ય તે ચુમાલીશ;
કલ્યાણમંદિર નામ ઉદાર, કીધું સ્તોત્ર ગુરે તિણુ વાર. ૬૦
તવ પ્રગટ્યા જિનશાસન દેવ, પીઠ ¹વેહર દિયે ²તતખેવ;
મૂરતિ પ્રગટી પાર્શ્વજિણંદ, સેવિત પદ્માવતિ ધરણેંદ્ર. ૬૧
પદ્માસને બેઠા જિનરાજ, તે દેખી હરખ્યા ગુરૂરાજ;
ભક્તિ ભાવેં પ્રણમી ઇમ કહે, રાજન્ સ્તુતિ આહરી આ સહે. ૬૨
કિહાં હરિહર કિહાં જગગુરૂ એહ, રાગ દ્વેષ વિવર્જિત દેહ;
જીત્યા વિષય કષાય વિકાર, ભવસમુદ્રનિસ્તારણહાર. ૬૩

(અનુષ્ટુપ-છંદ.)

" सर्वज्ञो जिनमान्योयं, ज्ञानशाली गुणाधिकः
मुक्तिलक्ष्मीवरः श्रीमान्, धरणेंद्र नमस्कृतः १
पापदावाग्नि जलदः सुरेंद्रगण सेवितः
समस्त दोष रहितो, निस्संगः कलुषापहः २
अस्य पूजा नमस्कार, प्रभावैर्भविनां श्रियः
भवंति संपदोवश्या मुक्तिश्चापि गृहांगणे. ३
सकृदुच्चरिते येन, जिन इत्यक्षर द्वयम्;
बद्धः परिकर स्तेन, मोक्षाय गमनं प्रति. " ४

ઇણી પરે સત્ય વચન બહુ કહી, વિક્રમનૃપતિ પ્રબોધ્યો સહી;
મિથ્યાભાવ સકળ પરિહરી, જિનધર્મે નિશ્ચળ મન કરી. ૬૪
ઇમ ઉન્નતિ જિન-ધર્મહ કરી, સંઘવચન બહુલું આચરી;
ગચ્છમાંહે પહુતા ગુરૂરાજ, વિક્રમનરપતિ પાળે રાજ. ૬૫
સિદ્ધસેન ³અવનીપતિ ⁴અક્રોધ, લોકમતેં દેતા પ્રતિબોધ;
વળિ એકદા અવંતિપુરી, પહુંતા પરિવારે પરવરી. ૬૬

---

૧ મંડપ-ચાર દ્વાર. ૨ તતકાળ. ૩ અવન્તી અધિપતિ. ૪ ક્રોધ રહિત.

સુજ મંદિર ઉપમતે સૂર, જ્યાંથી પધારશો તુમ સૂરિ;
ઈમ કહી નૃપ નિજ દારજ જાય, [1]પોષાગે પહોતા ગુરૂરાય. ૭૮
તવ પ્રભાત બીજે દિન ભૂપ, સભામાંહિં બેઠો સુરરૂપ;
નિજ મંત્રીશ્વરને કહે સહી, સિદ્ધસેન ગુરૂ તેડો અહીં. ૭૯
આવી મંત્રી વિનય બહુ કરે, સહિ ગુરૂ પ્રતેં વચન ઉચ્ચરે;
સ્વામિ શ્રી વિક્રમભૂપાળ, તુમ પધરાવે દેવ દયાળ. ૮૦
સંઘ સમસ્ત મિલ્યા તે સુણી, જાણી લાભ ગુરે દા ભણી;
સંઘ સહિત તિહાં પહોતા સૂરિ, વડે વિક્રમ આણંદ પૂર. ૮૧
ગમનાગમન પડિક્કમી કરી, સૂરીશ્વર બેઠા પરવરી;
વિક્રમરાય સિંહાસન છોડિ, ગુરૂ આગળ બેઠો મન કોડિ. ૮૨
તિહાં સવિ રાજકુળી છે મિળી, સંઘ સહિત બેઠો મન રૂળી;
શેઠ એક ધનદત્ત શાહ જેહ, સુત ચારેશું બેઠો તેહ. ૮૩
રૂપચંદ તે કુંવર સુચંગ, ગુરૂ દેખી રોમાંચ્યું અંગ;
આવસરતેં પ્રણમી ગુરૂપાય, બેઠો યોગ્ય યથોચિત ઠાય. ૮૪
પ્રથમ લહી [2]પ્રસ્તાવ ઉદાર, સૂરી સુભાષિત કહે સુવિચાર;
પુરૂષરૂપે સાચી સરસ્વતિ, રાય પ્રતેં બોલ્યા યતિપતિ. ૮૫

(અનુષ્ટુપ્-છંદ.)

अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शिक्षिता कुतः
मार्गणौघः समभ्येति गुणो याति दिगंतरम्॥

સુણી શ્લોક રંજ્યો ભૂપાળ, કોડેથી આપી તતકાળ;
પુનરપિ ગુરૂ બોલ્યા સુવિવેક, રાજન્ શ્લોક સુણો વળી એક. ૮૬

(અનુષ્ટુપ્-છંદ)

भयमेक मनेकेभ्यः शत्रुभ्यो युगपत्सदा;
ददासि यच्च ते नास्ति राजन् चित्र मिदं महत्॥

---

૧ ઉપાશ્રય. ૨ સમય.

(અનુષ્ટુપ્-છંદ.)

असिधारापथे नाथ, मनु धावित पिच्छले;
आनयाम कथं लक्ष्मी ! निर्गाम कथं यशः ! १
सरस्वति स्थिता वक्त्रे, लक्ष्मीः करसरोरुहे;
कीर्तिः किं कुपिता राजन्, येन देशांतरं गता ! २

લોક સુગમ ગુરૂ મુખથી સુણ્યું, સભા સહિત મન રંજ્યો ઘણું;
કહે પ્રભુ હવે નહીં કાંઇ લેહવું, જે તુમ દેઉ સુણો એહવું. ૯૪
ગુરૂ કહે એહ વચનનો લ્યંવ, તો તું નહીં ૧અનૃણી થાય;
જો સમકિત ધારે મન ગુહેં, કહું તે વાહન હેતેં પુહેં. ૯૫
ન્ય કહે સમકિત તે કિશું ! સુરિ કહે નૃપ જાણો ઇશું;
દેવતત્ત્વ ગુરૂતત્ત્વ ઉદાર, ધર્મતત્ત્વ ઓળખિયેં સાર. ૯૬
દેવ ઉપર મતિ દેવહતણી, ગુરૂ ઉપર ગુરૂની મતિ ભણી;
ધર્મ ઉપર મતિ ધર્મ સ્વરૂપ, તે સમ્યક્ત્વ કહીજેં ભૂપ. ૯૭
કુદેવ ઉપર મતિ જે દેવ, ૨અગુરૂતણી ગુરૂ બુદ્ધેં સેવ;
અધર્મ તે જાણે ધર્મ વાત, તે રાજન કહિયે મિથ્યાત. ૯૮
ત્રય લોક પૂજિત જિનરાજ, સકલ દોષ વર્જિત અભિરામ;
નિર્મલ સકલજ્ઞાન દિનકાર, સત્યદેવ મુક્તિ-દાતાર. ૯૯
ક્રોધ લોભ માયા મદ માન, મત્સર કલહ-કંદ અસમાન;
નાટિક ગીત કામિનીરંગ, તેહિ જ ૩દેવમાંહિ એ સંગ. ૧૦૦
શત્રુ મિત્રજન હોય સમાન, પૂરણ ૪અતિશય કરી પ્રધાન;
નિઃસંગી નિર્લેપ નિરીહ, અક્ષય અક્ષર અકલ અબીહ. ૧
જન્મ જરા મરણાદિકતણાં, દુખ અનંત જિણે વાર્યાં ઘણાં;

---

૧ દેવાદાર. ૨ અઢાર દોષથી સહિત તે અદેવ-કુદેવ કહેવાય. ૩ કુગુરૂ-પરિગ્રહધારી-ગૃહસ્થથની-ઢોંગી લંપટ આદિ કુગુરૂવંત. ૪. સંગ. ૫ ચૈત્રિશ અતિશયવંત.

ભવસમુદ્રનો લાધો પાર, તે અરિહંત ત્રિજગ આધાર. ૨
આઠ કર્મ મોટા રિપુ સુણ્યા, તે જિણે હેળામાંહિં હણ્યા;
તે શિવગતિદાયક અરિહંત, સાચો દેવ સોઇ ભગવંત. ૩
ચોશઠ ઇંદ્ર સુરાસુર વૃંદ, પૂજે જેહને ધરી આણંદ;
અર્હંત સકળ પૂજાને જેહ, અર્હંત નામ ભણીજે તેહ. ૪
કર્મબીજ સંસારહપણે, તપ દાવાનળે બાળ્યું જિણે;
પુનરપિ તેહજ ઊગે નહીં, શ્રી અરૂહંત ભણું તે સહી. ૫
જે આગે [1]ષટ જીવ નિકાય, તેહને જિમ પાળે તિમ તાય;
[2]રૂષણ તૂષણ નહિં લગાર, સોહી દેવ સાચો સંસાર. ૬
મહા મલ્લ જે રાગ દ્વેષ, જેણે જીત્યા લોક [3]અશેષ;
તે જિણે હેળાં મનાવી હાર, સોઈ દેવ શિવગતિદાતાર. ૭
મહામલ્લ મોટો જગ મોહ, જિણે ત્રિભુવન પાડયો અંદોહ;
તે જિણે હાર મનાવી હેવ, સોઇ દેવ સાચો [4]મહાદેવ. ૮
ઠાકુર એક એહ ભગવંત, ત્રિહુ જગને સુખકર મહંત;
[5]ધાતા પણ એ જગગુરૂ કહ્યો, જેહથી પંથ મુક્તિનો લહ્યો. ૯
પુરૂષોત્તમ એહજ જગદીશ, જગન્નાથ ધ્યાઓ નિશિદીશ;
નહી મુક્તિ એક જિનવર વિના, કીજે તાસ [6]ત્રિધા સેવના. ૧૦
અવર નામ ધારક છે બહુ, તે સંસારિ જાણો સહુ;
મનમથબાણે રસિયા જેહ, મુક્તિ શકે આપી કિમ તેહ. ૧૧
જેહને હાથ શસ્ત્ર દેખિયે, વામ અંગે નારી નિરખિયે;
રૂષણ તૂષણ સુખ દુખ કરે, સોઇ દેવ કિમ તારે તરે !! ૧૨
જે ભણી વિક્રમરાય સુજાણ, દેવતત્ત્વનો એહ વખાણ;

---

૧ પૃથ્વિકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય. એ ૭ કાયના જીવ. ૨ ગુસ્સે થવું કે પ્રસન્ન થવું જેને છેજ નહીં. ૩ બાકી નહીં એવા. ૪ શંકા. ૫ બ્રહ્મા. ૬ મન વચન કાયાથી. ૭ કામદેવના બાણના.

સત્યદેવ જિનવર આરાધ, સફળ જન્મ કરી કારજ સાધ. ૧
ગુરૂ જે પંચ મહાવ્રત ધાર, જેમાંહિ લાધે [1]પંચાચાર;
[2]પંચેંદ્રી વશ રાખણહાર, [3]ચાર કષાય કરે પરિહાર. ૧૪
ષટ નિકાય પ્રાણિ રખવાળ, નવવિધિ બ્રહ્મચર્ય પ્રતિપાળ;
[4]અષ્ટ પ્રવચન જનની જેહ, એક ચિત્તે આરાધે તેહ. ૧૫
દશ વિધિ સાધુ-ધર્મ આદરે, સત્તર ભેદ સંયમ આચરે;
વરજે પાપ અઢારે ઠામ, જપે એક જિનવરનું નામ. ૧૬
ખમે પરિસહ જે બાવીશ, શત્રુ મિત્ર સમ ચિત્ત મુનીશ;
દોષ બયાળિશ રહિત આહાર, લીજે કાજ કાયા આધાર. ૧૭
જે તપિયા ન કરે તનસાર, દાખે ધર્માધર્મ વિચાર;
શાંત દાંત આર્હંત મુણિંદ, તે ગુરૂ સેવ્યાં દિયે મહાનંદ. ૧૮
સર્વ વસ્તુ અભિલાષી જેહ, જેહને ઘર કુટુંબ અતિ નેહ;
સર્વ ભખી ચારી અબ્રહ્મ, હિંસાવહ્નો પ્રકાશે ધર્મ. ૧૯
અતિ આરંભ પરિગ્રહ કર્યા, ભરવા પેટ પાપ-પથ ધર્યા;
તિણ ભવસાયર કિમ તારિયેં, નિર્ધન સેવ્યું શું ધન દિયે ! ૨૦
દુર્ગતિ પડતાં જે હોય ત્રાણ, તેહ ધર્મનાં કરો વખાણ;
જેહ કેવળિ ભાખિત લક્ષણ, જિહાં પ્રશસ્ય છે જિનવર આણ. ૨૧
વિનયમૂળ જ્યાં દયા પ્રધાન, જે ભવજલનિધિ તરી સમાન;
સર્વ જીવહિતકર લખિયેં, શુભ ધર્મ તે મન આખિયેં. ૨૨
જેહ ધર્મમાં હિંસા ઘણી, દયા ન દીસે પ્રાણિતણી;
પ્રોઢ મૂઢ પોકારે ધર્મ, નિષ્કરુણ બાંધે બહુ કર્મ. ૨૩
દૃષ્ટાંતાગતમાં પક ભણી, વાટ દેખાડે હિંસાતણી;
પ્રાણિ-વધ થાપે નિર્ધિંશ, શી ગતિ તસ હોયે જગદીશ ! ૨૪

---

૧ જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર. ૨ નાક આંખ કાન મોં શરીર. ૩ ક્રોધ માન માયા લોભ. ૪ પાંચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિ એ આઠ.

એહવે તિણ નગરિયે એક, પરદેશી બ્રાહ્મણ સુવિવેક;
આવ્યો ક્ષિપ્રા નદી મઝાર, સ્નાન કરી કુરે આચાર.
લઈ ચંદન પુષ્પાદિક હેવ, પૂજે નગરમાંહિ સવિ દેવ; ૩૩
હરસિધ પીઠ આગળ આવિયો, ત્યાં લોકે દીઠો આવિયો.
દિન વૈશાખી પૂનમતણો, દેવી મહિમ દેખાડે ઘણો; ૩૪
હરસિધ દેવિ કાલિકા નામ, દેવી ગુણ છે ત્યાં [1]અભિરામ. ૩૫
યાત્રા કાજ મિલ્યાં સવિ લોક, તવ તે બ્રાહ્મણ કહે રે લોક;
લોક સવે એ મૂરખ થયાં, શું પૂજે દેવીને રહ્યાં.
વિપ્રવચન સુણી એ કાન, તવ કાલિકા કોપિ [2]અસમાન; ૩૬
[3]આખુ પુષ્પ હાથશું લેય, બ્રાહ્મણતણે વદને મારેય.
શૃંગ સહિત હોય પાછો ભયો, તવ તે વિપ્ર હરિણમુખ થયો; ૩૭
જે દુહવે મુનિવર દેવને, ફળ તતકાળ હુવે તેહને.
તવ તે [4]વાદવ ધરે વિષાદ, વેદ ઉચ્ચરે સરલે સાદ; ૩૮
પુરિમાંહિ [5]આરડતો ગયો, રાજદ્વારે જઈને રહ્યો.
તેડ્યો ભિંબરાયે સોય, કહે વેશધર તું છે કોય; ૩૯
ભલો વેશ તેં કાઢ્યો એહ, [6]પાચ પાત્ર મુજ ઓછવે તેહ.
વદે વિપ્ર વેશધર નહીં, દ્રવ્યાદિક નવિ ઓછવે સહી; ૪૦
હરસિધ કોપ હવો મહારાજ, તો એ વદન થયું ઇમ આજ.
રાય કહે તો શું દુખ ધરે, [7]પોતકાર એવડો શો કરે; ૪૧
પહેલાં પોતે મ્હેલી મૂળ, મઢની પેઠ ઉપાયું શૂળ.
વસ્તુ હોય તો પાછી વળે, દેવીકોપ કિશી પરે ટળે; ૪૨
સમાચાર વાદવના લહી, સભા સહુ આશ્ચર્યી રહી.
બ્રાહ્મણ વદે નરેશ્વર લેઇ, હરસિદ્ધને લોચનિક દેઇ; ૪૩
મુખવિકાર જો નહિ ટળેય, તો હું તુજ હત્યા આપેય. ૪૪

૧ મનોહર. ૨ બહુ. ૩ ચોમાસા-કાગડા. ૪ બ્રાહ્મણ. ૫ બૂમ પાડતો. ૬ મારી હે. ૭ પોકાર.

બિંબ યાચે કાની કન્હે, તુમ પાસે બેસારો મન્હે;
કહે કનિકા તવ [1]નિરધાર, વાહરો અન્હ આપ જરતાર. ૫૭
તો તુજ [2]પંતિ દેવીમાંહિ, બેસારિયે અમે ઉછાહિ;
બિંબા કહે આપને તેહ, આપ્યો રત્ન ભર્યો જેહ. ૫૮
તવ રાણી કહે કાનીવસે, હરવિધ આગળ કહે એટલો;
વહી વાત હરવિધ કહે તામ, કાની એ રૂડું નહિ કામ. ૫૯
પૂજા ભક્તિ કરી ટકે વલી, એહને કિમ લીજે આપદી;
રત્ન ભક્તિવક્ષો કરનાર, તેહને લીધે દોષ અપાર. ૬૦
એ કુંચી નારીનું કહ્યું, કાની કિશું તુમે એ ગ્રહ્યું;
મંડપ મંહરે આવ્યો રાય, તેહને લેવાં [3]કૂડું થાય;
પછે તે નહિ આવે કેઇ ઇશું, પૂજા વિણ પોતાનું કિશું ! ૬૨
વળી વાતો [4]વિમાસ્યો ખરી, એ માનવિણી આપણ [5]ફેરી;
કિમ બેસે પાંતે આપણી, કાની વાત મૂકે તે ભણી.
હરવિધનહો વચન નવિ ગ્રહે, કાની રીસ કરી કંમ કહે; ૬૩
બિંબય ચય-ભક્તિ મેં લિયે, પાંતિ દામ ચહીને દિયો. ૬૪
એટે વાત કાય જે કહી, તે રૂડું પણ સાચું સહી;
વર નવિ દેવી થઇ એક ચિત્ત, કાની તુમે કહ્યું તે સત્ય. ૬૫
જે રત્ન આપણે ધરે, તેણે વિશ્વાસઘાત કિમ કરે;
કાની ન કરે કંમ કઠોર, કંમ વતે હુવે [6]પાપ અઘોર. ૬૬
બિંબાને કહે સઘળી દેવી, આવ બેસ અમ પાતે હેવ;
જે તુજ ભર્યો હેશું સહી, તો તું સદા બેસજે અહીં.
તવ કાનીએ મૂક્યો તામ, મહામંત્ર જનસેહક નામ; ૬૭

૧ અસત્ય. ૨ પંક્તિ-ઓળમાં. ૩ નઠારૂં. ૪ વિચાર્યો. ૫ ફેરી.
૬ મહાન્ પાપ.

(સ્રગ્ધરા-છંદ.)

“ आवर्त्तः संशयाना मविनयभवनं पत्तनं साहसानां ।
दोषाणां संनिधानं कपटशतमयं क्षेत्र मप्रत्ययानाम् ॥
स्वर्गद्वारस्य विघ्नं नरकपुरमुखं सर्वमायाकरंडं ।
स्त्रीयंत्रं केन सृष्टं विषमपचरितं प्राणिनां लोकपाशः

(વસંતતિલકા-છંદ.)

एता हसंति च रुदंति विषादयंति ।
निर्भर्त्सयंति रमयंति विडंबयंति ॥
एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां ।
किं नाम वामनयना न समाचरंति ॥ ”

રાજા શૂદ્ર કરે ઇંમ વાત, એતલે એક થયો અવદાત;
અદ્ધ સ્વરે હો રોવે નાર, રાજા સુણી ભણે તિણવાર. ૮૦
કેવણ નારી રોવે એ શૂદ્ર, વહેલો જોઈ આવ કહે ભદ્ર;
રાયવચને ચાલ્યો તે [1]ધીર, તે સ્ત્રી પાસ ગયો ગંભીર. ૮૧
પૂછે બાઈ કિયો તુમ શોક ? જે મૂકો છો એવી પોક;
તવ ગદગદ સ્વરે કહે સા બાળ, વિજય નામે નગર ભૂપાળ.૮૨
રાજ્ય ચોય નૃપને હિતકરી, અધિષ્ઠાયિકા હું છુ [2]સુરી;
મરશે નૃપ તે દુઃખ [3]અતુચ્છ, તિણે વાર સ્વરે રોઉં [4]વત્સ ! ૮૩
શૂદ્ર શૂર વચનો કહે માય, તુજને કાંઇ કહો ઉપાય;
જિણથી મરણ ન પામે રાય, તન નીરોગ ભૂપનું થાય. ૮૪
દેવી કહે રત્નગિરિ નામ, પર્વત એક અછે ઉદ્દામ;
ત્યાં જિનેન્દ્રસુરનો છે પાસ, વજ્રપેટી એક છે વાસ. ૮૫

---

૧ ધરવીર ૨ દેવી. ૩ ઘણું જ. ૪ પુત્ર.

પણ સમકિતધારી એ ભૂપ, આપું તે સઘળી ઉચિતરૂપ. ૯૭
હું પણ છું સુર સમકિતધાર, એ પેટી કરીને ઉદાર;
દેવથકી લેઈ જ અપાય, પણ છે માહરો સ્વામિભાય. ૯૮
પેટીમાંહિ કરી ચંદન, કહેજે હવે થશે સાવધાન;
જે કપટ ઘાલ્યું તે જાણિ. શંક ધરો પછે રૂપે સ્વામિ. ૯૯
પેટી દિયે દધાનો ડિયો, કેમ શોધવી સુઝ ચડિયો;
વર તે વેશે લાગ્યો નિદ્રાં, રહે રૂપ અડકે જિહાં. ૧૦૦
રાજા ઘાલ્યો લેઈ પેટિયે, ઉપર દઢ રજુ ને દિયે;
તે સુરશીખામણ સવિ કહી, કર્યો સર્વ દિયે [1]સાહી. ૧
પેટીમાંહિ રહે ભૂપાળ, ચિંતે જે જિનદેવ દયાળ;
સમકિત શંકાએ હર્યું પાપ, ને મિથ્યાદુષ્કૃત દે આપ. ૨
મંત્ર જે જનમેરક એટલે, નૃપશરીર કુંડું નીકસે;
પેટી ચોવ પખારે સહી, ન શકે મંત્ર દેહમાં રહી. ૩
તે નીરની વેગે જળ ગયું, અતિ [2]સમાધિ નૃપ આપે થયું;
[3]પન્નગ મંદિરથી જન લેવ, તવ ધરસ્વામિ સુખિયો થાય. ૪
સમાચાર ને લહી સવિ દેવિ, તિહાં આવી ચઢી [4]નનપેવિ;
કમરૂ ભભારવ વાજતાં, હસ્ત દેખતા 'દેવતા', હય ગાજતી. ૫
રૂપ ભયંકર કર્યું અપાર, લઈ આવી સઘળો પરિવાર;
નિજ સ્વામીને દેવા ભણી, લીધી દેવી આવી ઘણી. ૬
સૂરવીર ક્રોધે ધડહડ્યો, દેવીશું સંગ્રામે વાધ્યો;
આયુધ વિકટ ધરી નિજ હાથ, કરે સંગ્રામ સુરીની સાથ. ૭
એક પક્ષે સુરીગણ ભલે, બીજે પક્ષે સૂર એકલે;
કરે સંગ્રામ થઈ સાહસી, નિશે સૂર ભડ દેવી નિસી. ૮
મહેલે બાણ કંચી પરે ઘણાં, ચોટે હાર ચોટે કાંકણાં;

---

૧ કબૂલ કરી. ૨ આરામ. ૩ સાપ ઘરમાંથી જતો રહે. ૪ ડુંગર.

વર બોલી હરસિદ્ધિ માત, માંગ વત્સ વર તુઠી રાત.
ભલો ભલો તું [1]અટલ [2]અબીહ, સકલ સુભટગજભેદનસિંહ; ૨૧
જયવંતો જગ સમકિતસાર, જેથી તમે લહ્યા જયકાર. ૨૨
ભણે શૂદ્ર જો તુઠી માય, તો વિજયી કર બિંબયરાય;
ભલો ભલો બોલી હરસિદ્ધ, એ મેં વર દીધો મન શુદ્ધ. ૨૩
તેડી સવિ દેવી સંઘાત, થાનક તુમે પધારો માત;
હરખી હરસિધ કહે શૂદ્રને, દેવી સવિ તેડી નિજ કને. ૨૪
લેયા વસ્ત્ર ભૂષણ જે હતા, સંતોષિ સઘળી દેવતા;
સુધી વાત શૂદ્રશું કરી, નિજ થાનક પહોતી સવિ સુરી. ૨૫
ર પ્રભાત થયું ઊગ્યો સૂર, વાજ્યાં મંગળ ભેરી તૂર;
પેટીથી શૂદ્રે તતકાળ, બાહર પધરાવ્યો ભૂપાળ.
નૃપને અંગ [3]નિરામયપણું, શૂદ્ર [4]પ્રશંસા કીધી ઘણું; ૨૬
બિંબય શૂદ્રને માને ઘણું, કષ્ટ વિલય ગયું સઘળનું.
પાળે રાજ અખંડ પ્રતાપ, સમકિતશું મન લેવું આપ; ૨૭
તે દિનથી [5]વર્જિત દૂષણે, પાળે સમકિત સુભૂષણે.
શૂદ્રવીર કીધો ઘર-ધણી, કીર્તિ વિસ્તારી જગ ઘણી; ૨૮
કાળે આયુ પૂરણ થયો, કાળ કરી સદ્ગતિયે ગયો.
તે બહી વિક્રમ-નરપતિ એહ, નિર્મળ સમકિત પાળે જેહ; ૨૯
તે ભવજલધિ તરે માનવી, શૂદ્ર વાત એ નૃપ માનવી.
સંસારી સ્વર્ગાદિક સૌખ્ય, સુખ અનંતા લહ્યો મુખ્ય; ૩૦
તે સવિ તાસ હથેળીમાંહિ, જિણે સમકિત આદર્યો ઉછાંહિ.
દુર્વિચાર [6]અર્ગલ દીધ, તિણે સવિ સુખ આર્પિ લીધ; ૩૧
ઈહ ભવ પરભવનો આધાર, જિણે સમકિત આરાધ્યું સાર. ૩૨

---

૧ ન ટળી શકે તેવા. ૨ બીક વગરનો. ૩ રોગથી રહિત. ૪ વખાણ. ૫ દૂષણ રહિત. ૬ નઠારી મતિનાં બારણાંને ઉઘાડેલાં—ભુંગળ દીધી કે તે પછી ક્યારે ઉઘાડી શકે નહીં.

ઉચ્ચરતાં સમકિત રાજન, ધન્ય પુરુષ સુણિયો જિણે કાન;
[1]બોધબીજ અંકુર્યાં થયે, રૂપચંદકુંવર તવ થયે. ૪૦
પ્રભુ નમે સમકિત કર્યું ઉદાર, તે વાંછે અમ કુળઆચાર;
જૈનધર્મનો છે વિશ્વાસ, સેવ્યાં આપે શિવપુરવાસ. ૪૧
કેઈ ઉપયોગ હોય જેટલું, મુજને કહો. આયુ કેટલું?
તે પછે કેઈક કહ્યો ઉપકાર, વહેલે જિણે તરિયે સંસાર. ૪૨
ગુરુ કહે આજ કરી [2]નિરધાર. કહે તેહનો કહિયે વિચાર;
સાચું માને કુમર રૂપચંદ, કરે ધર્મ જિમ વહે આણંદ. ૪૩
ગુરુ વાંદી નિજ સ્થાનક જાય. જીવદયા [3]ઘોષાવે રાય;
ન્યાયઘંટ બંધાવે બાર. પિવે [4]ચતુષ્પદ ગળિયું વાર. ૪૪
લોક સહુ માને જિન-આણ, સઘળે હોય જિનધર્મ વખાણ;
કોઈ ન લોપે નરપતિ રજા, જેહવે રાજા તેહવી પ્રજા. ૪૫
બીજે દિન દેશના-સહીત, ગુરુ સભાએ પહોંચ્યા સુવિનીત;
વિક્રમરાય સકળ પરિવાર, આવ્યો [5]ચતુર્વિધ સંઘ અપાર. ૪૬
વાત સાથ રૂપચંદ કુમર, સાધુ નામે વહુ સુવિચાર;
સહુ સુગુરુ વંદન આવિયાં. સુણી મુનિ વાણી ભાવિયાં. ૪૭
મેઘવાણી પરે વચન ગંભીર. દિયે દેશના સદ્ગુરુ ધીર;
અહો લોકો સંસાર અસાર, સકળ વસ્તુ સ્વપ્ન વ્યવહાર. ૪૮
અસ્થિર લક્ષ્મી ને એ વાસ, શી ધન યૌવનની શી આશ;
જન્મમરણના ભય [6]અસમાન, ચંચળ પીંપળ પાન સમાન. ૪૯
એહ વાત સુણી જાણતા, મતિ ધર્મની નથી આણતાં;
પડ્યા પ્રમાદે તે જુઓ મૂઢ, પાપકર્મ સેવે છે ગૂઢ. ૫૦

---

૧ સમકિત ૨ નિશ્ચય ૩ ઢંઢેરો ૪ ઢોર પશુને પણ ગળેલું પાણી પાવાનો બંદોબસ્ત કરાવ્યો. ૫ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા. ૬ મહા.

સંખ્યાતા ભવ ભોગવ્યા, દુખ છવે ચળ ત્યાંહિ;
જળચર થળચર ને ખચર, કેરપરિ જુજવિ દેહ;
પંચેંદ્રી તિર્યંચમાંહિ, જીવ 'રૂલ્યો તું એહ. ૧૦
સાતે નરકે દુખ સદા, સાગર આયુ અનેક.
કોઈ વાર કરે કેવળાં, તોય ન આવે છેક ૧૧
અગ્નિ આદિ ... નિદ્રા ન ...
કામ ક્રોધ અવિરતિપણું, વિકળ કર્યો ... ૧૨
[illegible] ૧૩
[illegible] ૧૪
[illegible] ૧૫
[illegible] ૧૬
[illegible] ૧૭
[illegible] ૧૮
[illegible] ૧૯
[illegible] ૨૦
[illegible] ૨૧

[illegible]

જલનિધિ જળથી બહુ પિયાં, જનની ધાન સદીવ;
કણ અનંત મૂંઘ ભખે, તૃપ્તિ ન પામે જીવ.
વાર અનંતી વિલસિયા, દેવતણા વળિ ભોગ;
રાજ રિદ્ધિ પરિવારના, ભિન્ન અનંત સંયોગ. ૩૦
માત પિતા બાંધવ બહેન, રમણી સુત સંસાર;
પરભવે કોઈ ન સખાઈયા, ઊંડું હૃદય વિચાર. ૩૧
કણ વૈરી કણ વલ્લહો, કવણ અનેરો આપ;
ભવ અનંત ભમતાં હુઆ, નિત્ય નવા માબાપ. ૩૨
મરણ ત્રાસ એ જીવને રાખી કો ન શકંત.
પાયક ઇન્દ્ર કોટિપતિ, તે પણ મરણ લહંત. ૩૩
જાયે ધન કારણ પરો, કરે કોટિ ઉપચાર,
તેહને તૂટે આઉખે, કોઈ ન રાખણહાર. ૩૪
જેણે સર્જીયાં બહુ નરાં, કીધે મંદિર બહુ.
રૂદન કરે સ્વારથ ભણી, તુમ તેહના [illegible] ૩૫
સાગર [illegible] આઉખે, બહુ બળવાન હવાન
પહેતા પુણ્ય આઉખે, તેહુ દેવ ચવન. ૩૬
ચક્રી દેવ સેવ કરે, અને [illegible]
તેહુ [illegible] મનુષ્ય, કોઈ ન રાખે એહ. ૩૭
ચોસઠ ઇંદ્ર જેહને [illegible], પૂજે સુર નર ઇંદ
પહેતા પુણ્ય આઉખે અંતિ [illegible] ૩૮
તીર્થંકર ચક્રધર નાથ [illegible]
પરમ પુરૂષ તેહુ [illegible] ૩૯
માત પિતા [illegible] [illegible] કુળ [illegible]
મરણ થકી ન કરી શકે, કે. કણ એક વિકંપ ૪૦

૪૧

---

૧ [illegible] ૨ [illegible] ૩ [illegible]

ભવસમુદ્ર તરવા ભણી, એહવો જિનધર્મ નાવ. ૪૬
કુણ વ્હાલું અળખામણું, શત્રુ મિત્ર સમ ભાવ;
સદ્ગુરુએ સરખું માહરે, એહવું હિયડે આવ્યું. ૪૭
ઈણીપરે ¹નવરસમયી, ગુરે દેશના દીધ;
કાન-કચોળે તે સુધા, ભવિજને ભરી પીધ. ૪૮
વિક્રમ નૃપ હરખ્યો ઘણું, હરખ્યો આનંદવૃંદ;
કાચા કુંભવણી પરે, મન ભીનો રૂપચંદ. ૪૯
સભા સમક્ષ ઉઠી કરી, પ્રણમી શ્રીગુરુપાય;
સિદ્ધસેન ગુરુને કહે, તાર તાર મુનિરાય. ૫૦
આયુ હવે છે કેટલું, તે ભાખો ગુરુરાજ;
સંયમ દ્યો સુગુરુ તમે, સારો માહરું કાજ. ૫૧
રૂપચંદ સાંભળ કુમર, તુજ છ માસ છે આય;
જિમ સુખ પામો તિમ કરો, ઈમ બોલ્યા ગુરુરાય. ૫૨
સુણી કુંવર શોચ્યા કરે, આહા! થોડો કાળ;
કિશો ધર્મ મેં થાયશે, જન્મ ગયો એ ²આળ. ૫૩
દીક્ષા દ્યો સૂરીંદ મુજ, ગુરુ કહે ³આદેશ લાવ;
ઘર જઇ માત પિતા પ્રતેં, બોલ્યો સમતા ભાવ. ૫૪
માત પિતા સહુ સાંભળો, મયા કરી મુજ આજ;
દ્યો આદેશ દીક્ષાતણો, જિમ ⁴સારૂં નિજ કાજ ૫૫
અધિક વિચાર કો નાણશો, પૂરો એ મન આશ;
⁵અર્થ સારૂં હવે આપણું, છે આયુ ષટ માસ. ૫૬
માત પિતા તે સાંભળી, ધરણી ઢળ્યાં તિણવાર;
ભાઈ ભગિની ભામિની, નયણે ન ખંડે ધાર. ૫૭

---

૧ શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણા, વીર, બિભત્સ, રૌદ્ર, ભય, અદ્ભુત. ૨ અલેખે—નકામો. ૩ રજા. ૪ સફળ કરૂં. ૫

(ચોપાઇ-છંદ.)

એક દિન સૂરિ દિયે ઉપદેશ, નિસુણે માળવદેશનરેશ;
શ્રી શત્રુંજય તીરથતણો, મહિમા સુગુરૂ એવો ભણે. ૧
દેવ નથી અરિહંત સમાન, મુક્તિ સમું પદ નથી પ્રધાન;
શત્રુંજય સમ તીરથ નહીં, કલ્પ સમો કોઇ શ્રુત નહીં. ૨
શ્રી શત્રુંજય યાત્રા કરૂં, એહવો ધ્યાન જો આવે ખરૂં;
તે ભવકોટિ સંચિત પાપ, સહસ પલ્યોપમ જાય સંતાપ. ૩
યાત્રા કાજે [1]અભિગ્રહ કરે, લક્ષ પલ્યોપમ પાતિક હરે;
ઈણ મારગ જો સાગર સંખ્ય, અહીં પાતિક હરે અસંખ્ય. ૪
દીઠે વિમલાચલ જિનદેવ, કુગતિ દોય છેદી તિણુ ખેવ;
પૂજા સ્નાત્ર કરે જિનરાય, દુષ્કૃત સહસ્ર સાગર જાય. ૫
ધૂપાદિક ઉખેવે જોય, લહે ઉપવાસ પંદર ફળ સોય;
[1]એગાહે મનશુદ્ધે કપૂર, પામે માસખમણ પુણ્યપૂર. ૬

(અનુષ્ટુપ-છંદ.)

" अष्टषष्टिषु तीर्थेषु, यात्रायां यत्फलं भवेत्;
शत्रुंजयादिनाथस्य, स्मरणे तत्फलं भवेत्.
दृष्ट्वा शत्रुंजयं तीर्थं, दृष्ट्वा रैवतकाचलम्;
स्नात्वा गजपदकुंडे, पुनर्जन्म न विद्यते. " (पुराणोक्त)

શ્રી શત્રુંજયતીરથ વડું, નથી અવર કો જગ પડ (ર) વડું;
અતિ મહિમા નૃપ વિક્રમ સુણી, મનમે સંઘસુ યાત્રા ભણી. ૭
...વલય અવની આધાર, અછે ચોદ સેના નહીં પાર;
તે સવિ સાથ [3]સજાઈ કરે, દેશ વિદેશ વાત વિસ્તરે. ૮
...પર લાખ મહ. ગુણવંત, સુશ્રાવક મિલિયા મહંત;
પુત્ર કલત્ર સકળ પરિવાર, સાથે અવર ન લાભે પાર. ૯

૧ કોઇ પણ પ્રકારનો દઢ સંકલ્પ કરવો, બાધા-નિશ્ચય કરવો.
૨ ઉદ્ધારે, આગતિ કરે ૩ તૈયારી.

રહશે ચંદ્ર સૂરજ જિહાં નામ, રૂપચંદ મુનિવરનો નામ;
કરી ભાવ પૂર્વ વંદના, સાચે જિનવર પથસેવના.
લહી નિજ આઉખું અધાણ, લેઇ સદ્ગુરુ આદેશ સુજાણ; ૨૨
અનુસનુદશો કરે ઉચ્ચાર, ૧ચારે આહારનો પરિહાર. ૨૩
કરે મહોત્સવ સકલ હઠો. નીમને સદ્ગુરુ આપણો;
રૂપચંદ મુનિવર મન શુદ્ધે. પપ સકલ પરિહરે ૨ત્રિવિધે. ૨૪
*હવે ભાવના બે અનુસાર. દેહને કર્યો સંતાપ અતીવ;
પૃથ્વી કાય પમુખી વળી અનુમોદના કરી નસવળી
લાગ અજ્ઞાનપણે રે. જુઓ, જિહાં તુજ કર્મબંધ જે હુઓ; ૨૫
શ્રી અરિહંત સાખે લાગુએ, તે તુજ મિચ્છામિ દુક્કડં હશે.
કરી અપકાયની વિરાધના. કરવી કરાવવું અનુમોદના; ૨૬
શ્રી અરિહંત સાખે લાગુએ. તે તુજ મિચ્છામિ દુક્કડં હશે.
તિમ વળી અગ્નિકાય વિરાધના, કરવું કરાવવું અનુમોદના; ૨૭
શ્રી અરિહંત—
વીંઝ્યા વાયુ વીંઝણા જેહ, અનુમોદી કર્મ બાંધ્યા તેહ;
શ્રી અરિહંત— ૨૮
છેદ્યા ભેદ્યા વનસ્પતિ કાય, અનુમોદે કર્મ બંધન થાય;
શ્રી અરિહંત— ૨૯
૩બિ-ત્રિ-ચૌરેંદ્રી વિરાધી સાર, દુખ જે કર્યા જાણ અજાણ;
શ્રી અરિહંત— ૩૦
પંચેંદ્રી જીવ અસંખ્ય. લાગ અજ્ઞાનપણે દુઃખ્યા;
શ્રી અરિહંત— ૩૧

૧ અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ એ ચાર આહાર. ૨ મન, વચન અને કાયાથી. ૩ બેઇંદ્રી કરીને. ૪ બે, ત્રણ, ચાર ઇંદ્રિયવાળા જીવો. ... ૩૨

[illegible]

શ્રી [illegible]

[illegible]

શ્રી અરિહંત [illegible]

[illegible]

શ્રી અરિહંત [illegible]

[illegible]

શ્રી અરિહંત—

[illegible]

શ્રી અરિહંત—

[illegible]

શ્રી અરિહંત—

[illegible]

શ્રી અરિહંત—

[illegible]

શ્રી અરિહંત—

[illegible]

[illegible]) જિમ ગૌતમસ્વામિ, શ્રી રત્નસિંહસૂરિ ગુણધામ
જિણે નિજ વચને વશે, પાતશાહ. મન મનાવ્યો અહમદશાહ.૧૨
[illegible]) ઉદયવલ્લભ જાણ. શ્રી ઉદયવલ્લભસૂરીશ્વર ભાણ;
[illegible] મુણિંદ. જ્ઞાનસાગરસૂરિ જ્ઞાનદિણંદ ૧૩
[illegible], વંદુ શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ;
[illegible] દીપક [illegible] ગુરૂ શ્રી લબ્ધિસાગર ગુણચંદ.૧૪
[illegible]) [illegible] જિનરાજ, ગચ્છપતિ ગૌતમ અવતાર,
શ્રી ધનરત્નસૂરિ [illegible], જસ નામે નિત નિત જયકાર. ૧૫
તાસ શિષ્ય [illegible] પ્રધાન, અમરરત્નસૂરિ ગુણનિધાન;
સંઘીય શ્રી તેજરત્ન સૂરિંદ, [illegible] સૂરિ વંદુ નિધિ ચંદ. ૧૬
ગચ્છપતિ શ્રી અમરરત્ન સૂરીંદ, તસ પાટે ગુરૂ તેજ મુણિંદ;
દેવરત્નસૂરીશ્વર [illegible], વિજયવાન વંદુ નિત પાય. ૧૭
શ્રીધનરત્નસૂરીશ્વર શિષ્ય, નામે ગુણ સોહે નિશિદીસ; ૧૮
વિજયવંત વચન ઉપકાર, ચારિત્ર સોહવ ગુણઉદાર;
મુખ્ય શિષ્ય તાસ ગુણરત્ન. માણિક્યરત્ન વિબુધ ગુણ ધણ.
ગુરૂશ્રી ભાનુમેરૂ ઉવઝાય, તસ પદપંકજમધુકર પ્રાય;
લઘુ વિનયી નયસુંદર વાણિ, છઠ્ઠો ખંડ ચઢ્યો પરમાણિ. ૨૦
મુનિ શંકરલોચન રસમાન, લેખે ઈંદુ (૧૬૩૭) એ સાવધાન:
એ સંવત્સર સંખ્યા કહી, માર્ગશિર્ષ મસવાડે સહી. ૨૧
શુદિ પંચમી નિર્મળ રવિવાર, નક્ષત્ર ઉત્તરાષાઢ ઉદાર;
વિજય મુહૂર્ત વૃદ્ધિ યોગ લહ્યો, તવ આ રાસ સંપૂરણ થયો. ૨૨
પીલાપુરે વર નયર મઝાર, રચ્યો રાસ શારદ આધાર;
હું મૂરખ માનવી અજાણ, જે બોલ્યો તે માત પ્રમાણ. ૨૩
જે જન વિબુધ સંત કવિપતિ, કર જોડી તસ કહું વીનતિ;
અશુદ્ધ વચન જે આણ્યું અહીં, તે તમે શુધ્ધ કરજો સહી.

વાચક શ્રીનયસુન્દર વિરચિત—

નળદમયન્તીરાસ.

નમસ્કારરૂપ મંગલારંભ.

(ઢાલ ૧ લી–રાગિણી રામગિરી.)

[1]આતમશુદ્ધિ ધરી મન સાથેરે, વિશ્વ સંભાળ્યું ત્રિભુવનનાથેરે;
પૂર્વજન્મમેં પારેવો રાખ્યોરે, સો સ્વામીએં દયાધર્મ દાખ્યોરે. ૧

(ઢાલ ત્રૂટક.)

દાખ્યોરે દયાધર્મ [2]દુઃખ વિમોચક, સકલ જનસુખકાર;
સો સોળમો તીર્થેસરૂ, હું નમું વારંવાર. ૨
અચિરા [3]ઉયરે અવતરી, જિણે કર્યો હિત [4]એકાંતિ;
જનમાંહિ [5]અહિત સમાવિયું, [6]તિણે નામ પામ્યા શાંતિ![7] ૩

---

૧ आत्मवत् सर्वं भूतेषु હું તેવાજ બીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થયો છે એમ જાણીને વિશ્વની સંભાળ લીધી. તર્ક રૂપે એમ પણ અર્થ થઇ શકે છે કે જેમ વિશ્વનું કલ્યાણ હોવાથી મેઘરથ રાજાએ પોતાની વાસ્તવિક આત્મશુદ્ધિ મન સાથે ધરી વિશ્વ (વિશ્વસેન રાજાની) સંભાળ થઇ ચિંતા દૂર કરી. તેમજ ત્રીજા જન્મમાં પારેવા સારૂ કબૂતરને બચાવી દયાનું ખરૂં મહત્વ દર્શાવ્યું હતું તે સ્વામિએ અહિંયાં પણ દયા ધર્મ દર્શાવ્યો. ૨ દુઃખ દૂર કરનાર. ૩ ઉદરે–કુખે. ૪ નિશ્ચયે અત્યંતહિત સાધ્યું. ૫ મરકીથી થતું મરણ અહિત. ૬ સંવત્ ૧૬૬૪ માં વાચક શ્રીનેમિચંદ્રે પણ નલદમયંતી રાસ રચ્યો છે, જે ત્રીજા મૌક્તિકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. તેની અંદર પણ શાંતિનાથજીના સ્તવનારૂપ મંગલાચરણ કરવામાં આવ્યું છે, કારણ કે દમયંતીએ શ્રીશાંતિના ધ્યાનથી એવું સુખ પ્રાપ્ત કર્યું હતું એમ જાણી કવિઓએ પણ તેમનુંજ મંગળ રચ્યું છે. ૭ "માય ઉદર આવી હરી, દેશમાં નિવારિ મરકિ શાંતિ થઇ સહુ લોકને, શાંતિ નામ દિયો સહિ ૨." મૌ. ૩. પૃષ્ઠ ૩૦૪. શ્રીજિનહર્ષજી; હરિબળ સુત

¹સુર લોકે ઇંદ્ર વખાણિયો, પટાણી ²પન્નગરાજે;
પરિહરિ પ્રેમ પ્રિયા તણો, થયો દૂત ³દેવઢ કાજે. ૧૦
સહી સ્વયંવર એહનો, જગમાંહિ અવર ન કોઇ;
શિવ છત્ર પ્રીતિ મંડપે, સમયમેં એહની જોડ. ૧૧
એહનીરે પ્રીતિ પ્રમિની, ⁴કવિ મુખ કરી આવાસ;
એહે નિરંતર જિહાં રહી, નવનવ રંગવિલાસ. ૧૨
⁵ભરતી ઉભય મહદ સુખ, ⁶શીલરૂપ સરિખો એહ;
ઋષિરાઇ પ્રીતિ એહની, નવ તૃપ્તિ પામ્યા દેહ. ૧૩
આણિકસૂર મહામતિ, જિણે કર્યો નવાયન ગ્રંથ;
⁷નવરસપયોધિ વિદેવર, કરે થયો એ સુરગંધ. ૧૪
સ્વસમય ને પરસમયનો, એકત્ર જિહાં અધિકાર;
શતસર્ગ એહના વાંચતાં, ઉલ્લાસ હોય અપાર. ૧૫
અનુસરી દેહને મુખે કરી, અગ્રે એહશું સંબંધ;
નવ રંગ એહવો ઊપનો, જેહવું પુષ્પ સુગંધ. ૧૬
જિહાં વસી પુષ્પવટક પ્રીતિ, જિહાં અહરી મતિ;

---

૧ [illegible]

નિષધનયર [1]અવનિ શિરહાર, [2]જનપદવલીલક્ષેં અનુસાર;
ગઢ મઢ મંદિર પોળ [3]પગાર, દીસંતી ચહુટાં મનોહાર. ૩
વાવ્ય સરોવર કૂપ રસાળ, વિમળ વિકસ્વર કમળ [4]મરાળ;
વિવિધ વૃક્ષ વન ખંડ વિશાળ, [5]પુષ્પિત ફળિત સદા સમકાળ. ૪
મહીપાળ તિહાં નિષધ નરિંદ, પૂરવ પ્રબળ પ્રતાપ મહિંદ;
[6]વીરસેન જસ સેવા કરે, વીરસેન નામાંતર ધરે. ૫
દશ સહસ રાણી તસ તણે, રૂપેં [7]અમર સુંદરી અવગણે;
પટરાણી બહુ ગુણસુંદરી, જસ ઘરિ રાણી ગુણસુંદરી. ૬
તસ કુળ [8]રત્નાકર ચંદ્રમા, જસ સોહે ગુણ સર્વોપમા;
વૈરી વન અનલોપમતણો, નિર્મળ ગુણવને નૃપ નળો. ૭
ઋષભદેવવંશી વડવીર, વીરસેન નળ નરપતિ ધીર;
હંસ્યું સજ રાજેશ્વર નળો, જગતિ માંહિ દુસ્યે નહિ હવો. ૮
તે નળ નૃપને કરતાં રાજ, વનચર વિકટ ન લોપે લાજ;
પ્રજા ન લહે આપદ કિસી, ધર્મ અર્થ સાધે હુલસી. ૯
ચોસઠવર્ષતણું વયમાન, તસ તન રૂપ હવો અસમાન;
દેખી સુર સૌ ધરે સનેહ, તો માનવનો શું સંદેહ. ૧૦
પુણ્ય પ્રમાણે નળ નૃપ તણો, વરતે પ્રજા મનોરથ ઘણો;
તે તે સકળ ફળે મતિ આશ, [9]ભય ન દીસે કોઈ નિરાશ. ૧૧

---

૧ અવની શિર હાર જેવો પૃથ્વીના શિર ઉપર હારરૂપ એવો. ૨ દેશની શ્રેણી. ૩ કોટ. ૪ હંસ. ૫ દરેક ઋતુની અંદર ફુલ ફળ સહિત વન-ખંડો યથાયુક્ત રહે છે. અર્થાત્ ઋતુઓની અંદર દરેક દરેક ... [illegible] ... ૬ વીરસેનને ... ૭ દેવાંગનાને ... ૮ ... ચંદ્રમા ... અને સર્વ સુંદર ઉત્તમ ગુણ ... ૯ ભય રહિત, ... [illegible]

નળદવદંતી દેખી દાન, 'અધિ ઇશું કરે અનુમાન;
ઇંદ્ર રાજા ઇચ્છાઈ લહી, ઉર નકાર ન લહ્યું નિરખી. ૧૯
અથવા લહી વિચાર્યું સહી, જેણિ નૃપ 'ઝુનિ એ મુખિયે નહીં;
નળ નૃપનું ચિત્ત ઉલ્લસ્યું, ઉપરે કહેવાને થયું. ૨૦

(શ્લોક)[3]

"नाक्षराणि पठिता किमपाठि, विस्मृतः किमथवा पठितोऽपि;
इत्यनर्थिचयसंशय दोला, खेलनं खलु चकार नकारः"

(वंशस्थवृत्तः)

"विपक्ष मेरुर्न यदर्पितास्कृतौ, न सिन्धुरुत्सर्गजलव्ययैर्मरुः
अमानि तत्तेन निजायशोयुगं-द्विफालबद्धाश्चिकुराः शिरःस्थितम्"

એક દિવસ નળ નરપતિ રંગે, 'અભ્યંગન વરદાવે અંગે;
એરી દેશ ચૂનાદિક ભરિયા, મસ્તકે દોય અંબોડ કરિયા. ૨૧
ઉર નૃપ આગળ દર્પણ ધરિયો, નિજ વદનેંદુ વિલોકન કરિયો;
શિર દેખી અંબોડ દોય, ચમક મન ચિંતાતુર હોય. ૨૨
નહિ અંબોડ અપયશ થયા, એ બિહું શિર ઉપરે રહ્યા;
એક અપયશ એક આવ્યું માનિ, વહિંથી મેરૂ ન દીધું દાનિ. ૨૩
કરિ સંકલ્પ દાન અધિકારિ, અર્ધી હાથે મેહલતાં વારિ;
સમુદ્ર નીર નીકળ્યાં નહીં, બીજો અપયશ એ શિરે સહી. ૨૪
એહવા ઉચ્ચ મનોરથ થયા, દેવા કહિયે નળ નૃપ લહ્યા!
'મંદુ શક્તિ શું પામે રાજ, એમ લોકનાં સારે કાજ. ૨૫
દેશ સકળ સાધ્યા સુવિચાર, ચૈતન મુનિ પામ્યું જયકાર;
સિંધ સર્વ અભય ભંડાર, મેળાસહેલું ન લાધે પાર. ૨૬

---

૧ યાચક-સંબંધી ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ ૨ મુખે ૩ આ બન્ને શ્લોક સંસ્કૃત નૈષધકાવ્યના છે. ૪ દેહ મર્દન કરાવે ૫ ચંદ્રમુખ, સંસ્કૃત અને ઉલ્લસિત.

તેહને વંચિ અમ્હ રાજન્ન, તાપસ નવ પાગ્યું નિરાદિન્ન;
¹પવિત પર્વ આધાર કૃષકૂલ, સકલ જીવનું રહું અનુકૂલ. ૩૬
ગંગાતીરે વનોહર² નામ, આદિનાથ પ્રાસાદ ઉદ્દામ;
સોવન મૂરતિ સ્વયસ્વિમ્બુંદ, ³ભરત વિનિર્મિત નયનાનંદ. ૩૭
તિહાં અહનિશિ ઓલગીએ સ્વામી, ⁴નિરાતંક રહિતાં તેણિ ઠામિ;
દુર-દૈવત પ્રેરિત પાપિયો, કીંચાકલું સહુસ આવિયો. ૩૮
ગિરિ વૈતાઢય પ્રથમ વાસિયો, તિહાંથી સ્વજન સો નિઃકાસિયો;
ઋષિ તિણિ કુવિધ થકી, કેડે પડિયો તે તાપસતણી. ૩૯
કરતાં ઋષિને તપ સાધના, તે પાતકી કરે ⁵બાધના;
મહારાય! તેહને વારિયે, એ વીનતી હિયે ધારિયે. ૪૦
તાપસ વચન સુણી કહે રાય, તુમ્હે જાણજ્યું તે ⁶મહાપસાય;
હું વારિસ તે પાપી પ્રતિ, તુમ્હે સહુ રહિજો મનરતિ. ૪૧
ઋષિ સંતોષી વાળ્યા સર્વ, કીંચાકલુંનો હરવા ગર્વ;
અતિ ઉત્સુક પોટે પરિવારિ, આવ્યો નૃપ તે વનહમઝારિ. ૪૨
રાયે તે બોલાવ્યો દુષ્ટ, વૈરી કીંચાકલું પાપિષ્ટ;
પાપી ઓ બાલક ભોળવી, હત્યા કરે નિરંતર ઘણી. ૪૩
વળિ અહીં રહે ઋષિ સંતાપથ, તે હું તુજ આવ્યો વારવા;
કે આ વન છંડી જા ⁷પરો, કે યુદ્ધ કરવા સજ થા ખરો. ૪૪
સુણી વચન અભિમાને ચડ્યો, કીંચાકલું કોપે પરજળ્યો;
જ્વરે જા મૂરખ માનવી, કાં મરવા મતિ આવી નવી! ૪૫
⁸રહેરે સુજ ભુજબલ પરચંડ, કુંકે ઉડે કરી શતખંડ;
મ મર અપૂરવે અરે અજ્ઞાન! એક પ્રહારે જાશે પ્રાણ. ૪૬

૧ એવ પર્વમાં પાળ પ્રકાશ. ૨ હવે આપણને ઠરવાનું મંદિર. ૩ ભરતેશ્વર મહારાજની બનાવેલી. ૪ ઉપદ્રવ રહિત સુખ સ્થિત. ૫ પીડા. ૬ મોટી કૃપા. ૭ દૂર. ૮ ઊભોરે.

તેહને વંદિ અમ્હે રાજન્ન, તાપસ તવ પાનું નિશદિન્ન;
¹પતિત પર્ણ આહાર ફળફૂલ, સકલ જીવનું રહું અનુકૂલ. ૩૬
ગંગાતીરે વનોહર² નામ, આદિનાથ પ્રાસાદ ઉદ્દામ;
શોભન મૂરતિ જગજિણંદ, ³ભરત વિનિર્મિત નયનાનંદ. ૩૭
તિહાં અહનિશિ ઓલગીએ સ્વામી, ⁴નિરાતંક રહિતાં તેણિ ઠામિ;
દુર-દૈવત પ્રેરિત પાપિયો, કીચકર્ણ રાક્ષસ આવિયો. ૩૮
ગિરિ વૈતાઢ્ય પ્રથમ વાસિયો, મિલી સ્વજન એ નિઃકાસિયો;
સાધિ તિણિ કુવિદ્યા ઘણી, કેડે પડિયો તે તાપસતણી. ૩૯
કરતાં ઋષિને તપ સાધના, તે પાતકી કરે ⁵યાતના;
મહારાય! તેહને વારિયે, એ વીનતી હિયે ધારિયે. ૪૦
તાપસ વચન સુણી કહે નૃપ, તુમ્હે ભાખ્યું તે ⁶મહાપસાય;
હું વારિસ તે પાપી પ્રતિ, તુમ્હે સહુ રહિજ્યો મનરતિ. ૪૧
ઋષિ સંતોષી વાજ્ય સર્વ, કીચકર્ણનો હરવા ગર્વ;
અતિ ઉત્સુક થોડે પરિવારિ, આવ્યો નૃપ તે વનહમઝારિ. ૪૨
ત્યાંએ તે બોલાવ્યો દુષ્ટ, વૈરી કીચકર્ણ પાપિષ્ટ;
બ્રહ્મ સ્ત્રી બાલક ગોતણી, હત્યા કરે નિરંતર ઘણી. ૪૩
વળિ અહીં રહે ઋષિ સંતાપવા, તે હું તુજ આવ્યો વારવા;
કે આ વન છંડી જા ⁷પરો, કે યુદ્ધ કરવા સજ થા ખરો. ૪૪
સુણી વચન અભિમાને ચડ્યો, કીચકર્ણ કોપે ધડહડ્યો;
અરે જા મૂરખ માનવી, કાં મરવા મતિ આવી નથી! ૪૫
⁸રેરેરે તુજ ભુજબલ પરચંડ, કુંકે હાથે ફાટી શતખંડ;
ન મર આપૂટપે અરે અજાણ! એક પ્રહારે જાશે પ્રાણ. ૪૬

---

૧ સૂકાં પડેલાં પાંદડાં ફૂલફળ. ૨ વન નામધારને દરશાવનું મંદિર. ૩ ભરતેશ્વર મહારાજાની બનાવેલી. ૪ ભયરહિત દુઃખ વિના. ૫ પીડા. ૬ મોટી કૃપા. ૭ દૂર, ખસો. ૮ ઠેબજે.

ઈમ ચિરદ્રષ્ટિ કરી વંચના[૧], વપુ [૨]વરાહ ધરી દુર્મના;
અતિ ચંડગતિ નાઠો જાય, તવ તે પૂઠે નરાધિપ ધાય. ૫૭
જિમ પન્નગ[૩] કેડે પંખિરાજ, તિમ પવાઇ પૂઠે મહારાજ;
ન ગણે ગર્ત્તા[૪] ગિરિવન વૃક્ષ, ઉલ્લંઘે જાણે હરિ પક્ષ. ૫૮
ઘણી ભૂમિ જઈ દૂકો રાય, તવ તે સૂકર સન્મુખ થાય;
કોલ[૫] ધરાધવ બે યુધ કરે, તેણે યુદ્ધે પર્વત થરહરે. ૫૯
રાયે મર્મસ્થાનકે માર, દીધો તીક્ષ્ણ કુંત[૬] પ્રહાર;
પડ્યો ભૂમિ આરટે[૭] સશોક, કીચકર્ણું પામ્યો પરલોક.[૮] ૬૦
તવ વિકસી નલનૃપ ઉપરે, પુષ્પવૃષ્ટિ સુર કિન્નર કરે;
જય જય શબ્દ દેવ ઉચ્ચરે, તાપસવૃંદ હર્ષ સહુ કરે. ૬૧
તે ઋષિની ચિંતા અપહરી,[૯] તપોહરણ વન નિર્ભય કરી;
તે કુલપતિ[૧૦] સવિ દે આશીષ, નૃપ જીવે તું કોડ વરીસ. ૬૨
ઈતિ આશીષ ઘણી મુનિ તણી, શિર આપણે ધરી સો[૧૧] ગુણી;
નિજ પુર પહુતા લેઈ પરિવાર, વરત્યો સઘળે જયજયકાર. ૬૩
ગ્રંથ નલાયનનો ઉદ્ધાર, નલચરિત્ર નવ રસ ભંડાર;
કવિ નયસુંદર સુંદર ભાવ, એતલે હુવો પ્રથમ પ્રસ્તાવ. ૬૪

ઇતિશ્રી નલાયનોદ્ધારે નલોપાખ્યાને કીચકર્ણવધ-
વર્ણનોનામ પ્રથમઃ પ્રસ્તાવઃ

---

૧ ઠગાઈ. ૨ સુઅરનું રૂપ. ૩ સાપ. ૪ ખાડો. ૫ સુઅર ૬ ભાલાનો માર મારી. ૭ બુમો પાડે. ૮ મરણ. ૯ દૂર કરી. ૧૦ તાપસપતિ અને તાપસો. ૧૧ તેનાળ.

ઇશું [1]વિમાસી નગનૃપ પાસિ, સો પંથિ પહુંતો ઉલ્લાસિ;
તિણે નયણે નિરખ્યો ભૂપાળ, ચિત્તે અવરરૂપ રતિ આળ. ૩
સો પંથી નૃપ હર્ષે હવો, પૃથિવીપતિ પરખી અભિનવો;
નિજ [2]સમીપ તેડ્યો સો ગયો, પ્રભુ પય પ્રણમી આગળ રહ્યો. ૪
નગનૃપતિ તસ દેઈ સન્માન, પૂછે સાંભળ ગુણનિધાન;
કુણ કુણ તીરથ યાત્રા કરી? હવે કિહાં જવાની મતિ ધરી? ૫
ભૂતળિ ભમતાં કૌતુક વાત, દીઠી હુએ તે કહો મુજ ભ્રાત;
સો કહિ મેં બહુ તીરથ કર્યાં, હિવ મુજ નિજ મંદિર સાંભર્યાં. ૬
રાજન્! વાત સુકૌતુક એક, સો કહિવાં નહું આવે [3]છેક;
પણ એ પૃથિવી [4]રત્નત્રવ, [5]સા નયણે નિરખી અભિનવ. ૭
દક્ષિણ દિશિ છે દેશ વિદર્ભ, શ્રી નર રત્ન અમૂલિક ગર્ભ;
[6]કુંડિનપુર તિહાં સરસ વિશાળ, ભીમનરિંદ પ્રજાપ્રતિપાળ. ૮
[7]મહિષી પુષ્પમતી પદ્મિની, સુતા તાસ દમયંતી કની;
શ્રી ગુણરૂપ રયણની [8]ખની, અદ્ભુત વાત સુણો તેહની. ૯
હું તે પુર આગળ સંચર્યો, તિહાંને વનિ વિસામો કર્યો;
ઇક વડ છાંહિં બેઠો યદા, તૂર શબદ મેં સુણિયા તદા. ૧૦
નર વિમાસિ આ બેસી કરી, ઘણી [9]સહસ્ર સાથ પરવરી;
તિણ વનક્રીડા કરવા કાજ, આવી હું બેઠો જિણે ઠામ. ૧૧

---

૧ વિચારીને. ૨ પાસે. ૩ પાર. ૪ રત્નને પેદા કરનારી. ૫ જોઈ. ૬ ખરી રીતે 'કુંદન' અથવા 'કુંડિન' જોઈએ. પરંતુ પ્રાચીન સમયે વિશેષ નામોમાં આવો ભેદ કેમ નહિ હોય તે સમજી શકાતું નથી. ઘણાખરા 'ડ' 'નડિયાદ' 'નાડ્યાઠ' ને પણ 'ડ' 'નડીઆદ' 'નાંદસાર્ડ' લખવામાં આવતું ને હજુ લખાય પણ છે. જેમકે 'કુમતું' 'ડુમસ' અર્થાત્ વિશેષ નામોમાં 'ક'કારનો બહુ ભેદ તે કાળે નહોતો તેવું જણાય છે. અને તે (ડ-દ) લખવામાં આવતું તે સહજ છે. ૭ રાણી પુષ્પમતી. મેઘરાજના નળાખ્યાનમાં 'પુષ્પવંતી' અને પ્રેમાનંદમાં 'પ્રમુદી' નામ આપ્યાં છે. ૮ ખાણ. ૯ હજાર.

સુનિ હો વીરસેન નૃપ બત, હું યહ મૂકી નથી વિષ્વત. ૨૨
એ સા વરસે તુજને કની, તે હરિત હોશે [1]મેદની;
થાશે સહુગ [2]સ્વયંભૂ પ્રસાદ, [3]ઉત્સવ ચિત્તની ફળશે આશ. ૨૩
તુજને [4]સ્વસ્તિ હુજો રાજન, મનવંછિત ફળજો [5]અનુદિન;
હિવ મુજ શીખ દિયો મહારાજ, જિમ હું પહુંચું અહરે કાજ.૨૪
પંથિ વચન સુણી હરખીઓ, મહાપસાદ પૃથિવીપતિ કિયો;
વસ્ત્ર વંછિત દઈ વિસરાવિયો, નિજમંદિર મહીપતિ આવિયો. ૨૫

(ઢાલ ૨ જી—રાગ રામગિરી.)

ભૂપે પંથિ વાળ્યો સુહુતરે, નળ નૃપ સુંદર મંદિરિ પુહુતરે;
તે પંથિને ક્ષિણુ ન વીસારેરે, વળી વળી તેહની વાત સંભારેરે.૧

(ત્રૂટક.)

સંભારતાં ગુણ સુજન કેરા, કિમહિ ન આવે પાર;
લીમિ વિના સો ભૂપતિ, સુનો લહે સંસાર. ૨
સુગુણ સુરૂપ દમયંતીના, જે દિનથી સાંભળિ;
પરવશ યોગીની પરે, તે રહે તેહને ધ્યાનિ. ૩
રતિ નહી બેસતાં સભામાંહિ, ગીત શું નહી ચિત્ત;
નાટક નામ ન સાંભરે, તે ઉપ્વુ નાવે ગીત. ૪
[6]ઉદ્યાન-મંદિર-રજની-વાસર, નહી રતિ સુખ ચેહિને;
ગૃહ વાટિકાએ પંખેખડી, નવિ રમે સખ્ય હેતિ. ૫
કરે તાપ [7]ચંદન ચંદ્રમા, ન સોહાય ચંચલ ચીર;

---

૧ પૃથ્વી મનુષ્યની મેદની ૨ પોતાના કહેવા પ્રમાણે બને એટલે જીવજો કની હોય તે તેમની મહેરબાની દમયંતીને જન્મ આપવાથી સફળ થશે એમ સમજાશે, જ્યારે, ૩ પેટની આશા ફળશે તે વારે ૪ કલ્યાણ. ૫ હમેશાં ૬ બાગબગીચામાં, ઘરમાં, રાતમાં, દિવસમાં. ૭ ચંદન અને ચંદ્રમા શીતળતા કરનાર છતાં તે વિરહી દમયંતીના વેનથી ઉષ્ણતાપ કરતાં હતાં, કેમકે તેઓ વિરહને વધારનાર છે એવી શાંતિને બદલે અશાંતિ વધારતાં હતાં. /

રત-કરી-સુખ માતમ થઈ, પરલોકે લય પ્રમતિ. ૧૬
જિયો દીપ પતંગીઓ, લેચન વશ પરમાણિ;
સો અંગ બળે આપણું, ઈમ કરે ઉચિત હાણિ. ૧૭
મૃગકુરે નાદ સવાદિયું, છે શ્રવણ પરવશ લાસ;
સો મૂઢ દેખે એડિયો, બાંધાય દુગ્ધક પાસ. ૧૮
ઈમ એકેકું આચર્યો, વિષય દેય પંચત્વ;
પાંચે પરગટ પરવશે, કિમ સુખે રહેશે સત્વ. ૧૯
ઓચરણુ[1] નૂપુર રૂણિતથી, ઉનમત્ત દૃગે રસરાજ;
ત્યાં દૂરે વરૂ વિલકાકિમ, જ્યાં કરે રંજન કાજ. ૨૦
એકેંદ્રિ આદિકને નડે, આંકડે ન નમે સર્વ;
ઈણ વિષય વૈરી વાંકડે, સાંકડે રાખ્યું સર્વ. ૨૧
સંસાર પારાવારનો, ઉત્તાર નહીં દુસ્તાર;
ચિત્તમાંહિ એ ચંદ્રાનના, નવિ ભજે ભાવ વિચાર. ૨૨

(અનુષ્ટુભ.)

" संसार तव पर्यंत, पद्वी न दर्वीयसी;
अन्तरा दुस्तरा नद्यु-र्यदिरे मदिरेक्षणाः "

કઠિનક અનૂપ અનાદરૂ, કરે અરતિ તે અવિરાધ;
મન ગુફામાંહિ જગ વસ્યો, એ વૈરી વિષય વાઘ. ૨૩

---

૧ ઓના પગનાં ઝાંઝરનો ઝણકાર થવાથી કામદેવનો મદ ચડે છે. નપિ, તક, આશોપાલવ વગેરે ઝાડો પર ઓનાં કટાક્ષ, પાનનું પીક, સ્પર્શ તથા ઝાંઝરનો નાદ થવાથી ન ફળતાં હોય તે ફળે છે. જુઓ એ બાબતના દુહા:—

" સિંધુ સુંદરી મદે કરે, બકુલ-રસ પર ધાર;
" મુખથી મધુ-મદુરની, ફાલે તે વાસાગ. ૧
" નૂપુર-રવથી અશોક, મરને કરે પ્રહાર;
" અશોકને હરિ સુંદરિ, પુષ્પ મંડે તે વાર. " ૨

પંચાકૃત કાદંબરી, પૃ૦ ૭૬, આ૦ ૪થી.

મુજ મુજનશું દુર્જનપણું, રે કાં કરે કંદર્પ;
 પણ લહી મેં પરિ લાહરિ, તું દૂધ પાયો સર્પ ! ૨૮
માનું-કામ કહે નળરાયને, તેં વહિ કરી મુજ દેહ;
 તે વૈર વગનું વાળવા, મેં લહ્યો અવસર એહ. ૨૯
વળી રાય મનશું ચિંતવે, સંભવે આવું એહ;
 તે સુંદરી શું માહરે, સહી [1]ગત-ભવાંતર નેહ. ૩૦
અન્યદા મુજશું એવડો, ન કરે અનંગ કુરંગ;
 જિહાં તિહાં ન બેસે જીવડો, પણ સહી પૂરવસંગ. ૩૧
સા કમળનયના કામિની, થિર રહી મુજ મન ઇમ્મ;
 તેહનારે મનની વાતડી, મે લહી જાયે કિમ્મ ! ૩૨
ધન્યા રે સા કન્યા હજી, કુણ હુયે તસ મન કંત;
 મુજને સંભારે સ્યાભણી ! કિમ લહિય એ વૃત્તાંત. ૩૩
અથવા રે જે જગદીશ્વરે, દીઠું હુયે તે સત્ય;
 કલ્પના છોડિ કારિમી, આરાધિયે એક નિત્ય. ૩૪
સુવિચાર એ સાચો કરી, [2]સંવરી ઇંદ્રિય આપ;
 નળરાય રાજ સુખે કરે, પરિહરિ પાપ સંતાપ. ૩૫

(ચોપાઇ-છંદ.)

ગ્રંથ નલાયનનો ઉદ્ધાર, નલચરિત્ર નવરસ ભંડાર;
 કવિ નયસુંદર સુંદર ભાવ, એતલે હુયો દ્વિતીય પ્રસ્તાવ. ૩૬

ઇતિશ્રી નલાયનોદ્ધારે નલચરિત્રે પથિકવાર્તાવર્ણનોનામ
દ્વિતીયઃ પ્રસ્તાવઃ

---

૧ દમયંતી અને નળને પૂર્વના પંચ ભવનો સ્નેહ હતો. "પૂરવ પંચ ભવાંતર સ્ત્રી, નળરાયે દવદંતી વરી;" મૈત્રિક ૩. પાનું ૩૨૨.
૨ વશ કરી.

બાલચંદ્ર નામે પંખિયો, નિજ હંસી દેખી હરખિયો;
કમલ મૃણાલ જલ છે જિહાં, સોમકલા શું ક્રીડે તિહાં. ૯
ચાની વાત લહી સા જિમેં, તવ દેવી કોપે ધમધમે;
ઘૂર્ણિત લોચન સુરત શમેં, આવ્યો બાલચંદ્ર સો તિમેં. ૧૦
કોપ વચનિ બોલી સરસતી, અરે ૧વિગતરૂપ દુર્મતી;
વાહન તું માહરૂં વિહંગ, લીલા ભૂમિ થયો ૨રતરંગ. ૧૧
બાલીલપણે ૩વરઅસ્યું રમ્યો, તો તેં ન્યાયપંથ અતિક્રમ્યો;
તો તુજ વાત ૪ભૂમિટુ ખરો, જાયાપતિ ક્ષિતિમંડલિ ફરો. ૧૨
ઇતિ શારદવચ્ચો હુઓ શાપ, તવ તે હંસ ધરે સંતાપ;
પરમભક્તિ જઈ લાગ્યો પાય, ૫કરિ કરિ કૃપા હવે મુજ માય. ૧૩
જનની ક્રોધવશી ઉપશમો, એ અપરાધ કર્યો તે ખમો;
તવ સવિ દેવી થઈ ઈકમતી, શ્રીવાણીને કરે વીનતી. ૧૪
ભગવતી! બોલ ૬માનિ અમ ખરો, એહને શાપ ૭અનુગ્રહ કરો;
એ ૮મરાલ માતા તુમ બાલ, એહશું કોપ કરો વિસરાલ. ૧૫
તવ સરસતી કહે થઈ કૃપાલ, નહી મંડલિ કો મહાભૂપાલ;
વિરહાતુર અતિ વ્યાકુલ ચિત્ત, રાજસુતા સાથે ૯અનુરત્ત. ૧૬
તેહનું ૧૦દૂતપણું તું કરી, વિરહવેદના વારિશ ખરી;
સુરનર નાગ પ્રસિદ્ધ વખાણ, તવ તુજ શાપ અનુગ્રહ જાણ. ૧૭
ઇશું કહી બ્રાહ્મી સંચરી, અવર ૧૧વિહંગમ વાહન ધરી;
નિજ સ્થાનકિ પુહુતી શારદા, કહે હંસ હંસીને તદા. ૧૮
સોમકલા! તું મ પડિશ શોકિ, આપણ જઈ વસશું ભૂલોકિ;
વહેલો શાપાનુગ્રહ કરી, સુર સુખ ભોગવશું સુંદરી. ૧૯

---

૧ લાજ વગરના. ૨ અન્યદેવની ક્રીડામાં આસક્ત. ૩ સ્ત્રી સાથે. ૪ ભૂમિમાં. ૫ કર, કર કૃપા કરો. ૬ માન, અરજ. ૭ શાપ મટા-ડીને દયા કૃપા કરો. ૮ હંસ. ૯ લીન થયેલો. ૧૦ તેનું દૂતપણું તું કરીને. ૧૧ પક્ષી.

જાણે ઉજ્વળ પિંડ કપૂર, અથવા ક્ષીરોદધિ જળપૂર;
મહાદેવનો હાસ્ય સમૂહ, [1]મુક્તાહાર નિકરનો ઊહ. ૨૮
[2]તમરજત શશિ કિરણ કદંબ, દુગ્ધભૃત ક્ષણ જ્યમ [3]કંબુ;
[4]દધિચય શેષનાગ [5]નિર્મોક, દીઠો રાજહંસનો થોક. ૨૯
અતિ સુંદર ચંચા ને ચરણ, અનુપમ અવર અંગનો વરણ;
સહસા તિણ વન હવો પ્રકાશ, રાજા અચરિજ જુવે ઉલ્લાસ. ૩૦
સબળો રાજહંસનો સાથ, તેહનો ભાલચંદ્ર [6]યૂથનાથ;
કનકવલય તસ કંઠિ વિશાળ, રત્નજડિત અતિ ઝાકઝમાળ. ૩૧
મુખ મસ્તક તે સોવન વરણ, અતિ સુંદર સોહે આભરણ;
ચરણે વજ્ર રત્ન મંજીર, બોલે વિમળ વચન ગંભીર. ૩૨
તિણ હંસે રાજા મન હર્યું, દેખી રૂપ હૃદય અતિ ઠર્યું;

"નહોતું દીઠું તે મેં દીઠું, આવ્યો દીસે અનુક્રમી;
આવી કનકની જાત પંખીની, બ્રહ્માએ ક્યારે નિરમી.

* * * *

"એરે સકળ પંખીનો રાજા, દીઠો પૃથ્વીમાંય;
વૃક્ષ તળે થઇ નિદ્રા કરીને, ઉભો છે એક પાય."

આમાં અને પ્રેમાનંદ એ બન્નેમાં મૃગને રાજાએ લીધાનું વર્ણવ્યું છે. ફેર માત્ર એટલો છે કે પ્રેમાનંદમાં હંસ પકડાયો ત્યારે દિલગીર થઈ ચંચુપ્રહાર કરી, છેવટે રાજાનું મન લઇ હંસથી તેણે વાત કરી. અને આમાં રાજાના હાથમાં આવતાંજ હંસે આશીર્વાદ દીધો.

શ્રીમેઘરાજકૃત નળાખ્યાન લઘુ હોવાથી આ પ્રસંગ વર્ણવવામાં આવ્યો નથી. એમાં નળના પાંચ પૂર્વભવ, અને નળનું સામાન્ય વર્ણન વર્ણવી, દમયંતીના સ્વયંવરની વાત કથી છે.

૧ મોતીના હારનો ઢગલો. ૨ તપાવેલી ચાંદી–રૂપું. ૩ શંખ. ૪ દહીંનો જત્થો. ૫ શેષનાગની કાંચળી. ૬ ટોળાનો નાયક.

ત્યાં થયા દ્રઢહંસ રાજન્ન, તસ નિપજ ચિંજર ત્રિભુવન;
પાણી પાત્ર જલધિ તસ થયે, અરિવશ થવત કમત એ કુપે. ૩૯
તસ કીર્તિ કન્યા જગમાંહિ, રાજન ખેલ કરે ઉચ્છાંહિ;
દીધ ભૂમિ હિમાચળ કર્યો, પૂર્ણચંદ્ર [1]કંદુક કર ધર્યો. ૪૦
ખેલતાંખિ ખીરોદધિ તાસ, ચિત્ત દિગ્ગજ દંત નિવાસ;
એરાવણ સુરરંભ શશિમુખી, એરાવિ તેહની પ્રિય સખી. ૪૧
પંચાલિકા મિથુન સા વડું, નૃપ [2]ગિરીશ [3]ગૌરી તે ભણું;
તવ કીર્તિ-કન્યા ક્રીડવા, રમ્યા ખેલ [4]ઢુંઢિવે અભિનવા. ૪૨
સત્ય કહું મન જાણે આણ, તવ કીર્તિ યોગિની પ્રમાણ;
એક કર હિમગિરિકંદ વિરાજ, દ્વિતીય પાણિ તસ તારકમાળ. ૪૩
હિમરુચિમંડલ કાપાલિની, ભાલિ વિશેષ જલ સુર વાહિની;
ત્રિભુમાં નાટ્ય કરે રિપુરાજ, વિજયવતી સા હુ ચિરકાળ. ૪૪
તવ કીર્તિ દૂતી સંચરી, ત્યારે વશ કરવા સુંદરી;
પહિલાં [5]હરિપત્ની ખોળવી, નિશ્ચળ મન તુજથું મેળવી. ૪૫
તવ મન શંકા કરે [1]ગિરીશ, આપે હુઓ અર્દ્ધ નારીશ;
બ્રહ્મા સુણી ચતુર્મુખ થયો, સહસ્ર નયન તે સુરપતિ થયો. ૪૬
એ આશંકા કરી વિચાર, ન કરે નારી-સંગ કુમાર;

---

૧ દડો. આ કાવ્યની અંદર પર્યાય અલંકાર સાથે રાજાની કીર્તિ આદિનું વર્ણન છે તે એ વિસ્તાર વર્ણન કરવા જેવું છે પણ ગ્રંથ વધી જવાના ભયથી તેનું રહસ્ય ફક્ત અલંકારના અનુસારીઓને જાણી લેવા સોંપવું પડ્યું છે. ૨ મહાદેવ. ૩ પાર્વતી. ૪ શોધી. ૫ લક્ષ્મી. ૬ મહાદેવ અને પાર્વતીના રક્ષણ માટે શંકા થવાથી અર્દ્ધ અંગમાં તેણીને રાખી લીધી. બ્રહ્માજી તો તે અવલોકવા રૂપે ચાર મુખવાળા થયા. ઇંદ્ર હજાર નેત્રવંત થયા અને કાર્તિક સ્વામી તો શંકાના ભયથી ઓજો સંગમ તજી કુંવારા રહ્યા.

વિધાતાએ સો તુજ વશ કર્યો, વિધિ વિયોગ પાપે નવિ ડર્યો;
સેવકત્વ હંસી એતલે, વલિ વલિ પ્રણમે નૃપ પય [તે] તલે. ૫૫
સુણ મૂલગ સાથ શાર્દૂલ, સકલ સંતને તું અનુકૂળ;
પુણ્યશ્લોક તાહરી જસિખ્યાતી, તેં વશ કીધા વિકટ[1] આકૃતિ. ૫૬
અમ્હે મન આણી દૃઢ વિશ્વાસ, આવ્યાં તુજ વલિ કરવા વાસ;
તું વિશ્વાસઘાતકી થયો, જેણે મુજ પતિ કર ગ્રહી રહ્યો. ૫૭
જિહાંથી રક્ષણ જોઈયે દેવ! તિહાંથી ભય કિમ હોવે હેવ!
મહારાજ મુજ પતિ વ્યતિરેક, ખીરનીર કુણ કરે વિવેક! ૫૮
તમ દીઠતાં કિમ વહરે હાથ, મુંચ મુંચ વલ્લભ નરનાથ!
થા [2]પ્રસીદ મુજને કરી મયા, દે પતિભિક્ષા આણી દયા! ૫૯
નહિ આસરણ સર્વ એહનાં, રાખ અંશ [3]અમૃત દેહનાં;
હું બાલા બલિ જાઉં તુજ નામિ, ઉગારણાં ઉતારૂં સ્વામિ. ૬૦
[4]ગુરૂ આદેશિ વર્તવું ઘણું, શત્રુ સાથ શૂરાતનપણું;
દીન વિષે જે ધરવી દયા, મહાનુભાવ ચિહ્ન લક્ષણ કહ્યાં. ૬૧

(અનુષ્ટુપ્-વૃત્ત.)

"गुरुपादेष्वत्याचिन्त्वं, शूरत्वं च विरोधिषु;
दीनेषु च दयालुत्वं, महतां लक्षणत्रयम्" ॥

આયુપ્રિયા પાખે વલ્લભ, જીવિત વિણુ હોશે દુર્લભ;
અવર પંખી આ નાથ વિહીન, આયુ દગાવની મરશે દીન. ૬૨
ઇતિ હંસીને વિવિધ વિલાપે, [5]સદય હૃદય નૃપ હુઓ આપે;
દિવ્ય રૂપ એતલે અદૃષ્ટ, વાણી અંબરે હુઇ વિશિષ્ટ. ૬૩

---

૧ ભયંકર શત્રુ ૨ પ્રસન્ન ૩ ખંડન કરી વિનતી ૪ ગુરુવર્ગના કહ્યામાં રહેવું. શત્રુઓની સાથ શૌર્ય બતાવવું. અને દીન ઉપર દયાળુ થવું એ ત્રણ લક્ષણ મહાન પુરૂષોનાં છે. ૫ દયા સહિત

પ્રસ્તાવ ચોથો.

(દોહરા)

સંભારી મતિ શારદા, પ્રીછિશું આતમરામ;
વિમળ વચન ભણુ ભવિક, (શ્રી) ભાનુ મેરૂ ગુરૂ નામ. ૧

(ઢાળ ૧ લી–દેશી ચોપઈ.)

હંસ પ્રતે હવે કહે નળરાય, રાજહંસ તુમ્હે કરી પસાય;
જેહશું મુજ લાગ્યો છે મોહ, તેહની કથા [1]કહુ સંદોહ. ૧
હંસ કહે દક્ષિણ દિશિ ભણી, સિત્તરિ લાખ ગામનો ધણી;
ન શકે કો ચાંપી લગ સીમ, કુંડનપુર રાજા શ્રીભીમ. ૨
નૃપિ હરાવી [2]હરિમોહિની, [3]પ્રિયંગુમંજરી પ્રિયા તેહની;
સા લીલાદિકગુણે શોભતી, સુખસાગરિ ઝીલે [4]દંપતી. ૩
[5]વસંત માસિ અન્યદા રાય, રાણી સહિત [6]ક્રીડવા જાય;
તિહાં એક શાખામૃગ સુંદરી, દીઠી લઘુ બાળક પરિવરી. ૪
નિજ કંઠે વળગાડી બાળ, સા વાનરી ચઢી દે ફાળ;
સ્તન્યપાન નિજ શિશુને દિયે, માનવની પરિ ચાંપી હિયે. ૫
કંઠિ આલિંગવીને સૂએ, રાય રાણી તે કૌતુક જુએ;
મન ચિંતે જીવિત આપણું, [7]સંતતિ વિના નિરર્થક ભણું. ૬

(અનુષ્ટુપવૃત્ત.)

"अपुत्रस्य गृहं शून्यं, दिशा शून्यं च बान्धवाः
मूर्खस्य हृदयं शून्यं, सर्वं शून्यं दरिद्रता."

---

१ કહો આ પ્રતિમાં ઘણે સ્થળે 'હો' ને ઠેકાણે 'હુ' વાપરવામાં આવેલ છે. ૨ લક્ષ્મીજી. ૩ બીજા પ્રસ્તાવની નવમી ગાથામાં 'પુષ્પવતી' આપેલું છે. ૪ પતિ-પત્નિ. ૫ ફાગણ ચૈત્ર માસે. ૬ રમવા. ૭ પુત્ર પુત્રી વિના.

ચિંતામણિ જહા કરતલ મળ્યો, આંગણિ આવું [1]સુરતરૂ ફળ્યો;
કામધેનુ પામ્યો [2]ઘટ ઠામ, દીઠું પવિત્ર પૂજ્ય મુજ ધામ. ૧૮
પૂજ્ય તુમ્હારા પય ભેટીયા, અશુભ કર્મ દલ સવિ મેટીયા;
દયા લહી અમ્હ કીધી કૃપા, પાઉધાર્યા [3]સમતા રસપ્રપા. ૧૯
મુનિવર ધર્મ-લાભ-આશીષ, દેઈ કહે [4]સુણિ વસુધા ઈશ;
સમકિત વાસિત છે તુજ મન, પરમ પુરૂષ તુજ હુવી પ્રસન્ન. ૨૦

(શાર્દૂલ વિક્રીડિત છંદ.)

यस्मिन् यान्तिलयं पुनः पुनरपि मत्युद्गवा कोटिशः,
कल्लोलाइव वारिधौ हरिहर ब्रह्मादयस्तेपिहि;
निर्व्युत्पत्ति निरञ्जनं निरलयं निःकेवलं निःकलं,
नित्यं निर्विषयं ततोनुपरमं तद्ब्रह्म धर्माणिव ॥ १ ॥

ઈતિ આશીષ વૃત્તિ મુનિ ભણી, કહે સાંભળ નરપતિ તું ગુણી;
અમ્હા પિઉ સરખા જે કહ્યા, તે શ્રાવક ગુણ લિંગ લહ્યા. ૨૧
યદપિ હોયે યતિ નિરાગ, તોપણ તેહુ ધરે ગુણ-રાગ;
જહાં [5]છદ્મસ્થપણાનો લાગ, તિહાં લગે સંયમ હોય સરાગ.૨૨
તે ભણી દઢ ધર્મી તુમ્હે લહી, અમ્હ મન હરખ ઉપજે સહી;
તુમ મન ચિંતા સંતતિ તણી, મન મોહેલ્યે કહું તે સુણી. ૨૩
પ્રિયંગુમંજરી રાણી પ્રતિ, ગુણ વાધસ્યે પ્રથમ સંતતિ;
જગત માનિની કન્યા હુશે, તેહના ચરણ દેવ આરચશે. ૨૪
સકળ સુલક્ષણ પૂરણ સતી, કરિ અવતાર હુશે સરસતી;
તેહના ગુણ ગ્રહશે સંપતિ, કંત હુશે [6]ભરતાર્ધપતિ. ૨૫
ભરત ચક્રી સ્થાપિત અરિહંત, અષ્ટાપદ સ્થાપના અરિહંત;
તપ [7]ઉદ્યાપન કરી જગીશ, તિહાં જેણે તિલક દિયા ચોવીશ. ૨૬

૧ કલ્પવૃક્ષ. ૨ ઘરમાંજ. ૩ સમતા રસની પરબ જેવા. ૪ સુણ-સાંભળ. ૫ કેવળજ્ઞાન વિનાની દશા. ૬ અરધ ભરતનો ધણી. ૭ ઉજમણું.

વચન્નું હંસ કહે સુખસત્ય, પ્રમુદિત મન થાઓ રાજન;
તો હું ઉડ્યો હેવક સહી, જઈ દમયંતિ પાસે જઈ. ૫૧
તનુ આશ્રમ તુજ કહું ગુણ છતા, તુજશું મન નિશ્ચલ અનુરતા;
કરું ¹ત્વરિતકારક સા ધ્ની, ધોરી ધમ જેમ એક મની ૫૨
તાહરે ²પ્રેમ-પયોદધિ પડી, નહિ સકતી શકે બાપડી;
તુજ વીનુ વહેલેરી થાય, તો આવું માને મહારાય. ૫૩
તુજ ! આજ્ઞા આપો હવે સહી, જેમ કુંડિનપુર જાવું વહી;
તિહાં ઉમે નિજ સમીપ સુર સખિ, માહરો હંસ વચન તું રાખિ. ૫૪
માહરી એવુ પ્રિયા સુંદરી, સોમકલા પરિ કર પરવરી;
હું જઈ ઉમે જઈ આવું તિહાં, તવ સમીપ આ રાખે ઇહાં.³ ૫૫
જે વૈદર્ભિ તત્ત્વવિવેક, અવર પુરુષ પરકે અવિવેક;
તો મેં સોમકલા માહરી, હારી સ્નેહે તાહરી કરી ૫૬
તે વહતી તુજને ⁴આપવી, સત્ય પ્રતિજ્ઞા એ થાપવી;
રાજહંસ વિરમ્યો એમ કહી. રાજહંસ વળી બોલ્યો સહી. ૫૭
આંગની હંસ વિહંગમ સખે, કેતા ગુણ કહું એકે મુખે;
કરુણ વિણ ઉપકારી ખરો, અવર કવણ કહું તુજ ઉ કરો. ૫૮
તું તુજ જીવિત તું તુજ પ્રભુ, તે તુજ ક્રીત કર્યો ગુણ જાણુ;
કેતક પૂરવ પુણ્ય સમાપ, ⁵હંસ છયે તું આવ્યો બંધુ. ૫૯
યદપિ વિદર્ભિ દુર્લભ, તુજ પ્રસાદે હોયે વલ્લભ;
⁶જેમ જનૂત પ્રસાદે વેલી, વૃક્ષ સાથે આલિંગે ગેલી. ૬૦

---

૧ જેમ ચાતકને હેમ ભક્ત સાથે લીન અને જેમ વસ્ત્રાદિ સર્વ ધણ હેમલીન હોય તેવી રીતે. ૨ તારા પ્રેમ સમુદ્રમાં અવગાહન કરતા પડીશ કે જેમ વધુ સ્નેહની પણ કરી શકે. ૩ પ્રેમાનંદના નળાખ્યાનમાં હંસીને રાજા પાસે ગુજરાતી વાત નથી. ૪ નળઆપવી ૫ હંસરૂપે બંધુ આવ્યો. ૬ વસંતની કૃપાથી વેલી ઝાડ સાથે વળ ગે છે તેમ

(પૂર્વ ઢાલ–ચોપાઇની.)

એક સજ્જનતા પંડિત હીન, પંડિત તો દુર્જનતા [1]પીન;
પંડિતમાં સજ્જનતા પણું, એક વિષે દુર્લભતા ઘણું. ૬૮

(રથોદ્ધતા છંદ.)

"भवन्ति केचित् सुहृदो न पण्डिता, विचक्षणाः केपिन सौहृदेरताः
सुहृच्च विद्वांश्च स दुर्लभो जनो, यथौषधं स्वादु च रोगहारि॥"

એ બેઉ ગુણ દીઠ તુજ અંગે, તે દમયંતી કથા પ્રસંગે;
વેળા સફળ કરી માહરી, તું જન વિરહ ચોર પાહરી. ૬૯
તું દોય પક્ષ વિશુદ્ધ શરીર, તું વિવેક કારણ જળખીર;
શીખ સહોદર શી તુજ કહું, ઉચિત જે એ તુજ કરી વહું.૭૦
એણી પેરે શીખ બહુ પરી કહે, મનવાંછિત માહરૂં તું વહે;
તુજને શીખ બહુ દીજીએ, રાય હંસને આશીષજ દીએ. ૭૧

(આર્યા–છંદ.)

" तवत्वं निवर्तता शिवं, पुनरस्तुत्वरितं समागमः
अयं साधय साधयेप्सितं, स्मरणीयाः समये वयंवयः "

એણી મારગ કુશળે પુહચજે, વહેલો વળી મેળાપકર હુજે;
અવિગત દઇ કામ સારજે, કોઈ વેળા મુજ સંભારજે. ૭૨

(ઢાળ ૨ જી–રાગ ગોડી.)

સોમકળા નુપરેં સંતોખી, શીખવીયો પરિવાર;
ચાલ્યો ચતુર હંસ હવે, ત્યાંથી નૃપને કરી જુહાર. ૧
નૃપ આશીષ ધરી નિજ મસ્તકે, ચાલે વધ્યો વિહંગ;
નગર નદી અટવી ઉલંઘી, લીલાએ ગિરિ શૃંગ. ૨
કુશળે કુંડિનપુર સો પાયો, વેગે ન લાગ વાર;
દમયંતિનો ક્રીડ–પર્વત, તેણે પેખ્યો મનોહાર. ૩

[1] દુર્લભથી પુષ્ટ બનેલા.

ઈખત રોષવતી દમયંતી, કહીરે સખી સંદોહ;
તાળી દઇ જે [1]ખગ ત્રાસવશે, તે કરશે મુજશું દ્રોહ. ૧૫
એ પંખીને પગલે જતાં, જે મુજ સાથે આવે;
તેહશું આદરી રીસ જણુએ, એમ કહી આઘી જાવે. ૧૬
જેમ જેમ હંસ જારે [2]ભુવિ પગલાં, તેમ સાથે સા ચાલે;
હંસ દીધેલું તલ શીખવતો, જાણે નિજ ગતિ આલે. ૧૭
વળિ વળિ [3]ધાવિ પસારે લેવા, પણ સો ગ્રહ્યો નવ જાય.
[4]શ્રમ પ્રસ્વેદવતી દમયંતી, તવ સા વિલખી થાય. ૧૮
તવ [5]મરાલ ભાખે સુણુ [6]મુગ્ધે, તું મુજ લેવા ઇહિ;
મુજ અનુપદિ એટલી વિચરતી, કેમ વન ગહને ન બીહે. ૧૯
ગુણુ ખેચર[7] ભૂચરકર ગોચર, કહે ગુણે કેમ ઢૂકે;
તું ચોવિતે લહી યોવન પણ્ણિ, [8]શૈશવભાવ ન મૂકે. ૨૦
પુણ્યશ્લોક [9]ધરિત્રી–ભૂષણ, નલરાજા નરહંસ;
તેહનો હું અભ્યંતર સેવક, હું ક્રીડકહંસ. ૨૧
જેહનું મુખ ખમી કો ન શકે, દાનવ માનવ કોય;
સુણુ સુંદરી! તેહના સેવકને, કવણુ પરાભવ હોય. ૨૨
વાત દૂર (દ્રવ) દેશાંતર કેરી, હું પુહચાડું તાસ;
કોડી ગમે ક્રીડ વન તેહનિ, રાજહંસ છે દાસ. ૨૩
વિવિધ પરેં નલનૃપની સેવા, કરે હંસ મન રંગે;
કેતા વાયુ પંખે કરી નાખે, રાય પ્રતિં રત સંગે. ૨૪
કે કોમલ કમળનું દલ આણી, રચે સેજિ સુકમાલ;
અંતઃપુર નારીને કેતા, ગતિ શીખવે મરાલ. ૨૫

૧ હંસ પંખીને બીવરાવશે. ૨ જમીનપર. ૩ હાથ લંબાવે. ૪ થાકથી થતા પરસેવાથી. ૫ હંસ. ૬ ભોળી! ૭ આકાશમાં ઉડનારાં પંખી પૃથ્વીપર ફરનારા માણસોના હાથમાં એમને એમ શી રીતે આવી શકે. ૮ બાળક ભાવ. ૯ પૃથ્વીના શૃંગાર સરખા.

ય જય તે નિષધાધિપ રાજા, ધન્ય ધન્ય નલ નામ;
વિસ્મયકરણ[1] વિહંગમ જેહના, કરે મનોગત કામ. ૩૭
ર કારણ એ સુજવન આવ્યું, પંખી ગુણે અગણ્ય;
કિ શું રાયે નળરાયે મોકલ્યું, કિહાં છે એવડું પુણ્ય. ૩૮
ો રાજા સુજને શું જાણે, [2]સ્વયી ધાયે કિમ [3]રાગી;
જાણે હંસ તેહનો ઈહાં આવ્યો, મુજ ભાયગગતિ જાગી. ૩૯
એહનું મુખ પંકજથી જોઉં, નલનૃપ શ્રવણે પેસું;
તો મુજ અરથ સવે સહી સિધા, જો તસુ મનિ જઇ બેસું. ૪૦
ઇસું ચિંતવી બોલી બાલા, મુખ લોચન વિકસંતી;
રાજહંસ નલદૂત ચિરંજય, તેં મુજ નિજ ગુણિ કીતી. ૪૧
બાલ-લલિત જે તુજશું કીધું, તે ખમજો અપરાધ;
પ્રથમ [4]સમીહિત એ મુજ માનું, જે તુજ દરસણ લાધ. ૪૨
મૂલ ચરિત્ર [5]કહુ મુજ આગલ, કુણ છે તે નલરાય;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ પ્રસિદ્ધા, જસ કીરતિ ગવરાય. ૪૩
હંસ કહે [6]ઈંદી-વરનયને ! તુજ વિનોદને હેતિ;
[7]પ્રથિથી કથા કહું તુજ આગલ, સુપ્રસિદ્ધ સંકેતિ. ૪૪
પ્રબંધ નલાયનનો ઉદ્ધાર, નળચરિત્ર નવરસ ભંડાર;
કવિ નયસુંદર સુંદરભાવ, એતલે હવો [8]તુરિય પ્રસ્તાવ. ૪૫

ઈતિશ્રી કુબેરપુરાણે નલાયનોદ્ધારે હંસમુખાદ્ દમયંતી વૃત્તાંત
શ્રવણતાં પ્રતિહંસ પ્રેક્ષણાદિવર્ણનો નામ ચતુર્થઃ પ્રસ્તાવઃ

---

૧ જેના પક્ષીઓ પણ આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવા છે. ૨ પોતાની મેળે. ૩ સ્નેહવંત. ૪ ઈચ્છિત. ૫ કહો. ૬ કમળપત્ર સમાન આંખોવાળી નેત્રવાળી. ૭ પ્રથમથી. ૮ ચોથો.

પ્રસ્તાવ ૫ મો.

પૂરણ[1] શશિધર સારીખું, નંદરૂપ વદન સદા નિકલંક. ૯
ભર વર શ્યામ સરલ ધમ્મિલ્લ, વસુની ઉદય વિશારદ ભણિ;
અતિ વિશાલ ભાલ સ્થલ બન્યું, ક્રોધ પાછી ગયો ધનું. ૧૦
ભ્રુમ વાંક કોમલશ્યામ, ધનુષ રોપે ધરીયાં અભિરામ;
લોચનયુગલ કમલદલ કહું, અતિ વિશાલ ઉપમા રૂપ લહું. ૧૧
શુક ચુંચ અતિ સરલ નાસિકા, લંબ કર્ણ લટી ચૂલિકા;
રસના રક્ત સુધારસ ઘોલ, [2]અધર અમીરસ વિદ્રુમવેલ. ૧૨
દંત સરોજ મકરંદથી, [3]ચારૂ ચિબુક ગ્રીવા લઘુ વળી;
[4]સ્કંધ વૃષભ બાહુ આજાન, [5]વક્ષ વિશાલ કપાટ સમાન. ૧૩
[6]સિંહકટિ વળી તે ગુણ લીધ;
બહુ પ્રકાર લખ્યણ બત્રીસ, કરિ કરકોશ સુધા ગુણ સંધિ. ૧૪
વલિ એકસો અષ્ટ નવ આંગિ, દસ ઉલ્લાસ સગુણ વર્ણન;
કહી ન શકું અદ્‌ભુત યૌવન, પ્રકટિઓ પૃથ્વીમાંહી કુલીન. ૧૫
યૌવન કે ગુણદધિ નવીન, બાહ્યથી ભૂમિપાલકરિ;
એક દિવસે સેવક પરિવારિ, અહો વનિ એકાકી રહ્યો. ૧૬
અસ્વાપહૃત મહાવન ગયો, અંધપણે ફરતિ ચિહુ અમમ;
તિહાં એક સરોવર દેખી રમ્ય, જલ્યધરી કુમુદિની કાન. ૧૭
પંચ એક વાટિયું જલસ્નાન, દવ કરુણ ધ્વની સુણીઓ વીર;
દુઃખિત જન રક્ષા કર ધીર, સ્વર અનુસારિ ચાલીઓ વીર. ૧૮
[7]શ્રીધર ચાલે એક ચાખુ, [8]ઉચિત દીઠું અતિ સા બાધ. ૧૮

૧ પૂર્ણચંદ્ર કરતાં મુખ કે જે નક્ષત્રનું મંડળ જેમ નિષ્કલંકી છે. ૨ મણિધરની મોટી ચીઠ્ઠ કરવ વંચિત ભાલ જેવી સરકાર કરનાર ૩. ૨ કોઈ અસ્તના ઘરે તેવા ક્યાં કરતાં તેવા ચાલ. ૪ ઓઠ ૬ કોઈ જેવા ... બીજે અને બાધ કોઈ જેવી ... તેટલા લાંબા ચિબુક. ૫ મોટા મન અને બાધ જેવી. ૭ સિંહના ૧, જાનવાનો ૬ બકી ઉંટની કલયાનના કપાળ જેવી ૭ સિંહના ૧, અને કામદેવના ૪ એ ૧, કોકના ૪, મુખના ૧, ગોખતના ૩, અને હંસના ૫ ઓ ... ૮ મેકડીનાં ૯ અર્ધો. ... ચરણોમાં કરેલા ૨૦ ગુણો. ૮ મેકડીનાં ૯ અંગો.

પ્રસ્તાવ ૫ મો

વેદના રહિ મુનિ આપ, નિજ મનશું નાખે પરિતાપ;
...હાદુખવનાં લક્ષણ એહ, રક્ષા ન કરે આતમ દેહ. ૩૦
...હુ એક પહર લયધિ, તો ગુરૂ પણ મુનિ સાધધિ;
...એ દુવિધ મુનિ ઉરથી, મધ્યાન્હિં ઉચિત સારિથી. ૩૧
...ઉરે પરલોક પામશે સદ્ય, શિષ્ય [1]અનશન કરશે તદ્ય;
તિવાર પહિલી એ કન્યકા, મરવા કારણ થઈ [2]ઉતસિકા. ૩૨
...હત્યા એક નારી તો સાથ, એ પ્રતીકાર એક છે [3]દુરસાધ;
[4]પુંડરીકગિરિ છે એહથી, તેહથી [5]શલ્ય ગમે એ મુખી. ૩૩
...સાધનિમ્નગની તટ નામ, ઉપાય બતાવે કરી અભિરામ;
ભૂપતિ પુત્ર અજન સાહસી, મુખ કોઈ લાવે ઉતરસી! ૩૪
સિંહ વ્યાઘ્ર [6]વૃક વ્યાપી રહી, [7]કાતર તે ન શકે આ સહી;
પ્રતીકાર એવડું કિહાં થાયે, [8]નિઃબાધ કિન દુએ ગુરૂરાય. ૩૫
એહવો નર અહીં કિહાં આ સમે, "કહુ! પરધિ પીડ કુણ ખમે;
હા! હા! રાજસુતા આણું, રાખી પણ હવે કોરયે પરાણું. ૩૬
ઇતિ [10]ગોચરિ વહરવી તણું, નવે વચન કિહાં મુણીયાં ઘણું;
પરદુઃખે અતિ દુઃખિત [11]થયું, એહ [12]એહવું મુનિને કહ્યું. ૩૭
રાજપુત્ર રવિ ઉપાય સુજ્ઞ, હું રહેશી પ્રમાદ વિરક્ત;
પણિ એક દુઃખ હીયડેન સમાય, તરણ કિહા કિન જાઈ અવશ્ય.
તો એ ઉચિત નહીં અધન્ય, ન હવે સહુ [13]વિવરણ પુન્ય;
તો એ ચિર [14]નિયમ અભિમાન, એ ઉપકાર ન લીધું દાન. ૩૮
તવ ઉચિત જાણ્યો તો નૃપતિ, કિવે [15]આકૃતિ તે ન કરે રતિ;
એહથ શ્રીગુરૂપદે પ્રણતિ, અપહુંડય નમિ સંચરિ ૩૯ ... ૪૦

1 પ્રાણ ત્યાગ કરવા અનશન કરશે 2 તૈયાર 3 દુખે સધાય એવો 4 શત્રુંજય 5 કમળ 6 વરૂ 7 કાયર 8 પીડારહિત 9 કહો 10 ગોચરી વહોરવા 11 થયો 12 એહવું 13 લેણ 14 અતિશય

…જાણંદ સા નૃપ કુંવરી, લાજ તાત પરિ પુછતી કરી ૫૧
…પુર ઉદય કુંવર પ્રધાન, પિતા પ્રશંસી રે બહુ માન;
એક દિન બેઠા નૃપ સભા, નલકુંવરની સાથે સુમેળ. ૫૨

(ઢાળ ૨ જી—રાગ ધનાશ્રી.)

હવે ચંદ્રબાહુ નૃપ કેરો, વિનયવંત એક દૂતજી;
આવ્યો નૃપ પ્રભુની કરજોડી, કહે નિજ પતિ આકૂતજી. ૧
લાઉંધરપતિ ચંદ્રબાહુ નૃપ, વીરસેનપદ વંદીજી;
કરજોડીને કરે વિનતિ, સુણતાં સહુ આનંદીજી. ૨
કનકાવતી સુતા એ નૃપની, પ્રભુ [1]ઝાંખ કય કીધીજી;
સા અત્યંત હરખી નલની, સહુ કહે વાત વદીજી. ૩
સપરિવાર સા સાથે લેઈ, નૃપ પુર બહાર ઉતરીયાજી;
નળયું પાણિગ્રહણ કરાવ્યું, આવ્યા આણંદ ભરીયાજી. ૪
કેટલી પ્રકૃતિ ચિત્ત ચતુરીજન, હરખ્યું નિરધારીજી;
સમુદ્રવતિ સુતને મેં પરિણાવ્યો, પૂરી મનહ જગીશ[3]જી. ૫
નલને લેઈ રમતાં રંગે, કાલાતિ કેમ થયેજી;
એક દિન [4]દ્યુતક્રીડાદિક આગલ, વીરસેન કહે વચજી. ૬
વદ સચિવ! તુમને સાંભળ્યું[5] આવ્યું, રાજપુત્ર અતિસારજી;
નલને ધીરે રમતજી. ૭
સુણ ધનુર્ધર સચિવપ્રભુ પૂરે, નલ પ્રત્યે સુરજનજી,
લઘુ સુત કુંવર સેવા કરશે, અહને કરશું ધર્મકારજી. ૮
બુદ્ધિ થઈ નળ સુતને સમજાવે, નળ સમીપ તે આવેજી;
નૃપ આદેશ[7] સચિવી મસ્તકે, અમૃત વચન ઉપાવેજી. ૯
રાઈ કરજોડી વન સંકોડી, પર ઉપચારી વીરોજી;
કહે કુમાર ગુણે ભાર-ધુરંધર, પિતૃભક્તિ[8] સંમીરોજી. ૧૦
*પ્રબલ પ્રતાપી ઉરતી વ્યાપી, …

---

૧ હાથીકાર મેઈલ. ૨ ધર્મનું સંરક્ષણ કરનાર ૩ ઇચ્છા, ઉમે… ૪ [illegible] ૫ સાંભળો! ૬ હુકમ ૭ મંત્રીપણાને ૮ પિતાની ભક્તિમાં…

જયધરરાયે સંસાર નિરખી, જિનવચનામૃત પીધુંજી;
માયા મમતા મૂક નિવારી, કાજ સિદ્ધ ભવ કિધુંજી. ૨૩
[1]સર્વવિરતિ સંયમ આરાધી, [2]સુરપદવી વિધિ સાધીજી;
નગરને પ્રીતિ પિતાથું બાંધી, ન વીસરે આ વધીજી. ૨૪
પિતા પ્રતિ કરજોડી રહિયા, એમ રૂદિ સુજ દેવાજી;
[3]શિર ચુંબી [4]ઉત્સંગે બેસારી, હિતશીખામણ કહેવાજી. ૨૫
તાત સંઘાતિ ભોજન કરતા, કરી દેવા વંભોતજી;
મારૂં વધુ લીલાછંદ દેખી, મન ધરતા રંગરોલજી. ૨૬
ઇત્યાદિક વલી વલી સંભારી, હૃદય વિદીર્ણ ન થાયેજી;
તું સહી વજ્ર સમ એ થયઉ, દુઃખ એ ખમ્યું ન જાયેજી. ૨૭
એમ વિલાપ કરતો નૃપ રાખ્યો, શ્રુતશીલાદિ પ્રધાનેજી;
શિવિકા મોટ કેતે દિન દીધુ. ધર્મ વિજ્ઞાનિએ દાનિજી. ૨૮
રાજ્ય મોજ કરી દિધો લાધી. રાજ અખંડિત પાલિજી;
તો ત્રિભુવિજય સિદ્ધ વિધિ સાધી, રાજ અખંડિત દિન વહિજી. ૨૯
જયસ્તંભ જગતીતલે રોપ્યા, મંગલવધામણા દિન વહિજી;
વિવિધ ધર્મ આચાર વધાવે, સકલ સંઘ સંતોષેજી;
[5]ચિત્તદ્રુમ [6]ફૂટ વિનિગ્રહ, [7]પટ દર્શન પ્રતિ પોષેજી. ૩૦

(ઢાળ ૩ જીની ચોપાઈ.

નિતનવલા ઉત્સવ તિહાં થાય, સુખ વિનોદ તિહાં નવ સહુ દેખ;
વિવિધ ભેટ લાવે મહાજન. ૩૧
નવ નવ દેશ વસ્તુ રત્નાદિ, લાવે મન વધ [8]પરમાનંદ;
લાવે હળદ્રવ્ય [9]કુરંગ, લાવે મન વધ [10]માનંદ;
[11]મુક્તાફલ મણિમાણિક્ય વસ્તુ. સજ્જનવત્સલ લાવે કેવું. ૩૨
રૂપચંદ પુરો આવ્યો રે, રાજ પધાર્યા ઘણે

---

૧ સર્વથા ત્યાગ લાવ્યું. ૨ દેવતાઈ ૩ શિર ૪ [illegible]
૫ [illegible] ૬ [illegible] ૭ [illegible]
[illegible] ૮ [illegible] ૯ [illegible] ૧૦ [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] ૪૮
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૪૯
[illegible]
[illegible] ૫૦
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૫૧
[illegible]
[illegible] ૫૨
[illegible]
[illegible] ૫૨
[illegible]
[illegible] ૫૩
[illegible]
[illegible] ૫૪
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

---

1 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

સખી સાથિ ન કરે ¹આલાપ, મુખિ નિસાસા વચન વિલાપ; ૯૭
રૂદન કરંતી ²ગત ચેતન, ભૂમિ પડી ભૂપતિનંદના.
અંતઃપુર હાહારવ થયું, સખીવૃંદ સવિ જમલું રહ્યું; ૯૮
કરિ આલી આક્રંદ અપાર, વેગે કરે શીતલ ઉપચાર.
ચંદનાદિક કદલી દલ વાય, વલિયું ચેત વિચરતાં ઉપાય;
નલ કે અનલો ઇમ્યું મુખિ ચવે³, કેલીપત્ર સખિ વીંજણા હવે ૯૯

(આર્યા.)

“ मामा विजसी सहीए, कदलीपत्तेण सरल तरलेण ।
अंसुदे नहु जाणसी, पवणेण हुआसणा दहइ ॥ १ ॥”

(દોહરા.)

“ પ્રેમ નાગણી હું ડસી, આછી ઉઠે બે આઈ;
ઇસ દુખ વેદન આકરી, થઇ ધરણિ દુખ જાઈ. ૧
બાઇ પીયારે આપણા, પીર ન બૂઝે કોઈ;
જ્યારી વેધી હું મરૂં, સો વેદ હમારા હોય. ૨
દીયા બીનતિ દવ બલે, ધુંઆ ન પરગટ હોય.
કે હું જાણું રે સખી, કે જિમિ લાય. ⁴દેય ૩
આંચલ ખપુ કાપરે. આલ ઉઘાડે હોય;
ઉઠી કોઈ દેખવા. જિહાં હું કંત નિરોધ ૪
કુંદણી સાઈ આઈકે, ધાઈ લાગિ ગલિ દેઈ.
કહું ન આવુ આલિજ્યા, મત નિ[illegible] દેય ૫
બારી વદુન કુ પુકારે, હું આકુ હે લાઇ.
મૂજ ચિત ઉઠ પુકારી, [illegible] ચાલી” ૬

(પૂર્વ ઢાલ—ચોપાઈ)

ઇતિ શ્રી "પુંડરીકની વિક્રમની, [illegible]
સખીજન આશ્વાસિત [illegible] ૧૦૦

૧ વાર્તાલાપ ૨ જડ. ૩ બોલે ૪ [illegible]
[illegible]

પ્રસ્તાવ છઠ્ઠો.

(ચોપાઈ.)

વંદી ભાનુમેરૂ ગુરૂ ભાવિ, કહું કથા છઠ્ઠે પ્રસ્તાવિ;
હવિ કુંડનપુરનો રાજાન, દૂત પ્રતેં દેઇ સનમાન. ૧
મોકલીઆ ચ્યારિ દિસિ અંતિ, સવિ નરપતિ તેડુંતવિવા ખંતિ;
સ્વયંવર વૈદર્ભિ તણો, ભીમેં ઉત્સવ માંડિયો ઘણો. ૨
પહિલું ગૌડ ચોડ કર્ણાટ, દ્રવિડ સુવેદી વત્સ વિરાટ;
લાટ ભોટ વળિ અંગ તિલંગ, કુંકણ કાસ્મીર કુરૂ વંગ. ૩
માલવ મગધ મલય મેદપાટ, ગંગાપાર સુઘોષ ઘાટ;
પારસકર કામરૂ કનોજ, વાગડ ખટગ કચ્છ કંબોજ. ૪
પારકર કામરૂ કનોજ, વાગડ ખટગ કચ્છ કાંબોજ.
સોરઠ મરહઠ આદિ અનેક, દેસિ દૂત પાઠવ્યા વિવેક;
સોરઠ મરહઠ આદિ અનેક, દેસિ દૂત પાઠવ્યા વિવેક;
[1]અનુચર એક [2]વિદુરવાગમી, ચતુર જવન[3] વાહન ઉપગામી. ૫
દેવદત્ત ઇતિ નામેં ભલો. આર્યાવર્ત દિશિ મોકલો;
સખી મુખેં દમયંતી તાત, એહવાં કહાવે વચન વિખ્યાત. ૬
સકલ ભૂપ આકરષે નેહ, તાતદેશ પ્રમાણુજ તેહ;
મન નિશ્ચલ ઉતકંઠ ધરી, દમયંતી નલનૃપને વરી. ૭
ઇતિ મુખ રાજસુતા આદેશ, ભાલી સો દુવિચક્ષણ દેશ;
અવર રાય આમંત્રણ કરી, આર્યાવર્ત ગયો સંચરી. ૮
જિણિ વનિ મહેતાનું ભુતશીલ, નલ મહારાય કરિ વનક્રીડ;
તિહાં સો રત્ન ઉપવન પામી, નૃપ પ્રણમી બોલ્યો ઇતિ વળી. ૯
મહારાજ! સકલેશ્વર ધીર, કમલ નયન નલ નરપતિ ધીર;
લોચન સફલ હુવાં તુજ આજ, સીધાં સકલ મનોરથ કાજ! ૧૦

૧. નોકર ૨. બળતા ભળતા ઉમાં ખેતરમાં [illegible]
ચતુર. ૩. ઉતાવળ ચાલતો.

उग्रं व्योम ततं दिशः कवलिता क्ष्मां रविः पांशुना,
चक्रं तस्य बलस्य चक्रिरभिव धूळोत्करमप्याकुलम् १

એ બલ સબલ સાથિ પરિવરિયો, કેતુ પંથ અતિક્રમ કરિયો;
નલરાય પામ્યો તટ નર્મંદ, નદી પાણિ ઉતરીયો સુધ. ૨૧
એટલે ઇંદ્ર સાથિં દિક્પાલ, સુરગિરિ પુહુતાછે સુવિશાલ;
સુરી સાથિં નંદનવનિ રમિ, નારદઋષિ આવ્યા તિણ સમિ. ૨૨
તવ સુરપતિ થઇ [1]અભ્યુત્થાન, નારદ બેસાર્યા દેઇ માન;
ઇંદ્ર કહે ઋષિ! વંછિત લહો! અહિં આવ્યા તે કારણ કહો. ૨૩
યુદ્ધ અનિ દરખ હુવે જેથી, તે સંગ્રામ કિહું [2]ખિતી નથી;
વસુધરા શું થઈ નિર્વીર, જિણે ગુહિ અંહિ પડધાર્યા ધીર? ૨૪
નારદ કહે સાંભળિ [3]સુત્રામ! સંપ્રતિ ભૂતલ નહિ સંગ્રામ;
તેહનું કારણ છે તે સુણો, ભીમરાયની પુત્રી તણો. ૨૫
સ્વયંવર ઉત્સવ છે ઘણું, તેહની જોડી ન બીજી ભણું;
સ્વર્ગ મર્ત્ય પાતાલે જોઈ, દમયંતી સરખી નહી કોઇ. ૨૬
પૂરવ વૈર છંડી સહુ વળી, તિહાં આવે છે નૃપ મંડલી;
કલિ નહિ કરે તિહાં કો તદા, જિમ તીર્થંકર પરષદા. ૨૭
ઇણે કારણે ઇંદ્ર મહારાજ! યુદ્ધ નથી ભૂમંડલે આજ;
નનિ બાપડું દેવતા કદાપિ, યુદ્ધ કરે તો જોઇએ આપિ. ૨૮
સુર કહિ કૌતુક જોવા તણું, અહિં આવ્યાનું કારણ ભણું;
સુણી ઇંદ્ર કહે નારદ સુણો, અહીં પણિ સમર નથી સુરતણો. ૨૯
સુણી [4]કલહપ્રિય થયો નિરાશ, મુખિ મોટા મૂકી નીસાસ;
કહે અહીં રહ્યા તણું શું કામ, કદાપિ ભૂમંડલે સંગ્રામ. ૩૦
વિવાહ ભૈમિની [5]અવસાન, જો કહિ હોય મિલે રાજન;
તો હુવે દૃષ્ટિ પારણું સહી, બ્રહ્મપુત્ર ચાલ્યો ઇમ કહી. ૩૧

---

૧ ઊભા થઇને. ૨ પૃથ્વીમાં, આપને દું થાય તેવો યું કોઇ સંગ્રામ નથી? ૩ ઇંદ્ર. ૪ કલહપ્રિય નારદમુનિ. ૫ સમય.

...વાર અતુલ સાંભળ્યો, આજ આપણી દ્રષ્ટિ મિલ્યો;
...યંતી એહની રાગિણી, આપણી આ પહિલી છે સુણી. ૪૪
...યંતી એહની રાગિણી, આપણી આ પહિલી છે સુણી;
...ુ પ્રેમ નરેશ્વર વધ્યો, જેમી આધિ સુરવું છે ઘણો; ૪૫
...ે પ્રિયા પ્રેમ પરિહરે, દેવદૂત દુઃખને સંચરે.
...સયંતીશું વિરો કરે, તો એ સત્ય પ્રતિજ્ઞા ધરે;
...અયંતીશું વિધી કરે, હવે આપણ દીન પારીખું. ૪૬
ઉત્તવ ચિત નહી પે ચારીખું, નિગમેષીને દીધું કાજ;
...ઈશું વિમાસીને ૧સુરરાજ, સપદિ સમીપ માહરે આણી. ૪૭
નલને કહી સુહેનલ વાણી, જિહાં નૃપ વીરસેનતું પૂત;
ચાલ્યો નિગમેષી ૨હરિદૂત, સુજ સમીપ આવે કુણ દેવ. ૪૮
દેખી નલરાય ચિંતિ હેવ, બોલ્યો એહવે વચન વિલાસ;
ઉત્કટ આવીઓ નલ પાસ, સુજ ૩સુરદુત દૂત લહુરે. ૪૯
રાજન ! મનિ વિભ્રમ ૪આણુરે, સુજ ૩સુરદુત દૂત લહુરે;
તુજે પોળમાં ૫ પતિ ભગવાન, પાઉધરાવે છે દેઈ માન;
આ સાંભળી સસભ્રમ પણો, ઉઠિયો મન ઉલટી આપણો. ૫૦
કર જોડી શિર અંજલી ધરી, ચાલ્યો ચતુર ચિંતના કરી;
૬પાકશાસન આવે પરિવરી, બિહુ પખે ચમર સલાવે ૭સુરી.
વર વિમાનિ સિંહાસનિ સાર, તિહાં બેઠો વન બહુ પરિવાર; ૫૨
બેઠા નાટક બહુ બત્રીસ, કરાવતો પુરવે જગીશ.
આપે કલ-કંઠિ કિન્નરી, ચારણ કરે ગુણ સ્તુતિ ખરી;
લોકપાલ(ક) મ ધિ ૮ત્રિવિક્રમરી, આવ્યો બુનિ અવરિચતિ કરી.
દેવરાજના પ્રણમી પાય, જોડી હાથ રહ્યા નલરાય;
પાવક વરુણ અને યમરાજ, નૃપે તે પ્રણમ્યા નિવ્યાજ. ૫૪
કહે ભૂપ ઈંદ્રાદિક પ્રત્યે, ૯જુ ! પ્રભુ દર્શન દીધું હિવે;
૧૦તુ મુજ સીધા સઘળા અર્થ, વિઘન ગયા વળી કોઈ અનર્થ. ૫૫

૧ ઈંદ્ર. ૨ ઇંદ્રનો દૂત. ૩ દેવદૂત. ૪ જાણજે. ૫ આંગણે. ૬ ઈંદ્રનો ઈંદ્ર.
૭ દેવીઓ. ૮ કૃષ્ણના... ૯ ... ૧૦ તો.

ત કર્મ તેહવું જઇ કહો, ગુણ અધિક બહુ ઉચ્ચરો;
જિન દમયંતી અહને વરે, તેહ પરે તે કરવી ફિરે. ૬૮
રૂપ સુણી દમયંતી તણું, તેહને ગુણ અધિક મોહિયા ઘણું;
સત્ય પ્રતિજ્ઞાનો તું ધણી, પાછું એ આજ્ઞા અહ તણી. ૬૯
કર્ણશૂલ સરિખા એ બોલ, અતિ કઠોર સાંભળી નિટોલ;
મન માને ઇંદ્રને પિશાચ, વગતો નળ બોલ્યો ઇતિ વાચ. ૭૦
સ્વામી ! તુમ વચન પ્રમાણ, પણિ એક વાત વિચારો જાણ;
જે અમીને ચોંપ્યા પ્રાણ, પૂરણ પ્રભવણું બંધાણ. ૭૧
આ અત્યંત સુખિ રાગિણી, ચાલ્યો તેહને વરિવા ભણિ;
તેહશું દૂતપણું કેમ થાયે, લોકે વિડંબના વચસે. ૭૨
યદ્યપિ કેવલ તુમચે કામ, [૨]આ દયિતા હું છંડું સ્વામ;
સ્વામિ અર્થે પ્રાણ આપીઇ, તો નારી શું ધરી કોઈ. ૭૩
કરવું દૂતપણું આં તણું, તે પામર પણિ ગહેઈ ઘણું;
શ્રીમત પુત્ર ન હું આનીલ, તો નાગર કિમ કહે કુલીન. ૭૪
વળિ આજ્ઞા ગુરૂની જે સાર, તિહાં નહીં કૃત્યાકૃત્ય વિચાર;
તે પણ ગુરૂનું વચન અકૃત્ય, તોપણ કીજે જાણી સત્ય. ૭૫
પણ જો ગુરૂ જો મૂરખ થાય, તો વશ કથન કરિયું કિમ જાય ?
હુંયે આંધળો વિલોચન[૧] યદા, સારથિ રથ કેમ ચાલે તદા ? ૭૬
વળિ વિચાર અવર પરિહરૂં, કેવલ કથન તુમારૂં કરૂં;
પણિ [૨]વદતિ વદ્ધિ પ્રસંગ, કિમ એકાકિ મિલે અભંગ. ૭૭
તિહાં છે [૩]અરક્ષકના લક્ષ, કિમ એકલા જવાયે [૪]દક્ષ ?
અહો ! રૂપીનંદને પાનિકા, તો વીસરે કિમ નિમિષ. ૭૮
પહિરું છે વસ અંગિકાર, એણિ જાતિ એકનતુ બરસાર;

૧ પાઠા. ૨ તે અં. ૩ ઠાંસનાર આંધળા હોય તો ૪ લાખો ચોકીદારો ચોકી કરે છે તેમને છેત-રીને અંદર કેમ દાખલ થઇ શકું ? ૫ ડાહ્યા.

પ્રસ્તાવ ૬ ઠ્ઠો

વિદ યૌવન દેખી મ રમો, કરિ વર કેવું ચૌપટ ઉપમા;
સહી પ્રેમ પ્રિયાનો વસ્યો, દેવરાજ નિશ્ચય પડિવસ્યો ૯૦
...તિ મન સાધિ કર્યો વિચાર, દિક્પતિ ઉત્તરયા અપાર;
...ે દીધે આદરીકરવું. યમરાજ ઈંદ્ર અગ્નિ ને વરુણ. ૯૧
...વ સવિ અંતરધ્યાન, સ્થાનકે પુહતો નઉ રાજન;
...ં કારજ સઘળાં કરી, ફુઝવિ અતિકની 'ધરી. ૯૨
...તે ગુરુ સુઘળાં કરી, મુનિ આવ્યો વચન પ્રધાન;
...તે ગુર દેવ નિરંજન, મુખ્ય કારજ સઘળાં કરી. ૯૩
૩ નરપતિ નિદ્રા પરિહરી, પ્રભાત કારણ વિનવે;
...માંહી નૃપ બેઠો હવે, એટલે દ્વારપાલ કહિ પુહુતા ૯૪
...ની 'દમયંતીનો દૂત, પુષ્કર નામે કરિ પ્રણિ વહેતી,
... એ કિન્નર કિન્નરી. વંદિ બેઠ સ્વામિ ... એક મતેરી.
...નૃપ કહે 'આવ્યુ અહીં તેડી, એણી વાત ... નવનૃપ પતિ;
...ર 'કુસમ ... કુશલતિ, પુષ્કર તેણિ નવનૃપ પરિ ૯૫
...કે પ્રભુએ ... પ, ... પુછે કરીય પસાય
... પ્રભુએ ... પરિવાર? ... કારણ કહો સાર! ૯૬
ભીમરૂપ વિદર્ભ ... ... દમયંતી વડી ૯૭
પુષ્કર કહે ... 'કુમિ, હું ... દમયંતી ... 'છેક;
... ... મન હું નિજપુર પહોતો ૯૮
... ... હેવ;
વેહેત 'દેવ... ... ... ૯૯
... ... 'સાતુક પુછે ... ...;
... ... 'નિપુણ ... ...;
- ! ! ૧૦૦
... ..., કિન્નરે કુસમ દીધે સાહિત્ય

[illegible]

સજ પરિવાર સહુ ચાલ્યું સહી, નલ કુંડિનપુર આવ્યું વહી;
સમાચાર તે લહી નૃપ ભીમ, સન્મુખ આવ્યો[1] જવ નિજ સીમ. ૧૧૧
સ્વાગતિ પ્રતિપતિ કીધી ઘણી, મિલ્યા બેહુ પ્રેમે ત્રિવિધ ધણી;
હેત ચાય ચિત્ત વિકસ્યાં ઘણાં, દીધાં ધામ ઉતારાતણાં. ૧૧૨
સપરિવાર નૃપ તિહાં ઉતર્યો, દેખી નગર લોક મન ઠર્યો;
ભૈમી એ વર વરશે ખરી, એહવી લોકવાણી વિસ્તરી. ૧૧૩
ભોજનાદિ વિધિ સાધન ભણી, ભીમે મહિલા મેહલ્યા ગુણી;
એક વાર દમયંતી લહી, હીયડા સાથે સઘળું ગહગહી. ૧૧૪
ચાર રસવતી સુંદર શાક, ઉચિત ઉત્તમ નિપાયા પાક;
ભૈમી નિજ વલ્લભનિ હેત, સખી સાથે એકચિત્ત સુચેત. ૧૧૫
સપરિવાર નૃપ ભોજન કરી, દેવ અર્થ નિરધે મન ધરી;[2]
[3]અંતર્ધાન કરી નિજ કાય, કુંડિનપુરમાં પુહતા રાય. ૧૧૬
નવનવ પુર કૌતક નિરખતો, નૃપ મંદિર પુહુતો હરખતો;
સુણી ગખવી કન્યા રાસ, ભૈમીનો તિહાં લહી [4]આવાસ. ૧૧૭
[5]દેવદૂત તિહાં આવ્યો હતી, અંતર્ધાન રહ્યો આલહતી;
પેખે રંભા કે ઉર્વશી, દમયંતીની દાસી જિસી. ૧૧૮
[6]ઉત્સુક સુખ લેવા વલ્લભ, આવ્યો તિહાં અભ્યંતર સભ;
જિહાં ભૈમી છતી[7] પરિવરી, સિંહાસન બેઠી સુંદરી. ૧૧૯
વાત કરી સહુ સખી હરખતી, દમયંતીનું મુખ નિરખતી;
આજ ગઇ ચિંતા સવિ દૂર, ઓલી સખી સુખ સાગર પૂર. ૧૨૦
એ તુજ વલ્લભ ઇહાં આવીઓ, સકલ લોકને મન ભાવિઓ;
લોચન તુજ ચકોર હરખશી, તસ મુખ-ચંદ્ર-પાન પમશી. ૧૨૧
કુણી સખી ! ઇહરે ભરતારે, યશ પૂરિયો સારે સંસારે;

---

૧ પ્રત્યંતરે-" સન્મુખ આવ્યુ જવ નિજસીમ " ૨ પ્રત્યંતરે "દેવ અર્થ નિમત્ત આદરી." ૩ પોતાનું રૂપ છુપાવી. ૪ મહાલ. ૫ નગ ચન્દ્ર-ઉચિતું દોરવું મહીને. ૬ આતુર. ૭ સમીપસ્થ.

પ્રસ્તાવ ૬ ઠ્ઠો

...ટ મુકુટ સહિત મયૂર, દેખી નવ દર્શન રસપૂર;
...ચિત્ર લખિત પરિ નિશ્ચલ રહે, અવસ્થાવ કેતા કવિ કહે. ૧૩૪
...વે ²વદલો લોચન-બાણ, નૃપ ઉપર પડિયાં ¹પુષ્પબાણ;
લહે ²લોચન-ફેરવ કરી, પૂઠ દરિ લીન કુંવરી. ૧૩૫
એકુ વસ્ત્ર રહિ એકી મિસી, લહે એકુ મન અટલ કરી;
લીલી અંગ ઉંક નીકળી, ³પંચબાણની આણાવળી. ૧૩૬
તે લે દેખાડિયું લખાં, એ નવ એક કહ્યું દુર્ગ નવી!
¹પરવશ દર્શાં પરિ લીન, દર્શન દેખાં થઈ આધીન. ૧૩૭
રાખિયું નવપતિ લાગી, કૃપાભાવ મનથું આણી;
કહે કહિયું અમ લોચન પુરુષ, વિધિ તુમ દર્શન દીઠું ધન્ય. ૧૩૮
દરખે હૃદય-કમલ વિકસિયે, અંગ ઉઠે આનંદ ભરિયે;
અવરાંશે આનન એક, પ્રગટ કરે વચનામૃત એક. ૧૩૯
કવણ દેશ ⁴અયુત આચાર, [illegible] કૃપાળુ કુમારા; ¹ ૧૪૦
[illegible] ૧૪૧
[illegible] ૧૪૨
[illegible] ૧૪૩
[illegible] ૧૪૪
[illegible] ૧૪૫
[illegible]

[illegible]

ધરણ પશ્ચિમ પતિ કહિયો, વરૂણ શરણ તાહરૂં ગ્રહી રહિયો;
હરે વિરહ દાવાનલ વહિયો, તું તેણિ જલસંચય સંગ્રહિયો.
પિ અંગ ધરે શે ચાય, તથાપિ આશુગિ થયું અપાય;
તેહની પૂરણ આશા પૂરી, વિરહવેદના વારૂં દૂરિ. ૧૫૮
દુઃસહ તુજ વિયોગ વિકરાલ, ચતુરે ! એ આરે દિગ્પાલ;
અનતાંથકી વરલ વશ થાય, [1]નિષિધાજ અતિ દુઃખે જાય. ૧૫૯
[2]સુતનુ ! સ્વયંવર તાહરો લહી, તે આરે [3]સુર આવ્યા અહીં;
દેવલોક છંડિયો તુજ કાજ, તું લીલા કરિ તેહને રાજ. ૧૬૦
એહ વાત તું સર્વ વિચાર, તેણે તુજ શિર મુંક્યું છે ભાર;
તેહ ભણી મહણણ (નર) એહ, તેહનું લખ્યું ભંગ ન દેહ. ૧૬૧
વળિ કહ્યાવ્યું છે તે [4]અવધારી, ભીમસુતે ! તું અમૃત વારિ;
હોયે તુજ વિરહાનલ એહ, દાધા નવપલ્લવ કરી તેહ. ૧૬૨
કરિ [5]પ્રસાદ અચિરહર સ્વર્ગ, તુજ ઓલગશે [6]અમરીવર્ગ;
નહિ તો જાણશે [7]નિવડ્યું અમે, ‘ અથ કરી જે ચાલો તુમે. ૧૬૩
તે (લ)ક્ષણ હવે પામિશે કહ્યા, તુજ [8]સુખપ કાજ દેખી સુધા;
લોચન એહ કૃતારથ હુયે, નવ મન દૂરિ’. ગુણિ પામશે. ૧૬૪
દેવદૂતના કહ્યા વચન, સુણી ચમક્યું દમયંતી મન;
અહો વાત તે એ તે કિશી, સુર સ્યે પ્રીતિ ધરે છે કશી ! ૧૬૫
એહને [11]સ્વર્ગ વધન જોગ, શે વળી મહતો સંયોગ !
તદા [12]શ્રાંત હવે નહિ, તે પિણ કિમ ધીપરી તુજ મહે. ૧૬૬
નથી લહવા મને કરી એ કેમી નરરૂપ જુદરી,
પરનારી સાથે શું નેમ, એહી વને કેમ વળી એમ. ૧૬૭
રૂપ વડકે શેકને [illegible] એહ ઊંચ પરમાન

[1] [illegible] ૨ [illegible] ૩ [illegible] ૪ [illegible] ૫ [illegible] ૬ [illegible] ૭ [illegible] “[illegible]”. ૧૦ પ્રતમાં “[illegible]”.
[illegible] ૧૨ [illegible]
[illegible]

કહિ ¹પ્રછન્ન પ્રગટ વર્તિની, કિહાં દુસ્તર દૂર ભામિની;
દેવદૂત ! તાહરી ²ભારતી, અભિનવ જેમ નદી સરસ્વતી. ૧૭૯
તે જાણી મેં તુજ આગલ રહી, ઉત્તર પ્રગટ ન દેવો સહી;
માહરી કુલ કુમારીકા જેહ, પુરૂષ સાથિ નવિ બોલિ તેહ. ૧૮૦
ઈમ કહી દમયંતી રહી મૌન, દેવદૂત તવ બોલ્યું પુન;
સુંદરી ! તુમે પૂછ્યું જે સર્વ, તે કહેતાં હું ન કરૂં ગર્વ. ૧૮૧
પણ તું માને ગુણી-સંગિકા, પરવશિ દૂત વલી ³ઉર્વીકા;
અતવે વાત કરંતા મુધો, થાય વિડંબ દૂતને ઘણો. ૧૮૨
એવડી વાર રહી કિમ શકે, સ્વામિ દુઃખી થાયે શું બકે;
તો શું દૂતપણું રે માહરૂં, સ્વામિદ્રોહ કીધો પરે કરૂં. ૧૮૩
સુરપતિ સહસ લોચને કરી, જોતા હશે વાટ માહરી;
ધિગ ! વિડંબકારિ એ દૂત, જેહનો પંથ જુવે ⁴પુરહૂત. ૧૮૪
ઇતિ અનુશય કરતો ભૂપાલ, દેખી જંપી ભીમક બાલ;
વિનયવતી થઈ ઈમ ઉચ્ચરે, અવિનય કુણ સુરપતિનો કરે. ૧૮૫
મહાનુભાવ તે મોટા દેવ, અમર અસુર નર સારે સેવ;
તેહને ત્રિધા નમું ત્રિકાલ, તે માહરી કરજો સંભાલ. ૧૮૬
તથાપિ તુજ પૂછું એક વાત, અમૃતભોજી સુર સંઘાત;
કહો માનુષી તાસ કિમ ગમે, કિમ હંસી ⁵બંગલે રમે. ૧૮૭
વય બલ બુદ્ધિ તેજ તેહની, કિહાં વલી કિહાં માનુષ દેહની;
નહિ એ સંયોજન વખાણ, કિહાં સુરરત્ન કિહાં પાષાણ. ૧૮૮
દેવતણિ આવર્જનકલા, કિહાં માનુષીનું હુઈ કોસલા;
⁶ગજ્જારોહણ ન લહે ગ્રામીણ, ⁷કરિપાખર ખર ન હુઇ ધૂરીણ. ૧૮૯
કિહાં સુરકન્યા કિહાં માનુષી, કિહાં શશીવદની કિહાં હયમુખી;
ચંપક મોગર માલા કિહાં, કૂબક કાસ કુસુમ ⁸સ્રજ કિહાં. ૧૯૦

---

૧ મુખ પર્ણે કરી. ૨ વાણી. ૩ આજ્ઞાંકિત. ૪ ઇંદ્ર. ૫ કુકડ-વેલાના વેલામાં. ૬ ગામડિયો હાથી પર બેસવું શું જાણી શકે ? ૭ હાથીની પાખરો ગધેડાને ન શોભી શકે. ૮ માળા, હાર.

પ્રસ્તાવ સાતમો.

(ચોપાઈ.)

પ્રસાદ પામી સરસતી તણો, મનિ પ્રમોદ ઉપન્યો અતિ ઘણો;
શ્રીગુરૂ ભાનુમેરૂ પ્રણમેવિ, હવે સપ્તમો પ્રસ્તાવ ભણેવિ. ૧
દેવદૂત વળિ જંપે ખરૂં, ભીમ-સુતે ! સાંભળ નાગરૂં;
વિદરભીની તુજ સરિખી હોઈ, એહી જગે એતાં અવર ન હોઇ. ૨
વિનય વચન તું વદી સુવેષ, દીધુ [1]નિર્ઝર પ્રેમ નિવેષ;
તે ન ઘટે તુજ ભીમકસુતે ! ચંદ્રવદનિ ! સાંભળ ગુણમતે. ૩
તુજ ઉપરિ તે રાગી ઘણો, તુજને વિહાં [2]પરાંમુખ પણો;
એ કિહીં નવિ સાંભળ્યું ન દીઠ, જે [3]નિધાન નિર્ધના અનિઠ. ૪
વધૂ હોતાં [4]વૃંદારકતણી, તુજ મોટિમ વાધે અતિ ઘણી;
મેરૂ મહીધરે ચડે જિ હોય, તસુ નીચતાપણું કિમ હોય ? ૫
મોટાનિ લઘુ સાથિ પ્રેમ, સમય વિશેષે હુઇ એમ;
મૃગલે ચંદ્ર કરિયો સકલંક, તોહિ ન ચૂકે મોહ [5]મયંક. ૬
મનો વચન કાયા દૃઢ ભક્તિ, સુરપૂજન કીજે નિજ શક્તિ;
ભક્તિભંગ તુજ કાં સુર વિષે, તેહને ન રૂચિ તે કાં જંપે ? ૭
કરી પ્રમાણ માહરૂં વચન, સુર સાથે થાઓ સુપ્રસન્ન;
ઇમ સુજ તુજ કીરતી વાધસે, સુર કામિત સંપૂરણ હુંસે. ૮
અથવા રમણમથવા વર ભણુ, જુ ! તુજ ચિત્ત રૂચિ એકણુ;
ઉર કુણ વર વંછે તે જિકિ, તે વિણ તુજ કુણ નિરખી શકે. ૯

---

૧ હદ દેર. ૨ મ્હો ફેરવીને બેસવાપણું. પ્રતમાં " પરાઙ્મુખ પણું " લખેલુ છે. ૩ નિધનને નિધાન મળ્યા જ્યાં અનિષ્ઠ લાગતું. ૪ દેવની વહુ ૫ ચંદ્ર.

(કાવ્યં-શાર્દૂલમ્)

"संग्रामेष्वचलः कलासु कुशलः सेवानुपां वत्सलः ।
सत्कीर्त्या धवलः स्वभावसरलः मत्यार्थिकालानलः ॥
शोभाशोभितविग्रहो जनपतिर्भूमण्डलाखण्डलः ।'
श्रीवर्द्धीनवकन्दलः पुरवरः सौभाग्यसिन्धुर्नलः" ॥१॥

તો નલ આવ્યો છે ઇણિ ઠામિ, દેમીને પરણેવા કામિ;
તેહને દમીશું બહુ નેહ, તે કિમિ સુર પાટે વિછોહ. ૨૧
વળી વળી વધિ ઘટે શશિ કાય, [2]રંભા છેદી વળી વળી થાય;
રસપતિ ભિન્ન થયો વળી મિલે, પણ એ વાચા વચન નવિ ચલે. ૨૨
એક સ્તંભિ ન બાંધે કોઇ, મોટા મત્ત [3]મતંગજ દોઇ;
[4]દો અસિ એક કોશે કિમ રહે, કિમ [5]દો ભાનુ એકદા વહે. ૨૩
[6]સુચી ઉભય વદના જે હોઇ, ચતુર ન તેહનૂં ચીવે કોઈ;
જઇ ન શકીએ દોઇ મારગે, ઇતિ ભાખીએ શબ્દ ચારગે. ૨૪
તિમ એ ઉચિત નહિ નિરધાર, [7]કુલઘરાને દો ભરતાર;
વળી વિશેષે દેવ માનવી, એ અનુચિત નવિ સહી માનવી. ૨૫
ન કરિ કુલવટનું આચરણ, એ દેમીને દે દો મરણ;
નલ નૃપ વિના અવરશું નેહ, ન કરે દેમી મૂકે[8] દેહ. ૨૬
જ્ઞાન વિમલ દર્શન ચારિત્ર, રત્ન ત્રણ્ય એ કહિયા પવિત્ર;
તિહાં ચારિત્રરત્ન જિનવરે, શીલ રૂપ ભાખ્યું શુભપરે. ૨૭
વશ લોપે કામુક કામુકી, કામવશા રત્ન વાહ્યા થકી;
ભસ્મરૂપ કોપાનલ વહ્યો, તેણિ સ્વર્ગથી વિસ્તારિઉ ઘણો. ૨૮

---

૧ આ આખું પાદ અમે નવું મૂક્યું છે. ૨ કેળ કાપ્યાથી ફરી નવપલ્લવ થઇ ફૂલિત થાય. ૩ મસ્તાન હાથી. ૪ બે તરવાર એક મ્યાનમાં કેમ હોય! ૫ બે સૂર્ય સાથે શી રીતે ચાલે? ૬ બે મોંવાળી સોય. ૭ કુળવંતી સ્ત્રીને. ૮ અથવા તો "ન કરે જુ! ભેની ધરી દેહ."

વળી વળી તુજને કહિયે કિશું, નલરશું છંદ મન નિશ્ચે વસ્યું;
કાલ સ્વયંવર હોસે કાજ, ભેમી વરસે નલમહારાજ. ૩૭
હવે તુને કૃપા કરો સુર ‍ઇન્દ્ર, જઈ પીઓચો પ્રમુખ પરૂદ્દવ;*
હવે સુરતું કેહાવ્યું મ મ કેહો, રખે લવલેશ દોષ મન ગ્રહો. ૩૮
ઋષિ એક વેદર્ભિ પાસિ, આવ્યું હતું હંસ ઉલ્હાસિ;
રહિઓ નલરૂપ લખી રાખિયું, તેહરૂં રૂપ તાસ સાખિયું. ૩૯
[1]રહિ નલરૂપ લખી રાખિયું, ...
તેહ ભણી તુમ કરયો સુરવાદ, ન્રે દોષ વીરસેનનૃપનાદ;
પ્રગટ થઇ કર મનસંતોષ, સજ્જન પીડે છે બહુ દોષ ! ૪૦
છવિ કેશિની વદન નિર્મલ, પરમ વત્સલ વચનામૃત;
પીધું કરણ-કચોલાં ભરી, નલરાજે એક ચિત્ત કરી. ૪૧
હંસ પ્રિયાને આશ્ચર્યું થયું, સાહસ નવિ છંડયું આપણું;
વળી વિશેષ થયું સાહસી, ભેમીપ્રતિ હંસ બોલ્યું હસી. ૪૨
અહો અહો ! દમયંતીની કથા, પખી જાતિ પણ ગુણ નિર્મલા;
ખીર ઉદકે પંડિતપણું ખરૂં, કહે ભેદ્યાત કમલ અંતરૂં. ૪૩
સ્પંદજનદર્પે ! તું પંડિતા, સકલ કામિની ગુણમંડિતા;
કિહાં મણિ કિહાં પાષાણ અસાર, કિહાં રવિ તેજ કિહાં આધાર.
સુર નર વિચ અંતર એવડું, કાં ચતુરે ! ચિંતે નવિ તેવડું;
મનસાએ સુર કામિત કરે, માનવ વંછિત કષ્ટે વરે. ૪૫
*કરવી જિમ છંડી સેવતી, કંટક વૃક્ષ ચરે આપથી;
તિમ તું સુરપતિની દેવિકી, નલ માનવી સાથે રાચિકી. ૪૬
લોકદેવપતિ નલરાજાન, [2]ચર્મ ચક્ષુ ઉપજાવે ધ્યાન;
મલ મૂત્રે પૂરિત દુર્ગંધ કાય, સંખ્યા સહિત લોગવે આય. ૪૭
અવર ન ઉત્તમ જાસ સમાન, ત્રિભુવનમાંહિ સ્વર્ગ વિમાન;

* પ્ર૦ અં૦ " પુરંદર " ઇ૦ ૧ " કામિનિ કુંદન નાગ દીઠે સાર, મહાનરો હંસ શોભાગ્યકાર " કડું ૨૩. પ્રેમાનંદ ૨ કે કમળ કેશને ! ૩ સંબુ૦ ૪ આમાની આંખોવાળા અને ધ્યાન ભઇ ઉપજાવે.

ર ચિંતે તે આપે સર્વ, સુર આગલ કુણ માંડે ગર્વ;
સુર તૂઠે[1] તો સઘલી રિદ્ધિ, સુર આગતિ માનવ તે કિસ્યા ! ૫૯
ણ જેહનું જીહાં લાગ્યું મન્ન, કાચ ગ્રહે તે કરી રતન્ન;
[2]તિમ નલ ભૂપ વિના માહરૂં, અવર કામ ન રૂચે મન ખરૂં. ૬૦
જિમ [3]દિનકર સાથે કમલિની, કારણ વિના પ્રીતિ ઉપની;
તિમ નિષ્કારણ નલસ્યું પ્રેમ, વૈદર્ભિને આવ્યો એમ. ૬૧
વિષ દેખીને નાચે મોર, રૂદન કરે વિષ દેખી ચકોર;
શિવ ધંતૂર નિવડ પ્રીતિથી, વૈરભાવ સાથે કેવડી. ૬૨
[4]રતિ અંગાર સાથ કપૂર, [5]દૃગકજ્જલ સીમંત સિંદૂર;
એકને એક સાથે સંતોષ, એકને એક દીઠે હુએ રોષ. ૬૩
અહીં કોઈનું નવિ ચાલે કહિઉં, ઉત્તમ મધ્યમ જેણિ જે ગ્રહિઉં;
તે જીવતાં ન મેલ્હે કિમે, તેહનું મન તે ઉપરી ભમે. ૬૪
જેહવું તેહવું તો માનવી, નિર્ગુણ અથવા ગુણ પૂરણ કવિ;
વીરસેનસુત [7]ભૂમીકંત, બાંધવ પિતા અવર મહંત. ૬૫
વળી વળી બહુ શું દાખીએ, સાંભળો સુર નર સાખીએ;
નલ વલ્લભ [7]ભૂમી નવિ લહું, નિજ અંગ [6]હુતાશને દહું. ૬૬
સુણી સુરદૂત પ્રતિજ્ઞા ઇસી, મન ચિંતે એ બહુ મેં કસી;
તોહિ ટેક ન છે લવ એક, હવે બીજે વલી દીસ્યો વિવેક. ૬૭
નિવડ નેહ [8]નિષ્કારણ ધરે, ઇંદ્ર સરીખા વર પરિહરે;
સીલધર્મ સાચું આદરે, એહની તુલા અવર કુણ કરે. ૬૮
તુહિ દેવ અર્થે હું વલી, પુનરપિ એહને જોઉં કલી;
કદાચ વૈદર્ભિ મન વલે, તો સહી દેવ મનોગત ફલે. ૬૯

---

૧ તુષ્ટમાન થાય તો. ૨ અન્યપ્રતે "તિમ નલ ભૂપતિ બેઠાં માહરૂં." ૩ સૂર્ય. ૪ આનંદ. ૫ આંખ. ૬ અગ્નિમાં બળશે. ૭ ધણી ભરતાર
૮ કારણ વગર

ઇણ અવસરેં સો પંખીરાજ, બાલચંદ્રનામે હંસરાજ;[1]
રાજહંસ અતિઉજ્જ્વલ દેહ, ઝાલીઆપતહો લહી છેહ. ૯૦
સહસા નલ દમયંતી પાસ, આવ્યું વિહંગ હુંતી આકાશ;
આશીષ કહી નૃપ આગલ રહિયો, રાયેં મિત્ર સો પંખી લહિયો. ૯૧
જયજય કહિને પ્રણમ્યુ પાય. સો દેખી નૃપ હરખ ન માય;
[2]હલે બંધવ તું વંછીત મલ્યો, ચિંતિત આજ મનોરથ ફલ્યો. ૯૨
અતિ [3]આવર્જન નરપતિ કરે, રાજહંસ તવ ઇંમ ઉચ્ચરે;
મહારાજ ! સાંભલ નલ ભૂપ, તુમે લહિયો કૃપારસકૂપ. ૯૩
પણિ એવડી કઠિનતા હેવ, તુજ મન કહો કિમ આવી દેવ?
કોમલ કમલ કઠિન જિમ નાલ, સામ્યરૂપ તિમ મનિ અટૂપાલ. ૯૪
દૂત હાથ દીધું સુરવલું, રાજસુતા બીહાવી ઘણું;
નિજ ધીરતી રાખેવા ભણી, ઓછું કિંપિ ન મેહલ્યું ગુણી. ૯૫
રાજપુત્રી ભૈમી સાંભળો, પ્રાણ રખે કરો આકળો;
કઠિન વચન નૃપનાં સાંભળિ, ભય લવલેશ મ ધરજો વળી. ૯૬
દેવ મહેંદ્રાદિક તે(જે) ચ્યાર, તે નવિ લિયે બળે પરનાર;
મહાનુભાવ ન કરે અન્યાય, તેહ ભણી નિર્ભય હોજો માય. ૯૭
રાજન ! તુમેં એવડી વાર, દેવદૂત ભાખ્યો સુવિચાર;
હવે જો પ્રાણ કંઠગત થાય, તોહિ દૂત રખે ભાખો રાય. ૯૮
એ [4]તવ પ્રિયા વાર એટલી, વિરહાનલે રહી છે પરજલી;[5]
હવે દુર્વચન કુવાયેં કરી, જ્વાળા રખે દીપાવો ખરી. ૯૯

---

૧ પ્રત્યંતરે "બાલચંદ્ર સાચિત પરકાર."
૨ અન્યપ્રતે " જલે ભલે બંધવ તું મિલિઓ,
વંછિત આજ મનોરથ ફલિઓ."
૩ નમ્રતાપણાનાં સ્નેહ વચન. ૪ તમારી પ્રિયા. ૫ બળી.

નેમમીશીએ પૂછી વાત, કહિયું નીપન્યું જે અવદાત;
હુર સંકેત્યું (ખ્યા) સ્થાનકે જાય, શયનીયેં પોઢ્યા નલરાય. ૧૧૦
શ્રમ નિવારવા નિદ્રા કરી, (સ્વ) મંદિર દમયંતી સુંદરી;
સ્વપ્ન અનુપમ પુરૂષ માનતી, સુખશય્યાયેં પુઢી સતી. ૧૧૧
અથ નલાયનનું ઉદ્ધાર, નલચરિત્ર નવરસભંડાર;
કવિ નયસુંદર સુંદર જાપ, એતલે હવુ સપ્તમ પ્રસ્તાવ. ૧૧૨

ઇતિ શ્રીનલાયનોદ્ધારે, નલચરિત્રે સ્વયંવરમંડપમંડન, સર્વ નૃપ આમંત્રણ, દિગ્પાલ દેવાદિ સમાગમન, નલરૂપ-દેવદૂતનામ સ્થાપન, તત્ર પ્રેષણ, દમયંતીસહ-ઉત્તરપ્રત્યુત્તર-કરણવર્ણનો નામ સપ્તમઃ પ્રસ્તાવઃ

महापदेनिर्माणबद्धावधान ! दमोदमधाननसिद्धि दधान !
न कश्चिद् परो दत्तसन्मानदान! सिनो नगयस्यापते त्वत्समानः!८

(સર્વ લઘુ છંદ્રવજ્રા)

अमलनमसरलनवकमलदलसमनयण !
समरभरनरवरनमदलमदभरहरण !
घनमजलजलदरव ! मदनगमसमयकरण ! ९
भरतनरवरतनय जय सभयजनशरण !

(માલિની છંદ.)

इयमपि रमणीया जानकुत्याम्बकम्य,
त्रिदशनिकरभाजो भूवरम्योपकंठम्;
यदरुणकरमाला दृश्यते संपतन्ती, १०
तदुदय समयोऽयं त्यज्यतां नाथ! निद्रा.

(ચોપાઈ.)

અતિશય વચન વિકસવાણી, ધવલે આંબલી ગુણનપ્રિયખાણી;
નરપતિ નિદ્રા પરિહરી, [1]બેઠું સિંહાસન છોડી કરી. ૧૧
અનિ પવિત્ર થઈ તે હવે, પ્રાતઃકૃત્ય સકલ આચરે;
પૂજા ઉત્તમ [2]અષ્ટપ્રકાર, પરમેશ્વર પૂજ્યા સુવિચાર. ૧૨
[3]પરમેષ્ઠી પુરૂષોત્તમથકી. સ્તવના કરે ઠંતિ સ્તુતિ વળી;
જયજય વૃષભધ્વજ વિખ્યાત. નાભિ સમુદ્રભવ પ્રાણીતાત. ૧૩

---

૧ બેઠો.

૨ "જળ, ચંદન, કુસુમ ફળો, ધૂપ દીપ મનોહાર,
"અક્ષત ફળ નૈવેદ્યથી, કરો સાર્થ અવતાર" આ આઠ પ્રકારે.

૩ શ્રીઅરિહંત, શ્રીસિદ્ધ, શ્રીઆચાર્ય, શ્રીઉપાધ્યાય, અને શ્રીમુનિ,
એ પંચ પરમેષ્ઠી

प्रस्ताव ८ मो.

सदार्थनिर्माणवदावधान ! समंदमध्यानमसिद्धि दधान !
न कश्चित् परो देवमन्मानदान! सिनो नेयमन्यापनं त्वन्ममान:॥८

(नर्कुटक छन्दः)

अमलतमसकलनवकमलदलसमचरण !
समरभरगरलतरसकलभयदरहरण !
घनमलदलनदक्ष ! मदनामममयहरण !
भवतरवगनय जय समयननगण ! ९

(मालिनी छंद.)

इयमपि रमणीया ज्ञानलक्ष्मीकल्प,
त्रिदशनिकरभाजो भूयरम्यांपकंठम्;
पदकमलकरमाला दर्शनं संददन्ती, १०
तदुदय समयोऽयं त्वन्मनां नाथ! नित्रा.

(चोपाई.)

विविध वनविस्तरथी, थयले ज्ञानथी ज्ञाननिधिथी;
नवभवसंपति निज. परिहरी, 'जिनुं जिनमय छे.द्र करी. ११
गति पवित्र थई छे हवे. एम ह्रस्व नडठ आगवे;
पूज्य उत्तम २ज्ञानप्रकर. परमेश्वर पूज्य सुविचार. १२
*परमेष्ठी पुरुषोत्तमनथी. स्तवन करे इति स्तुति करी;
जयजय वृषभध्वज विख्यात. नमि नमुदंभव आशीर्वाद. १३

---

१ मोटो

२ " ... ... " ... ... प्रकारे

" ... ... आचार्य, उपाध्याय, अने मुनि,

३ ... ... आचार्य, उपाध्याय, अने मुनि,

ए पंच परमेष्ठी

લહકે મુક્તાફળ ઝૂમખાં, ખિંખિત વાઉગુણ સારીખાં;
જાણે પૂતળી રત્ન જડાય, બહુ દીસે કરતી નવ ભાવ. ૨૨
માંડ્યા ¹મંચક ને મહામંચ, દીધા અવર અનેક સુસંચ;
તે કિમ કવિ લહે કહી પાર, અભિનવ દેવલોક અવતાર. ૨૩
દેખિ સ્વયંવર મંડપ સહુ, આવે મહારાજ ગણ બહુ;
બેસે ભૂપ² યથોચિત ઠામ, વદર્ભીને વરવા કામ. ૨૪
ચિહું દિશિના મળ્યા તિહાં ભૂપ, એક જોવા દમયંતીરૂપ;
³એક આવ્યા કૌતક નિરખવા, ⁴એક સજ્જન દુર્જન પરિખવા. ૨૫
તિહાં આવ્યા વિણ કો નવિ રહિઉ, ભરતભૂમિ નૃપગણ ગહિગહિઉ;
સ્વર્ણરત્ન સિંહાસન સંચ, પ્રથવીભુજ બેઠા મહામંચ. ૨૬
ગુરુ કપૂર અગર વર તણી, ધૂપઘટી તિહાં મહેકે ઘણી;
વર ચંપક મોગર માલતી, કુસુમમાળ તિહાં બહુ મહિકતી. ૨૭
તંતિભેદ વીણાદિક જાણ, ઘનભેદે તાલાદિ વખાણ;
સુષીરભેદ વંશાદિક જોય, આનદ્ધ તે મરૂધ્ધદિક હોય. ૨૮
ઇત્યાદિક ભેદે વાજિત્ર, વાજે ઝલ્લરી ⁵ઝંબરી ચિત્ર;
વાજે ભેરી શંખ મૃદંગ,⁶ પણવ ⁷વેણુ ઢક્કા⁸ નવરંગ. ૨૯
એવં વિધ વાજિત્ર અનેક, વાજે નાદ મિલે સવિ એક;
ગાયક ગાન કરે કોયલા, પ્રગટ કરે ગંધર્વીકલા. ૩૦
ભૂપ ભૂપ ⁹મંચિકિ નવનવા, કૌતુક જોવા સરિખા હુવા;
નાટકગીત કવિત વાજિત્ર, મંચ મંચ પ્રતિ દીસે ચિત્ર. ૩૧
દેખે સ્વયંવર નર વર રૂપ, મહાસુભટ દ્વિજ સામંત સુત;
¹⁰ચારવધુ સૌવિન દંડ ધાર, જોતાં મન કો ન લહે પાર. ૩૨

---

૧ પ્રતિ અંતરે "માંડ્યા કનકમંચ મહામંચ." ૨ જે જેના દરજ્જાને લાયક સ્થળ હોય તે સ્થળે વ્યવસ્થાપક બેસાડે છે. ૩ કોઈ કૌતુક જોવા માટેજ. ૪ કેમ દુર્જન અને સજ્જનની પરીક્ષા કરવા માટેજ આવ્યા છે. ૫ ઝંઝરી (?). ૬ ઢોલ. ૭ વાંસળી. ૮ ઢક્કા ઢોલ, મૃદંગ વગેરે ઉપર પહેરો દમ અવાજ કરેલો તે. ૯ માંચે, માંચો. ૧૦ સુવિઆઓ.

દક્ષ-યક્ષ-ખંપુર-ગંધર્વ, કિન્નર-કિંપુરુષાદિક સર્વ;
વડુક-શંખચુડ-કટોટ, પ્રમુખ મહોરગ આવ્યા મોટ. ૪૧
વાસુકિનાગ નાગનો રાય, પ્રમિ પાઉ ધારિયા તિણિ ઠાય;
નાગકન્યા ચમર વીંઝઈ, પંચ લોક 'સબળ રીઝીઇ. ૪૨
ત્રિવિધ નદી સમુદ્રહતણા, સમકિતધર સુર જે ઘણા;
તે સવિ નિદ્રા આવ્યા ઉલ્હસી, વળી વિદ્યાધર આવ્યા હસી.૪૩
સિદ્ધ ચઉદ નિધિ નારદ વળી, સિદ્ધાંગના અપ્સરા મળી;
રત્નીસર્વજ્ઞ સભામાંહિ જિસ્યમ, દીસિ ત્રિભુવન મિળિયું તિસ્યમ.૪૪
ઇમ સુર નર બહુ મિળિયા દેખી, રંજ્યો રાજા ભીમ વિશેષી;
મનિ ચિંતે મુજ પુત્રી ધન્ય, જેવા સુરનર મિલ્યા અગણ્ય. ૪૫
પણિ મોટી ચિંતા એક વડી, એ સર્વના કુળાદિક (કો) કહી;[3]
પ્રતિહારિકા નહિ કોઇ ઇસી, સ પતિ આ ગતિ હોસે કિસી. ૪૬
દેવ સહુ જાણી એ વાત, વ્હઇ વીનવિ 'ભારતી માત;
તવ સુર સહુ પ્રારથના કરે, કર જોડીને ઇમ ઉચ્ચરે. ૪૭
સુણ માત! ભારતી ભગવતી! તુમે સવિ વાત લહો જે છતી;
જગીશ્વરવર આ અભિનવુ, ઇહ્યુ અવર કો હુસ્યે ન હવુ. ૪૮
સુરનર મિલ્યા ન લાભિ પાર, કવણ કહીસ્યે તણુ અધિકાર;
ભીમરાય મનિ ચિંતા ઘણી, એમ પ્રારથું માતા તે ભણી. ૪૯
આવશ્યક સભા સુરતણી, વળી માનવી વડા ક્ષિતિધણી;
તુમ વિણુ એહના લહે કુણ વાત, સુપ્રસાદ થાઓ હવે માત! ૫૦
એ સભા મધિ કુણ ઓલખાય, તુજ વિણ કવણ[૫] હોવિદા થાય!
જુઓ સુવર્ણ ચૈત્ય આનંદે, [૬]કાષ્ટમયી ઘંટા કિમ [૭]ઘટે? ૫૧
ઇત્યાદિક 'પ્રારથના સુણી, હર્ષિત ચિત્ત હવી [૮]આકૃણી;

૧ અન્યપ્રતે "પ્રબળ રીઝઇ." ૨ શ્રીકેવળીભગવાનની. ૩ અન્યપ્રતે "લહે" ૪ સરસ્વતીદેવી. ૫ પંડિતા. ૬ લાકડાના. ૭ શોભે?
૮ અરજ—વીનતી. ૯ એનીએ, સ્વયં.

ગ્રહે ધૂપઘટાનું ધૂપનાં, વળી પંજર સોવન રૂપનાં;
તે માંહી કીધ શુક મધુર, પિક સારિકા સુવાચા સ્વર. ૬૨
નિરધાર કરી તવ કોડવતી, ઘણી મેળી આવિ આવતી;
હેમીપુર નિજ ચલતી, ચાલી કન પ્રગટ આવતી. ૬૩
વળિ પંચ શબ્દ નીસાણ, ઘેર [illegible]
[illegible] ૬૪
[illegible] ૬૫
[illegible] ૬૬
[illegible]

ઇચી સુણી ભાષા ભારતી, તેહને નમસ્કાર સારતી;
વિદ્દલંતનયા આગલ વહી, વળી [1]ગોદેવી બોલી સહી. ૮૪
આ ગંધર્વદેવ સુંદરા, નિજ ગર્વે ઉન્નત કંધરા;
ઽિ વાજિત્ર વહકી ધરે, સ્વર ગ્રામ [2]શ્રીમુખે ઉચ્ચરે. ૮૫
, પ્રબલ પ્રેમ-સંગીત, તો વર વરિ ગંધર્વ વિનીત;
ાંથી પણિ આગલિ સંચરી, વળી [3]વાણી ઇણિપરિ ઉચ્ચરી.૮૬
ાક વાસુકી [4]પન્નગરાય, જેહને [5]સહસ વદન એક કાય;
દો જીહ્વા એક એક મુખે, તણિ તાહરા ગુણ [6]સુણચે સુખે.૮૭
ક શંખચૂડ કર્કોટ, દુર્જનપ્રતિ દમે દઇ દોટ;
ક્ષ વર ભરતાર. ૮૮
ાસુકિરાય તણા પરિવાર, મન માને સો વર ભરતાર
ાટોપ એહને અણિ જેહ, [7]દિગમંડલ દીપાવે તેહ;
ાજે ગુજ ભાલતિલક [8]દ્યુતિ કરે, તિમ ફણરત્ન તમ સવિ હરે.૮૯
મવર દેવ નંદનવનિ રમે, એ ભોગી સઘળે જગિ ભમે;
ઇસ્યું સુણી તસ કરી પ્રણામ, વળી આગલિ આ ચાલી તામ. ૯૦
પુનરપિ કહે ભારતી ભગવતી, ગિરિ [9]વૈતાઢ્યતણા અધિપતિ;
આ વિદ્યાધર સબલ સુલક્ષણ, અનેક ઉત્તમ વિદ્યાભક્ષણ. ૯૧
આદિ પ્રજ્ઞપ્તી રોહિણી, [10]ષોડશવિદ્યાદેવી ભણી;

1 સરસ્વતી. ૨ પોતાને મેંઢે. ૩ સરસ્વતી. ૪ નાગ, નિકાય. ૫ હજાર ૬ કાન: મુખ. ૭ સાંભળે. ૮ દિશા મંડળને. ૯ પ્રકાશ. ... ચાળીસ રોજ.

10 " ૐ રોહિણી પણ્ણત્તી, વજ્જસિંખલા તહ ય વજ્જઅંકુસિયા;
" ચક્કેસરી નરદત્તા, કાલિ મહાકાલિ તહ ગોરી. ॥૧॥
" ગંધારી મહાજાલા, માણવિ વઇરુટ્ટ તહ ય અચ્છુત્તા;
" માણસિ મહામાણસિયા, વિજ્જાદેવીઓ રક્ખંતુ. ॥૨॥"
તિજયપહુત્તસ્તોત્ર.

પહેલી રોહિણી પુન્ય બંધને પેદા કરનારી, બીજી પ્રજ્ઞપ્તિ... ત્રીજી વજ્રશૃંખલા ... ધારણ કર

પ્રસ્તાવ ૮ મો

વળી ભારતી કહે ભગવતી, સાંભળ દમયંતી ગુણવતી! ૧
રાજલોક ¹પ્રેમાતુર બહુ, તુજ ઉપરિ ચીતે છે સહુ.
પણિ તે તુજ મનિ ચીતે વાય. ઊલટું ચિત્ત હરે નલરાય;
જિમ ચંદ્રકાંત મને પીજશે, ચિત્ત ²ચકોર મને રંજશે ૨
ઇમ કહેતી આગલ સરસતી, આગલથી ભીમકુંવરી; ૩
પંચમ લોકપાલરતું જિહાં. લોકપાલ એક છે જિહાં
પંચ નહિ પેખી મનોહર, તવ ભારતી કહે કુવિચાર
કુંવરિ! નલરૂપ ધરી સુરપતિ, આ બિહુ નિરખો ગુણવતી ૪
એહસ્યું પ્રગટ પ્રેમ પ્રીછશે, કુસુમ સુખદેહ વધુ પીજશે; ૫
આનવળે કુસ્વર સંયોગ. એ કુલબ મિલશે સંયોગ.
અવર લોકપતિ ઊનલરૂપ, એક આર ધરી નલરૂપ;
એ આદિ દેવના અંશ. એહસ્યું નિશ્ચલ કરિ મન રંગ. ૬
એ માંહિ જે તુજ વલ્લી ચડી. વરમાલા ³રોપુ તજ કંઠી; ૭
એહવા ઉત્તમ વર તું લહી, કા મનસ્યું મુંઝાઈ રહી
એ વર છડી અવર વરેશી, તે કિમ ચિંતામણિ તજેસિ;
એ વિદર્ભ એ વરટ ફિરી. એ વર આશિર્વર ઉપરથી
એ વિદર્ભ એ વરટ ફિરી. એ વર ⁴વદીને મન્ન;
કિસ્યાં કુવિ ભારતીવચન, કમલણીજ વદીને રહે. ૯
નલ વિરૂપ લઈ મન, આંતર રહે, કહ્યું વિપન્ન નિહાં ઉસી રહે
નલ વિરૂપલન આંતર રહે, કહ્યું વિષણ્ણ ફિર ફરી આવશે;
તે હવે એ કેહાંપેર દુઃખે. નલવદન ફિર કરી આવશે; ૧૦
દુર્જન થયે દેવ સદૃર. વદન ભલો માંહિ એ વાત
વહુ વાચક તે કહુ વરનલ, ને મિલે નલ-નૃપાદ;
તે નલ ઉર બહુ રૂપ વિશેષ, કિહાં નલઅનર કિહાં કુરુદેશ
તે બહુ મુજ મન ' ઠીબહે, નલ ઉર વિશતિ કરી દાખવે;
તે 'વાકીસ્યુ દુર્ગ વિશેષ, ઉપતિ લાજ ન રાખે દેવ ૧૨

¹ પ્રેમરો આતુરતા ² ચકોર " સાથે " ³ રોપે,
આરોપે ⁴ સરસ્વતી ⁵ સરસ્વતી ઉપર

ચિન્હ એહ સવિ એવાં થયા, આપંચ નલ જાણ્યો ત્યાં;
એટલે સરસ્વતી કરિ ધરી, દમયંતી મુખ આગળ કરી. ૨૪
લહી લોકપાલને પાશી, પણ પ્રેમભાવે અતિ ઉલ્લાસી;
ચ્યારિ વણ દેવ કર ગ્રહી, વૈદર્ભી રહી અંજલી ગ્રહી. ૨૫
તે ચ્યારિ પામ્યા સંતોષ, મનહુંતી મેહલ્યુ સવિ રોષ;
કહિ ભારતી '[1]શ્રીમતી! સુણે, ઉદ્ઘોષિક તુજ ગુણ ભણે. ૨૬
પ્રેમભર જન ઉપરિ જલ કૂપ, નિજ ગુણ સાંભળતાં જલ રૂપ;
પ્રીતિવિષય જલ સદા ધરી, '[2]પ્રકૃતિ મહંતતણી એ ખરી. ૨૭

(અનુષ્ટુપ્‌છંદ.)

प्रणतेषु दयालुत्वं, लज्जालुत्वं च संसदि:
श्रद्धालुत्वं च शीलेषु, महाविर्महतामियम्.' [3] ૨૮

(ચોપઈ.)

એહવા એ સુરપતિ નિર્દોષ, ન કરે તુમ્હસ્યું રીસ રોષ;
સુણજે! તુજ પતિભિક્ષા દીએ, તું અસમાન હરખ ધર હિયે. ૨૯
આ તુજ વહૂલ નલમહારાય, કરિ અનંગ ધરી આવ્યો હાથ;
વરમાલા રોપે એહ કંઠિ, બંધે '[4]નિબડ નેહની ગંઠી. ૩૦
ઇતિ નિસુણી ભારતીવચન, અતિ વિકસ્યું વૈદર્ભિમન;
સમદ સુધાસમુદ્ર વિધિ રહી, કર પંકજે વરમાલા ગ્રહી. ૩૧
સકલ લોક દેખતાં વિશાલ, નલનૃપ કંઠે ઠવી વરમાલ;
પુષ્પવૃષ્ટિ તિહાં સુરવર કરે, '[5]બંદીજન જયજય ઉચ્ચરે. ૩૨
વર વાજિંત્ર વિવિધ વાજીયાં, મંગલ ધવલગીત ગાજીયાં;
તિહાં અતિ '[6]કલરવ ઉછળ્યો, અવર ભૂપગણ અકળ્યો ટળ્યો. ૩૩

---

૧ ભીમરાજાની પુત્રી! દમયંતી! ૨ મોટા પુરુષોની આવીજ પ્રકૃતિ હોય છે. ૩ નમેલાઓમાં દયાળુપણું, સભામાં લજ્જાળુપણું અને શીલમાં શ્રદ્ધાળુપણું રાખવું એ મોટા પુરુષોની પ્રકૃતિ છે. ૪ ગાઢ, દઢ. ૫ બંદીજનો. ૬ અવાજ, ઘોંઘાટ, ખુશી,

સહી આપણા પુણ્ય [1]અગણ્યજી, ઉચિત આપણું ધન્યજી;
દમયંતી સરખી [2]નંદના, જમાઈ નલ સરીખો સુમના. ૩
હવે આલસ અળગો ઠંડીએ. વિવાહ વિવિધપરિ (રંગી) મંડીએ;
આજ્ઞા સેવકને દીજીયે, મંડપ રચના વર કીજીયે.
ઘરિ બંધુવર્ગ પાઉધારિઈ. બહુમાને સજ્જન સત્કારીઈ;
નિત [3]ભોજનચાર કરાવીએ, દનિ [4]વૈથમાણ કરાવીએ. ૪
યાચક ઉપરિ બહુ રીઝ.યે, દાલીદ્ર દૂર.નલ વીંઝીયે;
[5]દૈકામ કનક કરિ દીજીયે, નૃપનિ [6]કમલાકર લીજીયે. ૫
નિર્દોષ લગનદિન આવીઓ, સવિલોકને મન ભાવીઓ;* ૬
મંડપ મંડાનજ માંડીઆ, દરિદ્રિનાં દરિદ્ર ખાંડીઆ.
આવર મંદિર રચના ખરી, ચતુરાઈ વર ચતુરે કરી;
મંડપ સકલ માંડી કરી, જાણે દેવ ભૂમિ આવી ખરી. ૭
[8]ચોરી રચાયા સોહામણી, તિહાં ધવલ મંગલ ગાય ઘણી;
હિવે ભૈમી અંગે ઊવટણુ [9]કરે, મુખે મંગલ [10]બહુપરિ ઉચ્ચરે. ૮
[11]હવનાદિક વિધિ સઘળું કરી, વળી વસ્ત્ર વિવેકે વપુ ધરી;
આનૂપમ અંગે અલંકરી, બહુ નૃપ નારીયે પરવરી. ૯
વાજિંત્ર વિવિધપરિ વાજંતી, શિરેં મેઘાડંબર છાજંતી;
બહુ મંગલ ધવલ સુગાવતે, મલિ મલિક વધાવતે. ૧૦
[12]માયહરે આવી ભીમ કન્યા, અંતિ ન અધિક જનની પિતા;
હવે નલનૃપ અંગિ ઉલટ ધરિ, બહુ ધવલ મંગલ ગાય નારિ. ૧૧
સુર નિર્મિત વસ્ત્ર ધરિયા અંગે, આભરણ સકલ પહિરિયાં રંગિ;
જાણે કંચન સુન્દર હવુ, નરદેવ નિપુણ નલ અભિનવુ. ૧૨
૧૩

1 ન ગણ્યું દાન વૈભવ વિગેરે. ૨ પુત્રી. ૩ ભોજનવાર. ૪ કોઈ મંગારીને. ૫ પૈસા. ૬ લક્ષ્મી મળ્યાનો સ્થાન. ૭ અંતરે " સેવનરૂપે મનિ ભાવિયે. " ૮ લોગ વંચી સ્થાપ્યા. ૯ અન્તરે " ઉપરિ કરે. " ૧૦ અન્તરે " મંગલપૂર્ણ ઉચ્ચરે " ૧૧ અન્તરે " મનિમૈંથી બાધિ વધાવતે " ૧૨ માયરે, ચોરીનું

એવિન સિંહાસન બિસીઆ, સાજન [1]મન-પંકજ વિકસીઆ. ૨૪
સાંપે [2]વર વિપ્ર વેદ ખરી, ધૃત મધુ સિંચિત [3]પાવક કરી;
સો [4]હુતભુજ દીધું સાખીઓ, વરવહુ કર મેળાપક દીઓ. ૨૫
તિહાં મંગલ ચ્યારે વરતીઆં, [5]કરમોચને આમ નગર દીઆં;
પહિરામણી પાર ન પામિયે, તે લહીએ જેહિ જે કામીએ. ૨૬
[6]ઈમ બહુ ઉત્સવ વિવાહતણા, સવિ [7]ફલ્યા મનોરથ આપણા;
જે ભૂપ આવ્યા સ્વયંવરે, તે સંતોખ્યા સહુ શુભ પરે. ૨૭
નલરાયે ત્યાગ (જે) સબલ કર્યા, સહુ યાચકલોક (તે) અલંકર્યા;
સંતોષ્યા સ્વજન સુગતિ ઘણી, કીરતી વિસ્તારી આપણી. ૨૮
દિન કેટલા રહી આદર હવે, નલ-દમયંતી સુખ ભોગવે;
હવે નિષધનયરિ જાવાભણી, આગ્ના લે ભીમ ભૂપતિતણી. ૨૯
ભૈમીપ્રતિ માત-પિતા-સખી, દીયે શીખામણ કહે શશિમુખી;
પતિ ચિત્તિ પુત્રી ચાલજે, પ્રિયુરસું મન રંગે મ્હાલજે. ૩૦
નલભૂપતિ પરિકર આપણુ, પરિવાર સકલ ભૈમીતણુ;
લેઈ નિષધપુરી પાઉધારિયા, [8]જનપદજન વંછિત સારિયા. ૩૧

---

૧ મનરૂપી કમલ ખીલ્યાં-વિકસ્વર થયાં. ૨ ઉત્તમ, સમયનો જાણ. ૩ અગ્નિ, હોમ. ૪ અગ્નિ. ૫ હસ્તમોચન વખતે. ૬ પ્રત્યંતરે "ઇતિ ઉત્સવ હવા વિવાહતણા." ૭ દેવના લોકોની ઇચ્છા પૂરી કરી. ૮ શ્રીસમયસુન્દરજી, નલદમયંતી રાસે કુંડિનપુરથી નિષધપુરીનો પ્રયાણ આ પ્રમાણે વર્ણવે છે. ખંડ ૧ લો, ઢાળ છઠ્ઠી—

" ભારમનાંહિ આવતાં, આધી રાતિ મઝારિ;
" નલદમયન્તી સાંભળ્યા, ભમરાના ઝંકાર.
" અવિરલ નલને ઉપનો, ચઉકર ખંભ્યો વેધ;
" દેખ્યો કશું દીસે નહિ, ભમરા ગુંજે જેથ.
" દમયન્તી પીયુ પૂછીઓ, કહો એ કેહુ વિચાર?
" શબ્દનું મન્થ કહુ છઇ? ભમરા ગુંજે સાર.
" નલ કહે નિરતિ પડે નહી, ઘોર ઘપટ અંધાર;

" કુણ જાણે ઇહાં છે કિસું, ઉભા રહ્યા લિગાર.
" દમયન્તી હાથ ફેરીઓ, ભાલ ઉપરિ અવિલંબ;
" તેજ પુંજ પ્રગટયો તિહાં, જાંણે સૂરજ જિમ બિ
" અજુઆલો સઘળે હુઓ, દીઠો સાધ નિગ્રન્થ;
" એકાંતે કાઉસગ રહ્યો, સાધે મુગતિનો પન્થ.
" નલદમયન્તી આવીઆં, સાધુ સમીપિ કોડિરે;
" દેઇ ત્રિણ્ય પ્રદક્ષણા, વાંદે બે કર જોડિરે.
" × × × × × × ×
" કરમછેદન કાઉસગ કરે, તપજપ ઉગ્ર વિહારરે;
" દેહતણી મમતા તજી, નિરમમ(ત્વ) નિરહંકારરે.
" મદ ઝરતો ગજ આવીઓ, ખાજિ ખણું એણે રૂખ
" વારવાર માથું ઘસે, મુનિવર નાણે દુઃખરે.
" મેરૂ અડગ મુનિવર રહ્યો, ડોલ્યો નહિય લિગારરે;
" મદ લપટાણો ડીલસું, પણ સાધજી ન કરે સારરે.
" મદ સુગન્ધ અતિ વાસના, સહુ વન રહ્યો મહકાવ
" ભોગી ભમરા આવીઆ, મુનિતનુસું રહ્યા લપટાવ
" × × × × × × ×
" નલરાજા પૂછે કહો! તિલક હુઓ એ કેમરે ?
" પૂરવપુન્ય કિયા કિસ્યા, તપજપ કિયા નેમરે!
" અવધિનાણી મુનિ ઉપદિશે, સુણિ! રાજન! વિસ્ત
" દમયન્તી પહલી હુતી, નૃપની સ્ત્રી ધર્મવન્તરે.
" તીર્થંકરનો તપ કીઓ, ઉજમણો કીઓ એહરે:
" જિન ચઉવીસને ચોડીઆ, રતનતિલક સુસનેહરે.

પુરપ્રવેશ મહુરત નિરમલું, [1]દિવસ ઠવ્યો દીધું ભલું;
નિજનગરીમાંહિ સિધાવિયા, ભરી મોતી થાળે વધાવિયા. ૩૨
પુર જનપદજન આણંદિયા, [2]ઘરિ ઘરિ મંગલઉત્સવ કિયા;
સહુ પ્રજા હુવી [3]પ્રવિમદમતી, નઉ-લંભી નિજઘરિ દંપતિ. ૩૩
આનંદ ઉદધિ ઝીલે સદા, નહી વિરહવિયોગ થઈ કદા;
નમમાંહ્ય ખીરજલની પરિં, નહી ભિન્ન કદા વન મંદિરિં; ૩૪
[4]ષટઋતુના ભોગ ભલા લીયે, નિશિદિન દોઇ પ્રેમસુધા પીયે;
સુખ વિલસે પંચવિષયતણા, માનવભવે સુરભવથી ઘણા. ૩૫
કંવિ હવે યશ વિસ્તારતુ, સજ્જનમનવંછિત સારતુ;
આનંદ પ્રપૂરિત નિત સુને, મનવંછિત કાજ ઓતિક્રમે. ૩૬
શ્રીમીનકેતુપતણું ચરી, કહિઉં પંચ નકાયન ઉદ્ધરી;
એતલિ 'પૂર્વાર્ધકથા' કહી, 'ઉત્તરાર્ધ' કહીસ્યું વળી સહી. ૩૭
શ્રીવૃદ્ધતપાગચ્છ ગચ્છપતિ, ધનરત્નસુરિંદ નમો યતિ;
સુવિનેય તાસ ભાનુમેરૂગણિ, બહુરૂપ લહીલે પૂજ્યતણી. ૩૮
માણિક્યરત્ન વાચક વરો, લઘુ બંધવ તસુ નયસુંદરો;
જુ સયણ સુજન(ની) આણ વહે ! તુ કથા કથાંતર રહી કહે ! ૩૯

શ્રીનમ્નેમરાજે અતિક્રમનાને આ કથાના વર્ણવ્યો છે. જુઓ આ૦ કા૦ મ૦ મૌ૦ ૩ જું. પાને ૩૨૪ માં—

" રત્ન માંહેથી પડ ન દિસે, પ્રથમ કરે રમણી:
" નિજ અતોગમ દરિયગરણું. દેખે પડ દીપતી ૬
" મધ્યમાંહ્યે અભરે ચીરથી, કરિવર એ ફુલિ એરઃ
" નિમ્નતરોત્તર અવિરોધપણે, રહે પછી વિવેક ૭
" કાંચનમાં આભ નરવર, વધે પ્રેમ અપાર " ૮

૧ સ્થિતિપણે ૨ પોતપોતે ૩ પ્રસંગે "સમ્યકત્વ" ૪ વ-સંત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા, શરદ, શિશિર અને હેમંત એ ૬ ઋતુ.

પ્રસ્તાવ નવમો.

अथ नलचरित्रकथा प्रारभ्यते.

(દુહા.)

હવે નવમા પ્રસ્તાવની, કહું કથા કલ્લોલ;
શ્રીભાનુમેરૂ ગુરૂ નામ વર, સુખિ મંડિત રંગરોલ. ૧
બોલું હવે ઉત્તરકથા, સજ્જન સુણજો ભાવિ;
સરસ્વતી સંતત કર, મુજ મુખે વસજો આવી. ૨
શ્રીસારદ સુપસાઉલિ, ઉત્તર નલ અધિકાર;
નલચરિત્ર ભૈમીતણું, સાંભલજો સુવિચાર. ૩

(ચોપાઈ.)

સુરપતિ આદે સઘલા દેવ, અમરાવતીએ પુહતા હેવ;
ચાલિ નલભૈમીની કથા, કહિતાં [1]અમૃત માને વૃથા. ૪
એટલે કલિવિરોધો સુરપતિ, કહિ કંઈ જાવે છે દુર્મતિ;
સપરિવાર આવે બૂહેકિ, વિદ્ધિ સુરપતિ દીઠા સુર ચેકિ.[2] ૫
સુરને [3]અસવારમનની વાત, [4]કહિ પૂછે સુર [5]કહિ અવદાત;[6]

---

૧ અમૃતને નિદાન દેવ દીધી મૂકી વાત એમણી નમની આનંદ. ૨ દેવચેષ્ટા રોમાંચિત. ૩ જવા આવવાની—સર્વ આચાર્ય. ૪ કાલક્રમ. ૫ કહે. ૬ કલિ આગમના વ્યાખ્યાનમાં આવ્યું તેમ વર્ણવ્યું છે તેમ, ઇન્દ્ર વગેરેને કલિ મળ્યો એ વૃત્તાંત સામાન્યથી વર્ણવેલ છે.

જ્યારે ભટ પ્રેમાનંદે આ વાતથી વિપરીત, કલિરાજ, પરણ્યા પછી સ્વર્ગે જતાં નલ દમયંતીનેજ વાટમાં મળ્યો એમ વર્ણવ્યું છે. જુઓ કડવું ૨૮ મું—

" જાજરે જાજરે નલ રાજ્યો, એવે કલિયુગ સામો મળ્યો;
" વરસ વેરની વાટે બેઠો, આવે ઈન્દ્રાદિક પૂછે ઉતારો

એક *વિરોચન મુનવન એક, એક અજ્ઞાની એક મુવિવેક. ૨૬
રાજલીલા એક ભોગવે ખરી, એક આપત્તિથી ધામે તુરી;[1]
પૂરવ પુણ્ય-પાપના યોગ, દેખે પરગટ [2]શુભશુભ પ્રયોગ. ૨૭
નાસ્તિકમત તુજ થાપી શકે, સુરપતિ ધર્મધુરંધર થકે;
જુ સુરપતિ સાંભળશે વાત, તુ વરૂં કરસ્યે ઉપઘાત. ૨૮
રે મુરખ ! આણી ચેતના, બોલ બહુ મન ધર હેતના;
*મુધા મ કર નલનૃપનું દ્વેષ, તિહાં તાહરૂં નહી ચાલે રેખ. ૨૯
દુર્મતિ ! મ્હોટી મુરખાપણું, સુરને મ કર ચિંતન ઘણું;
સ્વયંવર [3]અતિ રોમાંચિત, નલસેમીને વર આપવા. ૩૦
ચડિયાવી હુતા સુર તિહાં, કૌતુક નિરખી આવ્યા ઇહાં;
કંમ તે કૂડું રચું સાંભળ્યું ! જે ભૂંડે મુખે ભૂંડું [4]ભણ્યું. ૩૧
નલનું સતી-ધર્મ[5] આદરૂ, શીલ *વહૂની સૈભીનું ખરૂં;
તેમાં તુજ ચરિખા કુટહીન, [6]લઘુત થઇને બહસ્યે દીન. ૩૨
ખાનપાન [7]મધુલિસ જિસી, એ વિદર્ભ તનયા છે ઇસી;
નલ વિણ જે વાછે તસ સંગ, ખંડોખંડ થાય તસ અંગ. ૩૩
ઇતિ ભારતીવચન સાંભળી, મુરખ કવિ ઊઠ્યો કલમલી;[10]

કવિરુવાચ—

તું વાચાતિ સરસ્વતી ! વળી, નલ વર્ણન કરવા સાંપડી. ૩૪
અહો અહો ! નિરખું અતિ જન, દેવ કરે [11]વિચારિક કામ !

---

* આંધળો. ૧ ચોર. ૨ પુણ્યપુણ્ય. ૩ ક્રોધ. ૪ પ્ર૦ અં૦ "દુર્મિ". ૫ બોલ્યો, હસાવે કરો. ૬ પ્ર૦ અં૦ "મન". ૭ પોતાથી અતિ ૮ ખરેખરું, 'ચતુર'. ૯ મત્સ્યની મીઠાશ ચરિત્ર [illegible] ઉપર [illegible] [illegible] [illegible] પછી [illegible] હલવાં [illegible] [illegible] થાય તેવી. ૧૦ પ્ર૦ "કલકલી." ૧૧ [illegible] [illegible] જોવાં [illegible] એકવચન કાંઇ હવે દેખ કરવા માંડ્યા છે. કેટલી એકી [illegible] કહી અતિ મોટી [illegible] જોડવાં આવે છે.

નલ-દમયંતી [1]વિશદચાર, એહનું યશ ભાખે સંસાર. ૪૬
જે નિર્મલ ગુણરાગી સદા, સજ્જન સાચિં કપટ નહીં કદા;
ગુણે ગુણે સો [2]વિગુણવંત, કહીએ પામર અવર અનંત. ૪૭
કપૂર કાંઇ ગુણિ કહી, ચંદન ઉપનું કહી કો નહીં;
દૂધમાંહી ગુણિ[3] પૂરણ, તિમ સજ્જન તે સજ્જન ખરા ! ૪૮
શીલવતી દમયંતી જ્યારી, સત્ય પ્રતિજ્ઞાનું નલ ધણી;
તેહના ગુણ બોલતા બિચાર, કહે ગુણ મત્સર કિસ્યું ગમાર ! ૪૯
એ ધર્મજ્ઞ [4]કૃતજ્ઞ વિશેષ, એહને કેહિસ્યું નહીં વિદ્વેષ;
તે નલ સાથે વૈર તું વહે, કાંઇ ! આપ આપોપું દહે ! ૫૦
સમુદ્ર જિમ ગંભીર અપાર, નલ ગુણ રયણવાળુ ભંડાર;
[5]ટિટ્ટિભીની પરે સોષણ તાસ, તે આરંભિયો હીણે દાસ. ૫૧
કર્યો પરિશ્રમ એ થાયે ફોક, તો ઉપહાસ કરે અવિવેક;
તેહ ભણી નલસ્યું મત્સર એહ, દૂર કલિસુર ! કથન મ ઠેલ. ૫૨
ઇતિ પ્રસન્ન ગંભીર વચન્ન, સાંભળી સુરનાં સો દુર્જન;
[6]ક્રોધાનલેં પ્રજ્વલ્યો અપાર, [7]કરાસ્ફોટ દીધું ત્રિણવાર. ૫૩

કલિપ્રતિજ્ઞા—

અભિમાન ઉદયો ઉછળી, ઇતિ કહિ [8]કરિ પ્રતિજ્ઞા વળી;
નલનિં છલવા વિણ જે સહી, સ્વર્ગ ધામે કલિ આવે નહીં ! ૫૪
[9]અનર્થ શંકા આણી હેવ, વજ્યું વચન ન બોલ્યા દેવ;
[10]ખીરપાને અતિવિષ હુએ નાગ, કૂપે સુધીપે અધમ અસાગ. ૫૫

---

૧ પવિત્ર આચારવાળાં છે. ૨ પ્ર૦ "સુખી હોઇ સો વિગુણ-વંત, કહિયે પાપી તેહિ અનંત" ૩ નહિ, ન હોયે. ૪ કર્યા ગુણોના જાણનાર. ૫ ટીટાડીની પેરે. ૬ પ્ર૦ "ક્રોધાકુલ" ૭ ત્રણ વખત તાળીઓ બજાવીને. ૮ કરે. ૯ નઠારું પરિણામ આવવાની શંકાને ઠેલી. ૧૦ દૂધ પચાવી સાપ ઘણા ઝેરવાળા થાય છે.

...મંત દીઠો સવિ લોક, સુખી સદા સુદ મુદિત [1]અશોક. ૫૭
...આરય લોક વસે સહુ કોય, નથી કુવાસ અનારય લોય;
...તે દેખી કવિ ચિંતે ચિત્તે, એહરસું સો [2]પરિવિગ્રહ હુસે. ૫૮
...પુરયવંત પોતે જે થાય, તેહરસું આગુ કિસી પરિ થાય।
...તો થિર થઈ રહું ઠંઢે થાય, કોઈ છિદ્ર [3]છતું નવરાય. ૫૯
...[4]પરિકરને કહિ પાછા વહુ, તુમે જાઓ નિજ થાનકી રહો
કહિ રહસ્યે નરલોકે સહી, નિષધનયરિ આવ્યુ ધંમ કહી. ૬૦
ત્રિવટે ચાચરે ને ચઉવટે, [5]અટન કરિ મત્સર ચામટે;
[6]વિરટવણી પરિ ફિરિ ફુટેવ. ૬૧
[7]નગરિમાંહિ ફિરે નિતનેવ,
ચેખિ સત્વવંત સહુજન, એક કરિ નિત્ય ઉપવસન;
[8]દાનસર દીસે વિહાં ઘણા, ધર્મ ન છંડે કો આપણા. ૬૨
[10]પરમેશ્વર પૂજ ત્રિભુવાર, [11]જિનહરિ ઉત્સવ સદા અપાર;
[12]સવાલેક પૂજ ચોળતી, ધવલેપ મંગળ આરતી. ૬૩

" ... ... કરી અતિ આરો, પુરતો સરવ મઝારિ
" ... ... નચે, ...;
" ... ...
" ... ...
" ... ... "
[... ... ...]

[... ... ...
[1] ... ...
... [4] ... [5] ... ... [7] પ્ર॰ "નગરીમાંહિ ..."
... ... [6] ... ... "...પરિ ફિરિ ફરેવ" ...
... [8] પ્ર॰ "...પરિ ફિરિ ..." [11] જિનહરે, જિનમંદિર [12] ...
[10] ... ... (... ...) [3], ...
[2], ... [2], ... [5], ... [6], ... [7],
... [8], ... [9], ...

૭૧ નગરનૃપની આણ, પેખી સઘલે હવુ ઉછરણ;
પણિ વનિ [1]ક્રીડાહસરહિયો વર્ષ,પણ પૂરણ નહવુ વશ હર્ષ.૭૧
ક્રમહારણ લોગવે લીલ, પુણ્યશ્લોક પવિત્ર સુશીલ;
સંતતિની પરિ પાલે પ્રજા, પુણ્યતણી બહુ બાંધી ધજા. ૭૨
દુર્વિનીતને શિક્ષા દિયે, ન્યાયધર્મ સાચુ વશ કિયે;
તેણિ લક્ષ્ય બે હુયે દુષ્ટ, પરિ જિમ અહિ[2] ઠ્યો અંગુષ્ટ. ૭૩
વિનયવંતનુ પાલક ધીર, સ્વપર દોષગુણ જાણ ગંભીર;
શીમકાંત ગુણિ કરી સુરમ્ય, જનને ભયંકરો અતિગમ્ય. ૭૪
ધીર લલિત ગુણ શીલોપેત, સ્વધર્મચિંતા કરણ સચેત;
[4]નિત્યે ધર્મ–અર્થ ને કામ, તુલ્યતત્વ રાખે ત્રણિ ઠામ. ૭૫
ઈહ ભવનાં દુગ અંગિ ધરે, પરભવથી મનમાંહિ ડરે;
વિદ્યા ચૌદ વિશારદપણું, રિપુ ષડ્વર્ગ સુ વશે તેહતણું. ૭૬
પ્રભુત્વ[1] મંત્ર[2] ઉત્સાહ[3] રવિ[4] બલિ, એહથી ઉપની ચ્યારિ શક્તિ;[5]
[5]તેહસ્યું નૃપ પણિ પાલે રાજ, પરિજન સેવ કરે [6]નિર્વ્યાજ. ૭૭

---

૧ સાઠ હજાર વર્ષ તે વન–ઉદ્યાનમાં કેલિ રમ્યો. ભટ પ્રેમાનંદે હજાર વર્ષ અને કેલિ આયખું ચાર હજાર વર્ષ કેલિને રમાડ્યાનું જણાવ્યું છે. જુઓ—

" નગર પૂંઠે દેશ બહુ ભમ, અન્ય આગમ પ્રવેશ ન થાય;
સહસ્ર વર્ષ વહીને ગયાં, દમયન્તીને બે બાળક થયાં." પ્રે૦ ક૦ ૨૮

" પ્રવર્ત કરવા કેલિ હતો, ધામ નર સહેવાય;
ચાર વર્ષ એમ વહી ગયાં, મનોરથ સિદ્ધ ન થાય." બા૦ ક૦ ૧૫

૨ સર્પ. ૩ પુરુષસ્ય ધર્માર્થકામકઠ્યન્તરિતસ્ય: ૪ પ્ર૦ અં૦ "પ્રભુત્વ (૧) મંત્ર (૨) ઉત્સાહ (૩) વિક્રમ, એહથી ઉપની ત્રણિ શક્તિ;" જુઓ પાને ૧૭૩માં ગાથા ૨૫ મીનું ચોથું ચરણ. ૫ પ્ર૦ "તેહસ્યું નૃપ પાલે નિર્વ્યાજ" ૬ નિષ્કપટ. બાહ્યની આચારિતા.

" ત્રિણ (૩) હસ્તિનઃ ત્રિણ (૩) રથાઃ નવ (૯) અશ્વાઃ પન્નર (૧૫) પદાતયઃ ઇતિ સેના." ૨

" નવ (૯) હસ્તિનઃ નવ (૯) રથાઃ સત્તાવીસ (૨૭) અશ્વાઃ પંચતાલીસ (૪૫) પદાતયઃ ઇતિ સેનામુખ." ૩

" સત્તાવીસ (૨૭) હસ્તિનઃ સત્તાવીસ (૨૭) રથાઃ એકાસી (૮૧) અશ્વવારાઃ એકશત પાંત્રીસ (૧૩૫) પદાતયઃ ઇતિ ગુલ્મ." ૪

" એકાસી (૮૧) હસ્તિનઃ એકાસી (૮૧) રથાઃ બસેં ત્રિતાલીસ (૨૪૩) અશ્વવારાઃ ચ્યારસેં પાંચ (૪૦૫) પદાતયઃ ઇતિ વાહિની." ૫

" બિસેં ત્રિતાલીસ (૨૪૩) હસ્તિનઃ બિસેં ત્રિતાલીસ (૨૪૩) રથાઃ સાતસેં ઓગણત્રીસ (૭૨૯) અશ્વવારાઃ બારસેં પન્નર (૧૨૧૫) પદાતયઃ ઇતિ પૃતના." ૬

" સાતસેં ઓગણત્રીસ (૭૨૯) હસ્તિનઃ સાતસેં ઓગણત્રીસ (૭૨૯) રથાઃ બિ સહસ્ર એકસુ સત્યાસી (૨૧૮૭) અશ્વવારાઃ ત્રિણ સહસ્ર છસિં પંચતાલીસ (૩૬૪૫) પદાતયઃ ઇતિ ચમૂ." ૭

" બિ સહસ્ર એકસુ સત્યાસી (૨૧૮૭) હસ્તિનઃ બિ સહસ્ર એકસુ સત્યાસી (૨૧૮૭) રથાઃ છ સહસ્ર પંચસઠ એકસઠિ (૬૫૬૧) અશ્વવારાઃ દસસહસ્ર નવસઠ પાંત્રીસ (૧૦૯૩૫) પદાતયઃ ઇતિ અનીકિની." ૮

" એકવીસ સહસ્ર આઠસિં સિત્તિર (૨૧૮૭૦) હસ્તિનઃ એકવીસ સહસ્ર આઠસિં સિત્તિર (૨૧૮૭૦) રથાઃ પાંસઠિ સહસ્ર છસિં દસ (૬૫૬૧૦) અશ્વવારાઃ એક લાખ નવસહસ્ર ત્રણસિં પંચાસ (૧૦૯૩૫૦) પદાતયઃ ઇતિ અક્ષૌહિણી." ૯

દેવે દીધું વર વળી, એહથી પૂગી મનની ¹રૂળી;
હેમીને દો સંતતિ હોય, એક પુત્ર એક પુત્રી જોય. ૮૮
તિહિં સંતતિ સજ્જન હરખીયે, પ્રગટ દાન યાચક દીજીયે;
નવરૂપ ઉત્સવ મંડે ઘણું, કહિવાં પાર નહીં તેહતણું. ૮૯
કામિ કામિની આવે કોટિ, રાજ બિમણી વાધે ગોટિ;
ધવલમંગલ સોહા(ગ)ણી ગાય, ઠામિ ઠામિ તોરણ બંધાય. ૯૦
ઉત્સવ કીધા દિન એકવીસ, પૂગી સહુ મનતણી ²જગીસ;
કુળાચાર સુપરિ સવિ કીધ, ઇન્દ્રસેન અભિધાન વળી દીધ. ૯૧
ઇન્દ્રસેના કુમરીનું નામ, બેહૂ બાળ વાધે ઉદ્દામ;
સર્વસુલક્ષણ ગુણે સોય, રાજ સુહાવે બાળક હોય. ૯૨
તે તેને મંગલ કલ્યાણ, નલ-હેમીનિં ઉદય મંડાણ;
દેખી મનિ હરિખુ પરજાકિ, રવિ જિમ જલહિ જ્વાળ બલિ. ૯૩
રતિ વસંત એહવે આવીઓ, ચતુર લોકની મનિ ભાવીઓ;
પુષ્પિત ફલીત હવી ³વનરાજિ, રહે રાખિ રવિ નિજ મનરયું લાજિ.
પમરિયો મલયાચલ વનવાય, મંજુરિયાં અંબ સહલ સહાય;
સ્વર પંચમ કોકિલા આલવિ, ⁴મધુકર તાસ સરતિ પૂરવિ. ૯૫
અભિનવ કેલી કરે દંપતિ, ઉભે વને નલ-દમયંતીસતી;
પ્રમોદ ભરિ મધુ એહન કામિ, સપરિવારિ આવ્યુ ⁵આરામિ. ૯૬
કુસુમ કેલિ જલક્રીડ સાર, કેતા કેલિ કરે મનોહારિ;
⁶કદલિહર રચીયાં અતિ રમ્ય, તિહાં રમે બેહુ અભિરમ્ય. ૯૭
વસન્તપૂજા કરી સુવિવેક, દીધાં દાન ગાયક અનેક;
સન્ધ્યા ⁷સમુ હવું એતલિં, ⁸વૈતાલિક બોલ્યાં તેતલિં. ૯૮

---

૧ આશા. ૨ આશા. હોંશ. ૩ વનરાજિ ૪ ભમરો ૫ બગીચે, ઉદ્યાનમાં. ૬ કેળના ઘરો, માંડવા. ૭ સમે, વખતે, સમયે-વખતે. ૮ ભાટચારણાદિ.

તિણથી નલરાજલતાઈ, મતિ થયો¹ ગૂઢ ²ક્રીડાચાલતી;
નગરમાંહિ નરવર આવિયો, કુમર બંધવ મેળાવીઓ. ૬

ધ્રુવકાંકા—

*અપરમાતનું પુત્ર તે કૂબ, ક્રીડા કરિ પ્રારંભું તેહ;
તેહનું ક્રીડાની મતિ થેઈ, અભ્યાસ એહ મનરૂપી. ૭
નલરાજ કુમર બંધવો, ક્રીડા પ્રેમ હતુ અભિનવો;
ધૂતા ખેલિ કરે મનિ રંગિ, સા વિણ ³રતિ ઉપજે ન અંગિ. ૮
વિજય પરાજય હુઆ દો પનેં, તિમ તિમ ધૂત રમે મનિ રંગે;
બે રસ હુંતા ધરમી સંધિ, તેહુ વીસારિયો નરનાથ. ૯
વિનોદ સર્વ ગયા વીસરી, ક્રીડારસું મન રહિઓ આચરી;
ધરમીથી સા હુઈ વડુઆ, અહનિશિ કૌતુક નિરખે સદા. ૧૦
વૈદર્ભિને મુખ આપવું, પ્રાંહિ નવિ દેખાડિ પવું;
જિમ રવિપ્રિયા પદ્મિની પ્રતિં, દર્શન ન દીયે વધો રતિં. ૧૧
નલનૃપ ⁴આપિ જૂઆરી⁵ થઉં, વિવેક વનુથી⁶ અલગું રહિઉં;
દિવસ અનેક ઇણિ પરિ હવા, રાજ કાજ લાગાં વિમુખવા. ૧૨
રાતિ દિવસ રાતા જૂ રમે, અવર વાત એકુ નવિ ગમે;
ધૂતવ્યસન નલનૃપતિ કહિયો, લોકવાદ એહવો ઉછલિયો. ૧૩
ગ્રાહ ધરી અહિતાસુ વિવેક, ધૂત નિંદા પર વચન અનેક;
પરિ પરિ કહી પ્રીછવ્યુ રાય, પણિ ⁷વસુધાપતિ મનિ તે વાય. ૧૪
ગીત નૃત્ય વાજિત્ર ઉદાર, ગાથા કૌતુક કથા વિચાર;
સુખ નિદ્રાદિક અનેક ઉપાય, જૂયા સા કિની ગની ન જાય. ૧૫
ધરમી વાત સકલ તે લહી, હીયડામાંહિં પ્રહી સા રહી;
તિમ તિમ મનકું બાટકે કહે, પણિ પતિદોષ ન ફૂવનેં કહે. ૧૬

* બીજી પ્રતમાં—સાતમી કડી

१ પ્ર॰ "થયો" ૨ રમવાની. ૩ આનંદ. ૪ આનંદ ૫ પોતે ૬ જુગારી ૭ શરીરથી ૮ રાજા.

તુઝ સન્માન વિના તે હોક, ભારભૂત સિરિ ધરિયાં સશોક. ૨૬
અંગિ વિભૂષણ વિણુ અવધારિ, પતિ સન્માને સોહે નારિ।
જિમ ¹પુષ્કરણી પૂરણ વારિ, કમલ વિના સોહિ સુવિચારી. ૨૭
²ધવલ કીર્તિ તાહરી પ્રસિદ્ધ। જે વ્યાપી છે દેશિવિદેશિ;
તેણિ ઉદ્યોત સદા તુઝ પ્રાય, કહો કુલ આહરિ કુણ કાય। ૨૮
તુઝ અધીસનવણે પ્રભાવિ, સુખ સવિ વસિયાં અંગિ આવી;
તેણે હું સુખ ઈંદ્રાણીતણું, એ સુખથી અધિકું નવિ સુણું; ૨૯
ઈમ પ્રસાદવહ્નલ ! તાહરે, સર્વ ³સમીહિત છે માહરે;
હવે પણિ દમયંતીને માનિ, દીસે પ્રગટી આયત હાનિ. ૩૦
જે તુઝ પાસે દીસે રહી, હેમીવણી સપત્ની ⁴સહી;
⁵તે સુધી મઝે તુમે આદરી, તેણી તુઝ મન લીધું હિ(છે)હરી.૩૧
⁶વૈદર્ભી ઉવેખી કરી, આ તેં સુધીજ છે આદરી;
પણિ એહના અવગુણ છે બહુ, ચતુર ચેતિનું અણિ સહુ! ૩૨
ગણિકાની પરે એ નિર્લજ્જ, ¹નિરખ કરે સજ્જ ને પ્રજ્જ;
નગ્ન કરણી (છે) એહનું નામ, મિલે તેહનું દેહિ દામ. ૩૩
સજ્જનરતું ઉપજે દેષ, અપયશ બોલે લોક અશેષ;
પહિલું હાનિ દ્રવ્યની કરિ, ²એટલે શરીરતનું સુખ હરિ. ૩૪
સ્નાન દાન ભોજન નિંદરી, વેલા ન લહે રતિ નહીં ઘરી;
સાકત કારજ કરિ વિનય, કો નવિ માને તસ વિશ્વાસ. ૩૫
વ્યસન સર્વ પછે ટાંકમાં, એક રમીણિ અવર સવિ જાણમાં;
જે માનવી જૂઆરી થઉં, આવે સર્વ વ્યસન સો ગહિઉં. ૩૬

¹ વાવડીમાં પાણી ભૂલ જોઈએ ત્યાં કમલથી રહિત દેખ લે ખરાબ વ.રૂ. ² ઉજ્વલ કીર્તિ ³ ઇચ્છ્યું—ભોગવટ ⁴ પ્ર૦ "વાગ્યાં સાથે (!)- ⁵ "પ્ર૦ એ દુવાલિય વિરમતી" ⁶ ઈર્ષ્યા ⁷ પ્ર૦ ભાદ્રે હાર"

વિનિતા કહે હું કુમરી બાલ, કિહાંથી કુંભ દેઉ તતકાલ !
તું કદ્રૂ કહિ નાપિ જિહાં, મુજ ઘરિ દાસી હુઇ રહે તિહાં. ૪૮
વનિતાયે [1]પરિવર્જિયું તેહ, કદ્રૂ કઠિન હિયાની એહ;
વિનિતાને નિજ વાહન કરી, ભ્રમણ કરે નિત્યેં મદભરી. ૪૯
જલાનયન સંવાહનપણું, ઇત્યાદિક દુઃખ દાખે ઘણું;
કદ્રૂ ક્રૂર ચિત્ત વિકરાલ, અતિ સંતાપિ વનિતા બાલ. ૧૫૦
વર્ષ એકસત વોલ્યાં ઇમ, વનિતા અતિ ખેદાણી તિમ;
ગંગાતટિ જલ ભરવા ગઈ, ગાઢે રૂદન કરે તિહાં રહી. ૫૧
તેહનું સુણી સબલ [2]આક્રંદ, તિહાં આવ્યું કશ્યપમુનિચંદ;
તેણિ વૃત્તાંત સકલ પૂછિયો, વિનિતા મુખિથી સકલ પ્રીછિયો. ૫૨
મુ દિલિ મનસ્યું આણી દયા, ઈંડક દો વનિતાનેં દિયા;
એહથી તાહરે સુત હોઇસ્યે, તે તાહરૂં રણ ઉચ્છેદસ્યે. ૫૩
વરસ સહસ એક જવ જાઇસ્યે, તવ દો પુત્ર પ્રગટ થાઇસે;
ઇમ કહી કશ્યપમુનિવર ગયુ, કિમપિ હર્ષ વનિતા મનિ થયું. ૫૪
વર્ષ પંચસત ઇમ વોલિયાં, રાતિ દિવસ દોહિલિ તિણિ લિયાં;
કાળક્ષેપ કરી નવિ સકી, અર્ધ-પ્રસવ ફોડિયો તે થકી. ૫૫
પુરૂષ એક પ્રગટિયું પાંગળું, નાભિ ઉર્ધ્વ રૂપિં અવિકલું;
અર્ધપક્વ ફોડિયું જે ભણી, અરૂણ પંગુ પ્રકટિયું તે ભણી. ૫૬
વનિતાનેં કહિ સુણિ મુજ માત ! પૂરે દિવસે હુસે મુજ ભ્રાત;
તેહથી સુખ હોસે ઇતિ કથી, અરૂણ હુવો સુરિજસારથી.[3] ૫૭
વરસ સહસ પૂરે વિઘટિયું, [4]ઈંડ એક સ્વયં પ્રગટિયું;
રૂપ અનોપમ ગુરૂડહતણું, પંખી જાતિનું રાજ ભણું. ૫૮
આવી લાગ્યુ વનિતા પાય, જનની કષ્ટ સુણી દુઃખ થાય;
અમૃત હરિવા કેરે કામિ, ગ્યો આવ્યુ નંદનિ આરામિ. ૫૯

---

૧ કબૂલ કર્યું. ૨ પોકાર-કલાપ. ૩ સૂર્યનો રથ હાંકનારો. ૪ ઇંડું.

તે દેખી રાજા વચ કહે, શંખચૂડ! તું અળગું રહે;
વાહરે ક્ષમિ ગરૂડને આજ, નિજ શરીર દેશે મહારાજ. ૭૧
શંખચૂડ તો ના ના કરે, રાજા શુદ્ધ દયા મનિ ધરે;
ઈત્યાદરિ વચ અળગું કરી, સ્વ બિઠો સાહસ આદરી. ૭૨
આવ્યું ગરૂડ કરે ભક્ષણું, દીઠું અતિ સાહસ નૃપતણું;
જાણ્યું જીમૂતવાહન રાય, ગરૂડ કરે તવ મહાપસાય. ૭૩
તુજ સત્વેં તૂઠો ગુણ રાશિ, રાજન! વર માગો મુજ પાસિ;
સર્પ રક્ષ્યાનું[1] વર માગિયું, ગરૂડેં તવ સાહસથી દીધું. ૭૪
અક્ષતાંગ રાજાને કરિયો, તેહનો યશ ત્રિભુવને વિસ્તરિયો;
નિજશરીર સુંપી મહાભાગ, જિણિ જગમાંહિ ઉગારિયા નાગ. ૭૫

યતઃ—

(અનુષ્ટુપવૃત્ત.)

परमार्णैर्निजमाणान, सर्वे रक्षन्ति जन्तवः;
सर्पान् ररक्ष स्वमार्ण-रेको जिमूतवाहनः[1]. १७६

(ચોપાઈ.)

ગરૂડ નિજ જનનીનો ખેદ, સહસ ગુણું દીધું ઉચ્છેદ;
ઈતિ સંબંધ પુરાણે કહિયો, સો 'હરિવંશગ્રંથ'માંહિ લહિયો. ૭૭

[इति पुराणकथा.

વચન ધૂર્તથી એણિ પરિ સુણ્યો, કદ્રૂ-પુત્રસ્યું ક્ષય હુઓ;
તેહભણી કરિયે ધૂર્ત [2]પરિહાર, સુજ્ઞ મિત્રસ્યું પ્રેમ વધાર! ૭૮

बक उवाच—

ઈતિ કહિતી લાગી નૃપ પાય, કોઈ [3]કરિ ધરી ઉઠાડિ રાય;
આકિંચન કેઈ કંમ કહે, એવું મનરચું (તું) મન કહે! ૭૯

---

1 રક્ષતુ, રક્ષતું. 2 પરંતુ ... ત્યારબાદ તો ... જંતુઓ રક્ષી શકો છે. ... નરવાર નો એક વિચારણીય છે. 3 હાથ ૪ હાથે

પ્રસ્તાવ દસમો.

(દુહા)

સંભારૂં શ્રીસારદા, વરમાતા કવિ-માત;
વાણી સરસ સદા લહિ, તુજ દીધી વિખ્યાત ! ૧
શ્રીભાનુમેરૂ સદ્‌ગુરૂતણું, નામ જપું મુખિ જાપિ;
વળી બોલું નૈષધકથા, હવિ દશમિ પ્રસ્તાવિ. ૨

(ચોપાઈ)

નૈષધ વર દેખી સુરવેલી, ટેહળી મેહલાવી જાઆકેલિ;
શ્રુતસિંઆઇદ વાત એ સુણી, અધિક મોહ આણે મન ગુણી. ૩
કવિ જાણી કલિયુગ કોપિયો, મનિ જાણે કલિ દાવ લોપિયો;
તુ હવે એહવું કરૂં ઉપાય, જિમ એ પુર છંડિ વનિ જાય. ૪
એકવાર છંડિ વળી ચડિયો, નૃપતિને દ્યૂતજ્વર ધડહડિયો;
[1]સારિ-કેલિ વિણ રહિવું ન જાય, સભામધ્ય જઈ બેઠો રાય. ૫
વચન વહ્દેલાનું વળિ ટેલી, તવ [2]કૂબરસ્યું મંડી કેલિ;
વારવાર પામી સો હારિ, તુહિ ન ચેતે ચિત્તિ મઝારી. ૬
હસ્તી અશ્વ મહારથ કોડિ, વાર ઓ મણિ મુક્તાફલ કોડિ;
[3]ગામ નગર ગયવર ભંડાર, વળી વિચિત્ર વસ્તુ અનિવાર. ૭
ઇત્યાદિક જે જે 'પણ' કરે, [4]તે વસ્તુ સર્વ પરાઈ ચરે;
જિન જિન હારે તિમ તિમ રમે, અનુક્રમિ સર્વ વસ્તુ નીગમે. ૮
[5]યદપિ અક્ષ રમણુ કેળવો, તદપિ કૂબરે જીત્યો નલો;

---

૧ પાસાની રમત વિના. ૨ અહીંન કવિઓએ 'કૂબર'ને સ્થલે ઘણ ઠામ 'પુષ્કર' નામનો વિશ્લઇ વર્ણવેલો છે. ૩ પ૦ "ગ્રામનગર આગર ભંડાર" ૪ પ૦ "તે તે પાસા હારે સરે;" ૫ પ૦ "અધિક અહોંશિ કેરલો,"

[illegible] (૩૦૭

[illegible]

અહીં આવીને જિમ સંભલું, મોહસ પ્રમુખની હારિ;
ઇતિ બોલતું આંસુ ઝરી, રોતું ન રહે તિણિ વારિ.
વૈદર્ભિયે તાં વારિયો, દેઇ સકલ સિખ્યા સાર; ૫૮
સુત-સુતા સાથિ ચાલિયો, સવિ આપણો પરિવાર.
સહુ કુશલે તિહાં આવિયો, મહારથ જેણિ પુરી સીમ; ૫૯
દોહિત્ર આવ્યા સંભલિ, સાહમું ચાલિયો પુર સીમ.
ઉચ્છવ ઘણે આડંબરે, તેડ પધરાવ્યા ગેહ; ૬૦
[1]માતામહી ચરણે નમી, તેણિ પવિત્ર કીધાં દેહ.
નિજ [2]સુતાના [3]વ્યભચારનું, પૂછીઉં સમાચાર; ૬૧
તેણિ સકલ દર્શનનું કહિઉં, નવિ કહિઓ પૂર્વ વિચાર.
ઇદ્રસેનને સીમે દીધું, આનંદકેરલિ દેશ; ૬૨
બાહુકો તિહાંથી ચાલિયો, લહી ભીમનૃપ આદેશ.
ચક્રાવતાર સુરથે, વિખ્યાત વંદન કાજિ; ૬૩
સો અયોધ્યાયેં આવિયો, ઋતુપર્ણ નૃપતિ રાજિ.
ઋતુપર્ણ જનશ્રુતિ સંભલિ, નલ-પૂર્વનું અધિકાર; ૬૪
બાહુક-સેનાની સાધિયો, નિજ પાણિ કરી સુવિચાર.
ઇમ અનેક નલવધુ, સામંત સુભટ અનેક; ૬૫
કૂબરો નૃપ થાતું લહી, છંડી ગયા સુવિવેક.
નિજ સ્વામીભક્તવડે સહી, આચાર એક અચૂકિ; ૬૬
શ્રુતશીલ વીરય ચાલિયો, મંત્રી સમુદ્રા મૂકિ.
[4]જતવીડ નલ હારે સહ, સો રતિ-દિન તેણિ પેરિ; ૬૭
ભવીતવ્ય ભાવિ ભીમજા, તે દુઃખ તે (ઇંન્દ્રિ) ચિરિ.
તેણિ દિનિથિકુ સા સુંદરી, તપ આચરિ નિજ અંગિ; ૬૮
સાતે ખેત્રે આપણું, [5]વ્યાજ વ્યય કરે બહુ રંગિ. ૬૯

---

१ નાની-મોટી માસીની માસ. ૨ પુત્રોના. ३ જન્મકના. ४ નિર્ભય થઈને બેઠાં જુગાર રમશે હવે. નલ-જ્ઞ છે નીત્વાનલ ५ વ્યાજ્જિત, ધન. વ્યવહારે

કુબરરાજ્યાભિષેક—

નલ ઉઠિયો સિંહાસન થકી, કુબર બેસો સિંહ ઠામિ;
અભિષેક સામંતે કર્યો, કુબર થાપિયો નિજ સ્વામિ. ૮૨
પંચશબ્દ વાજિંત્ર વાજિયા, કુબર હવુ જયજયકાર;
સઘળે કુબરરાયની, હવિ આણ વર્તી સાર. ૮૩
જિમના યદ્યપિ નલનૃપ, પણિ રાજ્ય ગ્રંથી ભક્તિ;
કુબરો કાઢે સત્વથી, કહિ જોઈ રહિ તુમે વધિ ૮૪
પિમાન દેખી ઊઠીઓ, નલ ચાલે વનમાહિ જામ;
તે સવિ પરિજન સંચરે, તવ રોષ મંડ્યું ત્યાગ ૮૫
[1]હેમકાવતી આદિ નિદા, નલ-પ્રિયા રૂંધી તેહ;
તવ પિતા કુબરનિં કહ્યું, પિતુ પરિ હોઈ નય તેહ. ૮૬
તેમીરે સવિ સંચર્યાં, કુબરેતપુ: તવ રોષ,
નલ સવિ જાય કે નહી, કરી રહિત આપદિ રોષ. ૮૭
તેમી ન મને મંત્રી, ઉનિ મુદ્રી કુબરરાય;
આપીઓ વદાર્ષિ કરે, મનુષીએ વંદન પાય ૮૮

કુબરવાચ—

કહિ ભીમ મહાનૃપતિસૂનુ, અવ કવનુ ન ધરે એક;
તુજ દેવ અપદે નલપતિ, રીધી વહે' બહુ દેશ
કુણ "કાવર્દ અંગ ધીરે, કુણ' આદિ જલ દેવ;
તુમતું કુહે કુણ જુએ, જે આપ હિત વદેશ'? ૮૯
કુણિ રહે અતિ આવ્યું, દેવડે મે તુમ નૃપિ;
તું એક પંચની હિત, વિરો અનુજને હણિ! ૯૦
૯૧

[illegible]

ભૈમીઉવાચ—

ઇતિ સુણી વળી ભૈમી ભણી, સાચું કહો એ વીર !
નિજ કુલોચિત સુખિ ભાખીઉ, પણિ નહિ દીયતું હીર ! ૧૦૩
છે ભક્તિ જો તુમ એવડી, તો ભાઈસ્યું સ્યું રોષ;
પાય નમી રાખો રાયનિં, વળી વળી ખમિજે દોષ. ૧૦૪
જેણિ રાજિ રાજ્ય નડે નહિ, તે રાજ સહી સમસાન;
તેણે સુખે આસર્યે નહિ, ચીનથી પુષ્પસમાન. ૧૦૫
જિહાં નહિ દર્શન પ્રિયતણું, સંતોષ નહિ મન સુખ;
રહિવું જિહાં પરવશિ પણે, તે રાજ નારકદુઃખ. ૧૦૬
જો રાજ ખપ હુએ માહરિ, તો મુઝ પિતાનું રાજ;
તિહાં જઈ કાં ન રહું સુખે, પણિ એક મુઝ પતિ કાજ ! ૧૦૭
હવિં સ્વસ્તિ દેવર ! તુમ હોજ્યો, મ કહિજ્યો હાવી બોલ;
મુઝ કંત સાથિં વિચરતાં, માહરા મનિસ્યું રંગરોલ. ૧૦૮
પતિ અનુજ ! કહું છું વળી વળી, તુમ્હે મ કરસ્યુ અંતરાય;
ઇમ કહી સાથિ સંચરી, ભીમજા અનુ નલરાય.[1] ૧૦૯
એકઠાવી મંદિર પ્રતિં, કહિ નમો તુઝ આવાસ;
મિં ઉપરિ લીલા કરી, તુઝમાંહિ રંગ વિલાસ. ૧૧૦

---

૧ શ્રીમેઘરાજજીએ નળદમયંતી રાસે, તથા શ્રીનયસુંદરજીએ નળદમયંતી રાસે આ પ્રસંગ [illegible] પ્રસંગે વર્ણવ્યો છે. જુઓ શ્રીનયસુંદરકૃત નળદમયંતી રાસે, ત્રીજા ખંડની ત્રીજી ઢાલ—

" કુમર આગે આવિયો રે રાય, બોલે આકરા બોલ;
" દમયંતી મારા ન [illegible] રે રાય, [illegible] એ [illegible];
" [illegible] કહ્યો કરેરે રાય, મ કર તું [illegible];
" [illegible] મુકિરે રાય, [illegible] એ [illegible] થાય.
" [illegible] [illegible] રહેરે રાય, ચતુર ! તું ચિત વિચાર;
" દમયંતી ન રહે [illegible] રે રાય, [illegible] એક [illegible]

આવ્યો ઋષિ અનીતિની, પવિત્રીએ ત્યહાં નરદેવ;
ત્યહાં આવીએ જન દેખતા, એટલું દીઠ રૂપ.
એ હેક સ્વપ્ન આવ્યું, હવે નવ થયું ...   ૧૨૦
હરિ બોલીએ સહુ જન દેખતા, ... અતિદીન,
ઉભા રહ્યા કોઈને, ... અતિદીન.' ૧૨૧
'દીઠા રે ઉનમુખી કરી, 'નાભિ ...
વદી ઇનિ તેહને ... ૧૨૨
... આવીઅ, ... આપ;'
એતલિ ... દીઠા, ... દેખી; ૧૨૩
... ઘરે ભેદ વિરોધિ. ૧૨૪
કરી ચંદન ... સીતલ નીર;
... ભેદ ... શરીર. ૧૨૫
... એવ;
... હોય ! ૧૨૬

---

૧ ... ૨ ... ૩ ... ૪ ...
... નીચે
... નરસિંહ ...

" ... "
" ... "
" ... " ૧
" ... "
" ... " ૨
" ... "
" ... હોશે " ૩
" ... નહિ;
" ... હોશે ... " ૪

અટવી અતુલ ઉલંઘતાં, તેણિ પંથિ છે વંશ જાળિ;
તેણિ કનક પંખી પેખીઆ, તેણ પઈઓ જંજાળિ. ૧૩૫
કહિ સામી સોવિન[1] પખીઆ, બહુ મૂલ્ય લીજે છેક;
સૈ નગરિ લેઈ વેચતાં, આવસ્યે દ્રવ્ય અનેક. ૧૩૬
વરતુરિ વચન લેભી વહી, એ દેવ-માયા દેવ !
એ લિયે અર્થ ન કૈ સરે, વિણસાવ થાસ્યે હેવ (દેવ). ૧૩૭
લિખમી નરહી યુ તાતની, તુ કરસ્યું એહ વિખાસ;
એ સીખ લીધડિ નવિ ધરી, નટે કરી કુચ્છિત આસ. ૧૩૮
નિજ [2]ઉત્તરીયક વસ્ત્ર જે, નાખીઉ ઉપરિ તાસ;
તે વસ્ત્ર લેઈ ઉડી ગયા, તવ થયુ ચોથ નિરાસ. ૧૩૯
જુઓ ફેર એ ભાયગહિયા, તે કહી સમીચે કિમ્મ !
પખીયા કરતા સેવના, તે દીયે પરાભવ ઇમ્મ ! ૧૪૦
પંખીરૂપે કવિરુવાચ—
ઇતિ એહ નૃપ ધરતુ વહી, પંખીયા આતુરવાચ;
તે દૂરે રહી ઇમ બોલીઆ, રે ! સુણિ [3]કુબુદ્ધિ ! સાચ. ૧૪૧

"અતુંને અભાગને આપ્યા, ચાગ કાંઈ થયુ રંક:
"નગ હતે આપમુ મે રાખીને, છ ઠેમે એટલા આર.
"ભલોના ધુમ સાથે ચોર્ય, પૂર નથી ઓછ વેર.
"હવિતુમ ઘર્ષ થઈને બેઠ.., મચ્છ નારી આગામ.
"નગે શ્રમ કીધે ઘરી મે, મચ્છ ન રહીયાં હાથ:
"પેટ રાખે મચ્છ રહેસીને લીજે, વિચારિયું મન સાથ.
"નગ આખ્યો નિરાશ થઈને, ગયું મીનનાં હિત:
"એટલામાં ઠમનીઝને, થઈ આવ્યુ વિપરીત.
"અસ્તવ્યવિધ કર અભાગાના, રક્ષણ થયા મચ્છ જળમાં:
"હાલ્યાં મહિલા મરી દીધાં, ઉડી ગયાં જળ આનંદ.
"બેઠી અરિખી મીનને કાજે, પક્ષીમા વેરવાં ચીરું;
"હવે સ્વામીને શો ઉત્તર આપુંવ, દેવ હરે સ્વર ચીરું."

૧ સુવર્ણના, સોનાના. ૨ ખેસ-દુપટ્ટો. ૩ પ્ર. "કુબધ્ધી સ્વર."

કુંજ લતાનું મંદિર તુમે, શું પાવન કરસ્યો નાથ !
તે નિજ ધરિ બેઠાં તીર્થંકર, આનન્દે વહુ સાથ.[1]   ૧૫૩
વહુનું પ્રિય મન રાખવા, નલ કહિ કરસું કેમ;
હવે એણી તુમને ચ વદસ્યું, મોદસ્યે તુમ મન ક્ષેમ !   ૧૫૪
વર તે સરોવર આવીઉં, વિશ્રામ વહે નિદ્રાં ધીર,
મુખ-સરજ પ્રક્ષાલન કરી, પરહિંતું શીતલ નીર
ટાળિયું પરિશ્રમ પંથનું, સુસ્વાદ વનફળ લીધ;
દંપતી મન સંતોષવ્યું, નમિ પ્રભુ રવિ મે કીધ   ૧૫૫
ગ્રંથ નલાયનનું ઉદધ, નલચરિત્ર નવલ બંધ,
કવિ નયસુન્દરે ગુન્ફ્યુ. એતલે વહુ ઉલટ પ્રસ્તાવ.   ૧૫૬
ઇતિ શ્રીકુબેરપુરાણે નલાયનોદ્ધારે નલચરિત્રે પ્રસ્તાવ. ૧૫૭
કરેલું, નગર નિર્ગમન, વનવાસગમન, વર વિશ્રામકરેલું-
વર્ણનો નામ દશમઃ પ્રસ્તાવઃ

૧ [illegible]

[illegible]

મારગિ અતિ[1]દોહલી [2]નિરવહેતાં, ભૈમી કોમલકાય;
ક્ષુધાતૃષ્ણરિ ચાલે ચાલે, તે દુઃખ ખમ્યું ન જાય.
એ અતિ પંથ-પરિશ્રમ પામી, ન ત્યજે ભક્તિ ઉદાર;
કેવલ કલેશવતું તાં કારણ, નલ એહને નિરધાર. ૧૦
એ મુજ ભીમરાય ઘરિ તેડી, જાઓ કરિ વિચાર;
પણિ આ અવસરિ નલ નવિ જાયે, શ્વશુર કિમ જમાર. ૧૧
સ્વશુર-પક્ષમાંહિં આ વેગ, રહી સર્વથા ન જઈએ;
ભીમસુતને મંદિર રહીને, કિમ અધમાધમ થઈએ ૧૨
એ એકલી પિતૃઘરિ અધવા, સ્વશુર કુળે રહે રંગે;
તો નલને જિહાં તિહાં રહિતાં, ચિંતા એક ન અંગિ. ૧૩
જિમ કૌમુદી વિના શશિધરનિં, ઉદ્યું કોઈ ન જાણે;
તિમ નલને ભૈમી વિણ ભમતાં, કો મનમાંહિ નહીં આણે. ૧૪
જિમ પોથી મૂરખનિ હાથિ, નિર્ધન હાથિ નિધાન;
ન લહે નલ સમીપિં તિમ ભૈમી, નહીં પામે બહુમાન. ૧૫
[3]કાયર-કરિં વરવનિતાની પરિ, એ નલ પતિ ન સેસે;
પુણ્યહીન-કરિ જિમ ચિંતામણી,-ત્યમ નિશ્ચે નવિ રહેસે. ૧૬
તે માટી જિમ તિમ કપટ કેળવી, વૈદર્ભી ઇંહાં મૂકું;
મુજ એકાકિની દુ:ખે અનલ, સ્વજન માહિં ન જાઉં; ૧૭
નલસમીપિં રહિતી દમયંતી, [4]ખિણ ત્રુટિતી નહીં થાય. ૧૮
નલે વિમાસણ કરી કરીને, દમયંતી બોલાવી;
પ્રીએ! પરિશ્રમ બહુ તું પામી, પંથ ઘણું વહી આવી ૧૯
કમલપત્ર સૂંવાળિ પાથરિયાં, વિસ્તાર રચ્યું ઉદાર;
પદ્મલોચને! તિહાં તુમે પુઢો, લ્યો સુખ નિદ્રા સાર. ૨૦

૧ વહતી. ૨ નિભાવતાં. ૩ કાયરને હાથે ૪ ક્ષણમાત્ર સુધિ-
જરી નહીં થાય. ૨૧

કંઠ હસ્ત શિરિ દેઈ ધરીને, મત શંકા દમયંતી;
પતિ વિશ્વાસ ખરૂ મનિં રાખી, સુખનિદ્રાયેં સુતી. ૩[illegible]
નલરાજા મનમાંહિ વિચારે, દમયંતી મુખ દેખી;
દુઃખદાયક એ મહાસતીને, એ નલ હુઓ વિસેષી. ૩૫
એહનાં ગુણ કેતા સંભારૂં, કેને આગલિ કહી દાખું;
ચિંતામણિ નિરધાયજ-કરિ જિમ, કહુ કિણી પરિ રાખું. ૩૬

(કાવ્યમ્-શાર્દૂલમ્.)

[1]वात्सल्याज्जननी सखा विनयनन्नीर्य च मा धीगुणात्,
वैदग्ध्यान्सचिवः सखी परिचयाद् दासी क्रमोपासनात्;
आन्तान्तःकरणं वपुः किमपरा ! सर्वं हि मे भीमजा,
सत्यां भीमभुवि क्रमः क्व इव मे किं वा मया हारितम्? ३७

(પૂર્વઢાલ.)

[2]હૈયાઆદિ રત્ન જે હારિયું, તે હવિ કરિ નહિ આવે;
[3]રત્નાકરિ શું કામ ઉતાવી, સો વસ્તુ કિમ પાવે ? ૩૮

1 (નલ, દમયંતી માટે મનમાં [illegible]) વાત્સલ્યપણાથી માતા, વિનય [illegible] મિત્ર, બુદ્ધિગુણે [illegible] દમયંતી; ચતુરાઈથી મંત્રી, પરિચયથી સખી, અને અનુક્રમે [illegible] (વળી) આત્મા છે, મન છે [illegible] છે, વધારે [illegible] શું ? [illegible] કહે ? મે શું થયું ! (કાંઈ [illegible] દમયંતી [illegible] છે [illegible] મને [illegible] થયું નથી.)—[illegible] નલ [illegible] વખતે [illegible] આવ્યો હશે તો [illegible] હશે. દમયંતીને [illegible] વખતે [illegible] વિચાર તો [illegible] પણ તેમજ રહેલ [illegible] છે. ૨ [illegible], પણ [illegible] [illegible]

દમયંતીપરિત્યાગ—

પાછિં ઉભો રહ્યો પ્રિયામુખ, વળી વળી શબ્દ જોયે;
એકલી અબળા મેલી જાતાં, મંદમંદ પગું રોયે. ૫
આથી ભૂમિ અતિક્રમી કેટલી, વળી પાછો વળી આવે;
રખે [1]વનચર કો દીયે દુઃખ, એહવું મનિ સંભારે. ૫૧
[2]રાક્ષસે નિજ જંઘા છેદી, રુધિર કાઢે નિમિષેવ;[3]
ઊભી સીરિ ત્રિણે નડઉરવ, ઇતિ અપર સ્વયમેવ. ૫૨

" હીંચ દઈ રૂપાળુંરે, ઉદર માર્યું રહ્યો.
" જિનનું ધ્યાન કર્યું રે, આર તું રહ્યો ચીર.
" એકદીનડું મેં આપ્યુંરે, જિનનું ધાર્યું મન તેમ.
" જિનનાં કર્યું પ્રેમ જીવનેરે, ઉતર્યા આરતી, તેમ
" દૂરે, જિનજીને કહેરે, ચાલવા કેરો નિત.
" દશકૈદિનને લીઓરે, તે વન આવ્યો તું મિત્ર.
" કાલે પાછો તે એકલોરે, દુઃખને ન તોલે તેથિ;
" તું પેહું તું સંગતુંરે, દુઃખ કહું તેને એતિ.
" જીવન જિમે તું આવ્યોરે, મ મા રાખજે દુઃખ;
" તું ચાલે ઠીક ન ખરેરે, હું આવું કરું સુખ.
" તું ચોરી જિર ચડીરે, દુઃખ આરિ કર સર્વ.
" હું અંગીકાર નેહથીરે, તે વન મેં રહ્યું સુખિ.
" સર્વે કામ નર જિનનેરે, જિનજી અતિ કરૂણ;
" પૂર્વ જનમનું વાત છેરે, પુન્યે પપ દૈવાત.
" એને જિનજે મિ નિસ્થારે, ચીનતી કરે સર્વ દેવ!
" ભૂલે કર. તે ને કરરે, પણ સમાગમ ન થાય.
" નામ કહું કાન કરે ગુપ્તેરે, તો કરો આદરી આજ;
" પાપ વડું શિરે મહૂરેરે, જિન તે વિન પંથાજ.
" ઇમ ચનદ્રનાં સ્વપનેરે, ઉભું આવ્યું નીર;
" નામ કહ્યા આવ્યું નેહથીરે, પણ નયને વરસે નીર."

૧ જંગલી પશુઓઆદિ. ૨ રાક્ષસે. ૩ તેજ વેળાએ.

રામદેવેં અનુસરિ ચાલ્યો, પ્રબલ દાવાનલમાંહિ;
[1]મતી એક મેઢી તવ દીઠી, સર્પ જડેવો ત્યાંહિ. ૬૨
પ્રગટ ભાતુણી ભાષા ભાષે, ઉદ્ધરિ તું મુજ રાય!
રાય કહે તુજને ઉદ્ધરતાં, કુશલ કિમ રહે કાય? ૬૩
તું જિહ્વિજ્ઞ કુટિલગતિ ચાલે, [2]પિશુનતણી પરિ હીંડે (પીડે);
જે ઉપગાર કરે તસુ દેવે, કિમ જઈએ તસ નીડે. ૬૪
વલતું વયણ ભુજંગમ ભાખે, તુજ નેહિ ઇતિ કહિવું;
પરઉપગારકરણિં મહાપુરૂષનેં, સુખદુઃખ અંગિં સહિવું. ૬૫
નહીં વિશ્વાસઘાતકી થાઉં, ઉદ્ધર મ કર વિલંબ;
જે અધિકાર[3] સરિખા સજ્જન, તે કિમ હુવે વિલંબ. ૬૬
પ્રાર્થના ભંગ ધીરૂ પણિ તસ, વાચા કરી પ્રમાણ;
લિયે ભુજંગમનેં અવિલંબન, નિજ ભુજ ભૂપતિ તામ. ૬૭
અતિ ભારેં કરી ભુજ પીડ્યો, અણોહુંતિ રાય;
હસૂઈ હસૂઈ બાહરિ આવી, બોલાવ્યું [4]સખી વાવ. ૬૮
તાહરૂ ભાર ધરિતુ નવિ જાવે, બાહુ બહુ પીડાય;
અજિહુંતી અતિ કરે કાકિયો, મૂકું કહિ તેણિં ઠાય. ૬૯
સો હરિ [5]નરવર અહીંથી આવી, કરમૂ આવે વાન;
હસ્યમેસ્યું [6]મુજથી ઉતારી, ભૂમિ મેહલ્યો તામ. ૭૦

કાવ્યોક્તંઇયમ—

એક દો ત્રણ્યિ ચ્યાર પંચ ખટ, સાત આઠ નવ ઠાય;
ત્યાંહી લગિ જલ મૂંચે મેહલિ, તવ તેણિ દીઠો રાય." ૭૧

---

૧ ભાઠો, ભાર. ૨ ઠગનાર—કુટિલ ૩ અંગ સહન ૪ કહે ૫ નર રમતાં. ૬ નાંખ ઉતારી. ૭ કવિ બ્રહ્મજીત ૨૨ માં આ પ્રમાણે છે—
" નિરખ કેવા ......, ... ;
" ..... , ..."

ઓ પાપીરે રે સર્પાધમ ! હજી કિસ્યું સુખ થાશે;
કાં દૂતક [1]નિરૂજ નિકૂટ, જ્વ સુખ દાખ્યા પાખે.[2] ૭૯
[3]સમક કુસપુતલુ રસ લેઈ, તિં કપૂરતન સીચ્યું;
દુર્વિષ [4]અસિધારાયે કરીને, શુભ શરીર એ પીચ્યું. ૮૦
હવે એ જીવિત પામે જ્યારે, મરણ ભલું મનિં સદ્દીયે;
તિં જે દુઃખ યાતના દીધી, તે નિત સી પરે સહીયે ! ૮૧
તિં વિશ્વાસઘાત કરીને, કહે કસ્યું ફલ લીધું !
અવર દીન ઉપગાર કરેવા, [5]અંતિઃ કાર્ય એ કીધું. ૮૨
અધિવાસ તુમને જે હુએ, તે તો ઉચિત અપાર;
અધમકાજ એહવાં કરી લહિસ્યુ, [6]અધોગતિ અવતાર. ૮૩
વિષમભયંકર[7]! રે જિહ્વાધર ! ચરણ વિવર્જિત કાયા;
રે પરિ મલિન [8]કુટિલગતિગામી, [9]કદૂયેં કાં જાયા ! ૮૪
દોષ અમારો એ નહિ વાહરો, જે તુજ જીવિત દીધું;
દુર્જનને ઉપગાર કર્યાનું, ફળ તતકાલ એ લીધું. ૮૫
કઈચિતનાં ફલ અંગિ ધરે જે, તેસ્યું સુખ પામે સોય;
તે ઉપગારગતિ ખિન્ન થઈ જે, એહિ વિડંબન હોય ! ૮૬
[10]ઉપ-અપગાર ઉભયથી ખળને, કરિવો ઉચિત ન તેહ;
સમવૃત્તિ રહિવું દુર્જનસ્યું, જો સુખ વંછે દેહ. ૮૭
જદપિ જરૂરો એ મેં રાખ્યું, તુજને કપટી કૂર !
તો તુજ વ્યાપા(દ)ન હું ન કરૂં, જા સુખ લેઈ દૂર. ૮૮
અતિપરિં અધિક્ષેપ પન્નગને, કીધો નરદાત્યાયે;
તવ સો નાસ ઇસીપરિ જાપ્યું, પરવટ નર જાપાયે. ૮૯

---

૧ પ્ર૦ "નિરૂજ ન થાશે." ૨ દેખાડયા વિના. ૩ હીન, લક્ષણ. ૪ તરવારની ધારથી. ૫ પ્ર૦ "અંતરથ અતિ કીધું" ૬ નીચગતિ-નરક. ૭ સાપ. ૮ વાંકીગતિવાળો. ૯ કદૂ નામની ઓએ. ૧૦ અપકાર અને ઉપકાર બને ખળ પુરૂષને કરવાં નહિ.

નાગકુમારમાંહિ અસુર અવતરીઓ, કર્કોટક ઇતિ નામિ. ૯૮
અવધિજ્ઞાનબલે બલિ લહયું, તુઝને આવીઉં કષ્ટ;
નવપ્રતિરૂપે એકઠું સમતાં, રખે [1]દમે દો દુષ્ટ. ૯૯
તિણિ કારણિ ઈતિપરિ એ કીધું, તુઝ શરીર શુદ્ધિ સત્ય;
દેવન શ્રીફલ એ દો દીધાં, આણી પ્રેમ અપત્ય. ૧૦૦
વસ્ત્ર વિભૂષણ છિ એ માંહિં, લહવજે જિન રૂપ;
બારવરસ એ પરવશી રહિસ્યે, રખે થાયે મનિ ફિકર.[2] ૧૦૧
દ્વાદશવર્ષાંતમેં લે અંતિ, નિજ સ્વરૂપનું કામ;
જબ હુએ તબ અંતિ ધરજે, હરિને રૂપ ઉદ્દામ. ૧૦૨
નિત્ય તુમ એણિ રૂપે રહિજે, રખે પ્રકાસે આપ;
મેં તુઝ [3]સંનિધિ એટલું થાયે, ન ટલે પૂરવપાપ. ૧૦૩
અસુર એક તુઝ કેડિં પડીઓ છે, તેણિં છલીયો તું વચ્છ !
તેહને તું અજીપ્યુ લહુનિ, ભય દેખિ જવ તુચ્છ. ૧૦૪
હવે તુઝ તેણિ કાનિ મૂકીજે, સુખે રમે જિહાં કાજ;
ઇતિ સુરે શીખ સંભળી કાંઇક, [4]ઇતિ પામ્યુ ભૂપાલ. ૧૦૫
[5]અંતર્ધાન હવુ સો સુરવર, સીખ કહી સવિ લમ;

---

[1] [illegible] [2] [illegible] [3] [illegible] [4] [illegible] [5] [illegible]

" [illegible] પુત્રને [illegible];
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible] "

મેદી મુઈ ચીએરે 'ચરવિરી, બ્યરે જિન જવ પૂર;
કેસર-અગર-કપૂર સુગંધી, મેલવી નાઠ દૂર.
ચાંપી દાટે વસાણાં શૂંનાં, ફરી દાટે કનુ' અંબર; ૧૧૩
પી દાટે નીક વદે વઘ પીની, કેઈ કરે નહીં સાર.
વલેટી વિધિ એવિ 'પુદલ, 'પુદ્ગલી વીખર્યા પન; ૧૧૪
સૈન્ય દાટ ન્યજી સુખડીયા, નઠ નહીં સિદ્ધિ સન.
પિં નટંત એક એક ઉપતિ, એક પદિ અકંદ; ૧૧૫
એક અગત પવિ ન વંકે નવિ, ચઉંની અનિ મંદ.
ધુથલ ઘરિ મદિન જર્ડ પીવી. એ ઉન્નન' અપર; ૧૧૬
પરે દટ અધાસ અનેપન, પરે 'પિંઉ 'પ્રકાર.
સુભટ અનેક નિસ્ત ભૂપતિન, પવિ દેવિને વિ નવે; ૧૧૭
દ' સોતુપર્ણ હવુ ચિન્ત્ન, કંનિ ઉકવેન કાસવે.
જે નર એ દસ્ની વસિ અવું દસ્ની પરિઅવ વઠ્ઠી; ૧૧૮
દેહને એમ પંચશત અ[illegible], ': સોતુપર્ણની વઠ્ઠી. ૧૧૯

સંગ્રહક—

કંનિ ઉકવેન સુવરે [illegible]
[illegible] ૧૨૦
[illegible] ૧૨૧
[illegible] ! ૧૨૨
[illegible] ૧૨૩

[illegible]

કુબજ કહિ ક્ષિતિમંડલ મંડન, વીરસેન-સુત વીર;
તેહનો એ સારથી સુણ નૃપ! સો નલ ગુણ ગંભીર. ૧૩૫
કુબેરબાંધવ સાથિં [1]દુપેહર, રમતાં હારિયું રાજ;
તુ તેણિ સો કાઢિયો વનવાસિં, લેઇ લક્ષ્મી લાજ. ૧૩૬
હવે કો નલની શુદ્ધિ ન પૂછે, સ્વામિભક્ત આ દેવ!
અમતું નગરિ તુમ્હારે આવ્યું, ન કરી કુબર સેવ. ૧૩૭
સુણી ઋતુપર્ણ હવુ [2]રોમકુલ, આગમિત્ર સો માહરૂ;
આ! આ! કિસિ દિશા નલ પામ્યુ, નાટકગીત નિવારૂ.[3] ૧૩૮
દિવસ ત્રણિ મનિ દુઃખ ધરિયું અતિ, કુબ્જપ્રતિ દેઇ માન;
પરમમિત્ર કરી પાસિ રાખ્યું, આપ પચરાવ દાન. ૧૩૯
નિત નિત નવ નવ કથા દેખાડે, નૃપનું લે હરિ ચિત્ત;
[4]ઉચિત પ્રસાદે બહુ રીઝવે, પામે પરિઘલ વિત્ત.[5] ૧૪૦
દીયે દાન યાચકજન પોષે, ન ત્યજે પણું ઉદાર;
અતિ અચિરજ પામે નગરીજન, કરે કીર્તિ વિસ્તાર. ૧૪૧
સૂર્યપાક રસવતી નીપાયે[6], નૃપને [7]અશન કરાવે;
સૌ ઋતુપર્ણું મોકલી [8]ચરને, નલની શુદ્ધિ ઓલગાવે. ૧૪૨
કુબ્જરૂપે નલ તેણિપરિ રહિતુ, મનિ ભૈમીનું દુઃખ;
પ્રગટ કરી ન શકે કો આગલિ, ક્ષણ એક ન વેઇ સુખ.[9] ૧૪૩
દેવો દોષ કર્મને નૈષધ. સો દધિતુપર્ણુ પાસિં;
રહિયો વિનીતાનગરીમાંહિં, કલદીપ વિમાસિં. ૧૪૪
હવે કથા દમયંતીકેરી, સુણજે સહુ સુજન!
દ્વાદશમિ પ્રસ્તાવિ કહીસ્યે, સમરસ હેલી મન! ૧૪૫

૧ પ્ર० "દુપેહરે" ૨ રોમાંચિત થયો. ૩ ત્યાગ કરે. ૪ યોગ્ય-
તાએ કરેથી. પ્ર० "ઉચિત પ્રસાદ દીએ બહુ રાજ." ૫ ઘણું.
૬ બનાવે ૭ ભોજન કરાવે, ખવરાવે ૮ જાસૂસદ્વારા, ચરદ્વારા.
૯ ભટ મેઘરાજે અહીં આ મુજબ વિશેષ કહ્યું છે. ઇતિ કલહેું ૪૦

૨૨

પ્રસ્તાવ બારમો.

દમયન્તીઅધિકાર.

(દુહા.)

સમરિયું (સું) સમરિયું (સું) સરસતી, શ્રીભાનુમેરુ ગુરુરાય;
ચરણ-કમલ સંભારતાં, સુમ મતિ નિરમલ થાય. ૧
ગતિ વિષમી છે કર્મની, કહિનો નથીઅ વંક;
કર્મ શુભાશુભ બંધીઆ, છુટે રાય ને રંક. ૨
બ્રહ્મ જેણિં કુંભાર કિય, વિષ્ણુ [1]વિષમ અવતાર;
એક ચહુ ઉદ્યાન હવી, શંકર ભિક્ષાચાર; ૩
ચંદ્ર કલંકી જેણિં કિયો, સુરિજ ભમે આકાશિં;
સજ્જન! વડું સાચું લહી, કરજો કર્મ વિમાસિ. ૪

(રાગ રામગ્રી.)

(પ્રભુ! તેં ભજું દેહરામાંહિ, ધાઇ મહાભડ ભૂકેદ એ દેશી.)

[2]હવિ તિણિ વનિ મહાસતી દમયંતી, પુહતી [3]પુહવી નિરધારે;
દેખિ નિશિ નિદ્રા પરમસખીપરિ, ક્ષણ એક અવતિ ન ધાયરે. ૫
બંધી! કારણ કર્મનું મોટું, ન સકે કો કરી ખોટું;
બંધી! કારણ કર્મનું મોટું.

સ્વપ્ન—

(આંચલી.) ૬

સુપન લહે અરુણોદયવેલા, જાણે એક છે આરહરે;[4]
બહુપત્ર ફલફૂલે વિરાજિત, વિહાં કરતી એ આનંદરે. બંધી૦ ૭

---

1 વિચિત્ર રૂપે ધારનાર હતા. 2 આ ઠેકાણે, કીર્તન સુંદરજીએ, અને પ્રેમાનંદે પ્રથમ નલવિહાર અને પછી દમયંતીસ્વપ્ન વર્ણવ્યો છે. જ્યારે હરિ કવિએ અને ધર્મવર્ધને પ્રથમ દમયંતી અને પછી નલકથા કહી છે. 3 પૃથ્વીની પથારી, ભોંયપર. 4 આંબાનું ઝાડ.

હા ! હા ! નિસ્તારા કિમ રહિસ્યે, શરણુ વિના નણન્દીરે !
વહાલા ! ઉત્તર વહિલુ આપો, કાં અમગાને સંતાપોરે. મા૦ ૧૭
(રાગ-મારૂણી. પિઉ ! રાખોરે પ્રાણાધાર-એ દેશી.)
હા હા ! નાથ ! કિહાં ગયુ, પિયા એકલી મેલ્હીરે;
દેવકુંવ ! દરસન દીયો, કાં પૂરવપ્રીતિ સંકેલીરે.
મેલાવોરે કો કરિ કંત, કો નવરંગ મેલાવોરે;
કરૂણા કરોરે શીલવંત ! રંગ નમુદ્ર રેલાવોરે.
જગિ આવો હો કો સત્યવંત ! અતિ દુખભાર ટેલાવોરે;
આપશોરે કોઇ અનંત, નવલે નાહ મેલાવોરે.
મેલાવોરે કો કરિ કંત, કો નવરંગ મેલાવોરે. (આંચલી) ૧૮
ફિટ હીંયડ ફાટિ નહી, કાં રહ્યુ (રે) વાલ્હા વિયોગરે;
રે તું સહી વજ્રમય ઘડિઉ, જુ રહિઉ એવે રોગિરે મે. ૧૯
આપુ કિસ્યે માંડી રહિયા, કાંઇ હજી ન વ્યાપરે;
પ્રીઉ પાખે દુખ પાવસ્યે, તે ગુજ સાન ન થાપરે. મે. ૨૦
પ્રિય ! અપરાધ પ્રિયાતણા, ખમજો ખમા-નિધાનરે;
દમયંતીપ્રતિ તું દુખે, ૧જગિ જગિ પુરૂષ પ્રધાનરે. મે. ૨૧
હા સંભવ વીરસેનના ! હા વહાલ ! હા સ્વામીરે !
ઇંગિ કહીતી ભૂમિ પડી, ક્ષેમી મૂર્છા પામીરે.
મયંતી દેખી પડી, વનદેવી દુખ પામીરે; ૧
તરણુ ચરતા કંપિ કુરંગ, વરૂ રાખ્યા ન રહાવીરે મે. ૨૨
જલે તૃપિ' દીધાં નહી, ગૃણ ૨નીઝરનાં પાણીરે;
આંખી ફલ ચાખ્યાં નહી, રૂદન સુણી નવરાણીરે. મે. ૨૩
રવ નીઝરણાં મરચે, દમયંતી દુખ દેખીરે; મે. ૨૪

---

૧ ભારતનું ... ...
માં રહ્યો ... ...
... ૨ પાણી ૩ ... ...

હરિંશીઈ [1]ચાંપી સહુ, [2]અરથ સંકલ મનિ આવીરે. મે. ૩

(રાગ-મેવાડો. મેવાડા રાજા ! એ દેશી.)

હો રઢીયાલા રાજા ! ભલું દીધું ભરતારજી, વનમાંહિ એકલી નિરાર
વિણ અપરાધ નિદ્રામાંહી ત્યજી, ભંજી અબલાની આસ.
હો રઢીયાલા રાજા ! ભલું દીધું ભરતારજી ! (આંચલી.) ૩
જસ્યું હુતું પ્રીતડી પતસે, સુખે દુખે ત્યજે નહી નેહ;
દેહ છાયાપરિ ચાલતાં, વિષ સી દેઇ ગયો છેહ.
હો રંગીલા રાજા ! ભલું દીધું ભરતારજી ! (આંચલી.) ૩
વહાલા ! ભાર વિશ્વંભરા, કિમ સિર વહિતો અપાર;
એક દારા થઈ દોહિલી, સ્યું દેઉ ઉઠંબો આધાર. હો રંગીલા.૩
શૃંગ વૃષભને ભાર કિમ કરે, હસ્તીને વલી દંત;
તિમ પરણી પ્રિયા પાળતાં, કિમ કિઉમ[3] હુઈ મોરા કંત ! હો
સા વેળા ગઇ વીસરી, જાણી જીવનુ આધાર,
હંસ સરૂપ એવા મોકલ્યું, આંપ્યો હીંવડાંનુ હાર. હો. ૪
મારગિં ચરણે ચાલતી હું, થાકી ન રહિતી લગાર;
ક્ષુધા તૃષ ન લાખતી, કિંપિ ન કરતી વાર. હો રંગીલા. ૪
રાણીમચરુ લીઆવણુ, જો હુઇ ભૈમીને વેષ;
પહિતું પિતા ઘરિ જાતાં, તુ કુણ કરતું નિષેધ. હો રંગીલા. ૪
એક પ્રિય મુખડું દેખી કરી, હિયડું ઠરતું અપાર;
દુખડું જાતું સવિ વીસરી, પ્રાણિ પામતુ [4]કરાર. હો રંગીલા. ૪
દોષ નહીં પ્રિયુ તુમતણુ, પ્રગટિઉં પૂરવ પાપ;
ભૈમી વિણુ કુણુ ભોગવે, તુ સ્યું દીજે સંતાપ. હો રંગીલા. ૪
વળી વિચાર એ સાચું સંભવે, તો તું તુંહી ગુણ ગંભીર;
કે એક પાપી અંતરે, તુઝ આવરિઉ છે શરીર. હો રંગીલા.૪

---

૧ પ્ર॰ "ચાંપૂ સહુ" ૨ પ્ર॰ "અરથ સંકલ" સંકલ=સરવાળો અર્થ. સંકલના=અર્થ સંકલના. ૩ ભેદ પ્રકાર, વર્ણોદ. 'ફ્રમ.' ૪ ચેન, આરામ

તે ન [1]સમયવત [2]સંભવ સાથ, વરસિં પડ્યાં દુખ પારખે પાથ;
મારગિં વિષમ પર્વતમાલ, દુખ કરસ્યે અબળા સંભાલ. ૫૭
પરિચારક સેવક સહુ સરસી, મદદ નાથ પખિં કો નથી;
કિમ સો આર્યપુત્ર સુકુમાલ, એકલો નીગમસ્યે કાલ. ૫૮
પતિ સમીપિં પણિ અવસરિ હતી, તે પ્રિયુ પરિચર્યા[3] કરતી;
વેદુમાંહિં કરન બુઝન[4] હોઇ, મન સંતોષિં પ્રવર્તન હોઇ. ૫૯
સ્વજન શરીર સુખે રહ્યું પ્રજ, પ્રિયુ વિણુ સી લીલા રહ્યું રાજ;
નવિ દીસે એ દુખ નિરધારણ, એ જીવિતથી ઉત્તમ મરણ. ૬૦
ધન જનિ બગડાંનું અવતાર, પરોપકાર પ્રતિં અવતાર;
પોતે પોતે અરપ્યો આહાર, ન દિયે આપ છંડી [5]આહાર. ૬૧
રહ્યું દુખ એહવું મૃગલીનઉં, જે ઉગારે પતિ આપણું;
[6]બાધ-બાણ પડતું પતિપતિં, સા દેખી નિજ સિરિં લેહતી. ૬૨
પણિ વૈદર્ભી નિર્ભાગિણી, એહવી અવર ન કો પાપિણી;
જેણે પતિરત્ન હાથિથી ગમ્યું, ધમ્યું[7] સોનું ફુંકિ નીગમ્યું. ૬૩
અથવા 'દુર્વિકલ્પ પરિહરૂં, નલનૃપની ચિંતા સી કરૂં;
જે છિ મહાત્માતના ધણી, રવિં વિપદ ટલે તેહતણી. ૬૪
સરિજચંદ્રતણું જિમ ગ્રહણ, થોડીવાર દુખ તસ હરણ;
તિમ [8]માર્દવને આપદકાલ, આવે પણિ ન રહે ચિરકાલ. ૬૫
તેહ બલી નલ લહિસ્યે કલ્યાણ, મનાવસ્યે વલી જગને આણ;
રાજ્યઋદ્ધિ લીલા પામસ્યે, પ્રભુ સવે મસ્તક નામસ્યે. ૬૬
તેહ ભણી પીહરિ જાઉં વહી, કંતશુદ્ધિ લેવરાવું સહી;
ઇમ ચિંતવતી ઉતાવલી, વિષમ વાટે ચાલે એકલી. ૬૭
તરે અતિક્રમ પર્વતમાલ, મારગિં અતિ થાકી સા બાલ;

1 સમય, સોબત. 2 જાતું-મરતી. 3 સેવા ચાકરી. 4 જાસૂસ.
4 સુકમ-ઝાઝો. 6 પારધી. 7 તપેલું, તપાવેલું. 8 આ સ્થિતિ...
8 મોટા પુરૂષને.

નાલિકેર નારિંગ ઘણાં, ફલ સુસ્વાદ અવર તરૂતણાં. ૭૭
તેમી આગલિ મેહલ્યાં આણી, સા સંગ્રહે સમયની જાણી;
કેતાંએક [1]આહરિયાં રૂચિમાનિ, બીજ ચાકરી કરિ એકતાની. ૭૮
કદલીદલિ કરી વિઝિ વાય, જાણી સહુગ આજનું આય;
તેમી પણિ ઉપચારજ લહી, તેહનુ પ્રણય નિષેધે નહીં. ૭૯
માંહુચઉપાઇ—
સવિ રૂપગુણ સંપૂરણ દેહ, નારીરત્ન અનોપમ એહ;
સુપનમાંહિ કુઉસ દેખવા, નિજ કરિ લહી લાગુ હરખવા. ૮૦
[2]પુલિંદ પ્રેમવચન બોલીઉં, વર [3]મનોગતભાવ ખોલીઉં[4];
જતિયોગે દેખિં ઠમ ઉચરિયું, તુઝ દીઠે એ નર મન ઠરિયું. ૮૧
દીસે અંગતણી કંતિ પ્રસા, કેહંક મહાદાય (વણી) વહીસ;
દૂરવિષયિ વનમાહિ પડિયાં, મહાભાગ્યે બીજ કરિ ચડિયાં. ૮૨
તુમ્હે નાગરિક ચતુરમાંહિ રેખ, ભાવ મનોગત લહો સુવિશેષ;
એ નરસ્યું [5]થાઓ સુપ્રસન્ન, વનપ્રદેશ છે એક વિજન. ૮૩
પથ પત્રની કોમલ સેજિ, પુહી પવિત્ર કરુ મન હેજિ;
ઇંગિ દુર્વચન ભીલનાં સુણી, મોનવતી નિરખે ભૂમણી. ૮૪
[6]ન ધારે કોપ ન જંપે વાણિ, નવિ ઉત્તર આપે ગુણ ખાણિ;
જાણી મનસ્યું [7]ભીલવિલાસ, મુખિ મેલ્યા મુકિં નીસાસ. ૮૫
માંહુચઉપાઇ—
સા નિશ્વાસ મેહલતી દેખી, વદૂ ‘પુલિંદ લાજ ઉવેખિ,
અવિ ! તું એમ ધરી કાં રહિ, [8]સ્મરવેદના કિસ્યે નવિ લહિ. ૮૬
મુધા ! કિસ્યે મેહલે નિસાસ, એ નરનુ આવે વિશ્વાસ;

[1] ખાધાં [2] ભીલ [3] મનમાં ભાવ રહેલો ઉઘાડી કહ્યો. [4] પ્ર૦ "મનોગત મનભાવ ખોલીઉ." [5] પ્ર૦ "થાઓ સુપ્રસન્ન" [6] પ્ર૦ "ન ધરે" [7] પ્ર૦ "ભીલવિલાસ" વિરહનો સંતાપ. [8] કામદેવની પીડા.

એમ અદ્ભિષ વનિતા રૂપ, ધરતું ચંખચુડીઓ ન્યૂગ;
 વધુક કરી કામિની વેષ, ¹વિશ્વાસીનિ હણી ઉવેખ.
આરંભતાં ખગ્યું અવિકટ, સરસ્વતી કીધી સંતુષ્ટ;
 તેહનું રમણ નિહવણ થયું, ²સુસ્ત્રીર સાધિ નિગ્રહીયું.
પંજ બારમે અર્બુદગિરિ, ચધપિ કીધી રસીયગુરિ;
 એમાતા લંપટ સો લહી, ઋષિદેવે મૂક્યુ નિગ્રહી. ૧
જારમાંગદ કર વહી રૂદતું, મનિ સંકલ્પ કરિયુ કુરંદ;
 પારવતીને લેવા ભણી, મહાદેવ કીધા દેવગુી. ૧
અધવ ³માયા મહિલા થઈ, ⁴દુર્ધર દૈત્ય હણિયો એ સહ
 તેહ ભણી ⁵પરદારનુ સંગ, કરિવા નિપુણ ધરે નહી રંગ. ૧
ઉચિતદાન દેઈને સાર ! હવે તે ચિંતન કરવું ફૂર !
 ભાઇ કહી બોલાવ્યું જેહ, રખે કથન ફૂડ હુયે તેહ. ૧
અવિ ! ઉપચાર પુરુષ વાંછરું, વળી કુવસ્રપણું માંછરું;
 એ બેહુ રહિએ સદ અખંડ, જિહાં જિગિ વર્તે ⁶શશિ માર્
મૌઢઉવાચ—
ઇંવિ સાંભળી સતીના બોલ, વનચરિં મનિં થયું નિટોલ;
 મનિ અવલંબી ધીરકપણું, ⁷અહિત વચન વધુ ઓ ઘણું. ૧
તિં ઉપદેશ કહિયા એ કિસ્યા, પુવિંદનિં કાંઇ નવિ વસ
 જિમ યલ ઉપરિં જલ નવિ રહે, તિમ આચાર ન વટકર
શ્રીરત્ન તુંઝ સરિખું સહી, મન આસ્યા પૂરે બે નહી;
 તુ એ યૌવન જીવિત કરયું, ઇંવિ મનિ વિસ્વાવીસિ વરયું. ૧
પ્રભુપવચન જુ પ્રીછવિ નહી, તુ તું મુખેં ચકસિ કિમ ર
 વળી વિરોધેં કરતાં પ્રાણ, તુઝને આ વનમાંહિં કુણ ત્રાણ." ૧

૧ પ્ર० "વિશ્વાસીનિ હણ્યુઉ એક" ૨ પ્ર० "ગુણીર
૩ મેહિની સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. ૪ મહાન્ જાગરંત. ૫ પરાઇ સ્ત્રી

ચક્રવતિ પુહવિ[1] પંચમું, તીર્થંકર શુભંકર સોળમું;
 તેહનું સમવસરણ અંહી હુસ્યે, પુણ્યવંત પ્રાણી નિરખસ્યે. ૧૩૪
'સુવિચાર' સાર ઇતિ નામિ, મહાવીર્ય કહિયા આ ઠામિ;
 એ પ્રમાણ વિણુ એ અધિકાર, પ્રાકૃતજન ન કહે સુવિચાર. ૧૩૫
ભાસ્કરાચારિજ ગુરૂરાજ, કૃપા કરી અમ કહિઉં નિવ્યાજ;
 તિહાંથકી વીરધર્મ ફેરવિયા. અમ્યા શિવપુરી આઉંમરિયા. ૧૩૬
અહો! કહે તું કુણ ભામિની. એણિ મહાવન કાં એકાકિની?
 રૂપ અનોપમ સુર-સુંદરી, સતી શિરોમણી દીસે ખરી. ૧૩૭
ક્વણ કવણેરી નંદિની, કવણ પરિગ્રહ આનંદિની;
 કહિ ચરિત્ર સઘલું આપણું, તુજ દીઠે મન મોહે ઘણું. ૧૩૮
પ્રત્યુત્તર ઇતિ ભાખિત તણું, કહિતાં હૃદય ભરાણું ઘણું;
 [2]અધોમુખી સુણ એક મનિમની, અશ્રુ ઝરંતી બોલી સતી. ૧૩૯

મૈમાંડહર—

પુહવિ પ્રસિદ્ધ ભીમક પિતા. તેહની એ દમયંતી સુતા;
 દમ્યકુક્ષિતિલો મહાદેવ. દમો-દમન-દમનક સુતજાય.[3]
વીરસેનનૃપ તેહનુ તાત, નલરાજ્ય વિશ્વવિખ્યાત;
 સુગુણે મહામુનીશ્વર-તણા[1] એ વૈદર્ભિ તત વહેલા! ૧૪૧
સત્ય પ્રતિજ્ઞાનુ જે પાણી યશ દેખિતા ભિન્ન અવતરી[6];
 દેવદૂત જનિ જાણે સહુ. એક મુખિ કેતા ગુણ કહું ! ૧૪૨
વસ્ય[8] વનિ કહું અંતર[9] પરદેશવતિ[8] ઋતિ વિપરીત દુર્બલ નરેશ;
 રમ્યો દુરોદર કુબર સાથિ. તે હારિઉં દેશ કર-તદ્ધિ સાથિ. ૧૪૩
કૂબરે તસ દીધું વનવાસ, એક વસ્ત્રલિ નિધિ કરિયો નિવાસ;
 ત્યાં છેકરી આં એકલી નિશા, કાં ન હવિ હવે તે ઝીકિયા! ૧૪૪

૧ પૃથ્વીપર. ૨ નીચું મોં રાખીને ૩ ભાઈઓ ૪ તાળ દેશો, કરકર કરી નહિ ૫ પરિવર્તો ૬ પ્ર॰ "પ્રાણદેશ" અવતર અવેઠા ૭ પ્ર॰ "વિધિ તો સત્યમતિ હતું નહીં".

નૃપ[1] કુબ્જ તે તજી વનમાંહિં, અતિદુઃખ એનવિયાં તેણે ત્યાંહિં;
તે કહીતાં મન મુઝે ખરૂં, તે અતિ દુઃખ શું [illegible] ? ૧૫૫

દમયંતીકથન—

પૂજ્ય ! તુમે પરઠસ્યું તેહ, આકુંતલા નવિ આવ્યું તેહ;
પણિ આ વનમાંહિં એકલી, પછે વિહાં રહિતાં નવિ ટળી. ૧૫૬
દમયંતીનાં દુઃખની વાત, વિણ કેવલી કહે કુણ તાત;[2]

મુનિ—

વલી જંપે મુનિવર ગુણવંતી, કલાવતી મહાસતી[3] ધરિ ચિત્તિ. ૧૫૭
શંખરાય પટરાણી સતી, પણ ફિરતી એવે સંપતિ;[4]
કર્મવશે દુઃખ પામી તેહ, જેહે કર છેદાવ્યા બેહ. ૧૫૮
રતનની અતિ વિમલી હતી, શ્રીજિનવચન હિયામાં આણી;
[5]તેહની કથા સુણી દુઃખ છંડી, જિનવચનઅતિ આવે રતિ મંડી. ૧૫૯

---

૧ પ્ર૦ "દવ દુરન્તે" ૨ પ્ર૦ "તાત !" ૩ મહાસતી ૪ સંપત્તિ, ધન, ઋદ્ધિ વગેરે. ૫ કલાવતીની સંક્ષેપ કથા— [illegible] કલાવતી [illegible] પેટના [illegible] કેમ ગુમાવ્યા [illegible] કલાવતીએ કહ્યું " [illegible] શંખરાજને કહ્યું કે" અને [illegible] વિના કેમ [illegible] તેણે [illegible] છે." [illegible] વિગેરે [illegible] કહ્યું સહિત [illegible] ઉત્તર [illegible] સાથે [illegible] કલાવતીના [illegible] [illegible] કલાવતીની [illegible] [illegible] અરણ્યમાં [illegible] પુત્રની [illegible]

शान्तिआराधन—

હવિં કેશની તેહિ પર્વતિ રહી, ગુફામધ્ય જિનપ્રતિમા ગ્રહી;
શાંતિનાથ આરાધન કરિ, [1]ત્રિણ્યકાલ પૂજા આચરિ ૧૬૬
પુષ્પાક્ષિત [1]જલ [2]ચંદન [3]ધૂપ, [4]ફલ [5]નૈવેદ્ય [6]દીપ [7]શુભરૂપ;
પૂજા અષ્ટપ્રકારી એહ, [2]ત્રિકરણ શુદ્ધિ કરે નિત તેહ.[3] ૧૬૭
પાપાતનાં સઘલાં પરિહરે, ધ્યાન પંચ-પરમેષ્ઠી ધરે;
આંબિલતપ કરી શોષે અંગ, ચાલે એમ મર્યાદ અભંગ. ૧૬૮
તપોબલિ તેહ પામી સિદ્ધિ. વનદેવતા કરે સાંનિધિ;
ઇનિ મર્યાદ ધરિ આચાર, કેવલ ધર્મતણિ મનોરથ. ૧૬૯
દિવસ [4]પંચશત હવ્યા નિગમ, એક [5]વાસર દીઠાપે નિગમ;
એહવિ એક અપૂરવ વાત, હુઈ તે સુણજો અવદાત. ૧૭૦

मुनिपतन—

શિષ્યસહિત એક મુનિ ગુણવંતિ, તિહાં કણિ પડ્યા દુરી આકસ્મિ;
દેખી કેશની [6]શ્રેષ્ઠ ધરે, તે મુનિની [7]પરિચર્યા કરે. ૧૭૧
મુનિવર પૂછિ એકાકિની ! ઇણિ પર્વતિ રહે રહી ભામિની ?
આ કહિ સવિ પૂરવ વર્તંત, વળતા મુનિ બોલ્યા મહંત. ૧૭૨
ગુરુનિં ભાવહિ આવી એહ, અમે પ્રથમ વાંચી છે તેહ;
મૂરછિતું ને આભવિ સહુ, જિન ગુણ દુઃખ વિસરે બહુ. ૧૭૩
કેશની કહિ મસ્તુ સ્વામિ! હું રહી છું એક જિનવચનિં;
સાધુ કહિ અમે ચારણપતિ, [8]ચઉવિ પંથિ વિચરૂં મહાસતી! ૧૭૪

---

૧ સવાર, બપોર અને સાંજરે. ૨ મન વચન ને કાયાથી.
૩ પ્ર૦ "નિરમેર" ૪ પાંચસેં. ૫ દિવસ પાંચસેં દિવસ એક
દિવસ એવો થયો. ૬ હેત. ૭ સેવા. ૮ ચૈત્ય દેવ તે જે રસ્તે.
પ્ર૦ "વિચરૂંવિ".

પછિ ન ચાલિ [1]બિજ પાખિ, ચાલિયો એક [2]વિદ્યા ધરી હાથિં;
આવ્યો રથનુપુર પુરવરિં, મહાબલ-કેસિની ક્રીડ બિન્હે.૧૮૬
તીણિ અવસરી મહાબલો કુમાર, સુવર્ણ પીલા મધ્ય શૃંગાર;
નરદત્ત સો કેસની કરે, હેઈ રને તેણિ વનિં રસસરે. ૧૮૭
ખડગી-પુત્રે દીઠું તામ, મહાબલસ્યું મંડિઉ સંગ્રામ;
ઝુઝે પરસ્પરે બિહુ ખલો, નાગપાસે બંધ્યું મહાબલો. ૧૮૮
મહાબલના સરનુ ભય ધરી, ખડગી-સુત નાઠો ઇતિ કરી;
એટલે મહાબલ નિજ શૃંગાર, [3]પરિધાન કરિયા સુવિચાર. ૧૮૯
આવ્યુ સીઘ્ર પાસિં નિજ નારિ, સા સૂતી છે નિંદ મઝારી;
મહાબલ આવ્યા પહિલુ તામ, કરી ગયુ કર્કોટક કામ. ૧૯૦
નિદ્રામાંહિ [4]વંચના કરી, બીલા સોઈ ગયુ અપહરિ;
પછિં મહાબલ આવ્યુ જિમે, સૂતલી નારિ જાગવી તીમે. ૧૯૧
આવ્યું તવ બીલૂ શૃંગાર, [5]સહિસા જોયું ન દીઠુ સાર;
તવ તસ વજ્રહત પરિં થયું, મન ચિંતત મનમાંહે રહ્યું. ૧૯૨
નાગપાસિં બંધ્યુ જે ઘણી, મહાબલ અંગિં વેદના ઘણી;
[6]કાષ્ઠ જેમ અત ચેતન હોઈ, તે દેખી કેસની અતિ રોઈ. ૧૯૩
યત્ન કરી સોધ્યું અતિ વિવજ્ઞ, કહે નવિ લાધું બિલ્વ-રતન;
શોકે કરી અતિ વિહ્વલ થઈ, કંત દુઃખ તાટે ઉર રહી. ૧૯૪
નિસુણી સમાચાર દુઃખકાર, આવ્યુ જયદ્રથ તેણિ વાર;
ઘણી પેરે [7]નિર્મૂંછી સુતા, આવ્યુ અતિ [8]મહાબલનો પિતા. ૧૯૫
સ્વજન સહુ તસ [9]દુઃખે ભરીયાં, રાજ બેહુ શોકાકુલ થઈયાં;
દુખી કિંપી નવિ સીઝે કાજ, થઇ [10]હિંમમૂઢ રહિયા મહારાજ. ૧૯૬

---

૧ પ્ર૦ "બીજ સધિ" અથવા "સાંધિ". ૨ પ્ર૦ "વિદ્યા કરી હાથિ" ૩ પ્ર૦ "પરિધાપન" પહેરવા. ૪ કપટ. ૫ સહસા, ઓચાગ. ૬ લાકડાનીપેરે ચેતના રહિત. ૭ મુચ્છારી. ૮ પ્ર૦ "મહાબલનુ" ૯ દુખિ. ૧૦ પ્ર૦ "હિમમૂઢ".

ઇંમ પતિ-હિત સંભલી વિયોગિ, પૂછે પિતા સ્વજન સુવિયોગિ;
કીધ [1]કિંનર-યુગલ સંગૂઢી, કુંડિનપુરિ વનિ આવી વહી. ૨૦૭
ભીમરથ તિહાં કીધ ક્રૂરે,[2] તેણિ તિહાં દીઠી એણિ અવસરે;[3]
શીતકાલ દેખાડી સાર, તેણિં તિહાં રંજ્યો સવ અપાર. ૨૦૮
[4]તૂઠો નૃપ વર માગ્યું દેવ, દમયંતીની [5]આપુ સેવ;
ભીમરથ આપિ ઉલ્લસી, દમયંતીનિં મનિં ગા વસી. ૨૦૯
પછિ રહિ દમયંતીનએ, અતિ વિવેક ચતુરદંપણે;
ઘણું વસી દમયંતી ચિતિ, '[6]હાં નવિ મેહલે દિન રાતિ. ૨૧૦
એતલા [7]આપું જે અધિકાર, તે તું સુણે! [8]વહે' સુવિચાર;
ઇણિ ઇંદ્રનાપિં બ્રાહ્મિ મતિ કહી, નવરહીન તુઝ મિલસ્યે" સહી.૨૧૧

[ઇતિ દાસી કેદિનો અધિકાર.

હવિં કુંડિનપુરિ બ્રાહ્મણ સહી, ઘણું કાલ વનિં વસ્યે[10] નહીં;
તિહાં મિલસ્યે[11] સ્વજનસંયોગ, ટલસ્યે[12]વહિલતણુ વિયોગ.૨૧૨

મુનિપતન કારણ—

અને[13] વીરથ નવિ જાતું અહીં, [14]તિણિ [15]ઉલ્લંઘી જાતા વહી;
વિદ્યાતણુ હુ વ્યાઘાત, ઇંનિ કારણિ થયુ ભૂપાત. ૨૧૩
હવિં અહીં રહી ધ્યાન શુભ ધરી, શાંતિનાથ આરાધન કરી;
[16]પામુ તુમ્હચિતી વિદ્યા ખરી, વહી વિચરસ્યે[17] મનિં સંવરી[18].

---

૧ પ્ર૦ "કિંનરયુગલનું ગ્રહી". ૨ કરિ. ૩ અવસરિ ૪ તુષ્ટ ૫ આપો. 'આપોને સ્થળે' એક પ્રતિમાં બધે 'આપુ' વપરાયેલું છે. ૬ અહીં, અત્રથી. ૭ એટલા પછીનું, એ પહેલાંની બીના હે સુણે! તું વહે=જાણે છે. ૮ વહિ. ૯ મિલસ્યઇ. ૧૦ વસ્યઇ. ૧૧ મિલસ્યઇ. ૧૨ ટલસ્યઇ ૧૩ અને. ૧૪ તિણિ. ૧૫ અહીં તે શાંતિનાથની મૂર્તિ સ્થાપીને વીર્ય કર્યું છે તે અમને ખબર નહિ હોવાથી તેને વંદન કર્યા વિના ઓળંગીને જવાથી અમારી ઉડવાની વિદ્યાનો નાશ થયો ને અમે નીચે પડયા. ૧૬ "ગમનગમિની વિદ્યા ખરી". ૧૭ વિચરસ્યઇ. ૧૮ પ્ર૦ "મુનિ સંવરી".

જાણે તે [illegible] છે. પંચપરમેષ્ઠી અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપા-
ધ્યાય અને સાધુ. આંગિરસ એ [illegible] અસદ્ભાવ—અવિદ્યમાન—અવિદ્ય-
માનની એ જ તેમની રીતિ [illegible] હતી [illegible]—[illegible] હું
તેવાને. પ્રીતિ—[illegible] [illegible] સ્વરૂપ. એવો એ [illegible]. આદિ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રથમ [illegible] અક્ષરે એટલે
રૂપ છે [illegible] તે પ્રથમ [illegible] પણ [illegible] અક્ષરે [illegible]
અમેઠુ—અદિ [illegible] [illegible] [illegible] તે આદિ તે [illegible] [illegible]
[illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આદિ ને [illegible] હમ
[illegible]. તે આદિ [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] પણ [illegible]
[illegible] છિ સં. અગ્નિ [illegible] [illegible]—[illegible]—[illegible]—છે.

વરૈવા હાનિ' [illegible]—[illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. તેથિ—
તેને—[illegible] [illegible] રૂપ. કુંમરી સં. કુમાર પ્રકિન [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
છે. પડઆદી [illegible] [illegible]—[illegible] ગરૂડહાયું હ ઉપરી [illegible]
[illegible] પ્રત્યય છે, તે [illegible] પણ ઉપરી [illegible] પ્રત્યય છે માટે [illegible]
[illegible] પ્રત્યય [illegible] છે. સં. સ્થ પ્રત્યય [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] હ
[illegible] છે. નથી સં. [illegible] પ્રત્યય છે તે અને મા. ઉર
[illegible]. [illegible], [illegible] એ [illegible] [illegible] [illegible] છે. સરિ—સરે તથ—
[illegible]—[illegible]—[illegible] હસ્તિ—[illegible]—[illegible] [illegible] તીહિ
અવસરિ તે [illegible] [illegible] [illegible]. સં. સમય=
સ્થે. નિમુણી—[illegible]. કુંપ્રીકિપિ [illegible] [illegible] પણ સં. કેનચિન્મધ્યે
પાઉંઆરિયાં—[illegible]—[illegible]. [illegible]—[illegible] ગુણદ—[illegible] હ ઉપરી
[illegible] [illegible] બેઠુ—[illegible] [illegible] અને એની [illegible] રૂપ. ઘુ—
ને. [illegible]—[illegible] [illegible] હિંચાઉને [illegible] એક [illegible] [illegible]
[illegible] છે. [illegible] એ [illegible] [illegible] રૂપ છે. આગળિ—[illegible]—[illegible]
[illegible]માં છે. અધુના—હમણાં. પીહરિ—પિયરમાં—[illegible]. [illegible]
[illegible]—[illegible]—[illegible] [illegible]—[illegible].

વિહાંથી કુંડિનપુર સંઘાત, હેમિને મિત્રસ્યે કહું માત;
જરથી કહે ક્ષણ તું નારિ, એકાકિની કિસ્યે અધિકારી.
ત્યા કહે હું અતિ સરથી, સતી મેહલો ચાલિઓ ઘણી;
તેહને ખોવાને નીકળી, સારથિ સાથે તુમારે મિલી.
કુંડિનપુરિ પીહર મુઝ તણ્ં, તિહાં જાવા ઉત્સુક છે ઘણું;
જરથી કહિ કુંડિનપુર લોક, ચંપામાંહિ મિલે બહુ થોક. ૧૦
કરયું સુખી સનરયું કરખવી, તેહનિ સાથિં ચાલે સતી;
આવ્યાં ચંપાપુરી આસન્ન[૧], દીઠું ઉત્તર દિશિનું વન. ૧૧
વાત સાંભલિ વૃદ્ધ કહિ ખરી, એ સન્મુખ જોએ ચંપાપુરી;
આગિ[૨] અદી શ્રાવક દીકરી, મહેશ્વરીએ વિવાને[૩] વરી. ૧૨
તેહનું નામ સુભદ્રા સતી, સાસુ તસ દુંતી[૪] દુમતી;
સાધુ વેયાવચ્ચ[૫] કરિયો બહુ, મેનધિકું વણ[૬] લીધું સહુ.[૭] ૧૩
તેલ કુડ ચઢાવ્યું આલ, તસ ભરતાર હુવે વિકરાલ;
તે ઉતારણ કારણ દેવિ, તે આગલી ટાલવી દેવિ. ૧૪
કૂપ નીર કાઢયું ચાલણી[૧૦], પૂર્વ-દક્ષિણ-પશ્ચિમતણી;
પોલિ[૧૧] ઉઘાડી છાંટી વરી, દીધી ઢાંકી ઉત્તર દિશિ.[૧૨] ૧૫
સતી સુભદ્રા યશ વિસ્તરિઓ, ફ઼લંકનો અપયશ ઉતરિઓ;
સા આ ચંપાનગરી ભલી, તસ ચંદ્રવદન વચનલી.
ચંદ્રમતી તેહ તનુ તણી, ભીમ-પ્રોંપ બહિની તે સુણી;
તેહભણી અહીં કુંડિનપુરતણું, તઇ મિલે ચંપાનહિ ઘણું. ૧૬

[illegible]

ક્ષેમી ત્યાંહિં આલિંગન દીયે, અતિ[1] મોહેર[2] કરી ચાંપિ હીયે;
ચનપણુ ઉપિ[3] લહ્યા[4] વિલુ એમ, ચંદ્રમતી મનિ બાગે પ્રેમ. ૨૮
ક્ષેમી પણિ ચિંતે મનિં એ ખરૂં, કિમપિ આજથી દુખ [5]ઓસર્યું;
માતતણી પરિ માની મિલી, પીહર જ્યાની ચિંતા ટળી. ૨૯
જે સંસારિ હુઉં અતિ ખેદ, તેહસ્યું નહી ભાગું ભેદ;
ઈસ્યું વિમાસી રહિ ના જિમે, ચંદ્રમતી બોલાવે તિમે. ૩૦
ચંદ્રમતી ભાખે શુભ વાણી, કહિ કિહાંથી આવી કલ્યાણિ ?
તું નિમેખી [6]અહિનિશિ ટરી, લાગી જાય માનુખી ખરી. ૩૧
કવણ પુરૂષની તું કામિની, કિમે[7] ફરસિ એકાકિની ?
તે નિઃકપટ સંભળી નિર્વ્યાજ, લોચન સફલ હુયાં મુજ આજ. ૩૨
નામિ સુનંદા મુજ નંદિની, તેહની પરિ તું આનંદિની;
મુજ મંદિર મન[8] ગોપે [9] રહિ, નિજ વૃત્તાંત હવે તે કહિ. ૩૩
ક્ષેમી કહે જનનીં સંભલો[11], નૈષધવાસી એક નર ભલો;
પિતાં સુભટ જેહે લાડીઓ, તે મુજ પતિ વલ્લભ પ્રાણીઓ ! ૩૪
હારી સકલ ઋદ્ધિ ઘરે, છંડી નગરિ ગયો વનવટિ;
વન છંડી પુરૂષની વાનિ, કિહાં ગયો કો ન લહે વાનિ. ૩૫
કુંડિનપુરિ પીહર છે તેહ્યો, હિ[12] ઉદ્યમ નિહાં જાવ તણ્યો;[13]
હિરત કેટલ અહીં ધવનિં, ત્યાંહિં મિતિં પીહરિં જાયહિં. ૩૬
પણિ હું નીચ કાજ નહીં કરૂં, ધર્મકાજ નિશ્ચલ આદરૂં;
પુરૂષ કોઈ ત્યાંહિં નહીં રત, અન્ય એહ પણિ મુજને માત ! ૩૭
સત્ય વચન ક્ષેમીનાં સુણી, વળતી ચંદ્રમતી ઇમ[14] ભણી;

1 ઘણું. આનંદ સહિત. 2 પ્ર૦ "મોહલ." 3 છાતી સાથે ચાંપી. 4 કહ્યું ઘણું 5 લાખ્યું 6 દુઃખ પણ દાડ્યું. 7 નિરામીષો વટે. 8 સ્પર્શે 9 ત્રણે લા. પે. 10 ટેકી. 11 સાંભળો. 12 છે. 13 ઘણું. 14 પ્ર૦ "ઇહ્રિ."

જઈ ધાઈને પગે પડીયા. માત ! માત ! કહી બહુ રડીયા;
તુમ એહ દિસ કુણ આવી ! અસ્વાર નવે કિમ (કિહાં) છાંડી ! ૪૯
કતિ નિસુણી દમ્યી રૂપ, ઋતુ આવ્યું તેણિ ઠામ;
ચંદ્રમતી કરે પરિરંભ. કહ વત્સે ! તેં કીધ દંભ;
અનપણુ અમને ન જણાવિયું, તુજ પાહિવનું કહાવિયું. ૫૦
કિમ વેઠિયો નિજ વનવાસ, કિમ રહી વન જીવિત આશ;
મિલી જીવતી તું બહુ આજ, હવે પવિત્ર મુજ (અમ્હાં) રાજ. ૫૧
જેહને મિલવાને જીવ. 'તપતે નિશિદિન સદીવ;
તેહને સેવક જિમ કાજ કીધું, ધિગ ધિગ દૈવ કરવું નં કીધું. ૫૨
જેમી પન્નાદ થઈ તું બાલી. નિહાળી સેવક 'ધવિ ઉત્સલી;
બીનદય અતિ તરફીવ., વધનાથી દેઈ સુવિચાર. ૫૩
આવ્યા નારીક નિજ ગુહેવ. નવિ વાત કહી તેણિ એવ;
વધામણી સહુને દીધી, પછે ત્યાં વધાઈ કીધી. ૫૪
દમનાદિક 'ચલિ ભાઈ, આવ્યા નપપુરિ જિહાં બાઈ;
ભગિનીને પાએ લાગ. બહુ વસ્ત્ર વિયોગ ભાગા. ૫૫
મ્યસી પરિકર એકઠાવિ, ભીમનિ નિજ પુરિ લાવે;
મિલીયા હરખે માય તાય.'' દમયંતી પ્રણમે પાય. ૫૬
માય તાય હૃદયરશું ચાંપિ, નવિ વિરહ-દવાનલ કાંપે;''
મિલિયા પુત્ર પુત્રી બેહુ, કેહની આદિ નખી નેહુ. ૫૭
સ્વજન સહુ રંગિ મિલીયા, આનંદ રસે મનિ ભળીયાં;
માત તાત બેસારી એકાંત, પુત્રીને પૂછે વૃત્તાંત. ૫૮

૧ હાન. ૨ કપટ. ૩ તેં. ૪ બાળ્યા કરતો હતો. ૫ જેને ચાર દિવસ જીવ તપ્યા કરતો હતો તેને અને દેવોને સેવક ... સર્વ સોંપ્યું. ૬ ચોળ કોર્યાં. ૭ પ્ર૦ "અતિ." ૮ પ્ર૦ "સિધુ" ૯ ભગિનીને. ૧૦ પ્ર૦ "માત-તાત." ૧૧ પ્ર૦ "ચાંપ".

પ્રસ્તાવ ૧૪ મો.

(દુહા.)[1]

હવે પ્રસ્તાવ ચૌદમો, કવિ કહિસ્યે મનિ પ્રેમિ;
નલ દવદંતી એકઠાં, મિલે ચઉદમે એમિ.[2]
શ્રીશારદ સંસ્થાયીએ, શ્રીભાનુમેરૂગણિ ચંદ;
પ્રભુને પાતક પરજલે, લહીયે પરમાણંદ. ૧
અમાવા સુદ્ધિ (સિદ્ધિ) લેઇવા[3], બીમવય સંવચ્છ
કરી મેહલે છે મોકલું, લેઇએ તે હ્યો સર. ૨
કે આવું આવી કહે, ઇંહાં છે નવદલન;
પ્રિયંગુમંજરી તેહને, એ સહસ્ર[4] ૬ ઘન. ૩

(ઉલાલો. વાલિ વેલીની ઢાલ.)

એ સહસ્ર ૬ ઘન વિશેષે, ઇતિ કરી ઘવ ચલી;
ધનિ ધનિ સેવક મોકલિયા, નલ લેવ હિત આણી. ૪
નમી શ્લોક એ રચિ કરીને, ધ્યાન સમુત્પત્તિ સમુચ્ચે;
જે જિહાં થાય તે તિહાં જાય, મધ્ય સંકેત સમુચ્ચે. ૫
...टं छित्वा मनष्टोऽसि, वने सुप्तां विहाय मां;
इत्याद्य यदि मे यासि, तदेवं तव पौरुषं. ६
तव पुत्रे कलत्रे वा, मित्रे च ममता गता;
स्थितो योगीव नीरागी, देव त्वं पूतदीक्षया. ७
...स्वीकरणं पूर्वं, देवकार्यं त्वया कृतं; ८
इदानीं वै तदस्त्येकं, कार्यं किंचित् पुनर्नहि. ९

1 [illegible] 2 [illegible] 3 [illegible] 4 [illegible]

પ્રસ્તાવ ૧૪ મો.

(દુહા)[1]

હવે પ્રસ્તાવ ચૌદમો, કવિ કહિસ્યે મતિ પ્રેમિં;
નવ સ્વપ્નની એકતા, મિલે ચઉદમે પ્રેમિ[2] ૧
શ્રીચારદ સંભારીયે, શ્રીભાનુમેરૂનમિ ચંદ;
પ્રભુને ધનક પરસસે, વહોપે પરમાનંદ ૨
આત્મા શુદ્ધિ (સિદ્ધિ) ઓળખ[3], શ્રીનવાય સંસાર;
કરી મિલવે છે ચોકનું, ઓળખે તે ધ્યે તાર ૩
કે સનું જાણી કરિ, દંભ છે નતરંજન,
પ્રિયંગુમંજરી તેહને, એ વદત[4] છે ધન ૪

(ઉલાળા. પાઠક પેલીની ચાલ.)

[illegible] ૫
[illegible]
[illegible] ૬
एवं क्रिया समर्पणात्, येन गुणी विशाय मां;
इहवान् यदि ये यासि, तद्वंदि वन पौरषे. ७
मव पुत्र वक्षे वा, मिवे न ममता मता;
स्थितो योगीव वीरादी, देव त्वं दूनदांप्रदा. ८
अर्द्धीदरणे पूर्व, देवनार्थे स्वदा हृदं;
दत्वार्दी वे दरस्पदेक, कार्य किंचित् पुनर्वदि. ९

[illegible]

પ્રીતિ ગુણી ઉદ્કર્ષ[1] ન આવે, જાણે સઘળા ફંદ;
ઉખિમી પાંની કદા ન રાચે (માચે), કોપિ નહીં ફુડ પંદ. ૨૦
સર્વપાક રસવતી[2] તહ્નો, તે જાણે દ્વિ આમનાય;[3]
ગ્રૂહે અગ્નિદેવ તસ દીધો, અદિખો સઘલે ઠાય. ૨૧
વળી સારપિમાંહિ શિરોમણિ, તુરંગ હૃદય એ જાણે;
બીજી કહે તેહના ગુણ ગાતાં, પાર કહો કુણ આવે. ૨૨
ઇત્યાદિક ગુણ લખ્યણ[4] કેરી, કરજો ખરી પરીખ્યા;[5]
પય[6] પ્રભુની તે ચાલ્યા બેહુ, શિર ધરી બિની શિખ્યા.[7] ૨૩
દેશ વિદેશ [8]નિરીક્ષણ કરતા, જોતા ગિરિ [9]આરામ;
[10]પ્રપા પલ્વપુરપત્તન [11]વાપી, કૂપ [12]તડાગનાં ઠામ. ૨૪
[13]સત્રાગાર સભા નૃપનૃપની, રાજપંથ ગોયૂતિ;
વાણિજ્યારા મંડપ નિરીખતા, ચાલિ બહુ ગવ્યૂતિ. ૨૫
બ્રાહ્મ ક્ષત્રી વૈશ્ય વિચક્ષણ, પૂછ્યા સૂદ્રકારૂક;[14]
[15]વાનપ્રસ્થ વિવિધપરિ પૂછ્યા, ભિક્ષુ વંગમ લોક.[16] ૨૬
કઠી કાપડી યતિ સંન્યાસી, યોગી નિ દરવેશ;
પૂછ્યા બહુ વિશ્વાસ ઉપાવી, પહિરી પરિ પરિ વેશ. ૨૭
આતપશીત વૃષ્ટિ [17]તેને વઇ, ચાલિ નિશિ દિન રાતિ;
ક્ષણ વિલંબ ન કરે બલવત્તર, સાર્થતન પરભાતિ. ૨૮

---

૧ ઉત્કર્ષ-ફુલાઇ જવું. ૨ રસોઇ. ૩ વિધિ. ૪ લક્ષણ. ૫ પરીક્ષા. ૬ પદ-પગ. ૭ શિક્ષા-શિખામણ. ૮ જોતા જોતા. ૯ બાગ બગિચા વન. ૧૦ પાણીની પરબો. ૧૧ વાવડી. ૧૨ તળાવ. ૧૩ સદાવ્રત ખાતાં. ૧૪ પ્ર૦ "સૂદ્રકારૂ." ૧૫ ફકીર. ૧૬ પ્ર૦ "જંગમ વારૂ." કારૂનારૂ એમ સાથે બોલાય છે. કારૂ એટલે કારીગરની નવ નાતો. સુતાર, લુહાર, કુંભાર, સોની, કડિયા, માળી, હજામ, ગોવાળ અને તંબોળી; નારૂ એટલે વસ્તુપાંની નવ જાત. ઘાંચી, વાઘરી, કસાઇ, વાદી, ભડભુંજા, સરડુંજા, ખરાદી, ચમાર ને ઢેડ. ૧૭ પ્ર૦ "તે ન ગણિ."

પ્રીતિ સુધી ઉત્કર્ષ[1] ન આવે, જાણે સઘળા ફંદ;
લખિમી પાંમી કદા ન રાચે (માચે), લેપિ નહી કુવ પંથ. ૨૦
સૂર્યપાક રસવતી[2] વહ્નિ, તે જાણે છિ આમનાય;[3]
ગુહે અગનિદેવ વર દીયો, સરિખો સઘલે થાય.
વળી સારથિમાંહિ શિરોમણિ, તુરંગ હૃદય સો જાણે; ૨૧
નિમી કહે તેહનાં ગુણ ગાતાં, પાર કહો કુણ આવે.
ઈત્યાદિક ગુણ લખ્યણ[4] કેરી, કરશે ખરી પરીખ્યા;[5] ૨૨
પય[6] પ્રણમી તે ચાલ્યા બેહુ, શિર ધરી નિમી શિખ્યા.[7]
દેશ વિદેશ [8]નિરીક્ષણ કરતા, જોતા ગિરિ [9]આશ્રમ; ૨૩
[10]પ્રપા પલ્લવપુષ્પવન [11]વાપી કૂપ [12]વલ્લભના ધામ.
[13]સત્રાગાર સભા નૃપનૃપની, કલ્પવૃક્ષ ગોભૂતિ; ૨૪
પાઠશાલા મંડપ નિરીખતા, ચાલિ બહુ અનુભૂતિ.
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી વૈશ્ય વિચક્ષણ, પૂછ્યા શૂદ્રકુટુંબ;[14] ૨૫
[15]વાનપ્રસ્થ વિવિધપરિ પૂછ્યા, ભિક્ષુ સંયમ હેક.[16]
કરી પ્રાપતી યતિ સંન્યાસી, યોગી નિ દરવેશ; ૨૬
પૂછ્યા બહુ વિશ્વાસ ઉપજાવી, પરિહરી પરિ પરિ વેશ.
આતપશીત વૃષ્ટિ [17]તેને સહી, ચાલિ નિશિ દિન રાતિ; ૨૭
ક્ષણ વિલંબ ન કરે બલવત્તર, સાધંતન પરભાતિ. ૨૮

---

૧ દર્પ-કુશળ જાણુ. ૨ રસોઈ. ૩ વિધિ ૪ લક્ષણ ૫ પરીક્ષા
૬ પદ-પગ ૭ શિક્ષા-શિખામણ ૮ તેના વ્હેન ૯ જન અભિગમ વન.
૧૦ પ્રફુલ્લ પત્રો. ૧૧ વાવી. ૧૨ તરુ ૧૩ સદાવ્રત ખાતું.
૧૪ પ્ર૦ "કુટુંબ:" ૧૫ ઇતર ૧૬ પ્ર૦ "સંયમ રત." કહેવાનું
એમ સમજે છે. કાં એટલે કાંઈનવી નવ નહિ કરનાર
... ફેન્ટ, યોગી, ફકીર, ...નેતના અને ...
... એટલે પંચરંગી નવ ... ...
...કુલીન, ... માટી ... ૧૭ પ્ર૦ "તે ન સહિ"

તે કહિ કુંડિનપુરથી આવ્યા, નામ સાંદિત્ય સુદેવ;
ભીમરાયનો અમે છું સેવક, નલશુદ્ધિ (સિદ્ધિ) લેવા હેવ ૯૦
કમઠપૃષ્ઠિ જિમ કઠિન શરીરી, હૃદય વજ્રને' લહ્યું;
સુત વિષ્ણુ જિમ કેમલ વચક, નામ સંન્નિ મનિ આ[illegible] ૯૧
દવચર મુખવૈરી 'નિષેધક, ઈમ અનેક ગુણ પૂરઃ
વીરસેન-નૃપકુલ નમઃકર, આમલ [illegible] ૯૩
ઈતિ ચૈત્તિ' વચન [illegible], [illegible] કહ્યું [illegible] ૯૨
તે [illegible] ધરિ નથી [illegible], અનિશ્ચનથી [illegible]
અનિધિપિત્ત [illegible] વિવધપણિ, નષધિ [illegible] ૯૩
[illegible] સહિત [illegible] [illegible] કુબજ [illegible]
[illegible] કરિ [illegible] પૂછે કુબજ [illegible] ૯૪
કહે કે ભીમરાય છે કહથી પુત્ર [illegible] ગુણવત
[illegible] નિશ્ચ [illegible] ગુણ [illegible] તન [illegible] મન [illegible]; ૯૫
[illegible] વિષ્ણ કુબજ નલરૂપને [illegible] વિચારિ
[illegible] શરીર નલરૂપ [illegible], [illegible] કુબજને [illegible] ૯૬
[illegible] દુઃખ [illegible] [illegible] ગુણ [illegible]
[illegible] [illegible] વને, [illegible] [illegible] [illegible] ૯૭
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નલ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] ૯૮
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ભીમરાયની [illegible] [illegible] [illegible] ૯૯
[illegible] [illegible] ગુણ [illegible], [illegible] છે નલરાજ ? ૧૦૦
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible]

---

૧ [illegible] ૨ [illegible] ૩ [illegible]

કવિવર તુમે અપૂર્વ દીઠ, દુષ્ટિ સફલ હવી એહ;
હૃદયપ્રતિ હુઉ ચીમત્કાર, કિમપિ કહ્યું વલી દેહ.
ઇતિ કહી તે બેહુને તેડી, કુબ્જસ્ત્રમાહિ આવ્યો;
ફેરાનિ સઘલ તિરુપણે, તેહ પ્રબંધ નવરાવ્યો.
જેણિપરિ નવિ [illegible] નિઠ, મેકલી જિન તેહિં કર્યો વિલાપ: ૮૭
તે તે સુમનિ સફલ દેખાડી, કપ ધરી [illegible] આપ.
સ્વય તિરુપણુ [illegible] મૂકાવી, તેહુના [illegible] (ને) અધિકાર;
સુદેવ ને સાહિત્યપ્રતિ તિહ, દીર [illegible] અપાર. ૮૮
કુબ્જ ઉતારે તેડી આવ્યો, [illegible] ન [illegible];
નીપાઇ રસવતી મનોહર, [illegible] મન [illegible].
તે બેહુ વિપ્રે ભોજન કરતા, [illegible] ન [illegible]; ૮૯
અલૌકિક રસમાહિ અવતરિયે, તૃપ્તિ ન જનમ [illegible]. ૯૦
વિપ્ર કહે સુણ્ કુબ્જ ! તુમતણો, કહિ ન લહે પાર; ૯૧
તું મિત્રને મિત્રી [illegible], તે [illegible] નિરધાર !
મનમાંહિ વલી ઇતિ નિરધારે, નહીં [illegible] એહ ! ૯૨
આપણ અમથી કપટ ન [illegible], રહિએ [illegible] દેહ.
ભોજન કરી ઉઠ્યા તે બેહુ, કુબ્જપ્રતિ કરે આતું: ૯૩
હવે અમે કુંડિનપુર આવું છું, અન પૂછતિ [illegible].
તે કહો સમાચાર સ્યું કહીયે, ભામીપ્રતિ સ્યુ ભાખું; ૯૪
જે તિહાં વચન કહો તે સઘલાં, [illegible] ભાનરિ રાખું.
સમાચાર સુણ આવ્યા વિણ, કિમ રહેસ્યે સ રોતી; ૯૫
હોસ્યે ઉચિત આસ્યા વિરુધી, [illegible] અનાદી એતી.
કુબ્જ કહિં તુમ હેતુ કહીયે, તુમે કરિયે બહુ ઉપગાર; ૯૬
તુમે કરી સ્વામી ઉવથી આણી, સ્યું કહીયે વારંવાર.
ભીમસુત વલી વિરચી આવ્યુ, સમાચાર નવિ લાધુ; ૯૭
તે આણી ઉવતણી પરિ તુમસ્યું, ઉવ અમારો બાંધુ.

જનમાંહિં કે ન લહે ભેદું, તો બહનું છે શોધે!
ધરિ ધરિ દસ કુમાર ધર્ને રહે, ઇમ ભાખેછે[1] વન;
જેમીને સહુ સમઝાવે છે, ઇતિ કહી દૂધી[2] વાત!
કરેમેં મહાદેવ-મહારાજ, ઘણું વિનોદ દીધિં;
તે નરદત્ત કુમાર થયાનું. અભિનવ કરવું સુશ્રૂષે
આજ હવે[3] કુમારે તે રૂપધર, અનુક બહુ[4] દરદ;
અતિ પવિત્ર તે માન વિચક્ષણ, જેમીને બસ્તર
સંરિતુપર્ણ સધિં નિરાઇ, નહી સેવક-વ્યવહાર;
દેહ રંગ સખી કહ્યું છે, અધરુ એ સમસ્તર
એ નિરધર સહી નરદત્ત, મન ન ધરિ વદિ!
એ વન કન્યા વિકસે છે, તુજ પુત્રીને દેહ!
આજ એક સુપનંતર જગ્યે, સમઝ કુવિદ[1] ગહિ[2]
વળી[6] પુનરપિ નિદ્રા વળી બેઠી જાગી હર્ષ આનંદ
એક સુપનાન્તને અહિસર્વે, વલિકે નિરખે[7] ઇન્દુ
જેમીની દવે જાવહિ બળે, રૂપ[8] કરે સસરંગ! ૬
ઇતિ વિરંચી "સુરતી મતિ, મન કંપાયું [illegible]
વાસે[1] વિસર્જિત ચેરે કા એવું ગણ્યું કે? ૭
કુમારસિંગ તુરી તુજ તે [illegible] [illegible]
દેહમહિ ઉગતિ રચિત, તે એ દૂરવ વિગતી! ૨૫
સુર અનિ વન વરકે એ પેટી, પેખુ તુજ સેવકે હરિ
અપવું રહિતી વન એક દિને, અરચે કર એ ગરિ ૩૦
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[1] [illegible] " [illegible] " [illegible] [illegible] " [illegible] "
"[illegible]" [illegible] "[illegible]" [illegible] "[illegible]" [illegible]
[illegible] "[illegible]" [illegible] "[illegible]" [illegible] "[illegible]"
૧૧ [illegible]

સંભળી ઉતિ કુકુમકની વાણી, સભા સહુ [illegible];
ખોંમી અવર પુરુષને સંઠે, [illegible] ! ૮૭
અહો ! કુકવાયું એ [illegible], [illegible] [illegible];
ખાંની તે પ્રત્યંતર સંઠે, [illegible] ! ૮૮
[illegible] સહિ રહ્યા [illegible], [illegible]
[illegible] (અતિ) [illegible] ૮૯
[illegible]-કુમકે ઉતિ [illegible]
ખોંની અવર પુરુષને [illegible] " ૯૦
[illegible] કુકુમ [illegible], [illegible],
[illegible] ! ૯૧
[illegible] 'તુંમ [illegible],
[illegible] ! ૯૨
[illegible]
[illegible] ! ૯૩
[illegible]
[illegible] ! ૯૪
[illegible]
[illegible] ૯૫
[illegible]
[illegible] ૯૬
[illegible]
[illegible] ૯૭
[illegible]

[illegible]

પંચમ રાજા કુબજ઼ુ છડું, તેણિ રહિ બેઠ રંગિ;[1]
અસ્વહર્દ્ય મૂલમંત્ર સુણ્યો તવ, ઉદ્યમ આણ્યુ અંગિ.
સાયંકાલ હવુ એણિ અવસરિ, રથ ચાલ્યુ જિમ રેલિ; ૬૪
ઋતુપર્ણ કુબજુ દોઇ પંથે, કસ્યા ચાલિ ગેલિ.[2]
રાજા કહિ તુરંગમ પ્રેરો, જાવું છે અતિ દૂરિ !
[3]દોયલ યોજન કિમ પુહચીસિ ? ઉદય પ્રથમ જો સૂર[4] ! ૬૫
કુબજ કહે નૃપ ! તિહાં પુહચાની, કિમપિ કરો મ ચિંતા ! ૬૬

"ચારે ઘોડે ચાલવાના, આગળ નીચા પાછળ ઉંચા;
"મુખ ને ખોડે ભર્યાં, બે કરડકણા બે ભુચા."
× × × ×
"ઈન્દ્ર ઘોડા દૃષ્ટિ ચાલ્યા, જેમ સારથિનો જોરો;
"વૈદર્ભિને વરવા ચાલ્યા, ભલો બન્યો વરઘોડો.
"હાંકે ને હાંકે પલક પાંત, ઉંચરી ઉપાડી નાંખે;
"પેર ઉપર પડે પરોણા, ઉભા રહે વનુ વાપે.
"પહોંચે પવે રહે ઉભા, ચરે ચરે મગનૂત કરે:
[1] પ્રેમાનન્દે, રથે ચડતી વખતે નળ અને ઋતુપર્ણ વચ્ચે વિરચ્યુ
થયું વર્ણન્યુ છે. જુઓ કહ્યું પર મું—
"એ અધ ચાખરે. ને રથ હાંક્યો, ચડી બેઠો ભૂપાળ;
"ઋતુપર્ણે, પલાણીએ, બાહુકને કહ્યો કાળ.
"આટલી વાર હવે લગન રાખી, બેસતાં નહિ ના ભૂસ;
"તું આનાથી રથે કેમ બેઠો, હવે તું શું દીન!
"ઋતુપર્ણ દેતો ઉત્તરો, વિધવિધ વિનવ કરતો;
"નવ રાખ પલને બાહુક ન તે, ને રથ પૂર્ણ કરતો.
"પ્રતિપત્ય કીધું ઋતુપર્ણે, હવપતિ! હઠ મૂકો;
"ઉપરાંતી વન! અપરાધ ટારે, બેઠો તે હું ચૂકો!
"બાહુક કહે યદપિ રાજ કહું, બેસિને બન્ને બેઠે;
"તુંને દરખ પરસ્પરહ્નો નામ, હુંએ બેઠો છો કેડે!"
[2] મેલ-આનંદ. [3] બન્ને દેહન. [4] સૂર્યોદય પહેલાં.

નલરાજાની કવિતું નોંધણું—
એનસિ નલ ધરીનહી એક નર, નીકલિયો કદ્રૂપ
અતિ દુર્બલ દુર્ગંધ દેહની, દીઠી પૂછે ભૂપ
નલ કહે દુષ્ટ! કવણ તું કિહાંથી, [illegible] ૭૬
[illegible] ૭૭
[illegible] ૭૮
[illegible] ૭૯
[illegible] ૮૦
[illegible] ૮૧
[illegible] ૮૨
[illegible] ૮૩
[illegible] ૮૪
[illegible] ૮૫
[illegible]

રાય રિતુપર્ણ ભલે પધાર્યો, જેહિ તુમ્હે આવ્યા આધિં;
સહુ કુટુંબ તુમ પ્રભુનું મિલસ્યે, ભલું કરિયું જગનાધિં. [illegible]
ઇત્યાદિક બહુ મીઠી વાણી, સુણી કેસનીકેરી;
સૂર્યપાક રસવતી નીપાઇ, કુબજ તદા મન પ્રેરી.
અતિ અદ્ભુત રસવતી નીપાઇ, તવ કેસની સુભાષે: [illegible]

૧ પાઠ "અને અંતર [illegible]".

૨ [illegible] રસવતી રસોઇની જોડે બીજી પણ નવની કળાઓ

વર્ણવી છે જુઓ. કાવ્ય [illegible]—

"[illegible] રચી કેસનીનિ, જોયું સ્થાનું સ્વાગ;
"[illegible] [illegible] આકૃતિ મૂકે, ધન્યાં [illegible] નહિ અનગ.
"[illegible] પર મૂલ નાનાવિધ, કેનું નહિ મેક્ષણ;
"[illegible] ૧ કેશરી (૨) મૂર્ખ સેવાને, ભાસે સર્વ લક્ષણ.
"કેસની [illegible] [illegible], અંતરપટ બહુ બાંધી;
"[illegible] [illegible] [illegible], જુઓ કેમ જાણે છે ગાંધી.

× × × × ×

"[illegible] શકને સ્પર્શ કર્યો ને, થયું નવપલ્લવ;
"[illegible] તવ આનંદ પામ્યો [illegible] વૈદર્ભિને વલ્લભ.

× × × × ×

"[illegible] [illegible] [illegible] સર્વાંગ [illegible], [illegible] અવિલોકન કીધે;
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] લીધે.
"[illegible] [illegible] નમને, [illegible] [illegible] નચાવે;
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] નાચાવે.
"[illegible] [illegible] [illegible] પામી, કૌતુક દીઠું વગનું;
"[illegible] [illegible] [illegible] મૂક્યાં, અભિનવું થયું ભાગ્યું.
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] નહિ કામ;
"[illegible] [illegible] [illegible] પાસે, એથી કરી પ્રણામ.
"[illegible] (૧) [illegible] (૨), ને [illegible] (૩) [illegible] (૪), એ ચાર પરીક્ષા ભાગી;
[illegible] પ્રાણે આપકરી એહનું વૈદર્ભિ કેડે ભાગ્યો વગ્ગી!"

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧

1 [illegible]
2 [illegible]

[illegible] —

" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]

× × × × ×

" [illegible]
" [illegible]

× × × × ×

" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible]
" [illegible] (૧) [illegible] (૩) [illegible] (૪) [illegible]
" [illegible] "

કુબજ-ભૈમી મિલાપ—

દમયંતી સિંહાસનિ-બિઠી, દીઠી કુબજિં વાન;
પ્રેમ પ્રગટ આવ્યુ મનમાંહિં, પ્રગટ કરિઉ નહિ તામ. ૧૨૬
ઊભી; કુબજ આવતું દેખી, ¹સહસા આસન છેડી;
પાઉધારો ! પાઉધારો ! ઈમ કહી, રહિ આનંદિ કર જોડી. ૧૨૭

કુબજોવાચ—

કુબજ કહે ²સંભ્રમ મનિ આણી, સિંહાસન મન છંડુ!
તુમ પતિસેવક ભૂમિ બિસસ્યૌં, આગ્રહ ઘતું મ મંડુ!³ ૧૨૮

ધર્યું હતું, અને તેવાં કારણમાં આ પ્રસંગે કર્યું છે. જુઓ કડવું ૫૮મું:

"કોમળવદની સુન્દરી, સારંગનયના સુલક્ષ;
"વાત કરતાં ઋતુપર્ણે જાણી, વાધે મોહનાં લક્ષ
"પરવર નહિ જેનો નર પેસું, ઓળા સંચરા મન;
"સાધુપુરુષને રુપ પાડે, અતીતને દે આલિંગન."

દાસીઓના ભાગ્યકરથી નળ જ્યારે તૈયાર થાય છે તે વખતે વળી કહે છે—

"જ્યાં કહે છે કિંકરીને, ઋતુપર્ણને છે ઘાત;
"દેવ્યનિ વિકારે ભરી, એ વશ કરવાની વાત!"

૧ એકદમ. ૨ સંભ્રમ ધારીને. ૩ "આગ્રહ ઘતિ મંડુ". ૩ જ્યારે પ્રેમાનંદે આને નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યું છે. પ્રેમાનંદે નીચે પ્રમાણે આવા કશો ઉલ્લેખ્યા છે એ અમને તો અયોગ્ય લાગે છે. કારણ, ઉપર જ્યારે પ્રેમાનંદે, નળને દમયંતી પરણે ત્યાંની પણ ઇચ્છા થતી નથી તેમ જણાવ્યું, અને ત્યારપછી પણ દમયંતીના ઘણાં પ્રસંગે નળ પ્રતિક થાય છે એમ વર્ણવ્યું તો પછી દમયંતીને જોતાંજ નળના મોઢેથી આવાં વાક્યો કેમ ઉચ્ચારાય છે તે સમજી શકાતું નથી. જુઓ કડવું ૫૮મું:

"જાડુક ખુંખરે આગળ બેઠે, માંડ્યાં વિરહનાં ચિહ્ન;
"ચિત્ત મળ્યું ત્યાં ચક્ર કોરે, એ નથી નિર્મળમન!

વલણ

"એ નથી નિર્મળમન તે, મધ્યે અન્તરપટ કર્યું;
"નહીં મોહો એ મન મળી તે, એનો ફરીને વળ્યું!"

[illegible]
[illegible]
[illegible] ! [illegible] ૧૩૯
[illegible] સ્વામી! [illegible]
[illegible] ૧૪૦
[illegible]
[illegible] ! [illegible] ૧૪૧
[illegible]
[illegible] ૧૪૨
[illegible] ! [illegible] !

કડવો—

[illegible] ૧૪૩
[illegible]
[illegible] ! [illegible] ! ૧૪૪
[illegible] !
[illegible] ! ૧૪૫
[illegible] !
[illegible] ! ૧૪૬
[illegible] !
[illegible] ! ૧૪૭
[illegible] ! [illegible] !
[illegible] ! ૧૪૮

[illegible]

ચય રિપુપર્યંપ્રતિ સમઝવી, વિવિ ચતુરાઈ વિચારીજી;
પોતાની કુંવરી બાળી, કરવિ ચાકરી વાહરીજી.
કાવ્યેનોઽપાત્ર—
ઇતિ વાળી નિસુણી નંપધની, દેવિન્યાદિક આવીજી;
લહી વિશ્વાસ ખરૂં પ્રેમીનું, વચન વદે વળી વાળીજી. ૧૫૯
જી મહાશય! એહ નહીં તુમને, કુટુંબ સાથિં સિગારજી;
તુ વિચાર તુમસ્યું કરિયે તે. 'કંટ-શોક નિમ્ધારજી!
'મૃગ-વિધાંણ સરિખું મન ત્યાહરૂં, અથવા વ:ઠે ઘરીઉજી; ૧૬૦
નિરપરાધ જુ નેહ નિવારી, નિજ કુટુંબનિં (નિ) નડીઉજી. ૧૬૧
'સંન્યસ 'નિજ-કરિ આપીઓ નૈષધ, કિમ બાઈનિ હવે વાદીજી;
અથવા; 'મંદભાઈગ પરિ સુરમણિ, કિમ નહું થિર થાઈજી. ૧૬૨
દિવસ આગલ 'અસ્ય વિચૂપી, રાજ્યના અમ બાઈજી; ૧૬૩
રહી જીવતી હવે તું બાઈનિં, હત્યાપાપ કમાઈજી!
હવિં જીવિતની ન કરે ઇચ્છા, એની દુ:ખે બળીજી; ૧૬૪
'લવ-ચરિમં' ઇતિ પાઠ ઉચ્ચારે. રૂદન કરે સવિ આળીજી.
ઇંદ્રસેન-ઇંદ્રસેના કુંમરી, પ્રાયંચુનજરી મતાજી. ૧૬૫
કરે આક્રંદ અવર સહુ પરિજન, દેતા દોષ વિધાતાજી.
ઇતિ આકુલિત પરજીવ દેખી વળી કેવની વિવેકજી; ૧૬૬
એહવું અતિ અસમંજસ [illegible] કાઈં તું [illegible] ન કરેજી!
કેણ કારણ કેનની કેડે, [illegible] સહુ અમજી. ૧૬૭
જી કહેન [illegible] [illegible] મહાજનજી.
[illegible] [illegible] કરવું તિ [illegible] [illegible] ! ૧૬૮
હવિં મરણ [illegible] [illegible] તે [illegible] દીપુજી
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૧૬૯

૧ [illegible] [illegible] [illegible]!
[illegible]
[illegible]
[illegible]

નલનું પ્રગટ થવું—

કેસન્યાદિક ચરણ [1]ગ્રહીને, વળી સુણી એ વાણીજી!
વર નૈષધ ઉલ્લાઈ દુઃખ છંડી, ઉલટ અંગિ આણીજી. ૧૮૧
[2]બીલ્વયુગ્મ કોટકિ દીધું, તિહાંથી લેઈ ઉદારજી;
વસ્ત્રાભરણ અંગિ વિભૂષી, પ્રગટ હુઓ તિણિ વારજી. ૧૮૨
નૈષધ! નૈષધ! સો નલ વિજયી, પ્રગટ સહુ કો નિરખુજી!
મંગળ સકળ આપણિ મંદિર, દેખી સાજન હરખુજી! ૧૮૩
આનંદામૃત મેહ તિહાં વૂઠ, તૂઠ શ્રીજગદીસજી;
[3]પ્રમોદ-આકુલ હુંઉ રાજકુલ, પ્રગટિયા નિષધાધીસજી. ૧૮૪

કવિવાક્—

સખીસહિત પામી દમયંતી, હર્ષભાવ તિહાં જેહજી;
કવિ કહે તે મિં કહિયા ન જાયે, લહિસ્યે તે(જે) સસનેહજી! ૧૮૫
વિઘન વિયોગ દુઃખ ગયાં દૂરિ, આનંદ પૂર અપારજી;
[4]કવિતા શ્રોતા પ્રમોદ સુખભર, વરત્યુ[5] જય-જયકારજી! ૧૮૬

(ચોપાઈ.)

ગ્રન્થ નલાયનનુ ઉદ્ધાર, નલચરિત્ર નવરસ ભંડાર;
વાચક નયસુન્દર શુભભાવ, કહિઉ પંચદશનુ પ્રસ્તાવ. ૧૮૭

ઇતિ શ્રીકૂબેરપુરાણે નલાયનોદ્ધારે નલચરિત્રે, કુંડિનપુર નલ-
સમાગમન, વિયોગ-વિગમન, સંયોગ [1]સૂચનાદિવર્ણનો
નામ પંચદશઃ પ્રસ્તાવઃ

---

૧ પ્ર૦ "ગ્રહી રહી." ૨ કૂબર થતી વખતે બે બીલ્વ જન્ન
કોટકે આપ્યા હતા તે. ૩ આનંદથી વ્યાકુલ. ૪ કવિતા, કહેતા,
કહેતા, અર્થાત્ કહેનાર અને સાંભળનાર વગેરે. ૫ વર્ત્યો! ૬ પ્ર૦
"વચનાદિ"

ગજકુંભન અતિ પુષ્કર જેહ, સત્ય(ર)ત હતુ [1]સંધિન્યુ તેહ ૭
પરૂ (ચારૂ) વળ અલભ્ય ઉદર, વિદિશો જે સ્હેરૂ સુંદર,
તેણિ નૃપ હસ વિપરીત થયુ, પેખી [2]સ્વજનકંઠ મદિનંદિ ૮
સિંહાસનિ બિઠુ નૃપવીર, [3]સ્મેન છત્ર શિર ધરે સુધીર
વીંઝિ ચામર [4]દંત-હમ લાથ, ગુંડિગુપર્ગ્ય ધનીક કર ૯
નવામચ્ય શિરા એહે એહ, આવે સેરૂ અનિરૂ દેહ;
દેહ સુવર્ણવર્ણ જેહ વણિયુ. ભૂપતિ કરપારૂણ(ય) પૂજિયુ ૧૧
સુરી પાત સહુ હર્ષિત થાય, દેવ દેવન્ત આવિ તેહ;
સેવ કરિ [5]સર્વ ઓચ્છવ, પણિ જિનુ પણું રૂદે આનંદ! ૧૨
સુવિ અતિ હતુ [6]વિરનપાપસ, અવર ભૂપતિ પૂજિયે [7]આદિ,
નૃપ ત્રતુપર્ણું મન પ્રનરયુ, નલનરેંદ્ર વીનવી કહ્યું ૧૩
મહારાજ! વન ભમતિ કરી, [8]દવિત્ન અવિનય ઘણુ,
સકલ લોકનિ નયનાનંદ, પુનરપિ ઉદય હવુ તું ઈંદ્ર! ૧૪
તિં પ્રભુ ! દેવ [9]વિપયય ધરી, પવન કરી [illegible]
સહુ ઉપરિ ગુણ પ્રેમ વચન, [illegible] ૧૫
[illegible]
[illegible]
[illegible]
તેણિ અવિનય જે કીધુ હોય, પ્રભુ! [illegible]
[illegible]

---

[1] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

તુમ ઉપગાર કેહા ઉચરૂં[1], [2]સત-જિહ્વ કેહીપરિ કરૂં?
જુ તુમ આજ્ઞા લઉ પુણ્યોદય! તુ હવિં જાઉ ગિરિ વૈતાઢ્ય. ૨૯
ચરણ ચલિવા સત્વર થાયે, પણિ મનિ રહિવા કરે ઉપાય;
[3]નિવડ-પ્રીતિ તુમ સાથિં જડી, તે કિમ વછે જૂદાઈ[4] પડી! ૩૦
જે જડ ઘણી સજ્જને, તેહને નેહ અપાર;
તે જડ કિમે ન નીસરે, જુ લાખે મિલે લોહાર![5] ૩૧
પણિ એ ધર્મ તુમારૂ ખરૂ, આશ્રિતજન લખમીયે ભરૂં;
વિયોગીઆ મેલાપક કરૂં, [6]બંધીજન-બંધન અપહરૂં! ૩૨
[7]એહવુ યશ મિલવવા કાજિ, જાયે કેસની વિદ્યાધર-ચક્રિ;
ઈત્યાદિક બહુ [8]પ્રણિપતિ કરી, લોચન દોઇ અશ્રુજલિ ભરી! ૩૩
કેસની આકાશિં સંચરી, પુંઠિં સા જોવે ફીરી ફિરી;
[9]હીંડે પ્રેમ કંથનુ ધરી, ખિણમાંહિં પુહતી નિજપુરી. ૩૪
સ્વજનવર્ગ સહુ તેણિં પેખિઉ, સો પણિ સા દેખી હરખિઉ;
ચાલિઉ ઉલટ પૂર પ્રવાહ, ઘણે દિવસે ઉલ્હસીઉ થઇ. ૩૫
ચુરૂડવસ્ત્રઆભરણે કરી, પતિ શૃંગારિઓ ઉલટ ધરી;
તેણિં તસ વિષ-વેદન અપહરિ, જય! જય! ઇતિ વાણી વિસ્તરી. ૩૬
ઉત્સવ હરિખ હવા તિહાં જેહ, કહુ! કવિ કહી સકિ કિમ તેહ?
જેહનિં ટલીયો સજ્જન વિયોગ, તે જાણે એ સકલ પ્રયોગ! ૩૭
માત પિતા સ્વસુર ભર્તાર, સર્વ લોક સંભલતાં સાર;
જિમ પામીઉ આરૂડ-શૃંગાર, તે તે કહિઉ સર્વ અધિકાર. ૩૮
જે કેશનિયેં જંપ્યું સાર, નલ-દવદંતીનુ અધિકાર;

---

૧ બોલું, કહું. ૨ સો જીભ થી રીતે કરી શકું? ૩ ન છૂટે એવી, અતિ ઘણી. ૪ જુદાઇ પડવાનું. ૫ પ્ર૦ "જે જડ જડી સુસજ્જને, રહે નેહ અપાર; તે જડ કિમહિ ન ઊખડે, જુ લખિ મિલિ સુઠાર!" ૬ પ્ર૦ "બંદીનાં બંધન અપહરૂ." ૭ પ્ર૦ "એહવું પુણ્ય યશ લહિયા કાજિ." ૮ નમન-પ્રણામ. ૯ પ્ર૦ "હીંડે."

તમ મસ્તકનું બિંબથી હવ, ધરી અભિમાન નહીંસખી ¹ હવ. ૭૦

કુંવરોવાચ—

વસતી કુંવર બોલ્યુ વાણી, સાંભળિ હવ ! ચતુર સુજાણિ;
કહ્યું ! કહ્યું ² જિં હો કુંવ કહિશું, મિંહે મસ્ત કરી રહિશું." ૭૧
જેહ મહેલર મહેલ મેડિ, ³ હિવ પરિવંચ-વિચક્ષણ દેહિ;
તું જેમ ચડે વચ્ચે ઘણી, તુ દુખ ધીરજિ ધરે મને ! ૭૨
હિરવું મરે કરો વિદેશ, જેહનિં મહાબલ ચરિત્ર વેશ;
બેહન તેનથકી સ્વમાંહિં, મહામતી જુગ મૂકે માંહિં. ૭૩
પણિ એક બેઠ કહું તે ધરૂ, કશું ઘરે તુ મનિ ધરૂ !
તું નટકુંત ! મિત્ર મહેતે, પણિ હું ઘણું તે કરૂ ! ૭૪
એ દુખ વચ પિતાએ નહિ દીધ, ⁴ પીસ્તલ મસ્તક કરી નહિ લીધ;
કહી ચતુર-માહિ કરી, તું લીલા એકલીએ મરી. ૭૫
તુ મહલ કરી હવે મન, હવ ન ઘટે હિંયે તે વચન;
બેહિ પરિ મહિલું દેખિ પરિ હિયે, તુ મહાવ્ય સુખદ પમિયેં. ૭૬
એ દુખ કહિયા તેણિ અનુભવિ, હવે દમનિં વચન સુણવિ;
સાંભળિ હવ ! કહિશું મેં ન્યાય, પણ ⁵ પહેલિપ ⁶ કરીયે તેહ. ૭૭
હવિ સમ્મત હોઈ મુંમર, કુંવરનો ચાલિઉ હેવિ કહિ;
જિમ કહતવિઉ તિમ નૃપનિં કહિયું, હવે કુંવર ચિત્ત મત હરીઉ. ૭૮
સાચન થયું તેથી આપણુ, તવ નટરૂપે કરિય મંત્રણું ⁷;
કહું ! હવિં કરશુ કિશું વિચાર ! તવ બોલ્યા નૃપ શ્રીમકુમાર. ૭૯
મહામત-વિદ્યાધર થકી એમ, કહિ સજ્જન ! તુમને હૈ એમ;
કુંવરને ઉપદેશું પછે, પછે સ્વલીલા તુમે કરો ૮૦

---

૧ પ્ર૦ "હે સખિ તુઝ મનમાં વિચાર, જે દાસિનિ જિમ જિત્યો; તવ તારિતું બિંબથી હવ, ધરી અભિમાન મ નહીંસખિ હવ." ૨ કપટ કર્યું ૩ ચતુરપણ ધરેલું ૪ પ્ર૦ "હિવ પીસ્તલું કરવુ વિવેક" ૫ પ્ર૦ "પીસ" પીસ્તલીને ૬ જેમ એમ થાવે તેમ ૭ કરવો ૮ મંત્ર, વિચાર

વાગી પડિહી મુંકિ [1]સુ એક, ઇંણિ પરિ દશ સહસે છેક;
પણિ મરી ન હેવા સહી, પહર ચ્યારિમાં આપે રહી. ૯૨
સુ એતલું સહે નહીં કરી, તુ તેણિ દિન એ જાસ્યે મરી;
કલહીય કહિ મતિ[2] ધરિઉ, તુ તેણિં સવિ અંનિ કરિઉ. ૯૩
પૂજિ પરમેસ્વરના પાવ, પ્રિયા સહિત વરિ આવ્યુ રાય;
[3]મુણિધન અતિ દુષ્કર મહ્યુ, તેણિ દુખેં દુખિઉ પત્નીતણુ. ૯૪
એહવે શ્રીશંકરમુનિરાય, આચારિજ આવ્યા તિણિ ઠાય;
નૃપ સંચરિઉ મુનિ વંદિવા[4], આચારિજ લાગ્ય પૂછિવા. ૯૫
નિંદાતુરનું કરણ કરયું, નૃપિં કહિઉ તે ગુરૂમનિ વસ્યુ;
[5]વળતાં ગુરૂ જંપિ [6]નિર્મોય, તુમે સતુપર્મ ! સંશો જાય. ૯૬
પૂરણધર પૂરવ-આંમનાય, અમે જાણું છું ગુરૂ સુપસાય[7];
વિસ્વમાંહિ છે વસ્તુ અનેક, તસુ સંખ્યા લહિયે સુવિવેક. ૯૭
અધમંત્ર તે છિ મુઝ પાસિં, મહારાય ! તું ચિ ઉલ્લાસિં;
ઇંણિ કહી મંત્ર ગુરે સો કહિઉ, અતિઆદરિ મનસ્યું(નિ) સંગ્રહિઉ. ૯૮
સોઈ મંત્ર-પ્રભાવહિ કરી, 'અગણિત સંખ્યા લહિયે ખરી;
પત્નીમતિ પરચીઉ એહ, [8]વસુકંદન અપરિ છિ તેહ. ૯૯
એકટકઉ તૂઠિ તિણિ દનિ, દ્રવિડદન હિયે બહુમનિ;
ગુરુ પ્રસ્તાર સુણી જિન હિવે, '[9]સુ પણિ તૂઠિ પિંગલાદિ. ૧૦૦
કુંભિપુરંદર સાચિ ગુરુ, સોઈ મંત્ર તને [10]સીખ્યઉ વળુ;
ગુરુનિ આસ્વાદન વન ઢીએ, તતખણિ અધમંત્ર ગુને લીએ. ૧૦૧
તેહ ભણી વસ ગુરિ સાહિલી, તુમે સવિ સંખ્યા લહિ ભલી; [11]

---

૧ સો. ૨ પ્ર૦ "મતિ ધરિઉ" ૩ મુનિનું ધન. ૪ વાંદવા નમવા. ૫ પ્ર૦ "વલતિ" ૬ અન્ય-ધર્મ જેમના રહિત. ૭ કૃપાવડે-પ્રસાદથી. ૮ પ્ર૦ "સુદાયકણ" ૮ ન મળી શકે તેવી ૧૬ ૯ અંકનું ધન ૧૦ સો ભણી તે ૧૧ ગ્રીમન્દિ ૧૨ પુસ્તકથી ઝીણવટ ઘરઘર ધનની સંખ્યા લઈ તે મંત્રથી જાણી લેતો.

यतः—

जा जूएण धणासा, मुंडी सीसेण जाइ रुवासा;
वेसा संग-पसंगा, तिन्नि आसा निरासा सा ! * ११२

प्रसंतरे यतः—

" [1]પાસા [2]વેસ્યા [3]અગ્નિ [4]જલ, [5]ઠગ [6]ઠક્કર [7]સોનાર;
" એ દસ નુહિ અપ્પણાં, [8]બંભણ [9]મર્કટ [10]બિલાડ. [11]" ૧૧૨

(પૂર્વ ચોપાઇ.)

એહુવીપરિ નલનૃપ જાણ્યું સર્વ, પણિ મનિ કિમે ન આણ્યું ગર્વ;
હવિં [1]ધૂ રમવા [2]નિશ્ચય કરે, એવા દોષ ધૂતના ધરે. ૧૧૩
પુત્ર કલત્ર કર્યું નાશિક, સકલ હાનિ હોવે [3]ધૂર્ધિક;
ધૂતવ્યસન સરિખું નહિ અન્ય, જે પરિહરે સોઈ જગિ ધન્ય! ૧૧૪

स्वनगरे प्रवेश—

શુભ મુહુર્તવિ લેઇ સુવિશેષિ, [4]સુખેં પ્રિયા નગર પરવેષિ;
હરખ્યા નિષધનયરના લોક, વંછિત સકલ ફલ્યા [5]અસોક. ૧૧૫

" અનુક્રમે કોશલ આવીઆરે, કુબર સાંભલી વાત;
" અતિલય કર્યો ફિલી, રાજ્યોન મંયુરે. ૧૮
" કુબર સાહમો આવીઓ, કટક લેઇને વાત;
" [illegible] વરસો ઘણો, મોરે સભાગ [illegible] ૧૯ "

તથા—

" [illegible] સાથે પાસા કેટલા રમ્યુ પાસ, [illegible]
" પુન્ય[illegible] વળી નગરપ [illegible], કુબર [illegible] "

* જુગારથી ધનની આશા, મસ્તક [illegible] આશા, વેસ્યાના સંગથી (સારા) વંશની આશા, એ ત્રણે આશા નિરાશા [illegible] (?) [illegible].

૧ જુગાર. ૨ નહિ રમવાનો નિશ્ચય કરે. ૩ પ્ર૦ " [illegible] " જે રસી, ભૂ—જુગારથી. ૪ પ્ર૦ " [illegible] " ૫ અનુક્રમ.

નિજ સુખ સુણી પદે અતિ હરખ, ધન્ય ! નિરંજનકે પરસખ ! ૧૨૬
તેહ ભાગી મનથી નેહદિ 'વિમલપદ, એ અતિ સહજ સુખકંદ;
તે એકહું સદુહે નિહિંવું, નિરંજન અતિ દ્રિહ હિહૂ. ૧૨૭
ઇતિ કહી ૬૬ અધિકેની કરી, સુજસજન પરથી કે ખરી;
અધિકાજનુ અખંડ ખાર, વહનુ નવધિ નય વિસ્તાર ૧૨૮
મનિ સોવાયે વિમલનું પદ, અને સહજ ચેતનાં મકર;'
સહજાકાર (વિવિ) ડેર્યુ સુજસીલ, પર્મ-કર્મ રથે કરે સુગીલ. ૧૨૯

---

૧ ઇગન-ઇસાદ. પ્ર૦ "વિધ.ક"

૨ અરે અહ પ્રિમાનંદે અાજના કાનકહીને પણ વિમલપદ મહન કથન કર્યું છે. કે જેનું આ ઘરાતો પત્ર નરેલા પરદામાં પાને ૧૭૫-૭૬ માં કર્યું છે. જુઓ પ્રિમાનંદ કહું છેઃ

" સ્વરૂપનિ પુજાને ઇચ્છિ, નહી ગોદ ભજે અાનંદઘ,
" ધર્મરાજ કીધુ નગરાવે, વરત સહજ હલીત પર્વતઘ.
" નગના રાજ્યમાં જીવન નાને, એક પુરુષને ખંતઘ;
" ૬૬ એક મંગલને હાથે, ધન્ય ચીરસેન-નંતઘ '
" સ્વરૂપ ધરણે વરતે, પરન રહે અાકાલઘ;
" કુસંગ પરચિ મળ્યાં, જાનો ન કરે નાદઘ.
" અબ એક તરસને વરતે, કમાઠી વિવેકઘ,
" દરમ ટીક વસંતોલ સેન્તે, તાજ વિમલ કેનઘ.
" ચતુરંગુ તો સરંર ગ્રહી, સાનખડ્ગ તીવ ધારેઘ;
" દેહનેહમાંથે અાર વરસર, ફરી ન શકે સમરેઘ.
" દૈત્ય ધર્મ દયા તરપરી, અાપે તે શુભ દાનઘ;
" વિભક્તિ નથી તેનું નામ દુર્બુદ્ધિ, જેને ભક્તિ તે રાજનઘ.
" તેહ સુજો જેની અાવાણીને પૂંડે, અસાન સત્ય ન યાનઘ;
" સ્નાન નેહ વરલે વસુધામાં, દૂધ પડ્યું દુઈ ગાનઘ.
" અતપિતા કુંદ વિધ વિમલી, સેવા કરે સર્વ દેવઘ;
" પરવિદ્યા પરસન પરનારી, કુલટે નવ લેવઘ."

કરિ વેયાવચ મુનિવરતણું, નિરમલ બોધિ કરે આપણું.
[1]સ્વેં વેયાવચ કરે ભૂપતિ, કરજોડી વંદે દંપતી; ૧૩૯
સબલ પરીસહ સે[2] સંયતિ, પૂરણ ધ્યાન કરે મુનિપતિ.
ધન્ય! ધન્ય! તું મહામુનિરાય! તુજ મુખ દીઠે પાતક[3] જાય; ૧૪૦
પ્રગટિયું પૂરવપુણ્ય અનંત, ચરણસેટ તુમ હુઈ 'અહંત!
સ્તુતિ ઇતિ કરતા મુનિવરપાય, વળી વળી પ્રણમે ગહીરાય; ૧૪૧
ઇમિ યથોચિત વંદિ બિહિઈ,'ધર્મલાભ'આસીસ મુનિ દિઈ.
કહિ મુનિવર સંભલિ રાજન! સદા સુનિર્મલ તાહરૂં મન; ૧૪૨
ધર્મદેશના તુમે સંચીયે[5], જિમ કપૂરિં કુસુમ વાસીયે.
સકલ વિભવ[6] સંપૂરણ રાજ, શ્રદ્ધા ધર્મ ચિત્ત ધર્મકાજ; ૧૪૩
પત્ની પ્રેમવતી દૃઢ નેહ, લહિયો પુણ્યતણાં ફલ એહ!
રાજન! દમનકમુનિવરતણું. સુશીર્ષ્ય શ્રુતસાગર-મુનિ ભણું; ૧૪૪
સોઈ મુનિ તુમ આસીસ દિયે, ધર્મ-નિવાસ હોજો તુમ હિયે.
નલનૃપ તવ પય પ્રણમી વળી, ઇતિ બોલ્યુ [7]જોડી અંજલિ; ૧૪૫
ધન જીવિત સહી માહરૂં એહ, મુનિ નિમંત તુમ્હો ધરો સનેહ!
કહિ જીત્યુ વળી પાની પ્રિયા, દેશ સકલ 'સોહિલિ સાધીયા; ૧૪૬
તુમ દરસણિ ઉત્કટ જેતરૂં, હરિખજ પામ્યુ તવ તેટલૂં.
ભગવન! એક પૂછું સંદેહ, નવિ સાધારણ મનવદેહ; ૧૪૭
અલૌકિક ભામીનિ ભાલિ, તિલક હુતું તે પુણ્ય સભાલિ.
દેવી સાધિ વિરહ જે લહિઉ, સોઇ પાપનું કારણ કહુ! ૧૪૮
અરધભરતનું પામિઉ રાજ, "કહુ! પુણ્યપુણ્યે સરીયાં કાજ!૧૪૯

સાધુભાષિત-પૂર્વભવ—

ચરૂ દહિં પુર હિમાચલ ઠામિ, તું સબલ [10]સુરમણ ઇતિ નામિ;

---

૧ સ્વેચ્છાવત્, પોતે વેયાવચ-સેવા ચાકરી. ૨ સહે, સહન કરે. ૩ પાપ. ૪ સાંભળ-મહાન જન! ૫ પ્ર૦ "સંચીઈ" ૬ વૈભવ ૭ હાથ જોડીને. ૮ સુખે કરીને. ૯ કહો! ૧૦ પ્ર૦ "ભમ્મણ" અન્યેપિ મમ્મણ!

મુનિવરઅંગિ ¹વિકૃતિ લહ, દેખી દુખ ધરિ સહુ બાલ;
એહવી બહુપરિ વચન વિશાલ, ²સરલ ચિત્ત કીધું ભૂપાલ. ૧૬૧
મુનિવર શાંત થયુ નૃપ લહી, અહિંસા ધર્મ લક્ષિત સહી;
નિજ³ નિર્જીવ અંગ ચોપડિઉં, ⁴વપુ કીધું ⁵ઘન ⁶સ્નાનુ ચડિઉં. ૧૬૨
તે દેખી વિસ્મય ચિત્ત થયું, ઓચે વહતું રથ તિહાં રહિઉં;
ચિત્ર એ મુઝ અવસરુ, ⁷મુનિ સંતાપ્યો ગુણગંભીર. ૧૬૩
અતિ વિહાર કરવુ અહિઉં, તવ એહવુ સમરસ- ભણીઉં;
મેહતિ વિહાર ⁸તું મુનિથકી, કિમપિ દેવ હવે ¹⁰ધનથકી. ૧૬૪
સજ્જન! ચતુર ગુરુકંઠિત હોઈ, મનવચન કરી ન કરે કોઈ;
ઉપાય અકે જિનધર્મ, અલી હલી ન આવે કર્મ. ૧૬૫
¹¹ગે ઈતિ રૂત્તું ન્યુ ક્રિયે, તેહનિ જીવત ¹²ધ નવિ દિયે;
સહ કહિ જે રૂત્તુ ચરે, કિમ તરતું તેહનુ ¹³વધ કરે. ૧૬૬
ક્રોધ ધર્મો અશરણ કહિયે, તેમજ દુર્ગતિનિ દુખ દિયે;
તેહ ભણી ¹⁴ભવસંધિ મન ધરો, ધન જીવ સરગનો કરે. ૧૬૭
¹⁵દીન ¹⁶દિગંબર ચડિએ ધરી, '¹⁷કપટિક પુર લિખ્યા' આચરી;
મહાદેવ નહીં એ નહિ દાસ મનાકે કેય નહિ. ૧૬૮
લહી દુર્લભ મનુષ-અવતાર, જેણિ ન લહ્યુ ધર્મવિચાર;
તે મનવરૂપે પશુ કહે, ધર્મ વિચારને ધન લહે.
ઈત્યાદિક મુનિ-વચનામૃત, ધર્મદેશના સુણી ઉત્કૃષ્ટ. ૧૬૯

---

૧ પ્ર૦ "વિકૃતિ લહ" ૨ સ૦ કરયુ ૩ પોતાનું પૂરૂ ૪ [illegible] ૫ [illegible] ૬ [illegible] ૭ પ્ર૦ "[illegible]" ૮ [illegible] ૯ પ્ર૦ "કિમપિ ન દેવ દિવ [illegible]" ૧૦ પ્ર૦ "[illegible]" ૧૧ [illegible] ૧૨ પ્ર૦ "[illegible]" ૧૩ [illegible] ૧૪ [illegible] ૧૫ [illegible] ૧૬ [illegible] ૧૭ [illegible] ૧૮ પ્ર૦ "[illegible]"

[illegible]
[illegible] ૧૮૧
[illegible]
[illegible] ૧૮૨
[illegible]
[illegible] ૧૮૩
[illegible]
[illegible] ! ૧૮૪
[illegible] !
[illegible] ! ૧૮૫
[illegible]
[illegible] ૧૮૬
[illegible]
[illegible] ૧૮૭
[illegible]
[illegible] ૧૮૮
[illegible]
[illegible] ૧૮૯

नमः परंज्योतिषे परा,-परंज्योतिषे नमो नमः;
परापरपरंज्योतिषे, सर्वविद्भ्यो नमो नमः. १९०

[[illegible]

૧ [illegible] ૨ [illegible] ૩ [illegible] ૪ [illegible] ૫ [illegible] ૬ [illegible] ૭ [illegible]

ધન્ય લહ્યું [1]ભદ્રકપરિણામિ, [2]મહિમાવંત થાઓ તમે સ્વામિ !
માહરિ [3]પંક ન ટેહવો થાય, મુનિવર કહે અમે હીંડું પાય. ૨૦૨
પાય-વિહારે ધરિ આપણિં, મુનિ લેઈ આવ્યુ આદર ઘણિં;
પ્રતિલાભે [4]પાયસ-આહાર, તેહનિ પાતિં રહિત અણગાર.[5] ૨૦૩
ચડિમાનું થયું તેણિ ઠામિ, ધન્યધું સરી શુભપરિણામિ;
મુનિમુખિ ધર્મદેશના સુણિ, પુણ્યપાવન [6]પદવી ભણિ. ૨૦૪
તેણિ ઘડિં મુખિ રહી ચડિમાનિં, મુનિવર પુહુતા (નિજ) ગુરૂનિં પાસિં,
તે દિનથી પત્ની-પતિ બણિ, શ્રાવકધર્મ ધરે જિનભણિ.[7] ૨૦૫
કંતિ જન્મત ધરી ધરસ્યુ, સ્રી ભરતાર [8]ચવી બે જણ;
[9]ક્ષેત્ર હેમવંત વર્ષ ઉપન, યઉચિ જન્મિ યુગલ સંપન. ૨૦૬
ભૂમિ સુવર્ણ વર્ણ છિ જિહાં, મધુર સ્વર પંખી છિ તિહાં;
શીતલ સ્વચ્છ સદા છિ નીર[10], સુખકર હોએ શુદ્ધ સમીર[11] ૨૦૭
તેહનિં વસ્તુ પત્ર આવાસ, સ્નિગ્ધ ભોજન સકલ વિલાસ;
કલ્પદ્રુમ કામિત પૂરવે, દેવતણી પરિ સુખ ભોગવે. ૨૦૮
પૂરિં આયુ ગયા પરલોકિ, પંચમિ ભવિ સુધિ[13] સુરલોકિં;
તિહાં બેહુમિત્ર દેવ અવતરિયા, અન્યોઅન્ય પ્રેમરસ ભરિયા. ૨૦૯
સાગર સાતપલ્ય એક ભલું, આય[13] ભોગવી દેવહતણું;
તિહાંથી તુમે ચવ્યાં દંપતી, આગલિ વાત કહું જે છતી ! ૨૧૦
પૂર્વના કર્મફલ—   [ઇતિ પૂર્વભવ.
પછી ભાર મુનિનિં દુઃખ દીઉં, વસ્ત્ર અણદેવાનું તિં તવ કૃત કીઉં;
વાર્યું મુનિવર આવ્યું જેહ, સવિ કંપેન મળ્યું પછી તેહ. ૨૧૧
ધરિયું ધન્યવર્ણ ભવિ છત્ર, તેણિ ગુણ રૂપ [14]એકતપત્ર;

---

૧ ભોળા ૨ મહા ઉદાર ભોગ ૩ કાદવ-કાદવ ૪ ખીર, દૂધ ૫ મુનિ-સાધુ. ૬ પ્ર० "પદવી ભણિ" ૭ અનુક્રમે-અનુક્રમે ૮ ચવીને ૯ પ્ર० "ક્ષેત્ર હેમવંત" ૧૦ પાણી ૧૧ પવન. પ્ર० "હોઈ શુદ્ધ સમીર" ૧૨ ત્યાંથી દેવલોકે ૧૩ આયુ, આયુષ્ય ૧૪ એક, અદ્વિતીય

મંજન કરાવ્યું રયણમ્યું, કેઉર મુગટ ઉદાર;
  કાનેરે કુંડલ ઝલકલે, હીયે તે નવસર હાર. ૨૨૨
નાટિક ¹નિરૂપમ મંડિઉ, સુકરેં સભામઝારિ;
  સો સોહ અંગ ઉપાંગના, હવિ(વિ) વિવિધ પ્રકારિ. ૨૨૩
હાવભાવ બહુ હસ્તકલા, સ્વર ગ્રામ માન વિગતિ;
  નિરખતાં નાટિક તેહનું, બહુ ચતુર ચમક્યા ચિત્તિ. ૨૨૪
નવરસ વિસ્મિત ચિત્ત હવુ, તેહનારે ગુરુનિ ધ્યાન;
  એકવચ્ચ ઉમંગ આપીઉં, ઉપરિ વલી એક ગ્રામ. ૨૨૫
સુકવી પ્રસ્સેદિત હવુ, નાટિકતણી એ સંતિ;
  સુકર શરીર (પ્ર)ક્ષાલીઉં, ડચ્છ ઉમ નિરખંતિ.² ૨૨૬
બહુ સુધા ચંદન આણીયા, કસ્તૂરી અગર કપૂર;
  કરી વિલેપન દીપાઈઉં, સુકર શરીરહ નૂર. ૨૨૭
આકુલવકલ જે(જિ) ચીખલી એ વખાણ્યું બહુબલ;
  સ્યું કરિઉ (હવિ) તેણિ સુકરિ, તે સુણુ સહુ સુવિચાર! ૨૨૮
સ્નાનના પ્રાંગણમાંહિ ગઈ, ³ઓલીયું કર્દમ તેહ;
  પેખીકરે પૂર્વીપતિ કહે, હ ! હા ! કરે સ્યું એહ ? ૨૨૯
ઈતિ કરુણંત વિચક્ષણો, સ્યું કરિઉ ⁴કુત્સિત કામ;
  વલી અંગ પવિત્ર કરાવીઉં, વખાણે તેહનું ગામ. ૨૩૦
વલી તે ⁵પંકમાંહિ ગઈ, લીલીઉ એ તતકાલ;
  ⁶સુચંગિરે સુખિં નિંદે થયું, તવ કુલખ્યાલ નૃપાલ. ૨૩૧
તેહનુરે ગુરુ તવ બોલીઉ, સજન ! સ્વભાવિં એહ;
  પરદેશ લેવા વરપર, જગમાંહિ સદ્દુજન હોઈ ! ૨૩૨
નેહ કરે સુકરતણી, ⁷કહિને ખેદ્ય માટિ;
  તું ⁸મદનપંકિ માનવી ! ખેલીયુ છિ કુખ્યાતિ ! ૨૩૩

---

૧ ઉપમ. ૨ પ્ર૰ "ન્હાઈ નવની ખંતિ" ૩ કાદવમાં ન્હાયું. ૪ ખરાબ ૫ કાદવમાં ૬ ભૂંડો. ૭ કાદવમાં ૮ કામરૂપી કાદવમાં.

(श्लोक-उपजातिछन्द.)

सन्ध्यादिवारात्रिपर्यसमेतं, जनायुरम्भः परिशोषणाय;
आदित्यचन्द्रौ वृषभौ वलिष्ठौ, कालोऽपघट्टं परिवर्तयेत. २४२
यौवनं जलतरङ्गचञ्चलं, जीवितं जलदजालसन्निभम्;
सद्गुणाः कपटनाटकोपमाः,हन्त दुस्तरतरो भवोदधिः. २४३
निघ्नन् केन्द्रेषु निपात्य दन्तान्, व्याधिप्रपाताय विधाय चान्ध्यम्;
कामान् बलादेव जरा हिनस्ति,स्वेनैव नो मुञ्चति पूर्वमेव. २४४
तारुण्यरत्नं पतितं क्व मे ! हतोऽस्मि हा ! दैव ! कथं करोषि?
इतीव नम्रः किल मन्दमन्दं,पश्यन् प्रयाति स्थविरो वराकः२४५
करौ शिरश्चापि अहो धुनानं, मृत्योर्भयात् कम्पितसर्वगात्रम्;
निषेधचेष्टां विदुरोऽपि हर्दं, शृणोति हा हन्त नव कृतान्त.२४६
[[illegible]

(ચોપાઈ.¹)

ઇતિ ²અનિત્ય-ભાવે ભાવના, નરઅહંકાર તજી શુભમના;
અતિ ચિંતે હવે છું દશ, નથી હવે સંસારિ પ્રશ ! ૨૪૭
પૂર્વસ્મૃતિ ઉઠી જ્યાં, ન ચડ્યુ મૂર્ખ સેવનપદ;
³સેમી પૂર્વવદી સુસ્મૃતિ, ઉપકંરમ ⁴હિમ્મ ? ⁵નિતિ ૨૪૮
ઇતિ ચિન્તવિમ્બનું પરિક્રમ, નરહરવ મનિ મન્યુ વરમ;

---

૧ પ્ર૦ "ચુંદ" ૨ સંસ્કર અને ચડતરની વાર્ [illegible]
[illegible] નહીંત છે, એક આરતની અરના [illegible]

૩ [illegible]
[illegible]
[illegible]
૪ [illegible]

इंद्रसेन राज्याभिषेक—
ઇંદ્રસેનનિ કરી અભિષેક, રાજવર્ગ જન મિલ્યા અનેક. ૨૫૮
ઉત્સવતણુ ન લાભિં પાર, ઇંદ્રસેન હિવુ ભૂ-ભરતાર;

चारित्र ग्रहण—
હવિ ઉત્સવ સંયમ મંડિયુ, પ્રમાદ સવિ દૂરિ છંડીઉ. ૨૫૯
સકલ ચૈત્ય જિનપૂજા કરી, દાને દીન દુસ્થ ઉદ્ધરી;
[1]ક્રમખેત્રિ લખમી વ્યય કરી, ચાલ્યુ વરવા સંયમ [2]સિરી. ૨૬૦
પુહવિ મોકલાવી નિજ લોક, નૃપવિયોગે તે થાયે સશોક;
તેહનિ સવ [3]આસ્વાસન કરે, ભેભીરયું મહાવનિ સંચરે. ૨૬૧
મહાબલો સવ ચાલ્યા અનુપમ, વદ્ય પ્રતિ છિ નૃપ અસમ;[4]
સાથિં સંયમ ગ્રહવા જાય, વળી વૈરાગી કૂબર ભાય. ૨૬૨
બાહુક-સેનાની શ્રુતશીલ, મંત્રીસર કેસની સુશીલ;
ગ્રહે જૈનદિખ્યા નૃપ સાથિં, વદ્ય મહાત્મા મુનિવર હાથિ.૨૬૩
સીખ્યુ શ્રુતલુ આચાર, ગુરુ કે તિહાંથી કરે વિહાર;
તપ-સંયમ વૈરાગિ ચરે, કર્મ મહાવૈરીસ્યું ભરે. ૨૬૪
દમયંતી સાધવી સુલક્ષણ, કેસનીસ્યુ પાલે જિન-આણ;
નલમુનિ મહાતપ કરિ, વર [5]આણંદ ચોગ આદરિ. ૨૬૫

नलतपपरीक्षा—
એક દિન ઇંદ્રવચન સંભલી, દેવ-પ્રમુખ અપ્સર મિલી;
નલમુનિ મન ક્ષોભવા કામિં, સો આવી તપ કરે દેખિ પ્રમિં.૨૬૬
નવેવિધ મંડિત થઈ, પ્રગટ સ્વરૂપ કરે આપણું;

૧ સપ્ત ક્ષેત્રી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, જિનબિંબ, જિનમંદિર અને જ્ઞાન પુસ્તકાદિ ૨ સંભાવી અપૂર્વ જ્ઞાન આપનારી ધ્યાન-સંપત્તિ ૩ હિતસો પ્ર૦ "તુષ્ટ આસ્વાસન" ૪ પ્ર૦ "આસણું" ૫ દૃઢ નિયમ, આસન, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ એ આઠ અંગવાળા યોગ

હાવભાવ દાખે કેલવી, પણિ ન સકે મુનિમન ચાલવી. ૨૬૭
રંભા દમયંતી વેશની, તેના મનની હુઈ કેશની;[1]
ઇતિ પ્રપંચ કરી કરે આક્રંદ, રાખિ! રાખિ! નલરાજ મુણિંદ ! ૨૬૮
ક્રોંચકણિ અતુલ્યે [2]કિમે, એ મુનિને હરે કુધીર;
એહથી મુકાવુ નરનાથ ! કર્મ ધર્મનું તું છે સાથ. ૨૬૯
પહિલું પ્રસાદિ તાહરિ કરી, રાનમાંહિં ન સકયો અપહરી;
હવિ તુઝ આગલિ લેઇ જાય, કાં તુઝ કરુણા કંત ! ન થાય ? ૨૭૦
યદ્યપિ સ્ત્રી ઉપરિ નહી મોહ, વૈરી સાથિં નહી તુજ દ્રોહ;
તુ હવે આર્ત્ત રક્ષા પર થઇ, કાં ! પત્નીને રાખો નહિ ? ૨૭૧

ધ્યાનથી પતીત થવું—

ઇત્યાદિક તસુ સુણી વિલાપ, ધ્યાનથિકુ મુનિ ચૂકુ આપ;
અટ્ટહાસ રાક્ષસના સુણી, વિસ્મૃત [3]ચિત્ત ચાલ્યુ તે ભણી. ૨૭૨
રે ! રે ! દુરાચાર નિશિચરા ! તેં નલ હાથ ન દીઠા ખરા;
અમ આગલિ કરી તસ્કરી, મહાસતી કિમ જાયસિ હરી? ૨૭૩
ભૈમી ! ભય મનિ માણુસિ કિસ્યુ, ઇમ કહી રાક્ષસ કેડિં ધસ્યુ;
માયા રાક્ષસસ્યું યુદ્ધ કરે, સો હારીને નાઠુ સિરિં. ૨૭૪
સા માયા ભૈમી તેણીવાર, દૃઢ આલિંગન દિયે અપાર;
એણીપરે નલમુનિવરનિ છલી, ગઈ સુરલોકિ અપ્સરા વળી. ૨૭૫

ફરી ધ્યાનારુઢ થવું—

તવ મુનિવર [4]સંવરી વિકાર, [5]આપોપું નિંદે વાર વાર;
શીલધર્મ સંયમ સંભરિયુ, હા ! હા ! કિસ્યું [6]અસમંજસ કરિયું.
દોષ ઉપના તે ખામિયે, વળી વળી 'મિથ્યાદુક્કડ' દિયે;
શીલ–મહાદર્પણ શુદ્ધ કરિઉં, દુઃકર તપસરણિ લેઈ ધરિઉં. ૨૭૭

---

૧ પ્ર૦ "સેના મુનિની હુઇ કેશની." ૨ પ્ર૦ "કિમીર." ૩ પ્ર૦ "વિસ્મૃત લય" ૪ વિકારને કબ્જે કરીને. ૫ પોતાના આત્માના વિવેકની નિંદા કરવા લાગ્યો. ૬ વગર સમજતું. પ્ર૦"અસંયમ કરિયું".

દમયંતી-સાધવી સુજાણ, મુકી આપસ કપટ વિનાણ;
અતિ દુષ્કર તપેં સોષિ અંગ, ઝીલિં પ્રશમ પયોધિ તરંગ. ૨૭૮
ઇંમ સંયમ પાળી મુનિરાજ, સાધી એક આતમકાજ;
ગિરિ ધરતા શ્રીજિનવરઆણ, અંતે [1]અનશન કરે સુજાણ. ૨૭૯
ચતુરે નિવારી [2]ચ્યારે આહાર, વોસિરાવે વળી [3]પાપ અઢાર;
ફિરી ફિરી મહાવ્રત ઉચ્ચારિ, સરણ પડિવજ્જિ સાચાં ચ્યારિ.[4]
અરિહંત સિદ્ધ મુનિવર ધર્મ, જે આપે અવિચલ [5]શિવશર્મ;
તેહનું ધ્યાન ન ચૂકિ ધીર, સંભારે ગુરૂ ગુણ ગંભીર. ૨૮૧
સહુ જીવસ્યું કરી ખામણાં, નિજ દુઃકર્મ ખપાવ્યાં ઘણાં;
સમાધિ ભાવ (સાજ) સજરૂપિ નડો, [6]કાલધર્મ પુહુતુ નિર્મળો.

ब्रह्मादि देवलोके उत्पन्न—

સૌધર્મે સુરલોકિ સાર, પામ્યુ ધનદદેવ અવતાર;
પૂરવપુણ્ય વિલસવા[7] ભણી, દેવતણી રિદ્ધિ લાધી ઘણી. ૨૮૩
ઈણિપરિ દમયંતી-સાધવી, અતિ સમાધિ ભજતી સાહવી;
આપ અર્થ સાધી ગુણવતી, સો સુરલોકિ ગઈ સા સતી. ૨૮૪.
હુઈ ધનદદેવ-વલ્લભા, પુણ્યપ્રભાવેં લહી અતિપ્રભા;

---

૧ અન્નપાન લીધા વિના અને ખોરાક લીધા વિના પરમાત્માના ધ્યાનમાં એક ચિત્તે લીન થવું. અન+અશન. જુઓ પ્રેમાનંદનું પણ કડવું ૫૪ મું.

“ પછે પુત્રને રાજ આપી સખા, તપ કરવા ગયા ભામણજી;
“ અનશનવ્રત લેઇ દેહ મૂક્યો, આવ્યું દિવ્ય વિમાનજી;
“ વૈકુંઠ નળ-દમયંતી પહોંત્યાં, પામ્યાં પદ નિર્વાણજી.”

૨ ખાદિમ, સ્વાદિમ, અશન, પાન. ૩ પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પિશુન, રતિઅરતિ, પરપરિવાદ, માયામૃષાવાદ, અને મિથ્યાત્વશલ્ય. ૪ અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ, અને કેવલીના ધર્મનું. એ ચાર શરણું. ૫ મોક્ષનું સુખ. ૬ દેહત્યાગ. ૭ ભોગવવા માટે.

દવિવદન—

વળી સિદ્ધિ અજિત પુણ્ય કદિય, જેમ ગુરૂમગદિ મિં લહિયા;
કહિઉં ધનદત્તસુર-પૂર્વચરિત, અનું પુણ્યશ્લોક પવિત્ર ૨૯૦
એ મિં અભિનવ પેરગ્રહ, ગ્રંથ નલાયન પેખી અહ;
તે માંહિ જે પરિ છિ અધિકાર', રચિઓ તમ તે હોઈ અનુસાર.
નેમિચરિત્રાદિકમાંહિ વળી, કહઇએક ભિન્ન કથા સાંભળી;
મરકટ દોષ રખે કો લહિ, પ્રબંધ સનમુખ પંડિત કહે । ૨૯૨
પ્રથમ 'અદ્ભુત પૂરી કરી, સરસ કથા મન માંહે ધરી;
ગ્રંથ નલાયન મનિ અનુસરી, રચિઉં પુણ્યશ્લોકનું ચરી.૨૯૩
વીતરાગનાં વચન વિરુદ્ધ, જે મતિ કલ્પી હુવે અશુદ્ધ;
તે 'મિચ્છાદુક્કડ' વળી વળી, ખમજ્યો નવિ સદા કેવળી । ૨૯૪
ચતુર સજ્જન વિચારી, એ મેં ગ્રંથ રચિઓ ઉછાંહિ;
ગુણ અવગુણ વહી પરખયો, વાંચી "વિબુધજન હરખયો!" ૨૯૫
સજ્જન દુર્જન છિ જગમાંહિ, પરગુણ-દોષ કહે તે માંહિ;
ઉચિત કર્મ કરેસિ કોઇ, નહી મત્સર તસ ઉપરિ કોઇ" ૨૯૬
? 'અદ્ભુત મતમત્સરી, તેહનિં કહું છું પ્રણમી કરી;
અશુદ્ધ હુવે તિહાં કરજ્યો શુદ્ધ, તે નીકું જિન સાકર દૂધ. ૨૯૭

રચનાકાલ—

સંવત સોળ પાંસઠે જાણી, પોષ સુદિ અષ્ટમી વખાણી;

---

૧ દૃષ્ટાંત, ચરિત્ર. ૨ પહેલું વાંચવા, વિચારવા અને સાંભળવાથી મહત્ત્વનું થતું હોય તેવા પદ્ધિ-વાચકોને પૂછીને અર્થાત્ જૈનાચાર્યોને પૂછીને. ૩ ચરિત્ર. ૪ પેઠી, જાણી. ૫ પદ્મિનીને. ૬ હરખજો.
૭ કવિ ઋષભદાસ પણ આગળ કહ્યું છે. જુઓ કલ્હ ૨૭ મું—
" કુળ હરણીને કોઈ દેખો, સુપિયાને દેવે સુખડી;
" નગરી કથા ગઈ મરણ, ભલે દુનિયાનાં દુખડાં! ૯"
૮ વિવિધ ભાષાના અનુસાર ઉતાં મેં રચિત.

જેહનાં વચનું ન લહું પર, શ્રીજયતિલકસૂરિ મનુહર ૩૦૯
સૂરિંદ શ્રીગુરુરત્નસૂ, અહમ્મદાબાદ ગુણ કેલિ ઘણું;
પાટધરહ પ્રતિબોધકસૂરિ, સપ્રભાવ વંદુ મન પૂરિ ૩૧૦
ઉદયવલ્લભ જ્ઞાનસાગર નામ, ઉદયસાગર ગુરૂ કરૂં પ્રણામ;
લબ્ધિસાગર ગુરૂ લબ્ધિનિધાન, વંદુ [1]શ્રીધનસૂરિ પ્રધાન. ૩૧૧
શ્રીઅમરરત્નસૂરિ પ્રણમું પાય, શ્રીદેવરત્નસૂરીશ્વરરાય;
જિમ જિમ તે ગહહર સંભરિ, તિમ તિમ હરિખ હીયે વિસ્તારે.
ગચ્છપતિ દેવરત્નસૂરિંદનું, ગુણ સંભારૂં હીયડે ઘણું;
શ્રીદેવસુંદરસૂરિ આણંદપૂરિ, વિજયમાન વિજયસુંદરસૂરિ ૩૧૩
શ્રીધનરત્નસૂરીશ્વરતણું, શિષ્ય સકલ ગુણ શોભાતણું;
શ્રીભાનુમેરૂ [2]વિબુદ્ધ ગુણસંચ, વંદે શ્રીગુરુ વંછિત સંચ. ૩૧૪
તસ અનેક શીષ છે જાય. માણિક્યરત્ન જેહ ઉવઝાય;
મહંતીસ્વર મુનિવરરાય. પરમભાવિ વંદુ તસ પાય. ૩૧૫
નયસુંદર લઘુબંધવ નામ. વલી આપિ વચન વિલાસ;
પુણ્યશ્લોક-સતી-અધિકાર, પ્રભુ ધ્યાનદ-પૂર્વ-અવતાર ૩૧૬
એ 'સુરસુંદરી' નિજ ગુણ સુણી. મનશું પ્રેમ ધરી આદરી;
સંવિજ્ઞ અપહરયે સુણી, મન કાંતિ દેયે નિધિ ધણી! ૩૧૭
તસ સિદ્ધિ સમા અંતર, તસ મહિમા જગમાંહિ અપાર;
અહરિ એહની પ્રીતિ ભણે, તે સવિ ઇચ્છિયું પુરયેં ઘણે. ૩૧૮

(રાગ-ધન્યાશ્રી.)

ઘણે પુણ્યે લહી નરભવ, શ્રીજિનવચન આરાધીયે;
જિનવરકેરૂં લહી દર્શન, બેહુ ભવ-ફલ સાધીયે. ૩૧૯
જિનવચ-વાણી વિધિ આણી, અશુભ-કર્મ ન બાંધીયે;
મહાસતી પુણ્યશ્લોક સાથે, પુણ્યે સિદ્ધિ વધુ બાંધીયે! ૩૨૦

---

૧ પ્ર૦ "શ્રીધનરત્નસૂરીશ પ્રધાન." ૨ પ્ર૦ "વિબુધ ગુણસંચ."

વાચકશ્રી નયસુન્દર-વિરચિત—

શ્રીશત્રુંજયઉદ્ધાર-રાસ.

(મંગલ-વસ્તુછંદ.)

વિમલગિરિવર વિમલગિરિવર-મંડણ જિનરાય,
શ્રીરિસહેસર પાય નમીય ધરીય ધ્યાન સરસ્વતી દેવી;
શ્રીસિદ્ધાચલ સ્તવસ્યું એ હીયેં ભાવ નિરમલ ધરેવી,
શ્રીશત્રુંજયતીરથ વડું એ જિહાં સિદ્ધ અનંતી કોડિ;
જિહાં મુનિવર મુગતેં ગયા તે વંદુ બે કર જોડી ૧

ઢાળ ૧ લી.

(આદિનરાય પુહુંત. એ દેશી.)

બે કર જોડીને જિનપાય લાગું, સરસતી પાસે વચનરસ માગું;
શ્રીશત્રુંજયગિરિ તીરથ સાર, [1]થુણવા ઉલટ થયો રે અપાર. ૨
તીરથ નહીં કોઈ શેત્રુંજ તોલે, અનંત તીર્થંકર એણિપરે બોલે;
ગુરુમુખે શાસ્ત્રનો લહિય વિચાર, વરણવું શેત્રુંજાતીરથ-ઉદ્ધાર. ૩
સુરવરમાંહી વડો જિન ઈંદ્ર, ગ્રહગણમાંહિ વડો જિન ચંદ્ર;
મંત્રમાંહિ જિમ શ્રીનવકાર, જલદાયક જિમ જલ જલધાર. ૪
ધર્મમાંહિ દયાધર્મ વખાણું, વ્રતમાંહિ જિમ બ્રહ્મવ્રત જાણું;
પર્વતમાંહિ વડો મેરુ હોઈ, તિમ શેત્રુંજય સમ તીરથ ન કોઈ. ૫

ઢાળ ૨ જી.

(રાગ. ત્રિણ પલ્યોપમ. એ દેશી.)

આદિજિન આદિ જિનેસર, નાભિ નરિંદ મલ્હાર;

---

૧ સ્તવવા.

ડિ જોયણનું માન શેત્રુંજે, તદ્યકાળે તું જોયજી. ૧૭
ાયો ' દુસમ-સુસમ ' જાણો, પાંચમો 'દુસમ' આરોજી;
ઠો 'દુસમ-દુસમ' કહીએ, એ ત્રિણ થઈય વિચ્ચારોજી. ૧૮
એક કોડાકોડ સાગર' કેરું, એહનું કહીએ માનજી;
ાથે આરે શ્રીશેત્રુંજગિરી, પંચાસ જોયણ પરધાનજી. ૧૯
પાંચમે છઠે એકવીસ એકવીસ, સહસ વરસ વખાણોજી;
બાર જોયણ ને સાત હાથનો, તદ્ય વિમલગિરી જાણોજી. ૨૦
તેહભણી સદાકાળ એ તીરથ, સાસ્વતુ જિનવર બોલેજી;
ઋષભદેવ કહે પુંડરિક ! નિસુણો, નહિ કોઈ શેત્રુંજા તોલેજી. ૨૧
જ્ઞાન અને નિરવાણ મહાજસ, લહેસ્યો તુમ્હો ઇણ ઠામેજી;
એહ ગિરી તીરથમહિમા ઇણ જગે, પ્રગટ હોસે તુમ નામેજી. ૨૨

ઢાળ ૪ થી.

(જિનવરસ્યું મેરો મન લીનો. એ દેશી.)

સાંભળી જિનવર-મુખથી સાચું, પુંડરિકગણધારરે;
પંચકોડિ મુનિવરસ્યું ઇણ ગિરિ, અણસણ કીધું ઉદારરે. ૨૩
નમોરે નમો શ્રીશેત્રુંજગિરીવર, સકળ તીરથમાંહી સારરે;
દીઠે દુરગતિ દૂર નિવારે, ઉતારે ભવપારરે. નમો૦ ૨૪
કેવલ લહિ ચૈત્રી પુનિમ દિન, પામ્યા મુગતિ સુઠામરે;
તદ્યકાળથી [1]પુહવી પ્રગટિઉ, 'પુંડરિકગિરિ' નામરે. નમો૦ ૨૫
નયરી અયોધ્યાથી વિહરતા પહોતા, તાતજી ઋષભજિણંદરે;
સાઠિ સહસ સમ ખટખંડ સાધી,ઘરિ આવ્યા ભરતનરિંદરે. નમો૦ ૨૬
ઘરે જઈ માયને પાયે લાગી, જનની ! દ્યો આશીશરે;
વિમલાચલ સંઘાધિપ કેરી, પહોંચજ્યો પુત્ર ! જગીશરે.[2]નમો૦ ૨૭
ભરત [3]વિમાસે સાઠી સહસ્ર સમ, સાધ્યા દેશ અનેકરે;
હવે હું તાતપત્યે જઈ પુછું, સંઘપતિતિલક વિવેકરે. નમો૦ ૨૮

૧ પૃથ્વીમાં. ૨ આશા. ૩ વિચારે.

ડિ જોયણનું માન શેત્રુંજે, તદ્યએ તું જોયણજી. ૧૭
ાથો 'દૂસમ-સૂસમ' લહ્યો, પાંચમો 'દૂસમ' આરોજી;
ઠો 'દૂસમ-દૂસમ' કહીએ, એ વિણુ થઈય વિચ્ચારોજી. ૧૮
એક કોડાકોડ સાગર કેરું, એહનું કહીએ માનજી;
ોથે આરે શ્રીશેત્રુંજગિરી, પંચાસ જોયણ પરમાનજી. ૧૯
પાંચમે છઠે એકવીસ એકવીસ, સહસ વરસ વખાણ્યોજી;
આર જોયણ ને સાત હાથનો, તવ વિમલગિરી લહ્યોજી. ૨૦
તેહથકી લઘુતા એ તીરથ, શાસ્વતુ જિનવર બોલેજી;
ઋષભદેવ કહે પુંડરિક! નિસુણો, નહિ કોઈ શેત્રુંજા તોલેજી. ૨૧
જ્ઞાન અને નિરવાણ મહોચ્છવ, લહેસ્યો તુમ્હો ઇણ ઠામેજી;
એહ ગિરી તીરથમહિમા ઇણ જગે, પ્રગટ હોસે તુમ નામેજી. ૨૨

ઢાળ ૪ થી.

(જિનવરસ્યું મેરો મન લીનો. એ દેશી.)

સાંભળી જિનવર-મુખથી સાચું, પુંડરિકગણધારરે;
પંચકોડિ મુનિવરસ્યું ઇણ ગિરિ, અણુસણ કીધું ઉદારરે. ૨૩
નમોરે નમો શ્રીશેત્રુંજગિરીવર, સકળ તીરથમાંહી સારરે;
દીઠે દુરગતિ દૂર નિવારે, ઉતારે ભવપારરે. નમો૦ ૨૪
કેવલ લહિ ચૈત્રી પુનિમ દિન, પામ્યા મુગતિ સુથાનરે;
તદાપ્રથી [1]પુહવી પ્રગટિઉ, 'પુંડરિકગિરિ' નામરે. નમો૦ ૨૫
નયરી અયોધ્યાથી વિહરતા પહોતા, તાતજી ઋષભજિણંદરે;
સાઠિ સહસ સમ ખટખંડ સાધી, ઘરિ આવ્યા ભરતનરિંદરે. નમો૦ ૨૬
ઘરે જઈ માયને પાયે લાગી, જનની! દ્યો આશીષરે;
વિમલચલ સંઘાધિપ કેરી, પહોંચજ્યો પુત્ર! જગીશરે. [2]નમો૦ ૨૭
ભરત [3]વિમાસે સાઠી સહસ સમ, સાધ્યા દેશ અનેકરે;
હવે હું તાતપ્રત્યે જઈ પુછું, સંઘપતિતિલક વિવેકરે. નમો૦ ૨૮

૧ પૃથ્વીમાં. ૨ અહા. ૩ વિચારે

ચેત્રુંજેગિરિ સરિ ચેત્યમિયા એ, મહીમડળ સુલતાન;[1] ભ૦
ઋ સરસ્વતિ મના એ, તસ ગણ નહિ પાર ભ૦ ૩૮
નિરિ રૂપમયરૂપું એ, દીધાં દીધાં મની પરિવાર; ભ૦
સ્વર્ગહિમિશ્ર સોહામણું એ, બાંધે ધરમ્યું સાર ભ૦ ૩૯
પરિ પરિ કામ [2]નિહાળતા એ, આવ્યા આસન[3] ઠામ; ભ૦
ગિરિ પેખી લોચન ઠર્યાં એ, ધન ધન શેત્રુંજ નામ! ભ૦ ૪૦
સોવનકુંભ [4]મુગતાફળે એ, વધાવ્યો ગિરિરાજ, ભ૦
રૂપે અક્ષત ધાન્યની એ, સીધ્યાં સઘળાં કાજ. ભ૦ ૪૧

ઢાળ ૬ ઠી.

(જયમાળાની દેશી.)

નમસ્કાર—
કરજ સીધાં સઘળ હવે સાર, ગિરિ દીઠે હરખ અપાર;
એ ગિરિવર દરિસણ જેહ, પાપ દેગ કહિયે તેહ. ૪૨
સુરસકુંદ નદિય શેત્રુંજી, તીરથ જળે નાહ્યા રંગ;
સ્વર્ગ વસે આત્મજિયંદ, પહેરાં પખરાં પૂજે નરીંદ. ૪૩
વની ઉદ્ગમન મન આણી, શ્રીઆદિજિણંદનું તીરથ વખાણી;
તવ [5]ચક્રધર ભરતનરેશ, વાર્ધિકને દીધો આદેશ. ૪૪
તિણે શેત્રુંજ ઉપરે ચંગ, સોવન પ્રાસાદ ઉત્તંગ;
[6]નીપાયો અતિ મનોહાર, એક કોસ ઉચો ચોબાર. ૪૫
ગાઉ દો વિસ્તારે કહિયે, સહસ ધનુષ પહુલપણે લહિયે;
એકેકે બારણે જોય, મંડપ એકવીસ હોય, ૪૬
ઇમ ચિહું દિશે ચોરાસી, મંડપ રચિયા સુખરાસી;
તિહાં [7]રયણમેં તોરણમાળ, દીસે અતી ઝાકઝમાળ. ૪૭

---

૧ સ્તોત્રંપા. ૨ દેખતા. ૩ નજીક, તળેટીની પાસે. ૪ મોતી-
ઓ. ૫ ચક્રવર્તી. ૬ બનાવ્યો. ૭ રત્નમય.

ડિ નવાણું નરવર હુઆ નવ્યાસી લાખ;
ત્ત [1]સમે સંઘપતિ વળી સહસ ચોરાસી લાખ.[2] ૫૭

ઢાળ ૭ મી.

(ચોપાઈની ચાલ.)

દ્વિતીયોદ્ધાર—
ભરત પાટે હુઆ આદિત્યયશા, તસ પાટે તસ સુત મહાયશા;
અતિબલભદ્ર અને બલવીર્ય, કીર્તિવીર્ય અને જલવીર્ય. ૫૮
એ સાતે હુઆ સરિખી જોડી, ભરતથકી ગયા પૂરવ છ કોડી;
દંડવીર્ય આઠમે પાટે હવો, તિણે ઉદ્ધાર કરાવ્યો નવો. ૫૯
ઇંદ્રે એક પ્રશંસ્યો ઘણું, નામ ગવરાવ્યું પૂર્વજતણું;
ભરતથકી પરે સંઘવી થયો, બીજો ઉદ્ધાર એહનો કહ્યો. ૬૦
ભરત પાટે એ આઠે વળી, ભુવન આરીસામાં કેવળી;
ઇણે આઠે સવિ રાખી રીતિ, એકે ન લોપી પૂર્વજ રીતિ. ૬૧

તૃતીયોદ્ધાર—
એકો સાગર વોલ્યા જિસે, ઇશાનેંદ્ર વિદેહમાં તિસે;
જિનમુખે સિદ્ધગિરિ સુણ્યો વિસ્તાર, તિણે કીધો ત્રીજો ઉદ્ધાર. ૬૨

ચતુર્થોદ્ધાર—
એક કોડિ સાગર વળી ગયાં, દીઠાં ચૈત્ય વિસંસ્થુલ થયાં;
માહેંદ્ર ચોથો સુરલોકેંદ્ર, કીધો ચોથો ઉદ્ધાર ગિરિંદ. ૬૩

પંચમોદ્ધાર—
સાગર કોડિ ગયાં દશ વળી, શ્રીબ્રહ્મેંદ્ર ધર્યું મન રૂલી;
શ્રીશત્રુંજયતીરથ મનોહાર, કીધો તેણે પાંચમો ઉદ્ધાર. ૬૪

ષષ્ઠોદ્ધાર—
એક કોડિ લાખ સાગર અંતરે, ચમરેંદ્રાદિક ભવન ઉદ્ધરે;
છઠ્ઠો ઇંદ્ર ભવનપતિતણો, એ ઉદ્ધાર વિમલગિરિ સુણો. ૬૫

---

૧ સમવસે. ૨ [illegible]

ચક્રોદ્ધાર—
શાંતિનાથ[1] સોળમા સ્વામી, રહ્યા ચોમાસું વિમલગિરિ ધામિ;
તસ સુત ચક્રાયુધ નરિંદો, તિણે કર્યો ઉદ્ધાર દીપંતો. ૭૬

રામોદ્ધાર—
કીધો શાંતિ પ્રસાદ ઉદ્દામ, હવે દશરથસુત શ્રી રામ;
એકાદશમો કર્યો ઉદ્ધાર, [2]મુનિસુવ્રત વારે મનોહાર. ૭૭

પાંડવો—
નેમિનાથ[3] વારે ઉદ્ધાર, પાંડવ પાંચે કર્યો ઉદ્ધાર;
શ્રીશત્રુંજયગિરિ પૂરી રળી, દ્વાદશમો લહ્યો વળી. ૭૮

ઢાળ ૮ મી.
(શ્રુત વધરાળી.)

પાંડવ પાંચ પ્રગટ હવા, જેહી અખોહણી[4] અઢારરે;
કેટલી પૃથ્વિ કરી, દીધો માયને જુહારરે. ૭૯
કુંતામાતા ઈમ ભણે, વત્સ! સાંભળો અપારરે;
ગોત્ર નિકંદન તુમે કર્યો, તે કિમ છુટસ્યો પાપરે. કું૦ ૮૦
પુત્ર કહે કુંતિ! માવડી! કહો અમ સ્યો ઉપાયરે;
તે [5]પાતિક કિમ છુટીયે, વાતું [6]પભણે માયરે. કું૦ ૮૧
શ્રીશત્રુંજયતીરથ જઈ, સૂરજકુંડે સ્નાનરે;
આદિજિણંદ પૂજા કરી, ધરો ભગવંતનું ધ્યાનરે. કું૦ ૮૨
માત શિખામણ મન ધરી, પાંડવ પાંચે તામરે;
હત્યા પાતિક છૂટયા, જોહતા વિમલગિરિ ધામરે. કું૦ ૮૩
જિનવર ભગતિ પૂજા કરી, કીધો બારમો ઉદ્ધારરે;
ભવન નિપાયો [7]કાષ્ઠમેં, લેપમેં પ્રતિમા સારરે. કું૦ ૮૪

---

૧ સોળમા તીર્થંકર. ૨ વીસમા તીર્થંકર. ૩ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર, બાવીસમા તીર્થંકર. ૪ એક જાતનું સૈન્ય પ્રમાણ. ૫ પાપથી. ૬ બોલે, કહે. ૭ કાષ્ઠના, લાકડાનું.

ઢાળ ૧૦ મી.

(રાગ ઉલાલાનો.)

જાવડ સમયે ઉદ્ધાર, એક બિંબ ત્રિણલાખ સાર; ૯૪
ઉપર સહસ ચોરાશી, એટલા સમકિતવાસી.
શ્રાવક સંપ્રતિ હુઆ, સતરસહસ ભાવસાર જૂઆ;[1] ૯૫
ખત્રી સોલસહસ જાણું, પન્નરસહસ વિપ્ર વખાણું.
કુલબી બારસહસ કહિયે, લેઉઆ નવસહસ લહિયે; ૯૬
પંચસહસ પિસતાળીસ, એટલા કંસારા કહીસ.
એ સવિ જિનમત જાણ્યા, શ્રીશેત્રુંજ યાત્રાએ આવ્યા; ૯૭
જાવડની સંખ્યા તે જાણું, પુસ્તક દીઠે વખાણું.
સાતસે મેહર સખરી, યાત્રા તલહટી તસ હવી; ૯૮
બહુશ્રુત વચને સાચું, એ સવી માનજ્યો સાચું.
ભરત સમરાશાહ અંતરિ, સખરી અસંખ્યાતા ઇણિપરિ; ૯૯
કેવળી વિણ કુણ જાણે, કિમ છદ્મસ્થ વખાણે.
નવલાખ બંધી બંધ કાપ્યા, નવલાખ હેમટંકા આપ્યા;
તો દેશલહરિએ મન ચાખ્યું. સમરાશાહે નામ રાખ્યું. ૧૦૦

पोरवाडोद्धार—
પંદરસત્યાશીએ પ્રધાન, બાહડસ્યા (?) દિઓ બહુમાન; ૧૦૧
કરમાશાહે જશ લીધા, ઉદ્ધાર સોલમો કીધો.

अन्तीम-भावि-उद्धार—
એણી ચોવીસીએ વિમલગિરિ, [2]વિમલવાહનનૃપ આદરી; ૧૦૨
દુપસહગુરૂ-ઉપદેશે, ઉદ્ધાર છેલ્લો કરશે.
એમ વળી જે ગુણવંત, તીરથ ઉદ્ધાર મહંત; ૧૦૩
લક્ષ્મી લહી વ્યય કરશે, તસ જનકાજ તે સરસે.

---

૧ જુદા, અર્થાત્ ભિન્ન. ૨ પાટલીપુત્રના કલ્કીનો પુત્ર.

કવિનો સમય જણાતાં તેની કૃતિઓ વિસ્તારથી મળી છે. અમારે કહેવું એટલે કે યશોવિજયના પરિચયમાં જિનહર્ષ આવ્યા હોય અને તેથી રાસ લખવાની ઇચ્છા થઇ હોય એવો સંભવ ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યો છે પણ તેને કંઇ પણ કલ્પના સિવાય આધાર હોય એમ પ્રતીત થતું નથી; કૃતિઓ તરફ નજર નાખતાં કવિ સં. ૧૭૪૦ થી, સં. ૧૭૬૦ સુધી અવશ્ય વિદ્યમાન હતા, એમ સ્પષ્ટ જણાય છે.

શ્રીબુદ્ધિસાગરસૂરિએ મહેનત ઘણી સારી લીધી છે અને આવી રીતે બીજી ગૂર્જર કૃતિઓ સંશોધિત કરી મૂકશે તો જૈનસાહિત્ય પર ઉપકાર થશે.

વિશેષમાં સૂચનારૂપે જણાવવાનું કે—

(૧) કોઇ પણ કૃતિનું સંશોધન એકજ પ્રતિ પરથી શુદ્ધ અને નિર્ણયપૂર્વક થતું નથી. તેથી જ્યાં સુધી બેચાર પ્રતો શુદ્ધ અને જૂની પ્રાપ્ત થાય નહિ ત્યાં સુધી સંશોધન કરવાની તસ્દી લેવી વ્યાજબી નથી.[1] આ સૂચન કરવાનું પ્રયોજન, અશુદ્ધિ એક બે અશુદ્ધ પ્રત પર આધાર રાખવાથી આ ન. પૂર્વોક્તમાં રહેલી છે તે છે. તે માટે પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે કે, “ શત્રુંજયરાસની અથવા યોગ્ય નકલ જેના ઉપરથી કરવામાં આવી તે પ્રતિની અશુદ્ધતાથી, નકલ કરનારે કરેલી અશુદ્ધતાથી, છાપવાની અશુદ્ધતાથી તથા સુધારવામાં બીજી પ્રતિ ન મળવાથી ઘણા ભાગોમાં શબ્દોની તથા પાઠોની અશુદ્ધતા રહી ગઇ

1 સમાલોચકકારનો આવો વિચાર અમે વ્યાજબી લેખતાં નથી. જ્યારે શુદ્ધ પ્રતિઓ ન મળે ત્યારે અશુદ્ધ તો અશુદ્ધ પણ હાથ આવેલી પ્રતિઓને, શુદ્ધ પ્રતિઓ ન મળે ત્યાં સુધી રાખવા કંઇ મુદ્રિત ન કરીએ તો ભવિષ્યમાં તે પણ શું જતું ન રહે? અશુદ્ધિ તો છપાવા પછી પણ શુદ્ધ પ્રતો મળવાથી ભવિષ્યમાં જ્યારે વખત પ્રાપ્ત થાય ત્યારે શુદ્ધ થઇ શકે. પરંતુ ધારો કે શુદ્ધ લાંબા સમય સુધી નજ મળી તો શું અશુદ્ધને પણ જતું કરી રહેવા દેવું? અમારા આટલા સમયના અનુભવથી જાણી શકાયું છે કે લગભગ ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર વર્ષ પ્રયત્ન સેવ્યા છતાં પણ કેટલાકની બીજી મળતી નથી. છતાં પ્રયત્ન ચાલુ રાખ્યા કરવાથી લગભગ અરધો પોણો છપાયા પછી મળે છે તેનો ઉપયોગ અમો કરીયે છીયે. પ્ર. કર્તા.

છે કે જો કાળે મનુષ્યો જે શબ્દથી અર્થબોધ [illegible] તે કાળે બીજા અર્થહીન શબ્દોનો ઉમેરો [illegible] શબ્દોને જ અર્થનું સ્થાપના સમજવું [illegible] એમ કરવાથીજ ભાષાનો વિકાસ [illegible] આવતા શબ્દોનો તિરસ્કાર [illegible] જોડી કાઢેલા શબ્દો વાપરનારાઓને [illegible] ક્રિયારત્નસમુચ્ચયમાં [illegible] તેમ તેનો અર્થ (તે વખતની ગુજરાતી [illegible] આપ્યાં છે એમ લેખો જણાવે [illegible] ભિન્નઈ, ભિન્નઉ, જાવઉ, આવઈ [illegible] છૂ કઈ, ભિન્ને, ભિન્નિ. ગુજ્જી (ગુજ્જે [illegible] ભિડ, ભિડૈ, અમ્હે કરૈ ([illegible] આરે, જાવે, સુએ: એ ઘણા કરે, [illegible] સ્થે, દેઃ હું કઈ, હઈ, હઉ, અને કરીએ) [illegible] કાવ્યમાં લખાયેલો છે. તેના ભાષાને પ્રાકૃત કહી [illegible] ઘણા ગ્રંથકારોએ પ્રાકૃતજ કહેલી છે.

લેખક ભાષાના ચાર પ્રકાર જણાવે છે. [illegible] માગધી, પૈશાચી, શૌરસેની અને દેશોની ભિન્નતા [illegible] ભિન્નતાવાળી બહુ અપભ્રંશ છે, અને તે [illegible] ચારે તે ચાર પ્રકારની જણાય છે. વળી કહે [illegible] પૈશાચી, (ચૂલિકા પૈશાચી સાથે) અને [illegible] જે સમૂહ તે અપભ્રંશ ભાષા છે. અપભ્રંશ ભાષાનો સંબંધ બીજી પાંચે ભાષાઓ સાથે છે. ખરૂં કહીએ તો પાંચે ભાષાની ખીચડી તેજ એક અપભ્રંશ ભાષા છે. બીજા વિદ્વાનોના મતથી આ વાત જુદી પડે છે તે વિચાર કરવા યોગ્ય છે.

પ્રાકૃતના ત્રણ પ્રકાર બતાવી દેશી પ્રાકૃતને સાથે ગુજરાતીનો સંબંધ બતાવવા યાદી આપી છે જેમકે:—

સંસ્કૃત	[illegible]	ગુજરાતી
નેત્રમ્	નેત્ત	નેણ
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible] ગુજરાતી [illegible] ગુજરાતી [illegible] ([illegible]) [illegible] છે. [illegible] છે, અને [illegible]

[illegible] ([illegible]) [illegible] છે.

[illegible] ([illegible]), [illegible] છે. [illegible] છે, [illegible] કરે છે.

[illegible] કવિ કહે છે કે—

સંસ્કૃત	પ્રાકૃત	ગુજરાતી
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible] નહીં, [illegible] ગુજરાતી [illegible] ([illegible] ની [illegible] કે તેથી છે, તેમ [illegible] શિક્ષિતોએ પણ [illegible] છે, અને [illegible]

[illegible]) [illegible] છે, અને [illegible]

[illegible] કે [illegible] ([illegible]), [illegible] છે. [illegible] કરે છે.

[illegible] કે —

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.
[illegible] કહે છે:-

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] કહે છે,

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] છે -

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નહિ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] —

[illegible] [illegible] નહિ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈનપુસ્તકોદ્ધાર ફંડમાંથી છપાયાં મળતાં પુસ્તકોનું સૂચીપત્ર.

નંબર નામ કિંમત વગેરે.

૧૬ ધીરસંઘુદ્દેશવિંશતી—[illegible] (ગુજરાતી અર્થ સહિત [illegible]) ૦—૪—૦

૧૮ શ્રીઆનંદકાવ્યમહોદધિ—મૌક્તિક ૧ લું. જેમાં [illegible] મુનિ [illegible] કૃત [illegible] અને [illegible] નો રાસ, [illegible] [illegible] કૃત [illegible] ઇત્યાદિ આર રાસાઓ છપાયા છે. ([illegible]) ... ૦—૧૦—૦
આ [illegible] વખતે [illegible] જૈનના [illegible] નંબર કરી છે.

૧૯ શ્રીકલ્પસૂત્ર અથવા બારસાસૂત્ર— [illegible] ... ...૦—૮—૦
[illegible]

૨૦ શ્રીઆનંદકાવ્યમહોદધિ—મૌક્તિક ૨ જું (રામાયણ) જેમાં [illegible] મુનિશ્રીકૃત રામ [illegible] [illegible] હરેકનિ [illegible] ગુજરાતીના [illegible] "જૈન સાહિત્યની સમિતિમાં" લેખ સહિત. (પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્ય) ... ... ૦—૧૦—૦

૨૨ શ્રીઆનંદકાવ્યમહોદધિ—મૌક્તિક ૩ જું જેમાં [illegible] કૃત [illegible], કવિ [illegible] કૃત આનંદ [illegible], શ્રી [illegible] કૃત [illegible] દેવરાજ.

શેઠ દેવચંદ લાલભાઇ જૈનપુસ્તકોદ્ધાર ફંડમાંથી છપાઇ મળતાં પુસ્તકોનું સૂચીપત્ર.

નંબર	નામ કિંમત વગેરે.
૧૭	શ્રી[illegible]— [illegible] સંપાદક [illegible] [illegible] (નકિલ) ૦-૫-૦
૧૮	શ્રીઆનંદકાવ્યમહોદધિ—મૌક્તિક ૧ લું. જેમાં શ્રી[illegible] મુનિ ધર્મચંદ્રવિજયકૃત કુસુ-[illegible], [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible], [illegible] છે. ([illegible]) ... ૦-૧૦-૦ આ [illegible] [illegible] કરવી મંજુર કરી છે.
૧૯	શ્રીકલ્પસૂત્ર-મૂળપાઠ અથવા બારસાસૂત્ર— [illegible] [illegible] સહિત. [illegible] ૦-૮-૦
૨૦	શ્રીઆનંદકાવ્યમહોદધિ—મૌક્તિક ૨ જું (રામાયણ) જેમાં [illegible] [illegible]કૃત [illegible] છે. રા૦ [illegible] [illegible] "જૈન સાહિત્યની પ્રાચીનતા" લેખ સહિત. (પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્ય) ૦-૧૦-૦
૨૨	શ્રીઆનંદકાવ્યમહોદધિ—મૌક્તિક ૩ જું જેમાં શ્રાવક ઋષભદાસકૃત [illegible], કવિ [illegible]કૃત [illegible], [illegible]

શ્રીનયસુન્દરજીકૃત સુરસુન્દરી, શ્રીમેઘરાજકૃત નળદમયંતી અને શ્રીજિનહર્ષજીકૃત હરિબળમાછી એમ ૭ રાસાઓ છે. (પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યો) ... ૦–૧૦–૦

૨૪ શ્રીષડ્પુરુષચરિત્ર—શ્રીક્ષેમંકરકૃત ...૦—૨—૦

૨૫ શ્રીસ્થુલિભદ્રચરિત્ર—શ્રીજ્યાનંદકૃત ...૦—૨—૦

૨૯* શ્રીલલિતવિસ્તરાચૈત્યવન્દનવૃત્તિ—શ્રીમન્મુનિચન્દ્રસૂરિવિરચિત પંજિકાયુતા, યાકિનીમહત્તરાસુતભગવચ્છ્રી હરિભદ્ર સૂરિકૃતા ૦–૮–૦

૩૦ શ્રીઆનંદકાવ્યમહોદધિ—મૌક્તિક ૪ થું (શત્રુંજયરાસ) જેમાં ખરતરગચ્છીય મુનિશ્રી જિનહર્ષકૃત શત્રુંજયરાસો છપાયો છે. ક્રાઉન ૧૬ પેજી આશરે ફરમા ૪૮ સંશોધક આચાર્યશ્રી બુદ્ધિસાગરજી. (પ્રાચીન ગુ૦ કાવ્ય) ૦–૧૨–૦

૩૧* શ્રીઅનુયોગદ્વાર વૃત્તિ—ગૌતમસ્વામિવાચનાનુગતમ્, મલધારીય હેમચન્દ્રસૂરિસંકલિત વૃત્તિ યુતમ્. પ્રથમ ભાગ ઉંચા બ્લૂ કાગલ ઉપર ફરમા ૧૭. ૦–૧૦–૦

૩૨ શ્રીઆનંદકાવ્યમહોદધિ—મૌક્તિક ૫ મું (હીરસૂરિરાસ) જેમાં શ્રાવક ઋષભદાસકૃત શ્રીહીરવિજયસૂરિનો રાસ છપાયો છે. પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્ય.) ૦–૧૦–૦

૩૩* શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રવૃત્તિ—પૂર્વોદ્ધૃત જિન ભાષિત, ભદ્રબાહુસ્વામિકૃત નિર્યુક્તિયુતા, શાન્ત્યાચાર્ય વિહિત 'શિષ્ય હિતાખ્ય' વૃત્તિયુત. ૧લો ભાગ. ઉંચા બ્લૂ કાગલ ઉપર. અધ્યયન ૪ પૂરા૦ ૧–૫–૦

૩૪* શ્રીમલયસુન્દરીચરિત્ર—આગમિકગચ્છીય શ્રીજયતિલકકૃત–કાવ્યગ્રન્થ. ૦–૭–૦

* ખલાસ.

૩૫• શ્રીસમ્યક્ત્વસપ્તતિટીકા—શ્રીમદ્ રુદ્રપલ્લિય સંઘતિલકાચાર્ય વિરચિત વૃત્તિયુક્ત, શ્રીહરિભદ્રસૂરિ પ્રણીતા. સંશોધક મુનિ લલિતવિજયજી આદિમાં છૂટું મૂલ પણ આપ્યું છે. ૧–૦–૦

૩૬• શ્રીઉત્તરાધ્યયન સૂત્રવૃત્તિ—વાદિ વેતાળશ્રી શાંતિસૂરિ વિહિત [illegible], અધ્યયન પાચથી ત્રેવીશ પૂરા [illegible]... ... ... ૧–૧૨–૦

૩૭• શ્રીઅનુયોગદ્વાર વૃત્તિ—મલધારિય હેમચન્દ્રસૂરિસંકલિત [illegible], [illegible] તપૂર્ણ ગ્રંથ... ૧–૦–૦

૩૮ શ્રીગુણસ્થાનક્રમારોહ—[illegible] શ્રીરત્નશેખર[illegible] ૦–૨–૦

૩૯ શ્રીધર્મસંગ્રહણી—પૂર્વ હં. ૫૪ ૨૧૦ સંશોધક શ્રીમ[illegible] સમજૂતી ...૧–૮–૦

૪૦• શ્રી[illegible]—[illegible] વિરચિત. ... ૧–૦–૦

૪૧• શ્રીઉત્ત[illegible] અધ્યયન [illegible]

૪૨ શ્રી[illegible] ટીકા [illegible]

૪૩ શ્રીઆનં[illegible]—[illegible] કવિવર [illegible]

* [illegible]